

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TARİHİ BİLİM DALI

**AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ’NİN
İKTİSADİ BÜYÜMESİNDE DEVLETİN ROLÜ
(1790-1860)**

Doktora Tezi

MEHMET LÜTFİ ARSLAN

İstanbul, 2011

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TARİHİ BİLİM DALI

**AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ’NİN
İKTİSADİ BÜYÜMESİNDE DEVLETİN ROLÜ
(1790-1860)**

DOKTORA TEZİ

MEHMET LÜTFİ ARSLAN

Danışman: PROF. DR. GÜLFETTİN ÇELİK

İstanbul, 2011

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İKTİSAT Anabilim Dalı İKTİSAT TARİHİ Bilim Dalı Doktora öğrencisi
MEHMET LÜTFİ ARSLAN'ın AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN İKTİSADİ
BÜYÜMESİNDE DEVLETİN ROLÜ (1790-1860) adlı tez çalışması ,Enstitümüz Yönetim
Kurulunun 27.04.2011 tarih ve 2011-8/41 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından
oybirliğiyle okunması ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 08.06.2011

- 1) Tez Danışmanı : PROF. DR. GÜLFETTİN ÇELİK
2) Jüri Üyesi : PROF. DR. AHMET TABAKOĞLU
3) Jüri Üyesi : PROF. DR. MEHMET EMİN ARAT
4) Jüri Üyesi : DOÇ.DR.YAŞAR BÜLBÜL
5) Jüri Üyesi : PROF.DR.MEHTAP ÖZDEĞER

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Mehmet Lütfi Arslan
Anabilim Dalı	: İktisat
Programı	: İktisat Tarihi
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Gülfettin Çelik
Tez Türü ve Tarihi	: Doktora – Haziran 2011
Anahtar Kelimeler	: İktisadi büyüme, 19. yüzyıl,
Amerikan iktisat tarihi, iktisadi büyümede devletin rolü	

ÖZET

ABD'nin 19. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı büyüme, tarihi süreç, teori ve kurumların etkileşimi çerçevesinde ele alınabilecek çok boyutlu bir tecrübedir. ABD federal yapısının organları olan federal hükümet, eyalet hükümetleri ve yerel idareler arasındaki yetki ve güç çekişmesi söz konusu dönem içerisinde ekonomik büyümeyi olumlu etkilemiştir. Federal sistem, farklı çıkar gruplarının ekonomik önceliklerini uzlaştırarak tarım ve imalat sektörünün birlikte geliştiği bir ekonomik büyüme zemini oluşturmuştur. Başta Anayasa ve yargı olmak üzere siyasi kurumlar ve yerinden yönetim geleneği, farklı hükümet organları arasındaki iktidar mücadelesinde hep bir denge unsuru görevi görmüş, İç Savaş'a kadar ABD'nin ekonomi politiğinin nasıl belirleneceğine ilişkin oluşan gerilim alanı ekonomik büyümeye olumlu katkı sağlamıştır. Kuruluşundan İç Savaş'a kadar olan dönem içerisinde federal sistemin ekonomik büyümede öncü rolü üstlenmesi işletmelerin ABD'nin ekonomik yapısında temel belirleyici konuma gelmeleri sonucunu doğurmuştur.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Mehmet Lütfi Arslan
Field	: Economics
Programme	: Economics History
Supervisor	: Prof. Dr. Gülfettin Çelik
Degree Awarded and Date	: PhD – June 2011
Keywords	: Economic growth, 19th century, American economic history, the role of the state in the growth of economy.

ABSTRACT

The growth of United States of America in the 19th century was a multi-dimensional experience that could be examined within the interaction of history, theory and institutions. The clash and conflict between different branches of federal system, federal, state and local governments, all contributed to the growth of economy at that era. Federal system, comprimising different interest groups, created a realm where both the sectors of agriculture and manufacturing found ways and means to flourish. In this regard, constitution, court system, political institutions and tradition of self-governance acted as a check and balance system that managed conflicts arose between different governing branches. Thus, the struggle over economy-politics of the country that lasted until the Civil War drove the growth of economy and the pioneering role of federal system in that time caused private firms to become leading actors of the economy.

ÖNSÖZ

Her tezin bir hikâyesi, her hikâyenin de bir gerilim anı vardır. Amerika Birleşik Devletleri'nin iktisadi büyümesinde devletin rolüne ilişkin bu tezin gerilim anı ülkemizde hiç çalışılmamış ve fakat ABD'de çok çalışılmış bir konunun iktisat tarihi bağlamında anlamlı hale getirilebilmesiydi. Tezin ilerleyen kısımlarında gerilim mahiyet değiştirdi. ABD'nin iktisadi büyümesine ilişkin kaynak çoktu ama devletin rolüne ilişkin ilginç bir suskunluk vardı. Buna rağmen nüfus kayıtları gibi birincil kaynaklar ve 1960'lı yıllarda Milli Ekonomik Araştırma Bürosu tarafından yapılmış 19. yüzyıla ilişkin kapsamlı istatistikler çalışmanın zorluğunu azaltan etkenler oldu.

Tezin en zor kısmı vefa hissinin ifadesidir herhalde. İlk teşekkürüm danışman hocam Prof. Dr. Gülfettin Çelik'edir. Böyle bir konuyu seçmem, çalışmam ve bu noktaya getirmemde yakın ilgi ve desteğini gördüm; kendisi ile çalışmak büyük bir zevk ve zenginlik kaynağı idi. İktisat tarihi disiplini sevmemde entelektüel duruşu ve vakarı ile büyük katkısı olmuş muhterem hocam Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu başta olmak üzere diğer kürsü mensuplarına da müteşekkirim; hep yardımsever ve iyi niyetliydiler. Kaynak temini ve süreç yönetimi konusunda teşvik ve tecrübelerini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin Okur'a da ayrıca teşekkür ederim. Son teşekkürüm vakitlerinden çalarak hazırladığım tezimin bu noktaya erişmesine benden çok sevindiklerine şahit olduğum ebeveynim, sevgili eşim ve çocuklarımadır. Çalışmadaki güzellikler adı geçenlere, eksiklikler ise bana aittir.

İstanbul, 2011

Mehmet Lütfi Arslan

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TABLO LİSTESİ.....	iv
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM İKTİSADİ BÜYÜME KAVRAMI VE DEVLET

I. İKTİSADİ BÜYÜME KAVRAMI.....	8
II. İKTİSADİ BÜYÜME VE DEVLET.....	22
III. İKTİSADİ BÜYÜME VE FEDERAL DEVLET.....	31

İKİNCİ BÖLÜM ABD’NİN İKTİSADİ BÜYÜMESİNDE SÜREÇ VE TARİHÇE

I. SÖMÜRGELER DÖNEMİ.....	37
II. BAĞIMSIZLIĞA GİDEN YOL.....	43
III. YENİ DEVLET.....	48
IV. 1800-1828 DÖNEMİ.....	53
V. 1828-1840 DÖNEMİ.....	59
VI. 1840-1860 DÖNEMİ.....	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ABD’NİN İKTİSADİ BÜYÜMESİNİN NEDENLERİ

I. ABD İKTİSADİ BÜYÜMESİNİN DÖNEMLERİ.....	68
II. ABD İKTİSADİ BÜYÜMESİNİN İÇERİĞİ.....	75
III. ABD’NİN İKTİSADİ BÜYÜMESİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR..	80
A. MAKROEKONOMİK YAKLAŞIMLAR.....	80
B. MİKROEKONOMİK YAKLAŞIMLAR.....	87
C. SOSYAL, KÜLTÜREL VE KURUMSAL YAKLAŞIMLAR.....	90

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM ABD’NİN SİYASİ YAPISI VE İKTİSADİ BÜYÜME

I. DEVLET VE EKONOMİ ALGISI.....	95
A. SÖMÜRGELERDEN DEVRALINAN MİRAS.....	97
B. KAMU ÇIKARI VE EKONOMİK MÜDAHALE ANLAYIŞI.....	100
C. PİYASA VE DENETİMİ.....	102
D. ZİHNİ ALT YAPI.....	105
II. ABD FEDERAL SİSTEMİ VE EKONOMİK BÜYÜME.....	108

A. ABD ANAYASASI'NIN ROLÜ.....	111
B. HUKUKİ YAPI VE YÜKSEK MAHKEMENİN ROLÜ.....	115
C. DEVLET YAPILANMASI VE FEDERAL SİSTEM.....	119
1. ABD FEDERAL SİSTEMİNİN ÖZELLİKLERİ.....	119
2. ABD FEDERAL SİSTEMİNİN GELİŞİMİ.....	122
3. ABD FEDERAL SİSTEMİ VE KUZEY-GÜNEY AYIRIMI.....	123
4. ABD FEDERAL SİSTEMİ VE KÖLELİK.....	127

BEŞİNCİ BÖLÜM

1790-1860 DÖNEMİ ABD EKONOMİK BÜYÜMESİNDE FEDERAL YAPININ ROLÜ

I. 1790-1860 DÖNEMİ EKONOMİK BÜYÜMESİ.....	134
A. GSMH ARTIŞI.....	135
B. YATIRIM ARTIŞLARI.....	138
C. İŞLETME SAYILARINDAKİ ARTIŞLAR.....	140
D. GELİR VE GİDERLER.....	141
1. FEDERAL HÜKÜMETİN GELİR VE GİDERLERİ.....	143
2. EYALET HÜKÜMETLERİNİN GELİR VE GİDERLERİ.....	145
3. YEREL YÖNETİMLERİN GELİR VE GİDERLERİ.....	148
II. FEDERAL HÜKÜMETİN EKONOMİK BÜYÜMEDEKİ ROLÜ.....	150
A. ALTYAPI YATIRIMLARI.....	157
B. ARAZİ POLİTİKASI.....	165
C. BANKACILIK VE FİNANS UYGULAMALARI.....	172
D. GÜMRÜK VERGİLERİ.....	178
E. GÖÇ POLİTİKASI.....	183
III. EYALET HÜKÜMETLERİNİN EKONOMİK BÜYÜMEDEKİ ROLÜ.....	191
A. ALTYAPI YATIRIMLARI.....	195
B. BANKACILIK VE FİNANS UYGULAMALARI.....	200
C. DÜZENLEME VE MÜDAHALELER.....	204
D. GÖÇ VE EĞİTİM POLİTİKALARI.....	207
IV. YEREL YÖNETİMLERİN EKONOMİK BÜYÜMEDEKİ ROLÜ.....	211
SONUÇ.....	215
KAYNAKÇA.....	221

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1 : ABD'nin GSMH Rakamları (1790-1860).....	83
Tablo 2 : ABD Siyahlar, Köleler ve Nüfusa Oranı (1790-1870).....	130
Tablo 3 : Federal Hükümet ve Eyalet Hükümetleri İşlevlerinin Karşılaştırması (1790-1850).....	133
Tablo 4 : ABD'nin 19. Yüzyıl Büyüme Seyri (%).....	136
Tablo 5 : ABD Sermaye Stoku Değişimi (1774-1860).....	140
Tablo 6 : 1800-1860 Dönemi Hükümet Gelirleri.....	143
Tablo 7 : Federal ve Askeri Harcamalar (1799-1859).....	145
Tablo 8 : 1838-1890 Dönemi Hükümet Borçları ve Oranları.....	149
Tablo 9 : Gallatin Planı.....	153
Tablo 10 : 1790-1860 Döneminde Yapılan İç İyileştirme Harcamaları.	156
Tablo 11 : Toplam Alt Yapı Yatırımlarında Federal Hükümet Payı....	158
Tablo 12 : Federal Hükümetin Kanal Yapımına Yönelik Arazi Tahsisleri.....	165
Tablo 13 : 1790-1870 Resmi Nüfus Sayımları ve Nüfus Yoğunluğu...	167
Tablo 14 : 1785-1862 Arası Önemli Arazi Düzenlemeleri.....	168
Tablo 15 : Federal Hükümete 13 Kurucu Eyalet Tarafından Verilen Arazilerin Miktarları (1781-1802).....	169
Tablo 16 : 1790-1860 Para Stoku.....	174

Tablo 17	:	1821-1861 Dönemi Gümrük Vergisi Oranları ve Vergilendirilen İthalat Oranı.....	181
Tablo 18	:	ABD’ye 1820-1870 Arası Gelen Göçmen Sayıları.....	185
Tablo 19	:	1860 ABD Şehirli Nüfusu.....	188
Tablo 20	:	Bazı Eyaletlerin Banka Tecrübeleri (1790-1870).....	203
Tablo 21	:	Eğitime Yönelik Arazi Tahsisleri.....	208
Tablo 22	:	ABD Kamu Eğitim Yatırımı.....	211
Tablo 23	:	1820-1870 Dönemi Federal, Eyalet ve Yerel Harcamalar.	214

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1 : ABD Siyasi Haritası (1790-1900)	131
Şekil 2 : ABD Kişi Başına Düşen Milli Gelir (1790 1860)	137
Şekil 3 : ABD 1790-1860 Dönemi Özel Yatırımlar.....	139
Şekil 4 : ABD 1800-1860 Dönemi İşletme Sayıları.....	141
Şekil 5 : Eyalet Harcamaları (1792-1860).....	146
Şekil 6 : Federal Hükümet Tarafından Demiryolu İşletmelerine Tahsis Edilen Araziler.....	161
Şekil 7 : 1830-1840-1850 Dönemi Demiryolları	162
Şekil 8 : 1860 Dönemi Demiryolları	163
Şekil 9 : 1870 Dönemi Demiryolları	164
Şekil 10 : 1790-1860 ABD Para Stoku.....	175
Şekil 11 : 1790-1860 Nüfus Yoğunlukları.....	187
Şekil 12 : ABD 1790-1860 Dönemi Eyalet Bankalarının Yükselişi.	202

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
age.	Adı geçen eser
bkz.	Bakınız
AR-GE	Araştırma-Geliştirme
ABDB	Amerika Birleşik Devletleri Bankası
BDİB	Birleşik Devletler İkinci Bankası
s.	Sayfa
ss.	Sayfalar
No.	Numara

GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) kuruluşu sonrasında gerçekleştirdiği iktisadi büyüme birçok iktisat tarihçisi tarafından II. Sanayi Devrimi olarak adlandırılmış özgün bir kalkınma ve büyüme tecrübesidir. 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Avrupa'nın sanayileşmiş ülkeleri ile kıyaslandığında önemli sayılabilecek bir ekonomik etkinliğe ve güce sahip olmayan ABD elli yıldan az bir zaman içerisinde İngiltere ile birlikte dünyanın en büyük imalatçısı konumuna yükselmiş, zengin kaynaklar, girişimcilik ve teknolojik gelişme sayesinde ülke büyüme ve kalkınma sürecine girmiştir. Ülkenin batıya doğru genişleyen sınırları sayesinde sadece sanayi sektörü değil tarım sektörü de gelişmiş, ulaşım ve iletişim devrimi, ülkeyi birleşik bir pazara dönüştürürken, ortaya çıkan büyük işletmeler modern anlamda üretim, dağıtım ve pazarlama işlevlerinin ilk örneklerini ortaya koymuşlardır. İnsan kaynağının sürekli kıtlığının yaşandığı bu süreçte ülke göçmenlerin gözdesi haline gelmiş, anayasa ile teşvik edilen girişimcilik ve yenilikçilik teknolojik bilginin gelişmesini sağlarken yeni üretim biçimleri ve icatlar geniş ölçekli üretimi mümkün kılarak maliyetleri düşürmüştür. Bu gelişme ve kalkınma 1830'larda bir numaralı pamuk ihracatçısı olarak dünya piyasalarında boy gösteren bir tarım ülkesinin, rekabetçi üstünlüğünü korurken sanayi sektöründe de gelişmesi sonucunu doğurmuştur. Nitekim bu tarihte artmaya başlayan büyüme oranları ülkedeki Kuzey-Güney ayrımı sorununun çözüldüğü İç Savaş sonrası hızlanmış, 1900'e gelindiğinde ABD imalat sektörünün tek lideri konumuna gelmiş, ülkeyi baştanbaşa saran demiryolları ağının uzunluğu Rusya dâhil olmak üzere tüm Avrupa ülkelerini geçmiştir.

1800'lerin başında bağımsız ekonomik ve siyasi yapılara sahip 13 ayrı eyaletin birleşmesiyle kurulmuş, savaş borçları yüzünden iflas görüntüsü veren, İngiltere'ye bağımlı bir tarım ülkesinin yüz yıl içerisinde ekonomisini yüz kat büyütürken dünyanın en büyük ekonomik ve siyasi gücü haline gelmesinin altında hangi etkenlerin bulunduğu kuşkusuz her açıdan incelenmeyi hak etmektedir. Nitekim iktisat tarihçileri bu başarının altında yatan nedenleri birçok açılarından incelemişler ve ABD'nin ekonomik açıdan büyümesinin sebeplerine ilişkin zengin bir literatür ortaya koymuşlardır. Doğal kaynaklar, üretim faktörleri, girişimcilik, ulaşım ve iletişim devrimleri, işletme

yapılarında meydana gelen değişim, fiziki sermaye yatırımları, göçmenler ve teknoloji gibi birçok etkenin ele alındığı bu çalışmalar ne yazık ki siyasi otoritenin büyüme ve kalkınmadaki rolüne ya kısmi olarak değinmekte ya da hiç değinmemektedir. Üretim faktörlerinin artışına ya da ulaşım, iletişim gibi alt yapı alanlarına yönelik devlet katkısını nicel olarak ölçmeye çalışan araştırmalar varsa da bunların büyük bir kısmında, devletin büyüme ve kalkınmaya olan göreceli katkısının ihmal edilebilecek boyutlarda olduğu iddia edilmektedir.

Hâlbuki özellikle sanayi devrimi ile ortaya çıkan büyüme ve kalkınma tecrübelerinde ilk dikkati çeken olgu, bu tecrübelerin kurumsal bir liderlik ve öncülük sonucu gerçekleşmiş olması gerçeğidir. Sanayi devriminin mekânı olan İngiltere ve çalışmamızın konusu olan ABD örnekleri bu öncülüğün devlet eli ile nasıl gerçekleştirildiğini gösteren öğretici örneklerdir. Ne var ki yerleşik iktisat devletin ekonomik büyüme sürecindeki rolüne ilişkin çalışmalar açısından kısır bir görüntü arz etmektedir. Bu, devletin rolünün neredeyse göz ardı edilmiş bir konu olduğu izlenimini vermektedir. Bunun başlıca nedeni muhtemeldir ki neoklasik iktisadın devlete biçtiği payda aranmalıdır. Tam rekabet koşullarındaki bir piyasanın denge için yeterli olacağını varsayan bu yaklaşımda devlet, en az işleve sahip aktörlerden birisi olarak varsayılmıştır. Piyasanın işleyişine yönelik her türlü müdahaleyi insanın özgürlüğü ile ilişkilendiren liberal eğilimlerin ve onun bir uzantısı olan neoklasik okulun devlete yönelik bakışından kaynaklanan bu görmezden gelme tavrı siyaset alanının ekonomi politikalarına yönelik etkisini yok saymakta, hatta siyaset alanını özerk bir alan olarak kabul etmekte bile zorlanmaktadır. Ortaya konan varsayımların ve kuramların gerçek dünya ile irtibatını zayıflatan bu durum ne yazık ki devletin ekonomik büyüme konusundaki rolünde de değışmemektedir. Devlet ve siyaset kurumunun ekonomiye katkısı “kör nokta” olarak alınmakta, büyüme ve kalkınmaya yönelik açıklanamayan noktalar “kara kutu” adı verilen bir kavram eşliğinde bilinmezliğe terk edilmektedir. Hâlbuki devlet kurumunun ekonomik kalkınma ve büyümeye ilişkin rolü bu tür kara kutulara sığmayacak kadar açık ve nettir. Tarihi gerçeklikler bu olgunun büyüme ve kalkınma konusunda ne kadar hayati bir rol oynadığını açıkça göstermektedir. Önemli olan bu rolün hangi yaklaşım ve metodolojik çalışma ile anlaşılabilceğı sorununu çözmektir.

Siyasi sistem, kurumlar, aktörler, çıkar çatışmaları, kaynak dağılımı, sektör tercihleri gibi etkenlerin yer aldığı bir büyüme tecrübesini salt makroekonomik ya da siyasi modellerle açıklamak mümkün değildir. Modeller sayesinde ekonomik ya da siyasi sistemlerin nasıl işlediği, alt öğelerinin nasıl çalıştığı ve kendi aralarında nasıl bir etkileşime sahip oldukları daha kolay anlaşılabilir. Ancak modellerin ortaya koydukları sanal kurgular, iktisat tarihi açısından gerek tarihi bilgilere ilişkin yorum farkları ve gerekse ekonomik tecrübenin birçok etken tarafından şekillendiriliyor olması yüzünden hep eksik kalacaktır. Kaldı ki iktisadi büyüme ve kalkınma tecrübeleri, her dönem ve ülke için çok farklı ve özel koşulların rol oynadığı özgün tecrübelerdir. Bütün bunlar dikkate alındığında tarihi bir büyüme tecrübesini anlamlandırabilmek için modellerin ötesinde bir kavramsal çerçeveye gereksinim duyulacağı açıktır.

Sanayileşme olgusu ile ortaya çıkan ekonomik kalkınma ve büyüme konusunun ilginç sorularından bir tanesi bazı ülkelerin neden diğerlerine göre daha zengin olduğu ya da uzun vadeli, büyük ölçekli sosyo-ekonomik değişimlerin neden bazı zamanlarda ve yerlerde gerçekleştiğine ilişkindir. Bu sorun salt ekonomik model ya da izahlarla açıklanamayacak derecede karmaşık bir etkileşim ağına karşılık gelmektedir. Herhangi bir büyüme kuramına sığamayacak kadar zengin bu içeriği ancak disiplinler arası çalışmalar aydınlatılabilir. Özellikle İngiltere ve ABD'nin büyüme ve kalkınma tecrübeleri modern iktisat düşüncesi, yine modern anlamda devlet denen kurum ve son olarak büyüme ve kalkınma olgusunun birlikte görüldüğü ilk örneklerdir. Bu örneklerin, sadece iktisadi kavramlar ve yaklaşımlarla değil, tarih, sosyoloji, psikoloji, demografi vd. disiplinlerin katkıları ile de oluşacak özel bir anlam çerçevesinde ele alınması gerekmektedir.

Tezimizin konusu olan ABD'nin 19. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı büyüme olgusu bu anlamda iktisat tarihi yaklaşımı ile tarihi süreç, teori ve kurumların etkileşimi çerçevesinde ele alınabilecek derecede çok boyutlu bir tecrübedir. Bu tecrübeyi salt ekonomik etkenlerle açıklamaya çalışan bir ekonomist, dönemin üretim faktörlerindeki artışları ve bu artışlara yol açan nedenleri anlamaya çalışacak, ama sadece bununla yetineceği için de ortaya çıkan büyüme olgusunu anlamlandırmada yetersiz kalacaktır. Diğer taraftan büyüme tecrübesinin gerektirdiği geniş çerçevenin farkındaki bir iktisat

tarihçisi ise üretim faktörlerindeki artışları, nicelik açısından göz önüne aldığı kadar devlet, kurumlar, politik aktörler, çevre gibi etkenleri, başta tarih olmak üzere farklı disiplinlerin ışığında inceleyerek daha kapsamlı bir içerikle hareket edecektir.

Tezimizde ABD'nin gerçekleştirdiği ekonomik büyümede devlet katkısını salt ekonomik değil farklı etkenlerin etkileşimi ile gerçekleşen bir “örnek olay” olarak ele almaya çalışıyoruz. Temel önermemiz, ortaya konan ekonomik büyümede ABD'nin siyasi sistemi olan federal sistemin öncü ve yönlendirici bir rolünün olduğudur. Federal sistem, ABD'nin ekonomik büyümesinde zamana ve koşullara göre değişen niteliklerde ve fakat daima belirleyici bir rol oynamıştır. Bu iddiamızı ABD'nin kuruluşan İç Savaş'a kadar olan dönemdeki kamu politikalarının ekonomik büyümeye katkıları çerçevesinde kanıtlamaya çalışacağız. Bu noktada önermelerimizden bir tanesi de ABD'nin yönetim biçimi olan federal sistem içindeki güç dengesinin ekonomik büyümeye özel bir katkısı olduğu şeklindedir. Federal hükümet, eyalet hükümetleri ve yerel idareler arasındaki yetki ve güç çekişmesi söz konusu dönem içerisinde ekonomik büyümeyi olumlu etkilemiştir. Federal sistem, her iki çıkar grubunun ekonomik önceliklerinin uzlaştırılması temin ederek tarım ve imalat sektörünün birlikte geliştiği bir ekonomik büyüme zemini oluşturmuştur. Başta Anayasa ve yargı olmak üzere siyasi kurumlar ve yerinden yönetim geleneği, farklı hükümet organları arasındaki iktidar mücadelesinde hep bir denge unsuru görevi görmüş, İç Savaş'a kadar ABD'nin ekonomi politığının nasıl belirleneceğine ilişkin oluşan gerilim alanı ekonomik büyümeye olumlu katkı sağlamıştır. Bu gerilim alanında sadece eyaletlerin kendi ekonomik gelişimlerine yönelik bağımsız politikaları ya da federal hükümetin bütün ülkeyi tek bir piyasa olarak gören ve fakat anayasa ile sınırlandırılmış ekonomi politikaları arasındaki çatışma yer almamakta, gümrük vergilerinin oranları, arazi tahsisleri ve altyapı yatırımları gibi kaynak dağılımına ilişkin diğer politikalar da bulunmaktadır.

Federal sistemin doğasında var olan farklı hükümet organları arasındaki gerilimin ABD özelindeki tercümesi federal hükümet ile eyalet hükümetleri arasındaki yetki çatışmasıdır. Kölelik kurumu bu çatışmanın tam ortasında yer alan ana neden gibi gözükmekteyse de asıl neden ülkenin kaynak dağılımı ve tercihleri noktasında

ekonomik büyüme için hangi sektörün tercih edileceği sorundur. Sanayi sektörü, federal hükümetin daha çok güçlenmesini isterken, tarım sektörü buna karşı çıkmış ve eyalet yönetimlerinin yetkilerinin korunmasını amaçlamıştır. Güney eyaletlerinin temsil ettiği tarım sektörü ile Kuzey eyaletlerinin temsil ettiği imalat sektörü arasındaki bu çatışma kuruluştan İç Savaş'a kadar devam etmiş, hatta savaş döneminde ülkenin geçici bir süre bölünmesine neden olmuş, savaş sonrasında ise Kuzeylilerin galip gelmesi ile ortadan kalkmıştır. İç Savaş sonrası hızlanan büyüme oranlarında sektör tercihi ve kaynak dağılımı noktasındaki siyasi tercihin netleşmiş olmasının katkısı büyüktür.

Tezimiz ayrıca federal sistemin ekonomik büyümeye katkısının hangi düzeylerde ve nasıl gerçekleştiğine dair önermeler de içermektedir. Bu bağlamda federal sistemin ekonomik büyümeye en önemli katkısının, işletmeler için bir tür kuvöz işlevi görmek olduğunu düşünüyoruz. Federal sistem, büyük işletmelerin, ünlü işletme tarihçisi Alfred Chandler'in tabiriyle "piyasanın görünen elleri" olmasını sağlayacak bir ortam oluşturmuştur. Yeni kurulan ve sürekli genişleyen bir ülkede işletmelerin gelişmesine yönelik yardımlar üç farklı boyutta gerçekleşmiştir. Bunlar altyapı yatırımlarının gerektiği yerde federal hükümet ya da eyalet hükümetleri eli ile yürütülmesi, işletmelerin üretim faktörleri gereksinimlerinin karşılanması ve nihayet teşvik ve düzenlemeler yolu ile sürdürülebilir finansal modellerin oluşturulmasıdır. Bütün ülkeyi birleşik bir piyasaya dönüştüren, girişimciliğin ve yeniliklerin önünü açan anayasa da bu ortamın oluşumunda önemli rol oynamıştır. Ekonomik büyümenin önündeki engellerin kaldırılması noktasında yargının kararlarındaki işlevselliğin de bu bağlamda düşünülmesi gerekir. İç ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, sözleşme garantisi ve mülkiyet hakları gibi konuların birey ve özel işletmeler lehine yorumlanması işletmelerin gelişmesine katkı sağlamıştır.

Federal sistemin ekonomik büyümeye bir diğer katkısı da "piyasa dostu" bir içeriğe sahip olmasındadır. Anayasanın federal hükümetin işlevlerini sınırlayıp eyalet hükümetlerine geniş yetkiler vermesi, ülkeyi eyaletler arası rekabetin olduğu bir tür geniş pazara dönüştürmüştür. Eyaletler ekonomik büyüme için birbirleri ile kıyasıya bir rekabet ve altyapı yatırım yarışına girerken diğer taraftan rekabetçi üstünlüklerini artırmak için özel girişimin ve yatırımların önünü açmışlardır. Bu, eyaletleri, yeni

projelerin, girişimlerin ve ekonomik kararların test edildiği bir tür ekonomi laboratuvarlarına dönüştürmüştür. Başarılı uygulamalar diğer eyaletler tarafından hemen taklit edilmiş, yerel merkantilizm olarak adlandırılabilen bu yarış, ekonomik büyümeyi olumlu etkilemiştir. Federal sistem bu anlamda iyi örnekleri teşvik edici, kötü örnekleri sakındırıcı bir düzenleyici kurum olarak ekonomik verimlilik ve etkinliğin gerçekleşmesine katkı sağlamıştır.

Çalışmamız ABD'nin kuruluş yıllarından İç Savaş'a kadar geçen süreyi incelemektedir. 1790–1860 arası bu dönem, sonraki elli sene içerisinde sonuçları çok daha iyi görülebilecek büyüme dinamiklerinin önündeki engellerin kaldırıldığı ve gerekli koşulların olduğu bir dönemdir. Anayasanın sadece iki kez değiştiği bu dönemde, bağımsızlıkla oluşturulmuş federal sistem neredeyse hep aynı kalmıştır. Bu anlamda tezimizin dönemine ilişkin seçimimizin de kendi içinde bir iddiası olduğunu düşünüyoruz. Bu dönem büyümeye ilişkin temel alt yapı yatırımlarının yapıldığı ve sonraki dönemde ortaya çıkan gelişmelerin olgunlaştığı bir dönem olarak ABD'nin ekonomik büyümesindeki en kritik dönemdir.

Çalışmamızı, konunun çok kapsamlı, çok boyutlu ve geniş içeriğinden ötürü sadece büyüme olgusu ile sınırlandırıp, kalkınma konusuna mümkün olduğu kadar girmemeye çalıştık. Ancak gerek dönemin algısı ve gerekse büyüme ile kalkınma konuları arasındaki ilişkinin mahiyeti açısından yer yer kalkınmaya ilişkin konulara da temas ettiğimizi söyleyebiliriz. Örneğin eğitim ve göç politikalarına ilişkin tespitler bu bağlamda değerlendirilebilir.

Çalışmamız beş ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde iktisadi büyüme kavramının ortaya çıkışı, içeriği ve iktisat yazınında ele alınışına değindikten sonra bu kavramın devlet denilen kurum ile ilişkisini incelemeye çalıştık. Bu bölümde ayrıca büyüme kavramının federal sistemle ilişkisine de göz attık.

İkinci bölümde ABD'nin ekonomik büyümesinde süreç ve tarihçeyi konu edindik. Beş ayrı dönemde incelediğimiz bu konuyu, salt bir kronolojik akıştan daha çok devletin iktisadi büyümeye ilişkin konumu açısından ele almaya gayret ettik.

Üçüncü bölümde iktisat yazınında ABD'nin ekonomik büyümesinin nedenlerini inceleyen çalışmaları konu edindik. Ekonomik büyümenin dönemi ve içeriğine ilişkin tercih ettiğimiz yaklaşımları da tartıştığımız bu bölümde ABD'nin iktisadi büyümesinin nedenlerini makroekonomik, mikroekonomik ve sosyal, kültürel ve kurumsal yaklaşımlar olarak üç başlıkta ele aldık.

“ABD'nin Siyasi Yapısı ve İktisadi Büyüme” başlığını taşıyan dördüncü bölümde tarihi süreçte iktisadi büyümeyi etkileyen ekonomi ve piyasa algısı, zihni alt yapı ve sömürgelerden devralınan miras gibi konulara değindik. Bu bölümün ikinci kısmında federal sistemin ekonomik büyüme ile ilişkisini önce anayasa ve yargının iktisadi büyümeye katkısını irdeleyerek, sonra da federal sistemin kendi içindeki denge mekanizmasının hangi çatışmalar üzerine kurulduğunu ele alarak incelemeye çalıştık.

Son bölüm olan beşinci bölümde ise ABD'nin ekonomik büyümesinin nicel bir tablosunu verdikten sonra federal hükümet, eyalet hükümetleri ve yerel idarelerin büyümeye katkılarını ayrı ayrı göstermeye çalıştık.

ABD'nin iktisadi büyümesi, nedenleri, özel koşulları ve İngiltere'de gerçekleşen Sanayi Devrimi'nden ayrılan özellikleri ile büyüme ve kalkınma yazınında önemli bir yere sahiptir. ABD'nin, zamanlama, risk alma, girişimciliği teşvik etme, teknolojik bilginin gelişimini sağlama ve sektör tercihi noktasındaki rolü, büyüme ve kalkınma tecrübesinin her zaman merkezi bir irade eşliğinde gerçekleştiğini ileri süren tarihi tezlerle paralellik göstermektedir. Ancak bu konunun esas önemi ulus-devlet tecrübesinden farklı bir tecrübe olarak federal sistemin ekonomik büyümedeki öncü, koordine edici ve yönlendirici rolüne ilişkin dersler içermesinden kaynaklanmaktadır. Bu anlamda ABD'nin büyüme ve kalkınma tecrübesinin federal sistem ve ekonomik büyüme ilişkisi açısından oldukça önemli bir örnek olay olarak çok daha kapsamlı incelemelere konu olması gerektiğini düşünüyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİSADİ BÜYÜME KAVRAMI VE DEVLET

I. İKTİSADİ BÜYÜME KAVRAMI

İktisadi büyüme İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi ile ortaya çıkmış bir kavramdır; büyüme, gelişme, kalkınma, sanayileşme ve modernleşme gibi farklı kavramlarla anlatılan bir değişim ve dönüşüm sürecini ifade eder. Bu sürecin neden bazı ülkelerde daha önce başladığı ya da daha hızlı seyrettiği iktisadi büyüme ve gelişme kavramlarının konusunu oluşturur.

Her ne kadar aynı sürece işaret etse de büyüme ve gelişme farklı kavramlardır. İktisadi büyüme, ülkenin üretkenliğinin ya da kişi başına düşen gelirin uzun dönemli artışını, gelişme ise bunun yanı sıra ekonomik, sosyal, kültürel ve idari alanlarda yaşanan yapısal değişim sürecini ifade eder. Yatırımlar ve teknolojik gelişme sayesinde fiziki ve beşeri sermaye verimliliği yükselir, bu ise Gayri Safi Milli Hâsıla’daki (GSMH) artışlarla ifade edilir.¹

İktisadi büyüme milli ekonominin işgücü, doğal kaynaklar, teçhizat gibi temel unsurlarında kişi başına bir yıldan diğerine daha yüksek bir reel gelir sağlayacak şekilde görülen artışlar olarak da tanımlanmıştır.² Bu anlamda büyüme arz odaklıdır ve toplam talep artışları aracılığı ile gerçekleşen kısa dönemli reel gelir artışlarından farklıdır. Üretim ölçeğinden bağımsız bu tür yükselmeler konjonktür kuramlarının konusudur. Büyümenin konusu sermaye birikimi ve teknolojik gelişme gibi üretim faktörlerindeki iyileştirmeler, yani arz cephesine ait sorunlardır.³

Büyüme ve kalkınma modern iktisadi düşünce ile ortaya çıkmış olgulardır. İngiltere’de ortaya çıkan Sanayi Devrimi sonuçlarını kimsenin tahmin edemeyeceği bir değişim ve dönüşüm meydana getirmiş, ortaya çıkan yeni üretim biçimlerinin sosyal,

¹ Simon Kuznets, “Modern Economic Growth: Findings and Reflections”, **American Economic Review**, 63, 1973, s. 247.

² Sabri Ülgener, **Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme**, Gözden Geçirilmiş 5. Baskı, Der Yayınları, İstanbul: 1976, s. 409.

³ Aykut Kibritçiöğlu, “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”, **AÜSBF Dergisi**, Ocak-Aralık 1998, Cilt 53, No. 1-4, s. 207.

kültürel ve demografik ne tür kırılmalara yol açacağı öngörülemedi. Hobsbawm'ın "karanlığa doğru sıçrama" şeklinde nitelediği bu devrim, İngiltere'yi bir dönem için "dünyanın tek atölyesi, tek büyük ithalat ve ihracatçısı, tek taşımacısı, tek emperyalisti, neredeyse tek uluslar arası yatırımcısı" konumuna yükseltti.⁴ İngiltere'nin öncelikle kendi sanayisinin ihtiyaçlarına yönelik kurguladığı yapı, dünyanın geri kalanı tarafından uzun bir zaman evrensel sistem olarak benimsendi. Bu açıdan sanayileşmenin ve ekonomik büyümenin tarihi, İngiliz sanayileşmesinin tarihi ile başlamış, bu ülkenin yaşadığı başarılar ya da başarısızlıklar, ekonomik büyüme kavramının içeriğinin belirlenmesinde başat rolü oynamıştır. Başarılı sayılan girişimlerin revaç bulduğu, başarısız girişimlerin terk edildiği bu süreçte neyin ne kadar zaman alacağını kimse kestirememiş, dahası hangi dinamiklerin nasıl rol oynadığını belirlemek de en azından o süreçte mümkün olmamıştır. Bu açıdan büyüme ve kalkınma literatürü uzun bir zaman süresince ilk sanayileşme tecrübeleri ile şekillenmiş ve biçimlenmiştir.

İngiltere'nin iktisadi ve sosyal öncülüğünün, sanayileşme yolundaki diğer ülkelere öğretici dersler sağladığı açıktır. Ama büyüme ve kalkınma tecrübesi, sosyal, kültürel ve demografik farklılıklar yüzünden, her ülke için özel ve özgün bir içeriğe sahiptir. Büyüme ve kalkınmanın nasıl olacağına dair politikalar ülke, bölge ve zamana göre farklı sonuçlara yol açabilir, aynı gereksinimlere farklı yöntemlerin uygulanmasını gerektirebilir. Örneğin ilk dönem iktisadi büyüme örneklerinde öncü rolü oynadığı düşünülen demiryolları yatırımları birçok Avrupa ülkesinde kamu girişimleri tarafından üstlenilirken, ABD'de demiryolları ağının büyük bir kısmını özel girişimler inşa etmiştir.⁵

İktisadi büyümenin, modern iktisat yazınına kuramsal anlamda dâhil olması sanayileşme tecrübesinden sonra gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler ayırımı ile başlamıştır. Bu sürece kadar iktisadi aktörlerin gelişmeye katkıları biliniyor, özellikle üretim faktörleri çerçevesinde yapılacak iyileşmelerin büyüme sürecini olumlu etkileyeceği varsayılıyordu. Ancak kalkınma ve büyüme iktisadi şeklinde ayrı bir alanın ortaya çıkması, sanayi devrimini gerçekleştiren ülkelerin kalkınma süreçlerini

⁴ Eric J. Hobsbawm, **Sanayi ve İmparatorluk**, Dost Kitapevi, İstanbul: 2003, s. 13.

⁵ Richard Sylla, "Experimental Federalism: The Economics of American Government, 1789- 1914" Editörler: Stanley L. Engerman and Robert E. Gallman, **The Cambridge Economic History of the United States**, Volume II: The Long Nineteenth Century, Cambridge University Press, Cambridge: 2000 içinde, ss. 520-521.

tamamlamalarından sonra mümkün olmuştur. Bir diğer ifade ile az gelişmişlik ve büyüme sorunu, ancak gelişmiş ve belli bir büyüklüğe erişmiş öncü örneklerin çıkışından sonra belirginleşmiştir.⁶

İktisadi büyüme ile ilgili çalışmaların Frank Ramsey'in 1928 tarihli, "A Mathematical Theory of Saving" isimli çalışmasıyla başladığı kabul edilir.⁷ Ancak modern iktisadın kurucusu Adam Smith'ten bu yana büyüme konusu iktisatçıların daima gündeminde olmuştur. Smith'in başyapıtı "Milletlerin Zenginliği" aslında bir tür büyüme ve kalkınma kitabı olarak görülebilir.

Milletlerin nasıl zenginleştiğine dair cevapları ile modern iktisadın temellerini atan Adam Smith, büyümenin dış ticaret fazlası yolu ile gerçekleştirileceğini öneren Merkantilistlere karşı çıkmıştır. Smith, Fizyokratlar gibi büyümenin emek ve üretimle sağlanabileceğini, ama bunun tarım, sanayi ve hizmet sektörü yolu ile aşamalı olarak gerçekleşeceğini öngörmüştü. Smith'e göre devlet, büyümenin gerçekleşeceği zemin olan özel mülkiyet hukukunun gelişmesi ve bireyin güvenliğinin sağlanması için gerekli bir kurumdur.⁸

Üç düzeyli bir büyüme rotası belirleyen Smith'e göre mülkiyet hukuku ve bireyin özgürlüğü konusunda geride kalan Osmanlı ve Çin gibi devletler büyümenin en düşük düzeyinde, doğal özgürlükleri sağlamış İngiltere ve ABD gibi ülkeler büyümenin ikinci düzeyindedirler. Yaşadığı devirde üçüncü düzeyde bulunan ülke olmadığına inanan Smith doğal koşulları büyümenin önündeki en büyük engel olarak görüyordu. Ona göre sınırlı arazi, coğrafya ve iklim koşulları yüzünden büyüme belirli bir düzeye kadar gerçekleşmekte, akabinde durgunluk ortaya çıkmaktadır. Kar oranlarının düşmesi, üretim faktörlerindeki kıtlık ve yatırım fırsatlarındaki azalmaların olumsuz etkileri olmakla beraber, büyüme ve kalkınmayı engelledikleri söylenemez. Büyüme ve

⁶ Jean Maillet, **18. Yüzyıldan Bugüne İktisadi Olayların Evrimi**, Çeviri: Ertuğrul Tokdemir, Remzi Yayınevi, İstanbul: 1983, s. 98.

⁷ Sanlı Ateş, **Yeni İçsel Büyüme Teorileri ve Türkiye Ekonomisinin Büyüme Dinamiklerinin Analizi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana: 1998, s. 9.

⁸ Adam Smith'in Milletlerin Zenginliği'nde öne sürdüğü fikirlerinin güzel bir özeti için bkz. Gülten Kazgan, "Adam Smith ve 'Milletlerin Zenginliği Üzerine'", Adam Smith, **Milletlerin Zenginliği**, Çeviri: Haldun Derin, III. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul: 2006 içinde, s. xxii-xxiv.

kalkınmayı engelleyen en önemli etken doğa yasalarına uyum içinde işleyen bir piyasaya yapılacak devlet müdahalesidir.⁹

Adam Smith'in açtığı yolda ilerleyen iktisatçılar büyümeyi üretim faktörleri ve azalan verimler yasası kapsamında açıklamaya çalışmışlardır. Büyümenin, piyasanın yol göstericiliğinde kendiliğinden işleyen bir mekanizma olduğunu düşünen bu iktisatçılar “birikimli” ve “kendi kendini sürdürür” bir süreç olarak büyüme kavramını belli bir takım aşamalarla tanımlamışlar,¹⁰ sanayileşmiş Batılı ülkelerin şartlarına göre oluşturdukları çalışmalarını tüm toplumlara uygulanabilecek ya da uyarlanabilecek modeller olarak görmüşlerdir. Bu anlamda büyüme ve kalkınma aşamaları bir tür evrim süreci olarak görülebilir. Evrim sürecine giren yani iktisadi anlamda büyüyen her toplum belirli büyüme aşamalarını er geç tecrübe edecektir.¹¹

Modernlik ve geri kalmışlık karşıtlığı şeklinde formüle edilen bu yaklaşım aslında ilerlemeci tarih anlayışının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Buna göre büyüme kaçınılmaz, kendiliğinden ortaya çıkan dinamik bir süreçtir. Bu süreçte geleneksel faaliyetlerin yeni çıkan ihtiyaçlara cevap verememesi, talep alanlarının çeşitlenmesi ve bu iki eğilimin yeni teknik bilgiler ortaya çıkarması yatırım kararlarını doğrudan etkiler. Büyüme böylece kendiliğinden ortaya çıkan bir süreç olarak bir tür zorunluluktur. Müteşebbis ya da yatırımcı, iktisadi büyümenin yönünü ve hızını belirleyen temel unsur olarak başrolde. Ama sonuçta bu unsuru yönlendiren de talep koşulları ve fiyat düzeyi ile piyasanın kendisidir. Azami kar peşinde koştuğu düşünülen rasyonel yatırımcı aslında özgür değildir, çünkü azami faydanın piyasa tarafından belirlendiği bir ortamda piyasanın kendisine dayattığından başka bir seçim yapma olanağına sahip değildir.

Uzun süre neoklasik ekonomik yaklaşımın iktisadi büyümeye bakışını belirleyen bu açıklamanın ancak tam rekabet koşullarına sahip bir piyasa ortamında anlamlı geleceği açıktır. Ancak böyle bir piyasa ortamı sadece teoride mevcuttur ve eksik rekabetin olduğu gerçek piyasa sürekli müdahale ve düzenlemelere maruz

⁹ Aykut Kibritçiöğlu, neoklasik büyüme teorilerinin temel kavramlarının birçoğunun kökeninin Adam Smith'te bulunduğunu iddia eder. Kibritçiöğlu'nun bu makalesi için bkz. Aykut Kibritçiöğlu, “On the Smithian Origins of “New” Trade and Growth Theories”, **Economics Bulletin**, Vol. 2, No. 1 ss. 1–15.

¹⁰ Maillet, s. 139.

¹¹ Yahya Sezai Tezel, **İktisadi Büyüme**, İmaj Kitapevi, Ankara: 2003, s. 65.

kalmaktadır. Müdahalenin olduğu bir piyasa, azami faydasını gözeten rasyonel yatırımcıdan başka karar vericilerinin de var olduğunu gösterir. Bu ortamda, iktisadi faaliyetler müdahale araçlarının çeşitliliği ve etkisine göre şekillenir, yatırımlara da bu çoklu etkenlere göre karar verilir. Yatırımcının, fiyatın tek belirleyici olmadığı bu tür bir piyasada yine de yatırım kararı alabilmesi ise devlet, gelenek ve değerler gibi belirsizliği bir ölçüde ortadan kaldıran kurumlar sayesinde mümkün olur. Gerçekte her piyasa belirli güç merkezlerinin etkisi altındadır. Hatta bu çok zaman bir gereklilik olarak görülebilir. Perry Anderson, piyasanın “merkezi bir toplayıcı güç” tarafından düzenlenme gereksinimine dair şu tespiti yapmaktadır¹²:

“Piyasa mantığı, kendi başına bırakılırsa, düzeltici olmaktan çok mutlaka kümülatif olma eğilimindedir. Onun dinamiği karşılaştırmalı üstünlük ve bireysel girişimci ünitelerle hesaplanan, var olan ya da yeni katılan varlıklardan kaynaklanan dezavantajların hareketleridir... Karşılaştırmalı üstünlükler kendi kendilerine, kendi momentumları ile çalışmaya devam ettiler. Dezavantajların giderilmesi başka türden bir sosyal mantık gerektirir. Bunun ortaya çıkması için de, piyasanın hareketlerini düzenleyici ve onun kendiliğinden moleküler hareketlerine karşı koyan merkezi bir toplayıcı gücün var olması gerekir.”

Piyasanın bir düzelticiye gereksinimi olduğunu gösteren bu tespit aynı zamanda büyümenin, müdahale edilebilen, hızlandırılabilen, yönü değiştirilebilen, hatta yönetilebilen bir süreç olarak görülebileceği anlamına gelir. Neoklasik iktisat anlayışın bunun ayırtına varması uzun zaman almış, eksik rekabet koşullarında büyümenin nasıl gerçekleşeceğine dair açıklamalar yapabilmesi için de büyük bir kriz yaşaması gerekmiştir.

O kriz, 1929’da ABD’de ortaya çıkan Büyük Buhran’dır. Dört sene süren ve “20. yüzyılın siyasi olmayan en büyük felaketi”¹³ olarak adlandırılan 1929 Buhranı piyasanın her şeyi halledemeyeceğini ve kendi başına bırakılması durumunda ne tür olumsuz sonuçlar doğurabileceğini gösteren ilginç bir kırılma anıdır. Kriz İngiliz

¹² Perry Anderson, “The Figures of Descent”, **New Left Review**, 161 (Ocak: Şubat) 20, s. 72’den aktaran Linda Weiss ve John M. Hobson, **Devletler ve Ekonomik Kalkınma-Karşılaştırmalı Bir Tarihsel Analiz**, Dost Kitapevi, Ankara: 1999, s. 233.

¹³ İfade Hobsbawn’a aittir. Hobsbawn, s. 17.

iktisatçı J. M. Keynes'in "Uzun vadede hepimiz öleceğiz" şeklindeki ironisi ile eleştirdiği piyasanın uzun vadede her şeyi dengeleyebileceğine dair neoklasik varsayıma büyük bir darbe indirmiştir. Keynes, krize çözüm olarak eksik istihdam ve devlet yatırımlarının talep yaratıcı özelliğini dikkate alarak devletin piyasaya müdahale etmesini önermiş, bütçe açıklarının vergiyle değil banka kredileri ile telafi edilmesinin daha doğru olacağını söylemiştir. Az gelişmişliğin nasıl ortadan kaldırılabileceğine dair bir şey söylemese de devletin iktisadi süreçlerde oynayabileceği rolü gösteren Keynes modeli devlet müdahalesini meşrulaştırarak bu rolün piyasa şartlarında nasıl olabileceğine dair örnek bir çalışmadır.

II. Dünya Savaşı sonrası Marshall Yardımı gibi pratik çözümler Keynes'in bu modelinden esinlendi. Bu süreçte ortaya Harrod-Domar Modeli gibi az gelişmiş ülkelere ekonomik büyüme için sabit sermaye stoku ve teknolojinin genişletilmesini öneren¹⁴ ya da W. Arthur Lewis'inki gibi üçüncü dünya ülkelerinin geri kalma sebebinin sermaye eksikliği ve yetersiz tasarruf olarak gören yeni büyüme modelleri çıktı.¹⁵ Bu dönemin popüler büyüme teorilerinden birisini ortaya koyan W. Rostow'un Keynesyen modellerin az gelişmiş ülkelere uyarlanması ile ilgili çözümü, Batı merkezli ilerlemeci tarih anlayışının tipik bir örneğidir.¹⁶ Batılı devletlerin savaşın yaralarını Marshall Yardımı ile kısa sürede sarmış olmalarından etkilenen Rostow, Marks'ın Komünist Manifestosu'na alternatif olarak ortaya koyduğu çalışmasında, az gelişmiş ekonomilerin ulus-devletlerinin yardımı ile kalkınmayı başarabileceklerini, bunun yolunun da iç ve dış tasarrufları artırmaktan geçtiğini iddia etmiştir.¹⁷

¹⁴ Mark Skousen, **İktisadi Düşünce Tarihi-Modern İktisadın İnşası**, II. Baskı, Çeviri: M. Acar-E. Erdem-M. Toprak, Adres Yayınları, Ankara: 2005, s. 443.

¹⁵ W. Arthur Lewis'ın 1954 tarihli "Sınırsız Emek Arzıyla İktisadi Gelişme" ve 1955 tarihli "İktisadi Büyüme Kuramı" başlıklı çalışmalarının içeriği ile ilgili kısa ve öz bilgi için bkz. E. K. Hunt, **İktisadi Düşünce Tarihi**, Çeviri: Müfit Günay, Dost Kitapevi, 2005: Ankara, s. 558-561.

¹⁶ 1960'da "Komünist Olmayan Bir Manifesto" alt başlığı ile iktisadi büyüme hakkında bir kitap yazan Walt Whitman Rostow, iktisadi büyümenin beş aşamada gerçekleşeceğini söyledi. Birinci aşamadaki geleneksel toplum, ikinci aşamada gelişme şartlarını sağlar, üçüncü aşamada ise gelişmeye başlar. Olgunluk aşamasında modernlik toplumun bütün katmanlarına ve üretim biçimlerine hâkim olur. Son aşama ise kitlevi tüketim dönemidir. Bu, modernleşmenin son düzeyini ifade eder. Rostow'un 3. Dünya ülkelerinin kalkınmasına yönelik bu kitabını dilimize "İktisadi Gelişmenin Merhaleleri" başlığı altında Erol Güngör çevirmiştir. Kitap için bkz. W. W. Rostow, **İktisadi Gelişmenin Merhaleleri-Komünist Olmayan Bir Manifesto**, Çeviri: Erol Güngör, 2. Baskı, Ötüken, İstanbul: 1999.

¹⁷ Murat Yülek, "İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine", **Hazine Dergisi**, Ankara, Sayı: 6, 1997, s. 3.

1950’li yıllarda neoklasik üretim fonksiyonundan yola çıkarak oluşturulmuş yeni büyüme teorileri gelişmemiş ülkelerin GSMH’lerinin gelişmiş ülkelere göre daha hızlı artacağını öngörüyordu. Yakınsama hipotezi olarak adlandırılan bu öngörüyü sermayenin azalan verimliliğinden yola çıkarak ilk dillendiren Solow oldu. Solow, 1909-1949 yılları arasında ABD’deki büyümenin nedenlerini incelediği araştırmasında üretimdeki artış hızının üretim faktörlerinin artış hızından daha fazla olduğunu gözlemleyerek, bunun sebebini “dışsal” bir etken olan teknolojik ilerlemeye bağladı.¹⁸

Solow modeli; kapalı bir ekonomide, üretilen tek mal olduğu varsayımına dayanır. Daha çok tasarruf, daha yoğun sermaye ve daha çok zenginlik anlamına gelir. Ekonomik büyümeyi belirleyen temel unsurlar teknolojik değişim ve nüfus artış hızıdır ki bunlar modelin içinde yer almaz. Sermayenin azalan verimler yasasına göre hareket ettiği, tam istihdam şartının sağlandığı ve teknoloji düzeylerinin değişmediği diğer varsayımlardır. Gelişmekte olan ülke ekonomileri uzun dönem reel büyüme oranlarıyla, gelişmiş ülkelerin oranlarını “yakınsayacak”, böylece gelişmiş ülkeleri “yakalayacaklardır.” Gelişmiş ülkelerde sermayenin verimliliği azaldığından, sermaye, getirisi yüksek olan gelişmekte olan ülkelere akacaktır.¹⁹

Neoklasik büyüme modelinin öngörülerinin eksik olduğu sonraki dönemlerde yapılan çalışmalarla kanıtlanmıştır. Örneğin Baumol’ün, 1870-1979 arasındaki dönemin sonlarında zengin ve yoksul ülkelerin büyüme oranları arasındaki açığın kapandığı sonucuna ulaştığı çalışmasını Abromowitz bu yakınsamanın sadece 1950-1979 arasını kapsadığını, De Long ise ülkelerin gelişmişlik açısından birbirine yakın ülkeler arasından seçildiğini öne sürerek eleştirmişlerdir. Diğer taraftan Barro ve Romer tarafından yapılan çalışmalar sermayenin öngörülen şekilde verimliliğinin azalmadığını, reel faiz hadlerinin seviyelerini koruduğunu göstermiştir. Yine bu çalışmalara göre ABD’de gerçekleşen iktisadi büyümenin arkasında sermaye ve işgücü miktarı artışından çok teknolojik gelişmelerin etkisi vardır.²⁰

¹⁸ Solow’un teknolojik gelişmeyi dışsal bir faktör olarak ele aldığı ekonomik büyüme modeli için bkz. R. Solow, “A Contribution to the Theory of Economic Growth”, **Quarterly Journal of Economics**, 70 (1), 1956, ss. 65-94,

¹⁹ Kibritçioğlu, “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”, s. 214.

²⁰ Bu çalışmalar için bkz. William J. Baumol, “Productivity Growth, Convergence, and Welfare: What the Long-run Data Show”, **American Economic Review**, American Economic Association, Vol. 76 (5), ss. 1072-85, Aralık; Moses Abramovitz, “Catching Up, Forging Ahead, and Falling Behind”, **The Journal of Economic History**, Vol.

Açıkladıklarından daha çok açıklayamadıkları ile öne çıkmış neoklasik büyüme modellerinin yetersizliği, bizzat modelleri ortaya koyan bilim adamları tarafından da kabul edilmiştir. Örneğin Abramowitz’e göre kendi büyüme modeli ancak % 10-20’lik bir bölümü açıklayabilmektedir. Abramowitz, açıklayamadığı kısmı kara kutuya²¹ devreder. Solow’a göre ise kara kutuya devredilen kısım % 88’dir.²²

Gerçekte neoklasik kuram “zamanın bir anında kaynakların dağılımı” ile ilgilendiği için uzun vadeli değişim, büyüme ve gelişmeyi anlamak noktasında kısıtlayıcı bir içeriğe sahiptir. Dahası kaynak dağılımının çatışmaların ve sürtüşmelerin olmadığı bir dünyada gerçekleştiği varsayımı devlet benzeri kurumların denkleme dâhil edilmemesi sonucunu doğurmuştur. Neoklasik kuramın yetersizliği sadece bununla da sınırlı değildir. Toplumların farklı zamanlarda büyüme, gelişme ve duraksama yaşamalarına yol açan tercihler ya da kısıtlamalar büyük ölçüde gelir dağılımı ve teknolojiye bağlıdır. Hâlbuki neoklasik kuram teknolojiyi dışsal bir unsur olarak görerek, esas büyüme etkenini göz ardı etmektedir.²³

Bununla beraber neoklasik modeller, iktisatçıların, üretkenliğin altında yatan etkenlere daha çok yoğunlaşmalarını sağlamış, teknoloji, bilgi üretimi ve beşeri sermayenin büyümeye katkısı daha çok sorgulanmaya başlamıştır. Bu noktada azalan verimler varsayımı yerine artan verimler varsayımının kullanılması, içsel büyüme teorileri şeklinde ifade edilen yeni yaklaşımların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yeni kuramlar, yakınsama varsayımının doğru olmadığı kabulüyle teknoloji, bilgi ve insan kaynağının iktisadi büyümeye olan katkılarını ölçmeye çalışmaktadır.²⁴

1986 yılında Paul Romer “Artan Gelirler ve Uzun Dönemli Büyüme” adlı makalesinde teknolojiyi içsel bir faktör olarak alarak teknoloji ile ortaya çıkan bilgi birikiminin yatırım maliyetlerini azalttığını göstermiştir. Ona göre bilgi bir üretim

XLVI, No. 2 (Haziran 1986), ss. 385-406; J. De Long, “Productivity Growth, Convergence, and Welfare: Comment”, **The American Economic Review**, 78 (Aralık 1988), ss. 1138-1154; R. J. Barro, “Economic Growth in a Cross Section of Countries”, **Quarterly Journal of Economics**, 106, 1991, ss. 407-443 ve Paul M. Romer, “Increasing Returns and Long-run Growth”, **Journal of Political Economy**, (5), 1994.

²¹ Neoklasik modelde teknolojik ilerleme ve bilgi artışı ile ortaya çıkan gelişmeler bir kara kutu (black box) olarak görülmüş ve kuramsal denklemlere dâhil edilmemiştir.

²² Paul M. Romer, “Increasing Returns and Long-run Growth”, **Journal of Political Economy**, (5), 1994, s. 10.

²³ Douglas C. North, **Kurumlar Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans**, Çeviri: Gül Çağalı Güven, 1. Baskı, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2002, ss. 170-171.

²⁴ Yülek, s. 2.

faktörü olarak görülmelidir.²⁵ Romer'in tezi "yaparak öğrenme" kavramını geliştiren Arrow'a kadar uzanmaktadır. Arrow 1960'lı yıllarda, bazı sektörlerde zaman ilerledikçe üretim maliyetlerinin düştüğünü, kalitenin yükseldiğini ve üretimin hızlandığını gözlemlemiş, bunun nedenini zamanla oluşan bilgi birikimine bağlamış ve buradan yola çıkarak "yaparak öğrenme" adını verdiği bir model geliştirmiştir.²⁶

İçsel büyüme teorileri sermaye, AR-GE harcamaları, kamu yatırımları ve teknolojik bilginin büyümeye etkileri konusunda çeşitlenmiştir. Sermaye eksenli büyüme teorilerinde sermayenin azalan geliri değil artan getirisi olabileceği öngörülür. Beşeri sermaye, sermaye kavramı içerisine dâhil edilerek eğitim ve sağlık harcamalarının verimlilik artırımına katkıları ölçülmeye çalışılır. Teknolojinin etkisini "taşma" olarak isimlendiren teorilere göre ise AR-GE çalışmaları ya da özel araştırma etkinlikleri büyümenin asıl nedenidir.²⁷ Kamu politikalarını inceleyen içsel büyüme teorilerinde ise dış ticaretin liberalleşmesi, kamu harcamalarının dağılımı ve finans politikaları gibi etkenlerin büyümeye olumlu katkısı olup olmadığı ölçülmeye çalışılmıştır. King ve Rebelo, başta vergiler olmak üzere iktisat politikalarının ekonomik büyümedeki rolünü inceledikleri çalışmalarında vergi oranlarındaki değişimlerin uzun dönemli büyümeye doğrudan etkide bulunduğunu göstermişlerdir. Vergi oranlarının etkisi, sermaye hareketliliğinin hızı ile doğru orantılı olarak değişmekte, küçük ölçekli ekonomilerde finansal politikalar, büyüme üzerinde daha büyük etkiler yapabilmektedir.²⁸

Kamu harcamalarının uzun dönemde büyümeye etkisini ölçmeye çalışan Barro ise kamu sektörüne sağlanan mal ve hizmetleri bir üretim faktörü olarak varsaymıştır.²⁹ Özel yatırımlara yapılacak teşvikler, büyüme seviyesinin en uygun düzeyde kalmasına

²⁵ Paul M. Romer, "Increasing Returns and Long-run Growth", *Journal of Political Economy*, 1994 (5).

²⁶ Kenneth J. Arrow, "The Economic Implications of Learning by Doing", *The Review of Economic Studies*, Vol. 29, No. 3 (Jun., 1962), s. 155-173.

²⁷ AR-GE çalışmalarının büyümeye etkisi konusunu ilk defa J. Schumpeter'in gündeme getirdiği söylenebilir. Schumpeter, 1911'de Almanca kaleme aldığı "Ekonomik Gelişimin Teorisi" (*Theorie der Wirtschaftlichen Entwicklung*) adlı kitabında kapitalist sistemin doğası gereği ekonomik bunalımla büyüdüğünü iddia etmiştir. Avusturya okuluna mensup bu iktisatçıya göre kapitalizmi yıkacak olan krizler değil tam tersi refahtır. Sistem, girişimcilerin, teknik ilerlemeleri üretime uyarlayarak verimlilik artışı sağlamaları ile büyümektedir. Bu, yeni bir üretim tekniği, yeni bir ürün olabileceği gibi yeni piyasalar, reorganizasyon ve yeni hammadde bulmak da olabilir. Schumpeter'in teorisi hakkında daha fazla bilgi için bkz. E. Schneider, "Schumpeter's Early German Work 1906–1917", *Review of Economics and Statistics*, 33, ss. 104–108.

²⁸ Robert G. King ve Sergio Rebelo, "Public Policy and Economic Growth: Developing Neoclassical Implications", *Journal of Political Economy*, 1990, Vol. 98 (5), ss. 126-50.

²⁹ Yülek, s. 10.

katkıda bulunur. Vergilerin katkısı beşeri sermayenin yöneleceği üretim teknolojisi tarafından belirlenir. Kamu politikaları eğitim düzeyini yükselttiği, sağlık koşullarını iyileştirdiği, serbest piyasa için uygun hukuki ve ticari istikrar ortamını sağladığı müddetçe beşeri sermayeye katkıda bulunur, bu da uzun vadede büyümeyi getirir.³⁰

İçsel büyüme teorileri “bıçak sırtı” olarak ifade edilen denge şartı yüzünden, zayıf kurgulu modeller olarak görülmüştür. Bu modeller, teknolojinin bir anda oluştuğu varsayımına dayanır; ne var ki teknoloji, doğası gereği hem küçük adımlarla hem de radikal gelişmelerle ilerleyebilir. Kaldı ki büyümenin de aşamaları vardır ve bu aşamaların her birisinde teknolojik bilginin kullanımı ya da gelişimi farklılaşabilir. Teknoloji ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin kolay modellenebilecek bir ilişki olmaması bu teorilerin geçerlilik sahalarını daraltmaktadır.³¹

Neoklasik modelleri, kurumlar ve tarihi süreçlerin katkısını yok saymakla eleştirenler de olmuştur. Örneğin North ve Thomas’a göre, yenilik, ölçek ekonomileri, eğitim ve sermaye birikimleri gibi faktörler büyümenin asıl nedenleri olamaz; bu faktörler bizatihi büyümenin kendisidir.³² O halde büyümenin esas açıklaması ya da büyümeye yol açan nedenler nelerdir?

Acemoğlu ve arkadaşlarına göre neoklasik modellerin izah edemediği ekonomik büyümenin altında yatan esas dinamikler üç ayrı yaklaşımla izah edilebilir:

1. Büyümenin esas nedeni olarak görülebilecek ilk açıklama, ekonomik kurumlara ilişkindir. Mülkiyet haklarını teminat altına almış, hukukun üstünlüğü ve fırsat eşitliğinin temel olduğu ortamlarda insanları yeniliğe, yatırıma ve ekonomik faaliyetlere katılmayı teşvik eden kurumlar ekonomik büyümenin temel nedenidir.

2. Fiziki ve coğrafi çevre farklılıklarını temel büyüme nedeni olarak gören yaklaşıma göre ise doğa koşulları ve iklim, insanların ve toplumların ekonomik faaliyetlerini ve teknoloji seçimlerini etkiler, dolayısıyla ekonomik büyümenin esas kaynağı doğa koşulları ve iklimdir.

³⁰ Ateş, s. 84.

³¹ Ateş, s. 84.

³² Douglass North ve Robert P. Thomas, **The Rise of the Western World: A New Economic History**, Cambridge University Press, Cambridge: 1973, s. 2.

3. Ekonomik büyümeyle kültür farklılıkları da neden olabilir. Farklı dinler ve kültürlerin etkisi ile ekonomik büyüme yavaşlayabilir ya da hızlanabilir. Weber'in Protestanlığın, ekonomik büyümeyle katkısına ilişkin açıklamaları bu bağlamda değerlendirilebilir.³³ Sadece din değil, etnik köken de büyümeyle olumlu ya da olumsuz katkıda bulunabilir.³⁴

İktisadın tanım gereği kurumlara dayanan bir bilim olduğunu savunan kurumsal iktisada göre ekonomik büyümenin esas açıklaması coğrafya ya da kültürde değil, kurumlardadır.³⁵ Kurumlar, toplumda oynanan oyunun kurallarıdır. İnsanlar tarafından oluşturulmuş alışkanlık, değer ve tutumların sürekliliğini anlatan bu kavram insanlar arasındaki etkileşimleri belirleyen esas etkidir. North'a göre, kurumlar; siyasi kurumlar, ekonomik kurumlar ve sözleşmeler olarak üçe ayrılır. Kurumlar, insanlara nasıl davranmaları gerektiğini göstererek belirsizliği azaltır ve ekonomik büyümeyle katkı sağlar.³⁶

Kurumları temel analiz birimi olarak iktisadi olayların merkezine yerleştiren alternatif bir disiplin olarak kurumsal iktisat, insanların hangi güdülerle ekonomik faaliyetlere katıldıkları, ekonomik kaynak dağılımının hangi süreçte ve etkinlikte yapıldığına dair temel sorulara neoklasik iktisada göre daha geniş ve anlamlı bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Kurumları ekonomik büyüme sürecinde “içsel” bir faktör olarak denkleme katan bu anlayış “bazı ülkelerin diğerlerine göre neden yoksul

³³ Ünlü Alman sosyolog Max Weber “Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu” adlı eserinde Batı Avrupa’da görülen sanayileşmenin kökenlerinin Protestan reformu ve Kalvinizmin yükselişine bağlanabileceğini iddia etmiştir. Protestan düşüncesinde içkin olarak var olan bir takım düşünceler, kapitalizmin gelişmesi için uygun zemini hazırlamıştır. Örneğin bu inanışta önemli yer tutan “seçilmiş” kavramı, kapitalist anlam dünyası içerisinde sürekli çalışan, mesleğine yoğunlaşan, vaktini boşa geçirmeyen, tasarruf yapan ve dolayısıyla başarılı olan insana dönüşmüştür. Weber, Hristiyanlığın Katolik yorumlarının ya da Hint dinlerinin bu tür bir katkı sağlayamayacağını iddia etmiştir. Geniş bilgi için bkz. Max Weber, **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu**, Çeviri: Gülistan Solmaz, Alter Yayıncılık, Ankara: 2009.

³⁴ Latin Amerika’nın İber Yarımadası kökenli olduğu için geri kaldığı, Kuzey Amerika’nın ise Anglo-Sakson kökeninden dolayı büyüdüğü şeklindeki açıklamalar buna örnek verilebilir. Yine Güney İtalya’nın geri kalmışlığında aile kökenlerine bağlılığın yattığını iddia eden çalışmalar bulunmaktadır. Bu ve benzeri çalışmalarla ilgili geniş bilgi için bkz. Robert Edgerton, **Sick Societies**, Free Press, New York: 1992.

³⁵ Kurumsal ya da Kurumcu İktisat kökenleri Thorstein Veblen, John R. Commons ve Clarence E. Ayres gibi iktisatçılara dayanan, hâkim iktisadi anlayışa karşı, içinde yaşadığımız ekonomik sistemi, bireylerin etkileşimlerini kapsayan alışkanlıklar ve değerler gibi ortak kavramlar çerçevesinde anlamaya çalışan alternatif bir yaklaşımdır. ABD’de, neoklasik iktisadın soyutlayıcı ve tımdengeliği tavrına karşı gelişen bu yaklaşım daha somut açıklamalar yapmaya çalışır ve iktisadi çözümlemelerde evrimsel bir yaklaşım izlenmesi gerektiğini iddia eder. Kurumsal ya da Kurumcu İktisat ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ömer Demir, **Kurumcu İktisat**, Vadi Yayınları, Ankara: 1996 ve Derleyen: Eyüp Özveren, **Kurumsal İktisat**, İmge, Ankara: 2007. Sadece bu kitapların başlıkları bile, kurumları temel alan bu alternatif yaklaşımla ilgili temel kavramlarda ortak bir dil bulunmadığını göstermektedir.

³⁶ North, s. 2-10.

kaldığı” şeklindeki temel soruyu “bu ülkelerin neden kötü kurumlara sahip oldukları” şeklinde yeniden formüle etmektedir.³⁷

Kurumları, ekonomik performanslarına göre iyi ya da kötü şeklinde bir ayırma tabi tutan kurumcu iktisatçılara göre bu ayırım farklı sebeplerden kaynaklanabilir. Örneğin kurumun etkinliği bir ölçüt olabilir. Toplum, etkinliklerine göre kurumları bir elemeye tabi tutar. Farklı çıkarlara sahip topluluklar uzlaşarak, etkin olup olmamalarına göre kurumları değiştirebilir. Kurumları ayırıştıran bir diğer ölçü ise ideoloji olabilir. Toplum, ideolojik pozisyonuna göre, kurumların iyi ya da kötü olduğuna karar verebilir. Diğer taraftan kurumların iyi ya da kötü olarak nitelendirilmesine, toplum değil, iktidarı elinde tutan bir grubun karar verdiği durumlar da vardır. Bu grup kendi çıkarlarını azamileştirmek için kurumları istediği gibi tasarlayabilir, bu da son tahlilde kaynakların dağılımının grubun çıkarları doğrultusunda şekillenmesine yol açar.³⁸

North’a göre neoklasik kuramın büyümeye ilişkin teorilerinin, “kurumlardan üreyen teşvik unsurlarına değinmeden”, ekonomilerin farklı tarihsel deneyimlerini, az gelişmişliği ve ülkelerin farklı performanslarını açıklamaya çalışması “beyhude” bir çabadır.³⁹ Refahını azamileştirmeye gayret eden oyuncular hangi kurumsal yapının ortaya çıkarttığını bulmadan, ekonomiler arasındaki performans farklarını anlamamız mümkün olmayacaktır. Bunu anlamanın yolu “kurumsal analizi ekonomiye ve iktisat tarihine dâhil etmek”ten geçer. North, bu tür bir yaklaşımın faydasını ABD iktisat tarihinden verdiği bir örnekle açıklar⁴⁰:

“Kurumsal analiz, sömürge ekonomisi ve bu dönemin özelliği olan göreceli etkin piyasaların oluşumu için İngilizlerden miras kalan kurumlar ve fikirlerin oynadığı kritik önemi kuramsal çerçeveye katar. Bu mirasın sonucu olarak ortaya çıkan fırsatlardan – plantasyonlar, tüccarlar, denizcilik şirketleri, aile çiftlikleri- yararlanmak için ortaya çıkan kuruluşlar gelişen bir sömürge ekonomisi yarattılar. Miras sadece

³⁷ Daron Acemoglu, Simon Johnson ve James Robinson, “Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth”, Philippe Aghion ve Steven N. Durlauf, **Handbook of Economic Growth**, North-Holland, 2005 içinde, s. 394.

³⁸ Acemoglu, Johnson ve Robinson, s. 397-398.

³⁹ North, s. 174.

⁴⁰ North, s. 176.

ekonomik değil, aynı zamanda entelektüel ve siyasiydi; kasaba toplantıları ve kendi kendini yönetme anlayışı, sömürge meclisleri, Hobbes'tan Locke'a kadar entelektüel gelenekler, 1763-1789 arasındaki olaylar, yeni bağımsızlığına kavuşan ülkenin kurumsal yapısını üreten konulara ilişkin öznel algılarla şekillenen siyasi ve ekonomik kuruluşların öyküsü ile bütünleştirilmesi gereken unsurlardı. Her ne kadar her zaman siyasi ve entelektüel akımların önemini anlamış olsa da, kurumsal çerçeve, analizi ad hoc tanımlardan çok daha bütünlüklü bir öyküye ve iradeye dönüştürebilir; bunun sonucunda da ABD tarihinde kritik önem taşıyan bu dönemi çok daha derinden tanımamızı sağlayabilir.”

North'a göre ABD'nin 19. yüzyılda gerçekleştirdiği iktisadi büyüme; anayasa, yasaların evrimi, ülke vatandaşlarını ve göçmenleri teşvik eden unsurlar, kuruluşların üretken faaliyetleri ve bu faaliyetleri ödüllendiren ekonomik ve siyasi ortamdan oluşan karmaşık bir “kurumsal matris”in sonucudur. “İçsel olarak teşvik unsurlarına sahip siyasi bünyeler” tarafından oluşturulmuş bu kurumsal matrisi, azami faydasını gözetken aktörler yoluyla modellemek imkânsızdır.⁴¹

Teknoloji ve bilginin büyümeye katkısını ilk defa ortaya koyan Paul R. Romer'e göre iktisat tarihini dikkate almayan ve salt modellerden yola çıkan büyüme kuramlarının açıklamaları hep sınırlı kalacaktır.⁴² Modeller, denklemler yardımıyla bir ekonomik sistemin nasıl işlediğini anlamamıza yardımcı olabilir. Bir sistemin alt öğelerinin nasıl çalıştığını ve kendi aralarında nasıl bir etkileşime sahip olduklarını bir model yardımı ile daha kolay anlayabiliriz.⁴³ Modeller resmin bütününe görmeye odaklandıkları için bize genellemeler yapma imkânı da verirler. Nitekim sayısal veriler ve modellerden önce değişik kuram parçaları ve istatistik üzerine inşa edilmiş iktisat tarihi çalışmaları, neoklasik kuramın sistematik olarak tarihe uygulanması ile daha tutarlı sonuçlara ulaşmıştır. Ancak modeller, gerçeklikten çok kurguladıkları sanal ortamı sorguladıkları için hep eksik kalırlar. Örneğin modeller 19. yüzyıl sonunda

⁴¹ North, s. 182.

⁴² Paul M. Romer, “Why, Indeed, in America? Theory, History, and the Origins of Modern Economic Growth” *The American Economic Review*, Vol. 86, No. 2, Papers and Proceedings of the Hundredth and Eighth Annual Meeting of the American Economic Association, San Francisco, CA, January 5-7, 1996 (May, 1996), ss. 202-206.

⁴³ Yahya Sezai Tezel, *İktisadi Büyüme*, İmaj Kitapevi, Ankara: 2003, s. 213.

ABD'nin neden İngiltere'ye göre hızlı bir ekonomik büyüme yaşadığını açıklayamaz. Gerçekte iktisadi büyüme, her dönem ve ülke için çok farklı ve özel koşulların rol oynadığı karmaşık bir etkileşim ağının sonucu olarak ortaya çıkar. Ama nicel verilerle kurgulanmış modeller bu gerçekliği bütün boyutları ile görmemizi engeller.

Ekonomik büyümenin neden bazı ülkelerde daha önce gerçekleştiği ya da ülkeler arası gelişme farklılıklarının kaynağının ne olduğu sorunu salt ekonomik nedenlere açıklanamayacak derecede karmaşıktır. Bu sorunun herhangi bir büyüme kuramına sığamayacak kadar zengin bir içeriğe sahip olması farklı disiplinlerin katkısını ve disiplinler arası çalışmaları zorunlu kılmaktadır. Kurumları temel alan yaklaşım, bu anlamda daha işlevsel bir çerçeve sunar gözükmektedir. Ancak iktisat tarihinin konusu olan iktisadi olayların yine de, sadece modeller çerçevesinde anlaşılması zordur.⁴⁴ Bu, kurumsal analiz modelleri için de geçerlidir. Özellikle sanayileşme ve büyümenin erken örnekleri, modern iktisat düşüncesinin filizlendiği ortamlardır. Bu ortamların, modellerin kapsadığından daha geniş bir çerçeveye ve özel şartlara sahip olduğu açıktır. Nitekim tezimizin konusu olan ABD'nin 19. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı büyüme olgusu kronolojik bir analiz, teori ya da modeller yolu ile anlaşılamayacak kadar karmaşık ve çok boyutlu bir muhtevaya sahiptir. Bu olay ancak, iktisat tarihi yaklaşımı ile tarihi süreç, teori ve kurumların etkileşimi çerçevesinde anlamlandırılabilir ki tezimizde izleyeceğimiz yöntem bu olacaktır.

II. İKTİSADİ BÜYÜME VE DEVLET

Ekonomik büyüme sorunu, aslında kaynak dağılımının belirlenmesi, kaynak dağılımının belirlenmesi ise güç ilişkilerinin belirlenmesi sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Güç mücadelesinde, farklı grupların çıkarlarını gözeterek şekilde bir denge mekanizması oluşturan toplumlar ekonomik büyümeye katkı sağlayacak kurumlara sahip olmaktadır.⁴⁵

⁴⁴ İktisat tarihçisi, teori bilmeli, ama teori yapmadığını da bilmelidir. İktisat tarihinin konusu ve yöntemine dair daha geniş bilgi için bkz. Ahmet Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, 6. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul: 2003, s. 31.

⁴⁵ Acemoglu, Johnson ve Robinson, s. 386.

Ekonomik büyüme konusunun içeriği, tarihçesi ve problemlerini ele aldığımız bu bölümde farklı çıkar gruplarının, kaynak dağılımı üzerindeki etkilerini dengeleyecek bir kurum olarak devletin iktisadi büyüme ile ilişkisine değinmemiz gerekiyor.

Devletin ekonomiye farklı boyutlar ve süreçler çerçevesinde dâhil olması devletin iktisat politikasını belirler. Sosyal gruplar siyasi kurumlar yolu ile bu programları değiştirme ve etkilemeye çalışırlar ki bu da gelişme ve büyümeyi getirir.⁴⁶ Ekonomi-politik bu gücün nasıl ve hangi şartlarda ortaya çıktığını ve kullanıldığını konu alan bir disiplin olarak siyasi süreçlerle ekonomik süreçlerin kesişme noktasında yer alır.⁴⁷

Devlet her dönemde ve yerde başat bir iktisadi aktör olmuştur. İktisadi büyüme tarihi devlet müdahalesi izlerinin çok açık ve seçik görülebildiği örnek olaylarla doludur. Hatta devlet denen aktörün göz ardı edildiği bir iktisadi büyüme tarihinden bahsedilemez.⁴⁸ Tarihi örneklerin çoğu iktisadi büyümelerin “siyasi bünyelerin kurumsal çerçevesi” altında gerçekleştiğini göstermektedir.⁴⁹ Nitekim 14. yüzyıl Çin’inde, İngiltere’dekine benzer bir sanayileşme için gereken bütün koşulların varlığına rağmen, böyle bir gelişmenin yaşanmamasının altında yatan temel neden devletin büyüme ve kalkınma konusundaki öncü rolünü bir kenara bırakmasıydı. Sosyolog Manuel Castells bu gerçeği “Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür” adlı üç ciltlik kitabının “Ağ Toplumunun Yükselişi” adlı birincisinde, teknoloji tarihçileri Needham, Qian, Jones ve Mokry’nin açıklamalarından yola çıkarak şöyle ortaya koymaktadır:⁵⁰

⁴⁶ Ludwig von Mises’a göre “devlet, sadece bir şeytan değildir, aynı zamanda en gerekli ve faydalı kurumdur; o olmaksızın, sürekliliği olan sosyal işbirlikleri ve medeniyetlerin hiçbiri geliştirilemez ve sürdürülemez.” Daha geniş bilgi için bkz. Ludwig Von Mises, **The Ultimate Foundation of Economic Science: An Essay on Method**, Sheed Andrews and McMeel, Kansas City: 1978, s. 98.

⁴⁷ Richard Franklin Bensel, **The Political Economy of American Industrialization 1877-1900**, Cambridge University Press, New York: 2000, s. 4.

⁴⁸ Moore’un şu ifadeleri bu gerçeğin daha yalın bir aktarımı olabilir: “Herhangi bir yerde halk kitlesinin sanayi toplumu istediğine dair delil yoktur, hatta bunu istemediklerine dair sayısız delil vardır. Temelde, sanayileşmenin bütün biçimleri tepeden inme, acımasız bir azınlığın işi olan devrimler olmuştur.” Barrington Moore, **The Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World**, Beacon Press, Boston: 1967, s. 506.

⁴⁹ North, s. 23.

⁵⁰ Manuel Castells, **Ağ Toplumun Yükselişi (Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür-Birinci Cilt)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Çeviri: Ebru Kılıç, 2. Baskı, İstanbul, 2008, s. 11.

“Teknolojik yenilik yüzyıllar boyunca temelde devletin elinde olmuştur; 1400’den sonra Çin devleti, Ming ve Qing hanedanları yönetiminde teknolojik yeniliklere ilgisini yitirmişti; kısmen devlete hizmete duydukları bağlılıktan ötürü kültürel, toplumsal açıdan elit kesimler sanata, beşeri ilimlere, emperyal bürokrasi aracılığıyla kendi konumlarını güçlendirmeye odaklanmıştı. Dolayısıyla görünen o ki kritik olan devletin rolü, devlet politikalarının odak noktasıdır.”

Devletin ekonomideki rolü hakkında yapılan araştırmalar, uzun dönemli büyümenin gerçekleştirilebilmesi için gereken iki şart olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bunlardan birincisi mülkiyet haklarının garantisi, ikincisi piyasaların etkin işlemlerini temin etmektir.⁵¹ Uzun dönemli ticaretin ancak vekâlet sorunu ve sözleşmelerin yerine getirilmesi şartlarına bağlı olduğunu söyleyen Douglas North da sermaye pazarının oluşması ve üretim şirketlerinin gelişmesi için “bir tür zorlayıcı siyasi düzeni” gerekli görür. Ticaret hukukunun evrimi ve sermaye piyasasının gelişimi başrolde devlet olduğu müddetçe daha kolay ve sağlıklı olmuştur.⁵²

Modern anlamda büyümenin ilk örneği olarak kabul edilebilecek 17. yüzyıl İngiltere’sine ilişkin iki çalışma farklı rollerle de olsa devletin ekonomik büyümeye katkısını göstermesi bakımından kayda değerdir. North ve Weingast tarafından yapılan, döneme ilişkin ilk araştırmaya göre, egemenliğin haksız kullanımını engellemiş sorumlu devlet; istikrar, öngörülebilirlik ve düşük işlem maliyetleri ortaya çıkartarak büyümenin yolunu açmıştır.⁵³ İkinci çalışmanın sahibi Epstein’e göre ise dönemin Avrupa’sında iktisadi büyümeyi sağlayacak devlet, mali disiplini sağlamış, kaynak dağılımını denetim altına almış, hukukun üstünlüğünü hayata geçirmiş, merkezi organları güçlü bir devlettir.⁵⁴ Sanayileşme öncesi dünyaya ait bu iki farklı görüş, sanayileşme sonrası devletin ekonomik rolü hakkında farklılaşan piyasa dostu devlet ve müteşebbis devlet şeklindeki iki farklı kutbun da habercisi sayılabilir.

⁵¹ Douglas C. North ve Barry Weingast, “Constitutions and Commitment: Evolution of Institutions Governing Public Choice in 17th Century England” **Journal of Economic History**, XLIX (4), Aralık 1989, s. 803.

⁵² North, s. 170.

⁵³ North ve Weingast, s. 803.

⁵⁴ S. R. Epstein, **Freedom and Growth: The Rise of States and Markets in Europe 1300-1750**, Routledge, London & New York: 2000, s. 167.

Özellikle sanayi devrimi ile ortaya çıkan sanayileşmenin kurumsal bir liderlik ve öncülük gerektirmesi devletin büyüme ve kalkınma konusunda hayati bir rol üstlenmesi sonucunu doğurmuştur. Nitekim ilk sanayileşme tecrübeleri olarak sanayi devriminin mekânı İngiltere ve çalışmamızın konusu ABD bu öncülüğün devlet eli ile nasıl gerçekleştirildiğini gösteren öğretici örneklerdir. Ne var ki bu durum yerleşik iktisadın büyüme ve kalkınmaya ilişkin çalışmalarında pek göze çarpmaz. Mevcut çalışmalarda devletin ekonomik büyüme sürecindeki rolüne ilişkin kısırlık dikkat çekicidir. Bunun başlıca nedeni muhtemeldir ki neoklasik iktisadın devlete biçtiği paydadır. Tam rekabet koşullarındaki bir piyasanın denge için yeterli olacağını varsayan bu yaklaşımda devlet, en az işleve sahip aktörlerden birisi olarak varsayılmış, dolayısıyla devletin iktisadi büyümedeki rolü görmezden gelinmiş ya da yok sayılmaya çalışılmıştır. Hâlbuki kapitalist ekonomi düzeninin ortaya çıkışı ile devletin kurumsal olarak bağımsız hale gelmesi eş zamanlı olgulardır. Güçlü bir ekonomik yapı ya da kalkınma ancak kurumsal olarak ayrılmış bir devlet ile mümkün olmuştur. Bu noktayı Norbert Elias *“politik örgütlenme olmadan ekonominin gelişimi, her ikisi de karşılıklı bağımlılık ağının bir parçası olduğundan, öncül olmadan ardılın olamayacağı kadar düşünülemez bir şeydir”* şeklinde ifade etmektedir.⁵⁵

Modern iktisadın kurucusu Adam Smith’e göre devletin rolü, işbölümü, doğal mübadele ve görünmeyen el ile düzenli işleyen bir piyasada sermaye birikiminin olmasını temin etmekten ibaretti. Devlet bunu özel mülkiyet hukukunu oluşturarak ve bireyin güvenliğini sağlayarak yapacaktı.⁵⁶ Ekonomik hayatta Adam Smith’in devlete biçtiği rol hukuki alt yapıyı kurmak, güvenliği sağlamak ve özel teşebbüsün önünü açacak düzenlemeleri yapmaktan ibaretti.⁵⁷ Ekonominin otonom ve kendi kendisini yürütebilecek bir mekanizmaya sahip olduğuna ilişkin bu görüş aslında Adam Smith’in tam karşısında yer alan Marksist gelenekte de farklı değildir. Her iki iktisat okulu da bu anlamda devleti etkisiz eleman olarak görür. Devletler Smith’in önerdiği gibi ya

⁵⁵ Norbert Elias, **What is Sociology?**, Hutchinson, Londra: 1970-1978, s. 141’den aktaran Weiss ve Hobson, s. 29.

⁵⁶ Adam Smith, **Milletlerin Zenginliği**, Çeviri: Haldun Derin, III. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul: 2006, s. xxii-xxiv.

⁵⁷ Edward S. Mason, “The Role of Government in Economic Development”, **The American Economic Review**, Vol. 50, No. 2, Papers and Proceedings of the Seventy-second Annual Meeting of the American Economic Association (May, 1960), s. 637.

ekonomiye müdahale etmezler ya da Marks'ın iddia ettiği gibi burjuvazinin gereksinimi olan politikaları uyguluyormuş gibi davranırlar.⁵⁸

Devletin iktisadi büyümede aktif bir rolü olması gerektiğini düşünen iktisatçılar arasında Alman isimler öne çıkmaktadır. Örneğin Alman iktisatçı Adam Müller 1809'da kaleme aldığı kitabında devleti bir üretim faktörü olarak görür.⁵⁹ Bir diğer Alman iktisatçı Friedrich List ise devletin, ekonomide öncülük rolü oyanaması gerektiğine inanır. Üreticilerin teşvik edildiği, gelişmekte olan sektörlerin korunduğu ve yabancı rekabete karşı devletin gümrük vergilerini kullandığı bir milli ekonomi modeli öneren List'in 1825'de ailesi ile birlikte göç ettiği ABD'de gördüğü devletin korumacı politikalarından etkilendiği iddia edilmiştir.⁶⁰ List gibi devletin ekonomik rolünü önceleyen iktisatçıların fikirleri, serbest piyasa, tam rekabet ve asgari devlet müdahalesini öngören klasik ve neoklasik ekonomi okulları karşısında herhangi bir varlık gösterememiştir.

Devlet kurumunun iktisadi hayatta, “bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler” felsefesi ile geçtiği düşünülen 19. yüzyılda olduğu gibi 20. yüzyılda da ekonomi politikaları içerisinde “dışsal” bir faktör olarak bile itibar görmemesi ilginçtir. Devletin iktisadi hayattaki rolü ancak 1929-1933 ekonomik krizi ile iktisat okullarının gündemine girmiştir. Krizle devlete yüklenen rol, II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan ve az gelişmiş ekonomilerin, gelişmiş ülkeleri yakalaması için oluşturulan teorilerle daha da önem kazanmıştır. Az gelişmiş ülkelerin modernleşmesi için yaptığı çalışmalarla tanınan Hoselitz'e göre, azgelişmiş ülke hükümetleri, devlet eliyle bilinçli bir şekilde ekonomik kalkınma planlaması yapmak zorundadır. Ortaçağ düzenini andıran yapıların değişmesi ancak devlet eli ile yapılacak planlamalarla mümkündür.⁶¹

Devletin az gelişmişlik eşiğini aşmanın dışında farklı işlevler üstlenmesi gerektiğini düşünen iktisatçılar da vardır. Örneğin Alman Walter Eucken, eksik rekabetin hâkim olduğu piyasa ortamında devletin rekabeti düzenleyici bir işleve sahip

⁵⁸ Weiss ve Hobson, s. 71.

⁵⁹ Adam Müller, *Elemente der Staatskunst*, Vol. 5, Sander, Berlin: 1809'dan aktaran Erik S. Reinert, “The Role of the State in Economic Growth”, *Journal of Economic Studies*, Vol. 26, No. 4/5, 1999, s. 270.

⁶⁰ Skousen, s. 104-105.

⁶¹ B. F. Hoselitz, *Ekonomik Kalkınmanın Sosyolojik Yönleri*, Çeviri: E. T. Çelikkan, Yarın Yayınları, Ankara: 1970, s. 15-20.

olması gerektiğini iddia etmiştir. Eucken, bu işlevin yerine gelmesi için “ekonomik anayasa” yapılmasını önermiş ve bunu da “ekonomik birimlerin karar ve faaliyet alanlarını düzenleyen her türlü hukuki norm, kural ve kurumlar bütünü” olarak tanımlamıştır.⁶² Devletin güç ve yetkilerinin bir norm yasa ile sınırlandırılması gerektiğini düşünen Amerikalı James M. Buchanan ise siyasi sözleşmelerin ekonomik sözleşmelerden önemli ve öncelikli olduğunu iddia etmiş, piyasanın işleyişi, temel hak ve özgürlüklerin korunması ve sözleşme garantisinin sağlanmasının ancak siyasi ve hukuki bir yapı içerisinde mümkün olabileceğini ifade etmiştir.⁶³

Buchanan gibi ekonomik belirsizliği gidermenin, kurallar ve yasalardan geçtiğini düşünen bir diğer iktisatçı da Friedrich A. Von Hayek’tir. Ancak Hayek için devlete karşı bireyin özgürlüğünün korunması daha önemlidir. Devletin gücünün kötüye kullanılmasını engellemenin, onu sınırlamaktan geçtiğini düşünen Hayek, kamu otoritesinin yasalarla denetlenmesini, hem bireyin özgürlüğü hem de ekonomik belirsizliğin giderilmesi açısından hayati önemde görür.⁶⁴ Gerçekten mülkiyet haklarını koruyacak kadar güçlü bir devletin, bu gücünü aynı hakları gasp edebilme yolunda kullanma ihtimali, devletle ekonomik yapı arasındaki en önemli problem alanlarından birisi oluşturmuştur.⁶⁵ Devlet bir taraftan yeterince güçlü olmalı diğer taraftan da gücünü istismar etmeyeceğinin garantisini verebilmelidir.⁶⁶

1990’larda komünist blokun dağılması ile çoğu Doğu Avrupa’da yer alan ülkelerin kapitalist dünyaya eklemlenmeleri sorunu baş gösterince devletin iktisadi büyümedeki rolüne ilişkin tartışmalar tekrar canlanmıştır. Bu ülkelerin planlı ve hızlı bir iktisadi büyüme gerçekleştirmeleri gereksinimi, devletin iktisadi büyümedeki rolüne ilişkin yeni kuramlar üretilmesi sonucunu doğurmuştur. İçsel büyüme teorileri böyle bir

⁶² Coşkun Can Aktan, **Yeni İktisat Okulları**, Seçkin Yayınları, Ankara: 2004, s. 138.

⁶³ J. M. Buchanan, “Politics Without Romance: A Sketch of Positive Public Choice Theory and Its Normative Implications”, **IHS Journal**, Vol 3, 1979.

⁶⁴ Avusturya okulunun ünlü mensuplarından Hayek’in, devletin gücü ile bireyin özgürlüğü arasındaki ilişkiyi incelediği kitabı için bkz. Friedrich A. Von Hayek, **Kölelik Yolu**, Çeviren: Turhan Feyzioğlu, Liberte, Ankara:1994.

⁶⁵ Barry R. Weingast, “Constitutions as Governance Structures: The Political Foundations of Secure Markets”, **Journal of Institutional and Theoretical Economics**, 149, 1993, ss. 286, 287.

⁶⁶ Konu hakkında şair Paul Valery’nin şöyle dediği rivayet edilir: “Eğer devlet güçlü olursa ezileceğiz, zayıf olursa yok olacağız.”

ortamda ortaya çıkmış ve kamu politikalarının ekonomideki rolünün olumlu olabileceğine dair kuramsal çalışmalara zemin teşkil etmiştir.⁶⁷

Kuşkusuz devletin ekonomik hayattaki etkisi neoklasik iktisadın kavramlarıyla anlatılamayacak kadar zengin bir içeriğe sahiptir. Bu zengin içeriğin yeterince incelenmemiş olmasının altında yatan başlıca nedenler devlet kurumunun ve politikalarının uzun vadede ortaya çıkan ve ölçülmesi kolay olmayan doğası ve bu politikaların çok geniş bir alanı etkiliyor olması olabilir. Bu anlamda yerleşik iktisadi anlayışta devlete verilen önemin firma ile aynı kaderi paylaştığı söylenebilir.

Firma, neoklasik iktisadın görmezden geldiği bir kavramdır. Nobel ödüllü Coase ve ardından Williamson ortaya koydukları işlem maliyetleri kavramı ile firmayı neoklasik iktisada dâhil etmeye çalışmışlardır. Coase, "The Nature of the Firm" başlıklı makalesinde "Eğer fiyat piyasa tarafından belirlenmekte ise firmalar neden vardır?" şeklinde temel bir soru sorarak firmaların varlık nedenini sorgulamıştır. Coase'a göre piyasanın bütün belirleyiciliğine rağmen firmaya olan gereksinim "fiyat mekanizmasını kullanmanın maliyetleri" yüzünden çıkmaktadır. Maliyetin birinci boyutunu fiyatı öğrenmek çabası, bir diğer boyutunu da müzakere, pazarlık ve sonuçlandırma çabası oluşturur. Coase'un firmayı, piyasanın yanında farklı bir güç odağı olarak işaretlemesi, devlet denen aktörün de neoklasik iktisat yaklaşımı içerisinde bir yer edinip edinemeyeceği sorununu ortaya çıkarmaktadır. Fiyatın üretim faktörleri tarafından belirlendiği bir ekonomik yapıda firmanın varlığı ne anlama geliyorsa, piyasa şartlarını belirleme ve kullandığı ekonomi-politik araçlarla oyunu tatil etme ya da kuralları yeniden belirleme gücüne sahip devletin varlığının da benzer bir anlama sahip olduğunu düşünmek mümkündür.⁶⁸

Devleti görmezden gelen hakim iktisat anlayışa rağmen devletin iktisadi hayatta oynadığı aktif ve öncü rolü gerek tarihi süreç ve gerekse güncel örnekler net çizgilerle göstermektedir.⁶⁹ Devlet gerçekte gelişen, büyüyen ve kalkınan her ülke için zorunlu bir geçiş noktası olmuştur. Bunun en önemli örneklerinden birisi 1700 ile 1850

⁶⁷ Aykut Kibritçioğlu, ss. 207-230.

⁶⁸ Norveçli iktisatçı Reinert, devletin ekonomideki rolünü tartıştığı makalesinde firmaları ortaya çıkartan gereksinimin devlet için de geçerli olabileceğini öne sürerek devleti yok sayan neo-klasik okulu eleştirmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Reinert, s. 267.

⁶⁹ Reinert, s. 268.

seneleri içerisinde gerçekleşen İngiliz sanayileşmesidir.⁷⁰ Devletin başat rol oynadığı bu süreçte etkin bir mülkiyet hakları sistemi kurulmuş, vergi politikaları yolu ile kaynak dağılımı mali ve askeri bir sermayenin oluşturulması yolunda yeniden düzenlenmiş, yüksek gümrük tarifeleri ve ihracat stratejisi ile toplam talep yetersizliğinin ikamesi yoluna gidilmiştir.⁷¹

İngiltere'nin yaşadığı bu tecrübe Almanya, Rusya ve Japonya tarafından da taklit edilmiştir. Aynı şekilde ABD'nin 19. yüzyılda tarım sektörünün rekabetçi gücü yanında imalat sektörünü teşvik eden politikalar tercih etmesi ve Kore'nin, Samsung'u yarı iletkenlerin üretimi için diğer bütün ticari faaliyetlerden alıkoyması devletin ekonomik büyümede etkin bir rol almasına dair diğer örneklerdir. Büyüme ve kalkınma stratejilerinde yeni bilginin teşviki ve bazı sektörlerin diğerlerine tercihi her dönem karşılaşılan iki temel gelişme unsuru olmuş, bu teşvik ve tercihi ise genelde en etkili siyasi ve ekonomik kurum olarak devlet yapmıştır.

Gerçekte devlet, öncü rolü dışında ekonomik büyümeyi çok farklı ve çeşitli şekillerde etkileyebilir. Büyüme tercihlerini belirleyebilir, işletmeleri verimlilik getirecek alanlara yönlendirebilir, bilginin etkin ve adil yayılmasını sağlayabilir.⁷² Japonya'nın elektronik sektörüne yoğunlaşması gibi, siyasi tercihler yaparak belli sektörlerle kaynak tahsisi yapabilir.⁷³

Linda Weiss ve John M. Hobson “Devletler ve Ekonomik Kalkınma” adlı çalışmalarında devlet öncülüğünde gerçekleşen ekonomik büyüme ve kalkınmanın iki ideal biçimi olduğunu ileri sürerler. Birinci biçimde devlet *piyasayı geliştirici stratejiler* yolu ile ekonomik kalkınmanın önünü açabilir. Bu durumda ekonomi aktif bir devlet müdahalesi ile biçimlendirilmektedir. İkinci biçimde ise devlet *planlanmamış piyasa*

⁷⁰ Karl Polanyi “Büyük Dönüşüm” adı ile dilimize çevrilen kitabında 19. yüzyıl İngiltere sanayileşmesini inceler ve piyasaların kendiliğinden oluşmadıklarını, devletlerin politikaları, stratejileri ve kanunları sayesinde ortaya çıktıklarını ileri sürer. Daha geniş bilgi için bkz. Karl Polanyi, **Büyük Dönüşüm**, Çeviren: Ayşe Buğra, 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul: 2006.

⁷¹ Weiss ve Hobson, s. 103.

⁷² Robert Gilpin, “Economic Evolution of National Systems”, **International Studies Quarterly**, 40 (3), 1996, s. 413.

⁷³ Konumuz olan ABD'nin iktisadi büyümesinde de benzer bir sektör tercihi görmek mümkündür. Alexander Hamilton demir sektörünün rekabetçi üstünlük kazanması gerektiğini düşünmüş ve bunun için de bu sektöre yönelik koruma duvarları önermiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Frank Bourgin, **The Great Challenge: The Myth of Laissez-Faire in the Early Republic**, George Braziller, New York: 1989, s. 98–102.

etkisi oluşturabilir. Bu durumda devlet aslında kendi mali, askeri ve siyasi politikalarını takip ederken istem dışı bir ekonomik kalkınmaya neden olabilir.⁷⁴

Devletin ekonomik büyüme ve refahın gerçekleşmesindeki en önemli katkısı altyapı yatırımlarını sağlamasıdır. Alt yapı piyasanın oluşması ve genişlemesi için en gerekli unsurdur ve bu yatırım kalemi salt özel girişimlerle sağlanamayacak kadar maliyetlidir. Üretim faktörlerinin kıtlığı durumunda devreye yine devlet girer. İnsan kaynağının bulunması ya da geliştirilmesi için gerekli girişimlerde bulunur, eğitimi teşvik eder, girişimci sınıfın oluşmasına öncülük eder. Talebin azalması durumunda gelir dağılımını düzenleyici tedbirlerle talebin oluşmasına yardımcı olur. Diğer taraftan devlet piyasanın düzenlenmesi ve işlerliğinin artarak devam etmesi için standartlar koyar, yasama yoluyla piyasanın etkin bir şekilde işlemesi için gerekli önlemleri alır.

Tezimizin konusu olan 19. yüzyıl ABD ekonomik büyümesi devletin ekonomik büyümedeki rolü açısından öğretici bir örnektir. Güney eyaletlerinin geniş arazilerinde tarım yapan ve köle ticareti ile uğraşan büyük çiftlik sahipleri ile Kuzey eyaletlerinde sanayi ve ticaret ile uğraşan iş adamlarının çıkarları, ülkenin ekonomik büyüme noktasında nasıl bir tercih yapacağı noktasında çatışmış ve bu çatışma İç Savaş'ı doğurmuştur. İç Savaş sonrası Kuzey'in tercihleri ile ülke sanayileşme yolunda ciddi bir aşama kaydetmiş ve geniş arazilere sahip çiftçilerin ülkesi ABD dünyanın en büyük sanayi gücüne dönüşmüştür. Kısacası bu örnek büyüme teorilerinde göz ardı edilen kara kutunun anahtarının ülke yönetimlerinin kaynak dağılımı ve öncelikli sektör tercihleri konusundaki siyasi kararlarında aranabileceğini göstermektedir.⁷⁵

Sonuç olarak devlet iktisadi büyüme ve kalkınmada önemli işlevleri olan bir kurumdur. Tarihi örnekler iktisadi büyüme tecrübesinde bu kurumun katkısının vazgeçilmez bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Piyasa ekonomik modellerin öngördüğü şekilde tam rekabet ile değil “eksik rekabet” ile işlemektedir. Ekonomiye sürekli müdahalelerin olacağını ifade eden bu kavram devlete olan ihtiyacı her zaman gündemde tutacaktır. Devlet, teşvikler, genelgeler, yönetmelikler ve düzenlemeler ile

⁷⁴ Weiss ve Hobson, ss. 75-76.

⁷⁵ 1956'da ekonomik büyümenin açıklanamayan % 80-90'lık kısmını “Cehaletimizin Ölçüsü” olarak adlandıran Moses Abrowitz, 1996'da bir arkadaşına yazdığı mektupta “geri kalan” ile genel büyüme arasındaki ilişkinin “sektörlere has bir durum” olabileceğini belirtmiştir. Bunun için bakınız Reinert, s. 270.

ekonomiye müdahale imkânına daima sahip olacaktır. Devletin neoklasik yaklaşımda ihmal edilebilir bir konuma indirgenmesi iktisadi büyüme yaklaşımlarını gerçekçilikten uzaklaştırmaktadır. Aslında tartışılması gereken devletin iktisadi büyümede rolünün olup olmaması değil, hangi aşamalara, nasıl iştirak edeceğinin belirlenmesi konusudur. Bu da devletin iktisadi hayata nasıl ve hangi düzeylerde katılacağına dair siyasi tercihler ile doğrudan ilişkilidir.

III. İKTİSADİ BÜYÜME VE FEDERAL DEVLET

Bütün ekonomik sistemler, ekonomik faaliyetlerin hangilerinin hükümet ve hangilerinin özel sektör eli ile yürütülmesi gerektiğine dair bir karar vermek zorundadır. Buna bir kere karar verildikten sonra, hükümetin yapacağı işlerin hangi düzeyde ve hangi kaynaklarla yapabileceğine ilişkin sorunun cevaplanması gelir.

Ekonomide devletin rolü ile ilgili çalışmaların tümünde farklı siyasi kurumların farklı ekonomik politikalara yol açacağına dair genel bir kabul vardır. Seçim sisteminin etkileri, başkanlık sistemi gibi konular gerek teorik ve gerekse deneysel çalışmalara konu olmuştur.⁷⁶ Ancak adem-i merkeziyetçi bir yapının ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğine ilişkin çalışmalar oldukça sınırlıdır.

Federal yönetimin ekonomik anlamda faydalarına ilişkin ilk çalışmayı Hayek yapmış ve yerel hükümetlerin ve tüketicilerin yerel koşullar ve tercihler hakkında ulusal hükümetten daha çok bilgi sahibi olacakları için daha etkin kararlar alacağını söylemiştir.⁷⁷

Vergi rekabeti konusunda yaptığı çalışmalarla tanınan Charles M. Tiebout ise çok sayıda yerel idarenin bulunduğu ülkelerde seçmenlerin vergi ve kamu harcamalarına göre seçim yaptıklarını ve kendilerine en yüksek faydayı sağlayacak

⁷⁶ Seçim sistemlerinin ve anayasaların ekonomik sonuçlarına dair bir çalışma için bkz. Torsten Persson ve Guido Tabellini, **The Economic Effects of Constitutions**, MIT Press, Cambridge: 2003.

⁷⁷ Friedrich Hayek, "The Use of Knowledge in Society" **American Economic Review**, 35, Eylül 1945, ss. 519–30.

idareleri tercih etme eğiliminde olduklarını göstermiş,⁷⁸ William Fischel ise Tiebout'un analizinin işletmeler için de geçerli olduğunu iddia etmiştir.⁷⁹

Politik ekonomi üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Barry Weingast ekonomik büyüme için en uygun yönetim biçiminin federal sistem olduğuna inanır. Weingast bu sonuca son üç yüz senenin en zengin ülkelerini inceleyerek varmıştır. Buna göre 16. Yüzyıldan 17. yüzyıl ortalarına kadar Hollanda, 17. yüzyıl sonlarından 19. yüzyıl ortalarına kadar İngiltere ve 19. yüzyıl sonundan 20. yüzyıl sonuna kadar ABD, federal sistemle yönetilmiş devletlerdir.⁸⁰ Federal sistem, hükümetin isteklerine sınırlar koyarak ekonomi politikalarını kısıtlayan bir sistemdir.⁸¹ Aslında bu, tek bir eğilimi olan basit bir yapı değil, farklı eğilimlere yer veren bir sistemler sistemidir. O yüzden federal sistemin özellikleri hakkında genellemeler yapmak zordur.⁸² Federal yapıyı oluşturan her aktörün çıkarlarının gözetilmek zorunda oluşu, federal sistemi bir denge sistemine dönüştürür.

Federal sistemle ilgili literatüre ciddi katkılar sağlamış Riker'e göre bir yönetim sisteminin federal olarak adlandırılabilmesi için kendi görev alanı ve sorumlulukları içerisinde hareket eden en az iki hükümet, aynı toprak ve halk üzerinde egemenlik iddiasında bulunmalı ve her bir hükümetin otonom yapısı diğerini dengelemelidir.⁸³ Yine Riker, ABD tipi federalizm örneğinden çıkartılabilecek üç temel noktanın bütün federalizm çeşitleri için doğru olduğunu söyler. Buna göre demokratik olsun ya da olmasın her uzun ömürlü federasyon, kendisini oluşturan siyasi organların uzlaşısından doğar. Bu siyasi organlar, güvenliklerini artırmak, ekonomik çıkarları azamileştirmek ya da başka bir takım amaçlar için kaynaklarını bir araya getirir ve egemenliklerinin bir bölümünü feda ederler. İkincisi Senato ve Temsilciler Meclisi gibi ikili yapılar bireysel özgürlüklerin teminatı olarak ortaya çıkarlar. Son olarak da federal

⁷⁸ Charles Tiebout, "A Pure Theory of Local Expenditures," **Journal of Political Economy**, 1956, 64, 5, ss. 416-24.

⁷⁹ William Fischel, "Fiscal and Environmental Considerations in the Location of Firms in Suburban Communities", Editörler: E. S. Mills ve W. E. Oates, **Fiscal Zoning and Land Use Controls**, Lexington Books, Mass.: 1975 içinde.

⁸⁰ Barry R. Weingast, "The Economic Role of Political Institutions: Market-Preserving Federalism and Economic Development", **Journal of Law, Economics, & Organization**, Vol. 11, No. 1, Nisan 1995, s. 3.

⁸¹ Weingast, s. 3.

⁸² Sunita Parikh ve Barry Weingast, "A Comparative Theory of Federalism: India", **Virginia Law Review**, 1997, 83 (7), ss. 1593-1594.

⁸³ William H. Riker, **Federalism: Origin, Operation, and Significance**, Little Brown, Boston: 1964, s. 11.

anlaşma gereği bütün eyaletler aynı anayasal haklara sahip olduklarından, bu, bir tür denge mekanizması oluşturur.

Weingast ve arkadaşları, Riker'in federal yapı için öngördüğü “kendi görev alanı ve sorumlulukları içerisinde hareket eden ve aynı toprak ve halk üzerinde egemenlik iddiasında bulunan, otonom yapıları ile birbirini dengeleyen en az iki hükümet” koşuluna federal sistemin ekonomik rolüne ilişkin dört koşul daha eklemişlerdir:

1. Eyalet hükümetleri kendi yasama güçleri ile ekonomi üzerinde belirleyiciliğe sahiptirler.

2. Federal hükümet eyaletler arası ticareti düzenlemek ve ortak piyasanın işlerliğini temin etme hakkına sahiptir.

3. Hükümetler arası gelir paylaşımı sınırlıdır. Eyaletlerin borç alıp vermelerine kısıtlamalar getirilmiştir. Federal, eyalet ya da yerel, her hükümet sıkı bütçe zorunlulukları ile karşı karşıyadır.

4. Yetki ve sorumluluk dağılımı kurumsal bir temele oturtulduğu için federal hükümet ya da eyalet hükümetleri tarafından değiştirilemez.

Weingast'a göre bu koşullar altında hiçbir gücün tek düzenleyici olma şansı yoktur. Kamu politikaları federal hiyerarşideki aktörlerin çıkarlarının uzlaşısına göre şekillenmek zorundadır. Çoğunluğun onaylamadığı politikalar sürdürülebilir olamaz. Bu tür bir yapıda sermaye, iş gücü ve kaynakların hareketliliği oldukça yüksektir ve yerel sınırlamalar bu hareketliliği doğrudan etkilemektedir.⁸⁴

Weingast bu modele “Piyasa Koruyucusu Federalizm” adını vermekte ve bu başlık altında federal hükümet yapısının ekonomik büyümedeki rolünü kuramsallaştırmaktadır. Modelin adının da gösterdiği gibi federal yapı piyasanın sağlıklı işlemesini önceleyen bir yapıdır. Bu yapı, piyasayı, rekabet ve serbestlik özelliklerini

⁸⁴ Tiebout, ss. 416–424.

teminat altına alacak şekilde korurken, diğer taraftan merkezi gücü, mülkiyet haklarına zarar vermesini engelleyecek şekilde sınırlamaktadır.⁸⁵

Eyalet yönetimlerinin siyasi sürece katılmalarının temin edildiği adem-i merkeziyetçi bir ekonomide federal hükümet piyasaya fazla müdahale edemeyecektir. Gelir kaynaklarının hareketliliği ve eyaletler arası rekabet de eyalet yönetimlerinin federal hükümet karşısındaki konumlarını sınırlandıracak, böylece kendiliğinden bir denge ortamı oluşacaktır. Weingast, bu denge sisteminin, daha önce “mülkiyet haklarını koruyacak kadar güçlü bir devletin, bu gücünü aynı hakları gasp edebilme yolunda kullanma ihtimali” olarak tanımladığımız devletle piyasa arasındaki en önemli problem alanına dair bir çözüm önerisi getirdiğini düşünmektedir.

Weingast ABD örneğinin federal sistemin ekonomik büyümeyi nasıl olumlu etkileyebileceğine dair öğretici bir örnek olduğunu düşünür. Anayasa sınırsız müdahaleyi yasaklamış, ABD halkı da federal hükümetin sınırlı rolünü benimsemiştir. 1930’a kadar bütün siyasi partiler anayasada öngörülen sınırlı hükümet müdahalesine bağlı kalmışlar, bunu temin edecek kurumsal mekanizmalar oluşturmuşlardır. Federal hükümete biçilen sınırlı rolü halkın ve hükümetin nasıl benimsediğine dair en öğretici örnek 1828 ile 1850 arasındaki dönemdir. Bu dönemde, ülkeyi oluşturan eyaletler köleliği savunan ve köleliğe karşı çıkan eyaletler şeklinde ikiye ayrılmıştır. 1861’de İç Savaş’a yol açacak bu ayırım, anılan süreçte Kuzey ve Güney’in Senato’da eşit oylarla temsili sayesinde en az hasarla atlatılmıştır. Senato’da her eyaletin, federal bir siyasi düzenlemeyi veto hakkı bulunuyordu. Bu veto hakkı, federal hükümetin genişleme çabalarına karşı eyaletlerin çıkarlarını koruyordu. Bu hak yüzünden Güney köleliğe, Kuzey özgürlüğe dayalı ekonomik yapısı koruyabilmiş, hükümetin rolü de sınırlı kalmıştı.

1830’ların başında, ABD’nin yedinci başkanı Andrew Jackson liderliğindeki Demokratlar, federal hükümetin gücünü, her iki kesimin de isteklerini dikkate alarak sınırlamak çabasına giriştiler. Öncelikle Yüksek Mahkeme’ye eyaletlerin haklarını savunacak yargıçlar atadılar. Bu yargıçlar anayasada federal hükümetin rolünün sınırlı olduğuna dair hükümleri kuvvetlendiren kararlara imza attı. Demokratlar, ayrıca

⁸⁵ Weingast, s. 3.

başkanlık seçiminde oyların üçte ikisini alma şartı getirdiler. Bu Güney'in konumunu güçlendirdi. Güney eyaletleri İç Savaş'a kadar istemedikleri adayların seçilmesine engel oldular. Böylelikle Güney eyaletlerinin desteğini alan Demokratlar, "Nihai Yazgı"⁸⁶ politikası ile de genişlemeci ve emperyalist bir politikayı meşrulaştırdılar.⁸⁷

Weingast, anılan dönem içinde ABD anayasasının ve federal sistem yapısının, sonradan iç savaşa yol açacak kölelik gibi hassas bir konuda bile, farklı çıkarlara sahip grupları nasıl uzlaştırdığına ilişkin önemli bir örnek olduğunu düşünmektedir. Gerçekten Weingast'ın bu tezi, ABD'nin 19. yüzyılda kaydettiği ekonomik büyümeyi kriz zamanlarında bile nasıl devam ettirebildiğine dair faydalı noktalar içermektedir. Bu noktaları ileriki bölümlerde daha ayrıntılı irdelemeye çalışacağız.

Weingast'ın modeli, koşullarının gerçekleştirilmesindeki zorluktan ötürü eleştirilmiştir. Modelin, arz yönünü ihmal eden talep yönlü bir model olması diğer bir eleştiri konusudur. Ayrıca karar mekanizmasının sadece federal hükümet ile eyaletler arasında bir sarkaca indirgenmiş olması ve örneğin siyasilerin konumlarını ve geleceklerini garanti almak için yapacakları manevraların göz ardı edilmesi modelin zayıflıkları olarak görülmüştür.⁸⁸

Tezimizin konusu olan ABD, kuruluşundan bu yana federal sistemle yönetilmiş bir devlettir. 1789'da yürürlüğe giren anayasanın temel alındığı federal sistem, aynı coğrafi bölge ve seçmenler üzerinde federal yönetimin yanı sıra eyalet yönetimlerinin de yetkili olması prensibine dayanır. Üçüncü bir yönetim katmanı olan yerel yönetimler ise eyalet yönetimlerine bağlıdır. Her bir yönetim katmanı anayasa ile belirlenmiş yetkilere sahiptir.

Federal sistem, farklı çıkar gruplarının güçlerinin dengelenmesi ve kaynakların dağılımının etkinliği noktasında avantajlar oluşturan bir sistemdir. Bu anlamda federal

⁸⁶ Nihai Yazgı (Manifest Destiny), 19. yüzyılda ABD'nin Atlantik'ten Pasifik'e kadar, ana kıta üzerindeki genişlemesini ifade eden bir kavramdır. Bu kavramı ilk defa 1842 yılında John. L. O'Sullivan adlı bir gazeteci kullanmıştır. Kavram daha sonraki yüzyılda Amerikan demokrasisi ve ideallerinin bütün dünyaya yayılması şeklinde daha geniş bir içerikte kullanılmaya başlamıştır. Daha geniş bilgi için bkz. Frederick Merk, **Manifest Destiny and Mission in American History: A Reinterpretation**, Knopf, New York: 1963.

⁸⁷ Weingast, s. 20.

⁸⁸ Modelin bir eleştirisi için bkz. Jonathan Rodden and Susan Rose-Ackerman, "Does Federalism Preserve Markets?", **Virginia Law Review**, Vol. 83, No. 7, Symposium: The Allocation of Government Authority, Ekim 1997, ss. 1521–1572.

sistem ABD'nin iktisadi büyümesinde etkili bir rol oynamıştır denebilir. Çalışmamızın temel önermelerinden olan bu ifadeyi, federal sistemin doğasından kaynaklanan denge mekanizmasının tarihi süreç içerisinde işleyişini ve özellikle İç Savaş sonrasında büyük işletmelerin ortaya çıkışı ile şekillenen süreçte ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini göstererek açmaya çalışacağız.

Ekonomik büyüme ve ekonomik büyüme ile ilgili kuramları inceleyerek başladığımız bu bölümde genel olarak devletin ekonomideki rolünü incelemeye çalıştık. Tarihi örnekler, devletin öncü bir rol üstlendiği durumlarda ekonomik büyümenin hızlandığını göstermektedir. Devletin, kaynakların paylaşımını düzenleyen ana aktör olarak ekonomik süreçlere müdahil olması, hangi yönetim biçiminin etkin kaynak dağılımına yol açtığı sorusunu gündeme getirmektedir. Bir yönetim biçimi olarak federal sistem, ekonomik büyümeyi kolaylaştıran özellikleri ile dikkat çekmektedir. Konumuz olan ABD örneğinde de federal sistem ekonomik büyüme sürecinde etkin bir role sahip olmuştur. ABD'nin iktisadi büyümesinde federal sistemin nasıl bir rol oynadığı, sistemde içkin olarak yer alan çatışma ve uzlaşmanın tarihi süreçte nasıl ve ne düzeylerde gerçekleştiğini görmekle mümkündür. Bundan sonraki bölümde ABD'nin kuruluşundan İç Savaş'a kadar olan süreçte geçirdiği ekonomik değişimi, başta federal yapı olmak üzere diğer kurumlarla etkileşimi içerisinde ele almaya çalışacağız.

İKİNCİ BÖLÜM

ABD’NİN İKTİSADİ BÜYÜMESİNDE SÜREÇ VE TARİHÇE

ABD’nin iktisadi büyümesi, ekonomik, sosyal, demografik ve kültürel birçok etkenin rol oynadığı karmaşık ve çok boyutlu bir süreçte gerçekleşmiştir. Bu süreci ilginç hale getiren bir faktör de ABD örneğinin, iktisadi büyümenin ilk ve özel örneklerinden birisi olması gerçeğidir. İngiltere’de ortaya çıkan sanayileşme süreci, yeni kıtanın ve Amerikan halkının kendine ait nitelikleri dolayısıyla Atlantik ötesinde daha farklı ve özel bir biçime bürünmüş ve kısa zamanda benzer örneklerinden çok daha başarılı bir performans ortaya koymuştur. Tezimiz bu performansta devletin oynadığı rolün ne olduğunu, bir diğer anlatımla Amerikan ekonomisinin gelişim ve kalkınmasında siyasi liderliğin rolünü araştırmaktadır. Federal sistemin denge mekanizması ile oluşan gel-gitler ve bu gel-gitlerin ekonomik büyümeye etkisi büyük işletmelerin ortaya çıkması ve piyasaya egemen olmaları ile sonuçlanan bir süreçle sonuçlanmıştır. Sadece bu sonuç bile Amerikan iktisadi büyümesini büyüme örnekleri içerisinde özel bir yere oturtmaktadır. Bu bölümde, ABD’nin büyüme öyküsünün bağımsızlıktan İç Savaş’a kadar olan süreç içerisindeki tarihi ayrıntılarını temel hatları ile vermeye çalışacağız. Bunu yaparken, ABD hükümetinin bu süreçteki rolü ve özellikle de federal sistemin iktisadi büyümeye katkısına odaklanacak, böylece sadece kronolojik bir akışın ötesine geçmeye gayret edeceğiz.

I. SÖMÜRGELER DÖNEMİ

Bugünkü ABD’yi oluşturan göç dalgasının ilk adımı 1607’ye dayanmaktadır. İngiltere Krallığı’ndan kalkan bir gemiyle Amerika kıtasına ayak basan 144 yerleşimci ilk defa Virginia Jamestown adını verdikleri bölgeye yerleşmiş, bu insanları sonraki yüzyıllarda kendilerine yurt, özgürlük ve refah arayan milyonlar takip etmiştir. ABD’yi bir göçmenler ülkesi yapan ve bugüne kadar değişmeyen özgürlük ve refah arayışı “Amerikan rüyası” adı verilen kavramın temelini oluşturur; bu çerçevede ilk

yerleşimcilerin çektiği sıkıntılar ve kıtaya tutunma çabaları Amerikan karakterini belirleyen ayırt edici nitelikleri olarak görülür.⁸⁹

İngiltere Krallığı, yeni kıtanın sömürgeleşmesinde, kıtada yer alan diğer sömürgeci ülkelerden farklı bir politika izlemiştir. İspanya ve Fransa, elleri altındaki bölgeleri atadıkları valilerle bizzat yönetiyor, yeni kıtaya göç etmek isteyen vatandaşlarını sıkı denetimlerden geçiriyorlardı. İngiltere ise tam tersi vatandaşlarını yeni sömürgelerine göç etmeleri konusunda teşvik ediyordu. Sosyal yapısı için zararlı gördüğü unsurlar başta olmak üzere yeni kıtaya göç etmek isteyen herkese kolaylık gösteren İngiltere Krallığı'nın çağrısına ilk cevap verenler yedi senelik çalışma karşılığında özgürlüğüne kavuşmayı uman mahkûmlar, sokak çocukları ve maceracılar oluşturan kaybedecek bir şeyi olmayan insanlar olmuştu.⁹⁰

İngiltere, sömürgelerinde özel şahıslara ya da şirketlere hukuki, siyasi ve ticari imtiyazlar veriyordu. Bu uygulamayı yeni kıtada da devam ettirdi. Zengin toprak sahipleri ve tüccarların ortaklığı ile oluşan şirketler, yeni yerleşime açılan toprakların hem sahibi hem de işletmecisi oldular.⁹¹ Maliyeti az olması nedeniyle tercih edilen bu uygulama ile Krallık belli bir vergi gelirini sağlama almış oluyordu. Kendilerine imtiyaz sağlanan şirketler ya da şahıslar, Kral tarafından sağlanan özel yetkilerle ticari faaliyette bulunuyor, ancak sadece ticari hedefler gözetmekle kalmıyor, bulundukları bölgelerde İngiliz çıkarlarının takipçisi de oluyorlardı.⁹²

⁸⁹ “Amerikan Rüyası” kavramı, ilk kez 1931’de tarihçi James Truslow Adams tarafından kullanılmıştır. Amerikan Rüyası, Adams’ın kavramsallaştırmasıyla herkes için “daha iyi, daha zengin ve daha tatmin edici ve yine herkesin kabiliyetini değerlendirebildiği” bir hayattır. Bu hayat sadece araba ya da yüksek maaş sahibi olmak demek değil, statüsü, ırkı ve kökeni ne olursa olsun her erkek ve kadının kapasitelerini sonuna kadar gerçekleştirebilecekleri ve bundan ötürü saygı görecekları bir sosyal düzendir. Adams’ın kavramı ilk kez kullandığı çalışması için bkz. James Truslow Adams, **The Epic of America**, Little Brown and Company, Boston: 1931. Bu kavramın tarihçesi ve ABD’nin temel kurucu öğesi olduğuna dair bir çalışma için bkz. Jim Cullen, **The American Dream**, Oxford University Press, New York: 2003.

⁹⁰ İspanya, sömürgeci altındaki toprakları *encomienda* adlı bir tür feodal sistemle yönetiyor, Fransa ise yine feodal bir uygulama ile senyörlere tahsis edilmiş toprakların gelirinden vergi alıyordu. Feodal sistemin olmadığı Hollanda ise yeni kıtada tıpkı İngiltere gibi şirketler kanalı ile fırsatlar aramıştır. Hollanda’nın çıkarlarını gözetten şirket Batı Hindistan Şirketi’ydi. Geniş bilgi için bkz. Harold Underwood Faulkner, **American Economic History**, Eight Edition, Harper & Row, New York: 1960, s. 42-48.

⁹¹ Stanley L. Engerman ve Robert E. Gallman, “The Emergence of a Market Economy before 1860”, William L. Barney, Editor, **A Companion to 19th-Century America**, Blackwell Publishing Ltd, Malden: 2001 içinde, s. 121.

⁹² İngilizlerin Amerikan kıtasındaki ilk egemenlik iddiası 1496 öncesine kadar gider. Krallık, John Cabot adlı bir İtalyan denizciye bu tarihte ilk imtiyaz hakkını devretmişti. Cabot, bu imtiyaz karşılığında bölgede yapacağı ticaretin gelirinin beşte birini krallığa verecekti. Geniş bilgi için bkz. Harold Underwood Faulkner, **American Economic History**, Eight Edition, Harper & Row, New York: 1960, s. 49.

Amerikan kıtasına ilk yerleşimcileri krallık tarafından kurulmasına öncülük edilen Virginia Company adlı bir anonim şirket gönderdi. 20 senelik vergi muafiyeti avantajı ile belirli bir bölgenin sömürgeleştirilmesi faaliyetini üstlenen Virginia Company, bölgedeki bütün kaynakları kullanma hakkına sahipti. Bunun karşılığında İngiltere'ye getirdiği malların % 5'ini, bulduğu altın ve gümüşün ise % 20'sini verecekti.⁹³ Büyük umutlarla yeni kıtaya insan taşımaya başlayan bu şirket ilk teşebbüslerinde başarılı bir performans sergileyemedi. Hepsi erkeklerden oluşan ilk yerleşimcilerin çoğu bir sene bitmeden öldü ve geriye sadece 38 kişi kaldı.⁹⁴ Yerleşimciler yerlilerden öğrendikleri teknikler ve özellikle de mısır üretimi sayesinde hayata tutunmaya çalıştılar.⁹⁵ Ama ortaya sürekli yeni tehlikeler çıktı, yerliler ve İspanyolların saldırıları, başta sıtma olmak üzere baş edilemeyen hastalıklar gelenlerin mücadelesini bir tür ölüm kalım savaşına dönüştürdü.

1612'de John Rolfe adlı bir çiftçinin Trinidad Adaları'ndan getirdiği tütün tohumları yeni kıtanın İngiliz yerleşimcileri için bir dönüm noktası oldu. Yeni yerleşim alanları nemli ve sıcak havayı seven tütün için çok uygundu. O dönemde İngiltere için cazip bir tüketim maddesi olan tütün çoğunlukla İspanya'dan ithal ediliyordu. Virginia Company tütünün revaç bulduğu süreçte arazi politikasında bir değişikliğe giderek yerleşimcilere kendi topraklarını edinme hakkı sağladı, bu da, tütün üretiminin hızla artması sonucunu doğurdu. 1638'e gelindiğinde Virginia, İngiltere'ye her sene 3 milyon poundluk tütün ihraç eder hale gelmişti.⁹⁶

1619'da Krallık, yerleşim bölgesinin yönetimi ile ilgili tarihi bir karar aldı. Buna göre yerleşim bölgeleri, kendi gönderdiği valilerin yanı sıra yerleşimci temsilcilerinden oluşan bir meclis tarafından yönetilecekti. Bu gelişme, yerleşimcilerin kendi kendilerini yönetme geleneği kazanmalarına giden yolu açtı. İngiliz Krallığı'nın özel şahıslara ya da işletmelere devrettiği imtiyazların, zamanla yerleşimcilere geçmesi âdem-i merkezîyetçi bir yapının oluşmasını hızlandırdı. İngiltere'nin iç sorunları ve

⁹³ Harold Underwood Faulkner, **American Economic History**, Eight Edition, Harper & Row, New York: 1960, s. 50.

⁹⁴ Willard Wesley Cochrane, **The Development of American Agriculture: A Historical Analysis**, Second Edition, University of Minnesota Press, Minnesota: 1993, s. 13.

⁹⁵ Cochrane, s. 14.

⁹⁶ John Steele Gordon, **Empire of Wealth: The Epic History of American Economic Power**, Harper Collins, New York: 2004, s. 16.

coğrafi uzaklık zamanla sömürgeleri, kendi kararlarını alan birimlere dönüştürdü. Bu, idare merkezinin Londra'dan eyalet başkentlerine kaymasına kadar kademeli olarak devam etti. Aynı sene tütün tarlalarında çalıştırılmak üzere Afrika'dan bir gemi dolusu köle getirildi. Bu kölelerin, yedi sene sonunda özgürlüklerine kavuşacak beyazlardan farkı, ömür boyu özgürlüklerini elde edemeyecek olmalarıydı.⁹⁷

1630'da bugünkü Massachusetts eyaletinin kıyılarına Virginia Company ile anlaşma yapan 1000 kişilik özel bir grup daha çıktı. Bunlar İngiltere'deki dini baskıdan kaçan Püritenlerdi. Püritenler, disiplinleri, hayat tarzları ve prensipleri ile sonraki senelerde Amerikan hayat tarzını şekillendiren en önemli unsurlardan bir tanesi oldular.⁹⁸ 17. yüzyılın sonunda William Penn tarafından kurulan Pennsylvania eyaleti de bir başka dini grubun, Quaker'ların ana vatanı oldu. Dini nedenlerle gelen ilk göçmenlerin buldukları özgürlükçü ortam, Avrupa'da dini baskıdan bunalan birçok dini grubu yeni kıtaya yöneltti.⁹⁹

Virgina Company, 1624'te iflas etti. 1607'den bu yana yeni kıtaya 10.000'den fazla insan getirmiş ama hiç kar elde edememişti.¹⁰⁰ 1620 yılında yapılan bir sayıma göre yerleşimlerde sadece 2300 civarında insan yaşıyordu.¹⁰¹ Ancak ilk yerleşimcilerin çektiği sıkıntıların zamanla aşılması nüfusun artmasını sağladı. 1640'a gelindiğinde yerleşimlerde yaşayanların sayısı 25.000'i bulmuştu. 1700'lerin başında Kuzey Amerika'nın bütün doğu kıyıları yerleşime açılmış durumdaydı. İlk yerleşimler

⁹⁷ Bir Hollanda gemisinin getirdiği ilk 20 köleyi satın alan, tütünü yeni kıtaya getiren John Rolfe idi.

⁹⁸ John Winthrop liderliğindeki Püritenlerin yeni kıtaya göç etmeleri tamamen dini nedenlerden ötürüydü. Yeni yerleşim yeri zamanla aynı inanıştaki insanları çeken bir merkeze dönüştü. On sene içerisinde bölgeye 21.000 Püriten daha göç etti. Gelenler, ilk yerleşimciler gibi "aykırı" ya da maceracı tipler değil, İngiliz orta sınıfına mensup saygın insanlardı. Püritenlerin Amerika'da yaşadığı macera için bkz. Francis J. Bremer, **The Puritan Experiment: New England Society from Bradford to Edwards**, University Press of New England, New Hampshire: 1995.

⁹⁹ Kuzey Amerika'daki sömürgelere, yerleşimciler dini, siyasi ve ekonomik olmak üzere başlıca üç nedenle göç ediyorlardı. Tarihçilerin büyük çoğunluğuna göre dini nedenler, diğer iki nedene göre daha önceliklidir. Avrupa'daki dini baskıdan bunalan birçok dini grup yeni kıtada bulduğu özgürlük ortamına koşuyordu. Ne var ki göçmen gruplar, sömürgelerde buldukları özgürlük ortamını kendi dışındaki gruplardan esirgemişlerdir. İngilizler kendilerini Protestanların hamisi konumunda görüyor, ancak Katoliklere aynı hoşgörüyü göstermiyorlardı. Bu, sömürge politikalarına da yansımıştır. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Embersan Edward Proper, **Colonial Immigration Laws**, The Columbia University Press, London: 1900, ss. 12-15.

¹⁰⁰ Aslında şirket için karlı günlerin başlayacağı bir dönem başlamıştı. Ama 1622'de gerçekleşen bir kızılderili saldırısında yerleşimcilerden 350 kişi öldürüldü. Bu, yerleşimcilerin büyüme ve genişlemesini bir müddet aksattı. Virginia Jamestown sömürgesi ile ilgili geniş bilgi için bkz. Frank E. Grizzard, D. Boyd Smith, **Jamestown Colony: A Political, Social, and Cultural History**, ABC-Clio, California: 2007.

¹⁰¹ ABD Nüfus Bürosuna göre (1975- Z1-19 serileri) bu sayı 20'si köle olmak üzere 2302'dir. Daha geniş bilgi için bkz. Jeremy Atack ve Peter Passell, **A New Economic View of American History: From Colonial Times to 1940**, W.W. Norton, New York: 1994, s. 1.

zamanla, tarımla ve batıya doğru sürekli genişleme ile büyüyecek bir ekonomik yapının temelini oluşturdu.¹⁰²

Tütünle başlayan yeni kıtaya tutunma mücadelesi ABD'nin iktisadi büyümesinin bütün süreçlerinde rol oynayacak iki önemli etkeni göz önüne çıkardı. Bunlardan birincisi, ABD'nin en önemli rekabet üstünlüklerinden birisi olan geniş topraklarıydı. Sürekli batıya doğru genişleme çabası, bu olguyu 19. yüzyıl boyunca gerçekleşen iktisadi büyümenin en önemli dinamiklerinden birisi yaptı. İkincisi, geniş tarım arazilerinde çalışacak insan kaynağı gereksinimiydi. Geniş tarım arazilerinde çalışacak insan kaynağı yine aynı yüzyıl içerisinde hep kıt kaldı ve bu da göç olgusunu ABD'nin demografik yapısının ayırt edici özelliklerinden birisi haline getirdi.

Geniş araziler ve dinamik insan kaynağı akışı zamanla sömürgelerin cazibe merkezleri haline getirdi. Bu süreçte sadece tarım sektörü gelişmekle kalmadı, gelişen ekonomik hayatın gerektirdiği bir takım yan sanayiler de ortaya çıkmaya başladı. Bıçkı makineleri ve değirmenlerin sayısı arttı. Balıkçı tekneleri ve ticari gemiler için limanlar oluşturuldu. Ayrıca küçük dökümhaneler görülmeye başlandı. Ekonomik hayatın canlılığını artıran bu durum zamanla sömürgelerdeki hayat standartlarının -köleler hariç- İngiltere'den daha yüksek düzeylere erişmesini sağladı. İngiliz yatırımcılar başlangıçtaki zor koşullara dayanamayarak yerleşim alanlarını terk edince yerlerini yerleşimcilere bırakmışlar, bu da yerleşimcilerin pozisyonlarını güçlendirmişti.

18. yüzyıla gelindiğinde bölgesel ekonomik eğilimlerle ilgili tablo az çok ortaya çıkmıştı. 13 İngiliz sömürgesinden dini duyarlıkları önde insanların bulunduğu New England bölgesi gemi yapımı ve balıkçılığa yoğunlaşmıştı. Köleleri iş gücü olarak kullanan Maryland ve Virginia geniş tarım alanlarında pamuk, Kuzey ve Güney Carolina tütün, pirinç ve çivit ürettiyordu. Orta kısımda yer alan New York, Pennsylvania, New Jersey ve Delaware ise tahıl ve kürk üretimi ile öne çıkmışlardı. Bu uzmanlaşmaya rağmen henüz eyaletlerin hiç birisi ekonomik anlamda kendine yeterli bir konumda değildi. İngiltere'nin, ihracata ve bankacılığa getirdiği kısıtlamalar, sömürgelerin kendi başlarına ekonomik bir varlık elde etmelerinin önündeki en büyük

¹⁰² Cochrane, s. 7.

engeldi. Sömürgelerin kendi paralarını çıkarmaları yasaktı;¹⁰³ belli bazı ürünleri üretmez, yine ürettiklerinin bazılarını ihraç edemezlerdi.¹⁰⁴ Dahası, sömürgeler deniz aşırı ticarete İngiliz gemilerinden başka bir ülkenin gemilerini kullanma hakkına da sahip değillerdi. 1651 yılında kabul edilen bir kanuna (Navigation Acts) dayanan bu uygulama iki yüzyıl boyunca İngiltere ile sömürgeleri arasındaki ticaretin temelini oluşturmuştu.

1763’de İngiltere, sürekli batıya doğru genişlemek ve yeni araziler elde etmek isteyen yerleşimcilerle yerliler arasındaki çatışmalara son vermek için Appalachian Dağları’nı iki kesim arasında doğal sınır olarak ilan ettiğini duyurdu. Aynı yıllarda, artan borçlarını ödeyebilmek için yeni gelir yolları arayan Krallık önce ithalata bir dizi vergiler koydu, ardından sömürgeleri korumak için konuşlandığı askerlerinin giderlerini yerleşimcilerin karşılamasını istedi. İngiliz Krallığının da kendine göre haklı nedenleri vardı. Fransa ile yedi sene süren savaş, yeni kıtada İngiliz hâkimiyetini pekiştirmiş, yerleşimciler ilk defa yabancı bir devletin saldırısından emin hale gelmişlerdi. Buna rağmen yerleşimcilerin ekonomiye katkısı oldukça sınırlıydı. Bir İngiliz vatandaşı o senelerde hükümete ortalama 26 şilin öderken, bir Amerikalı ancak bir şilin ödüyordu.¹⁰⁵ Yeni uygulamalara sert tepki gösteren yerleşimciler, konan vergileri ödemeyi reddettiler. Yerleşimcilere göre İngiliz Parlamentosu ancak kendi seçmenlerine vergi koyabilir, Amerikalılara vergi koyamazdı.¹⁰⁶

¹⁰³ İngiltere Krallığı’nın sömürgesi olarak yaşarken kendi parasını çıkarmak teşebbüsünde bulunan sömürge yönetimleri olmuştur. Örneğin Massachusetts, 1642’de o dönemin en yaygın para birimi olan İspanya gümüş dolarının değerini düşürerek kendi parasını çıkardı. Eyalet yöneticileri, tedavüle soktukları paralarının değerini düşük tutarak eyaletlerine hakiki gümüş dolar akını olacağını ve böylece dolar bazında kendi fiyatlarının ucuzlayarak ihracatın kendiliğinden sübvansede edileceğini düşünüyorlardı. Bu, başka sömürge yönetimlerini de harekete geçirdi. Connecticut ve diğer sömürgeler de kendi paralarını bastılar. Yine Massachusetts, Çin döneminden sonraki ilk kâğıt parayı basan eyalet oldu. Eyaletlerin kendi paralarını çıkarma girişimleri geçici ihracat artışlarına yol açsa da zamanla para arzını genişletmiş ve enflasyonu yükseltmiştir. İngiliz Krallığı 1707’de bu girişimlere müdahale etmiştir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Murray N. Rothbard, **A History of Money and Banking in the United States: The Colonial Era to World War II**, Ludwig von Mises Institute, Alabama: 2002.

¹⁰⁴ Jeremy Atack-Peter Passell, **A New Economic View of American History: From Colonial Times to 1940**, W.W. Norton, New York: 1994, s. 54.

¹⁰⁵ Gordon, s. 54.

¹⁰⁶ 1765’te Amerikalı dendiğinde, ayrı bir millete mensup insan değil İngiliz Kuzey Amerikasında yaşayan İngiliz tabiiyetindeki bir insan anlaşılıyordu. O dönemin Amerikalıları kendilerini, İngiliz Krallığının ve güneş batmayan imparatorluğun sadık mensupları olarak görüyorlardı. Ta ki İngiliz Krallığı yeni vergiler koyuncaya dek... Kendileri tarafından seçilmeyen bir yönetimin kendilerini vergilendiremeyeceği inancı (“No taxation without representation”) ayrı bir ulus bilincinin uyanmasına neden oldu.

II. BAĞIMSIZLIĞA GİDEN YOL

Kuzey Amerika sömürgeleri İngilizlerin koydukları yeni vergileri ödemeyi reddettikleri dönemde ekonomik açıdan olumlu bir görüntü sergiliyorlardı. Nüfus 2 milyonu geçmiş, toprak büyüklüğü ise neredeyse İngiltere'nin iki katına ulaşmıştı. Ülke, bir tarım ekonomisi için en önemli rekabet avantajlarından birisine, geniş arazilere sahipti. Artan iç nüfus ve göçmenler, tarıma açılan yeni alanlara kaydırılıyor, bu ise ekonomik hayatı canlı tutuyordu. Bu dönem, ABD'nin fırsatlar ülkesi olarak adını duyurduğu ilk dönemdi. “Yeni Dünya” Avrupa’da dini, siyasi ya da ekonomik nedenlerle tutunamayan insanların umut kapısı olmuştu. Birgün kendi topraklarına sahip olacağı ümidi ile yeni kıtaya akın eden bu insanlar, ilk zamanlarda büyük sıkıntılar çekseler de batıya doğru genişlemenin verdiği fırsatlardan yararlanarak özgürlük, arazi ve çocuklarının geleceği noktasında istediklerine kavuşuyorlardı.

Çoğunluğu Güney eyaletlerinin geniş arazilerinde çalışan köleler ve toprakları ellerinden alınan yerliler bu durumun iki istisnasıydı. Köleliğin insan haklarına aykırı olduğu ve kaldırılması gerektiğine dair bir takım seslerin yükselmesi ya da yerlilerin topraklarının kendi rızaları olmadan alınmaması gerektiğine dair artan hoşnutsuzluk, gözünü edineceği ekonomik fırsatlarla batıya doğru dikmiş yığınların talepleri karşısında fark edilmiyordu. Nitekim batıya doğru genişleme ve tarım sektörü merkezli büyüme bu iki kesimin haklarının verilmesini uzun bir süre erteleyecekti.¹⁰⁷

Fransa'nın yeni kıtadan uzaklaştırılması ile başlayan yeni süreçte sömürgeler daha çok rahat edeceklerini düşünüyorlardı. Krallık ile vergiler ve diğer meseleler üzerine anlaşmazlıkların baş göstermesi tam tersi olumsuz bir tablo meydana getirdi. Bu olumsuz tablonun büyük bir çatışmaya ve hatta savaşa yol açacağını çok az kimse öngörmüştü. 1765’de kabul edilen Damga Vergisi ile artan gerilim savaşı getirmekle kalmadı, bağımsızlığa giden yolu da açtı.¹⁰⁸

¹⁰⁷ David R.Wright, “African Americans”, William L. Barney, Editor, **A Companion to 19th-Century America**, Blackwell Publishing Ltd, Malden: 2001 içinde, s. 195-196.

¹⁰⁸ Amerikan Devrimi olarak adlandırılan bağımsızlık savaşına yol açan esas nedenin ne olduğu bilim adamları arasında hala tartışma konusudur. Genel kanaat, İngiliz Krallığının 1763’ten sonra uygulamaya başladığı mali düzenlemelerin sömürgelerin bağımsız harekete tme noktasında harekete geçirdiği şeklindedir. Bununla ilgili geniş bilgi için bkz. M. Egnal ve J. A. Ernst, “An Economic Interpretation of the American Revolution”, **William and Mary Quarterly**, 3d. ser. 29, Jan. 1972, ss. 3-32 ve Joseph D. Reid, “Economic Burden: Spark to the American

Bağımsızlığa giden yolda ilk adım olarak kabul edilen 1774 Philadelphia Kongresi'nde farklı sömürge meclislerinin temsilcileri, Krallık tarafından yapılan hak ihlallerini görüşmek üzere bir araya geldiler. Birinci Kıtasal Kongre olarak bilinen bu toplantıda temsilciler, istekleri yerine gelinceye kadar bir birlik kurulması ve İngiltere ile ticaretin durdurulması kararlarını aldılar. Bu birlik ticaretle ilgili düzenlemeler yapabilecek, Krallık yanlısı tüccarlara karşı yaptırımlar uygulayabilecekti.

İngiliz krallığının bu karara tepkisi sert oldu. Sömürgelerindeki askeri birlikleri artıran Kral III. George “Sömürgeler ya baş eğer ya da zafer kazanırlar” diyordu. Nisan 1775'te Massachusetts'in Concord kentindeki bir silah deposunu ele geçirmek isteyen İngiliz askerlerine kim tarafından atıldığı bilinemeyen bir kurşun sömürge milisleri ile İngiltere Krallığı arasındaki savaşı başlattı.¹⁰⁹

Birkaç hafta sonra toplanan ikinci kongrede Massachusetts milis birliklerinden Birleşik Sömürgeler Ordusu oluşturuldu ve Virginia'dan Albay George Washington yeni orduya başkomutan olarak tayin edildi. Savaşa karar verilmişti ancak savaşın giderlerinin nasıl karşılanacağı konusunda kimsenin bir fikri yoktu. Eyaletler, milli bir vergi konulmasına karşıydılar. Bu süreçte devreye, zengin Amerikalılar ile İngiltere'nin düşmanları, Fransa ve Hollanda girdi. Bu ülkeler, maddi desteğin yanında Amerikan ordusunun kullandığı silah ve cephanenin % 60'ını karşıladılar.¹¹⁰

2 Temmuz 1776'da, Kıtasal Kongre, İngiliz Krallığı ile bütün ilişkilerini kopardı. İki gün sonra da Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluşunu başlatan Bağımsızlık Bildirgesi ilan edildi. Virginia'dan Thomas Jefferson adlı bir avukatın kaleme aldığı bildirge, her insanın doğuştan yaşama, özgürlük ve mutluluğu elde etme hakkına sahip olduğunu ve sömürgelerin artık bağımsızlığını elde etmiş yeni bir ulus olduğunu ilan etti.¹¹¹

Revolution?”, **The Journal of Economic History**, Vol. 38, No. 1, The Tasks of Economic History, Mart 1978, ss. 81-100.

¹⁰⁹ Concord'ta atılan ilk kurşunla başlayan Lexington Savaşı Amerikan Devrimi'nin ilk savaşı olarak nitelendirilse de 1908'de Senato tarafından alınan bir kararda bu savaştan altı ay önce gerçekleşen Point Pleasant Savaşı'nın devrimi başlatan esas savaş olduğu ifade edilmiştir. Bu savaşlar ve Amerikan devrimi hakkında daha geniş bilgi için bkz. Jonathan Dull, **A Diplomatic History of the American Revolution**, Yale University Press, New Haven: 1985.

¹¹⁰ Gordon, s. 60.

¹¹¹ Bağımsızlık Bildirgesi'nin “Bütün insanlar eşit yaratılmıştır” maddesi ile o dönem Amerikasının bir gerçeği olan kölelik arasındaki çelişki uzun zaman eleştiri konusu olmuştur. Bildiriye imza atan ve Kurucu Babalar olarak

1777'de federal bir hükümetin ilk ana metni olarak kabul edilebilecek Konfederasyon Sözleşmesi yürürlüğe girdi. İki senelik süreç içerisinde eyaletler, bazı yetkilerini ulusal hükümete devrettiler. Konfederasyon Sözleşmesi'nin siyasi ve ekonomik anlamda özerkliğe alışmış eyaletleri böyle bir yetki devrine ikna edebilmesi büyük başarıydı ancak sözleşmenin eksik bıraktığı noktalar vardı. Örneğin Konfederasyon'un gümrük tarifeleri ya da vergiler koymak gibi yetkileri yoktu. Eyaletlerin iktisadi bütünleşmenin önünü açacak bu tür girişimlere hazır oldukları söylenemezdi, birçoğu yabancı ülkelerle ticaret yürütüyor, farklı para birimleri kullanıyor ve kendi başına bir devlet gibi hareket ediyordu. Bu gerçeklikten hareket eden Konfederasyon Sözleşmesi eyaletlerin egemenliklerinin teminat altında olduğunu kalın çizgilerle çizmişti. Her eyaletin Milli Kongre'de bir oyu olduğunu öngörüyor, ana metinde yapılacak değişiklik için oybirliğini, önemli bir kararın alınabilmesi için ise dokuz eyaletin oyunu şart koyuyordu. Sözleşmenin kabul edildiği kongrede, devam eden bağımsızlık savaşı için milli hükümete savaş ve dış ilişkilerle ilgili yetkiler verilmiş, ama bunların içerisinde vergi koymak gibi ekonomik yetkiler yer almamıştı.

Kongrede eyaletlerin savaş masraflarını karşılamak için reel varlık değerleri oranında katkıda bulunmak zorunda olduğu belirtilmişti. Eyaletler, bu zorunluluğu yeni vergiler koyarak karşılama yoluna gittiler ama bunlar yeterli olmayınca yükümlülüklerini yerine getirememiş durumuna düştüler. Savaş masrafları karşısında iyice bunalan milli hükümet, 1780'lerin başında %5 oranında bir gümrük vergisi konulmasını teklif etti. Kararların oybirliği ile alınması şartı bu teklifin hayata geçmesini engelledi.¹¹²

Bağımsızlık savaşının başlangıcında Amerikalılar yenilgi üstüne yenilgi aldılar. İngiliz birlikleri New York'u ele geçirdi, birçok yerde Amerikan ordusunu yenilgiye uğrattı. Ancak 1777'de Saratoga'da 6000 kişilik bir İngiliz birliğinin yenilgisi savaşın

alandırılan ilk yöneticilerin çoğunun köleleri bulunmaktaydı. Örneğin bildirgeyi kaleme alan Thomas Jefferson'ın tam 200 kölesi vardı. Bununla beraber Jefferson'ın bildirgenin ilk taslağında köleliği sömürgelere sokmakla ilgili İngiliz Krallığı'nı suçladığı iddia edilmiştir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Matthew Spalding, *How to Understand Slavery and American Founding*, White Paper 138, August 26, 2002,

<http://www.heritage.org/Research/Reports/2002/08/How-to-Understand-Slavery-and-Americas>, (01 Nisan 2011).

¹¹² Federal hükümete vergi yetkisi vermemesi, Konfederasyon Maddelerinin en önemli zayıflıklarından birisi olarak görülmüştür. Bunun dışında, bu maddelerin çoğu ABD Anayasası'nın temelini teşkil etmiş, hatta birçok madde değiştirilmeden aynen alınmıştır. Anayasanın Konfederasyon Maddeleri'nin genişletilmiş bir hali olduğunu iddia eden bir çalışma için bkz. Donald S. Hutz, "The Articles of Confederation as the Background to the Federal Republic", *Publius*, Vol. 20, No. 1, Winter, 1990, ss. 55-70.

dönüm noktası oldu. Amerikan ordusunun bu başarısı Fransa'yı ezeli rakibi İngiltere'ye karşı savaşa girmeye ikna etti. Fransızların desteği savaşın seyrini değiştirdi. Altı sene daha süren mücadele sonunda, 1783'te İngiltere, sömürgelerini bağımsız bir devlet olarak tanımaya razı oldu. Başlangıçtaki amaçları bağımsızlık olmayan, çoğu orta sınıfa mensup sömürge mensupları savaşın sonunda yeni bir devletin, Amerika Birleşik Devletleri'nin kurucuları oldular.

1787'de Philadelphia'da toplanan Milli Kongre, Konfederasyon Maddeleri'ni feshederek yeni bir anayasa oluşturdu. Bu anayasanın en büyük özelliği eyaletlerin kendi iç işlerinde belli bir orana kadar özerk olmalarını kabul etmekle beraber Konfederasyon Hükümeti'nin var olan yetkilerine kısıtlama getirmesi ve yeni bir federal yönetim sistemi icat etmesiydi.¹¹³

ABD'nin yönetim sisteminin temellerini atan yeni anayasaya göre Temsilciler Meclisi ve Senato şeklinde iki yasama organı ihdas edildi. Her eyalet, kendi temsilcileri tarafından seçilecek iki senatörle Senato'da, nüfus oranlarına göre yapılacak seçimlerle de Temsilciler Meclisi'nde temsil edilecek, her on senede bir de nüfus sayımı yapılacaktı. Yeni federal hükümet, Konfederasyon hükümetinde olduğu gibi eyaletlerin hükümeti değil, halkın hükümetiydi. Aslında bu, sömürge zamanından kalma bir geleneğin farklı bir ifadesiydi. Yeni federal sistem, yerel, eyalet ya da federal düzeyde her yönetim biriminin kendi iktidar alanı içerisinde vatandaşlarla doğrudan muhatap olması üzerine kurgulanmıştı.

Yeni anayasa ekonomik anlamda tüm ülkenin birleşmiş bir pazar olduğu hükmünü getirmiş ve eyaletler arası ticareti serbest bırakmıştır. Federal hükümet vergi koyma, borç alma, iç ve dış ticareti düzenleme, yabancılarla ilgili hükümler, iflas hukuku, para basma, posta hizmetleri, patent ve telif hakları alanlarında yetkilere sahipti. Federal hükümetin eyaletlerin nüfuslarına göre doğrudan vergi koyma hakkı vardı ama ihracatla ilgili vergi koyma yetkisi yoktu.¹¹⁴

¹¹³ Anayasanın yazımı esnasında eyaletlerin otonom yapısının korunması gerektiği görüşünün hakim görüş olduğuna ilişkin ayrıntılı bir çalışma için bkz. Raoul Berger, **Federalism: The Founders' Design**, University of Oklahoma Press, Oklohoma: 1987.

¹¹⁴ Charles A. Beard'ün 1913'te kaleme aldığı ve halen tartışma konusu olan klasikleşmiş eseri "Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nın Ekonomik Yorumu" (An Economic Interpretation of the Constitution of the United States)

Anayasa, eyaletlerin yetkilerine de sınırlamalar getirmişti. Buna göre eyaletler para basamaz, tahvil ihraç edemez, borçların ödemesinde altın ve gümüş dışında herhangi bir değişim aracı kullanamaz, sözleşmelerin ifasını engelleyecek herhangi bir düzenleme yapamazlardı. Eyaletlerin, ayrıca ithalat, ihracat ya da deniz taşımacılığına herhangi bir vergi koyması, askeri herhangi bir yatırım, harcama ya da anlaşma yapmaları da yasaktı. Yeni anayasa, Konfederasyon Hükümeti'ne ait bütün borçları, federal hükümete devrediyor, kendisini de bütün yasaların üstündeki amir ve düzenleyici güç olarak ilan ediyordu.

1787'de kabul edilen ve 215 sene içerisinde sadece 27 değişiklik gören ABD Anayasası ülkeyi ortak bir piyasa gibi görmesi nedeniyle önemli bir ekonomik açılım sağlamıştır. Eyaletler arası ticarete tam bir serbestlik getirmiş, federal hükümet ile eyalet hükümetleri arasındaki güç sınırlarını çizerek, serbest ticaret, üretim ve dağıtımın gelişebileceği bir ortam oluşturdu.

Sonraki yüzyıl, yeni kurulan federal sistemin kademeli bir şekilde kendini ispat ettiği ve gücünü artırdığı bir yüzyıl oldu. Federal sistemin etkinliğinin artması, ekonomik büyümeyi, ekonomik büyüme ise federal sistemin etkinliğini artırdı. Birbirini besleyen bu iki süreç ABD'nin iktisadi büyümesinin altında yatan en önemli nedenlerden birisi oldu. Amerikalılar uzun seneler hükümetin ekonomideki rolünün ne olacağını tartıştılar ama bu tartışma ekonomik büyümeyi olumlu etkileyen bir dinamizm oluşturarak ülkeye yarar sağladı.

anayasayı kaleme alan kurucu babaların siyasi güdülerden çok ekonomik güdülerle hareket ettiğini ve farklı çıkar gruplarının çatışan ekonomik çıkarlarını uzlaştırmaya odaklandıklarını iddia eder. Buna göre tüccarlar, sanayiciler, tefeciler, kapitalistler ve finansçılar gibi kesimler yeni anayasayı desteklerken, çiftçiler ve borçlular anayasanın karşısında yer almışlardır. Geniş bilgi için bkz. Charles A. Beard, **An Economic Interpretation of the Constitution of the United States**, Third Printing, Transaction Publishers, New Jersey: 2003. Beard'ün tezinin eleştirileri için bkz. Robert A. McGuire and Robert L. Ohsfeldt, "Economic Interests and the American Constitution: A Quantitative Rehabilitation of Charles A. Beard", **The Journal of Economic History**, Vol. 44, No. 2, The Tasks of Economic History, Jun., 1984, ss. 509-519 ve Joseph Silvia, "The Debate over an Economic Interpretation of the Constitution: Where has Beard taken us and where are we after McGuire's "New" Interpretation?", http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=joseph_silvia, (01 Nisan, 2011)

III. YENİ DEVLET

ABD'yi oluşturan 13 eyalet 1789'da bağımsızlığını ilan etti.¹¹⁵ İlk başkan George Washington ve yardımcısı John Adams, göreve geldiklerinde federal devlet yetkilisi olarak sadece iki kişiydiler. Önce Savaş, İçişleri ve Hazine bakanlıkları oluşturan Washington ve yardımcısı posta hizmetlerinin kapsamını genişlettiler. Devrim sonrası eyalet borçlarını üstlenerek millileştirdiler. Federal bir banka, ulusal para birimi, vergileme sistemi ve yargı düzeni için ilk adımları attılar. Başkan ve yardımcısı, on sene içerisinde bir devlet için gereken bütün kurumları oluşturarak bürokrat kadrosunu 3000 kişiye çıkarttılar.¹¹⁶

Devrimden sonra ABD, ekonomisi durgunluk yaşayan, nüfusunun % 90'ı kırsal kesimde yaşayan 4 milyonluk bir tarım ülkesi görünümündeydi. Sanayi ürünleri ve lüks maddelerin büyük bir kısmı İngiltere'den ithal ediliyordu. Dış borçlar büyük miktarlara ulaşmış, savaşın getirdiği maliyetler ekonomiyi zora sokmuştu. Dış ticaretin % 95'i İngiltere ile bunun dışındaki ticaret ise yerlilerle yapılıyordu.¹¹⁷

Yeni bir federe devlet kurulmuştu ama sömürge döneminden kalan yönetim geleneği bütün etkisini devam ettiriyordu. Eyalet meclisleri, halkın ihtiyaçlarını gözeterek resmi görevliler atıyor, daha alt düzeyde oluşturdukları meclislere yetki devrinde bulunuyor ve yerel yönetim birimlerinin yetkilerini düzenliyorlardı. İnsan unsuru, toprak faktörünün bol olduğu sömürgeler için çok kıymetliydi; bu yüzden eyaletler, yerleşimcilerinin görüşlerini dikkate almadan atacakları adımların işlerini zorlaştıracığının farkındaydılar. Hemen her bölgede geçerli olan yerinden yönetim ilkesi eyalet yönetimlerine, yerleşimcilerin isteklerinin aksine davranma lüksü bırakmıyordu. Yerleşimciler aynı ya da daha iyi şartları sağlayabilecek başka eyaletler bulabilir ve kolaylıkla yer değiştirebilirlerdi. Yerinden yönetim geleneği, yerleşimcilerin isteklerinin ön planda olduğu, dolayısıyla herkesin yönetime katıldığı bir

¹¹⁵ 13 eyaletin sekizi Kuzey eyaleti olarak adlandırılıyordu: New Hampshire, Massachusetts, Rhode Island, Connecticut, New York, New Jersey, Pennsylvania, Delaware. Güney eyaletleri olarak adlandırılan beş eyalet ise şunlardı: Maryland, Virginia, North Carolina, South Carolina ve Georgia.

¹¹⁶ Jerry L. Mashlaw, "Reluctant Nationalists: Federal Administration and Administrative Law in the Republican Era 1801-1829", **The Yale Law Journal**, June 2007; 116, 8, s. 1639.

¹¹⁷ Atack ve Passell, s. 112.

idare tarzının gelişmesine neden olmuş, diğer taraftan da seçkin bir sınıfın ortaya çıkmasını engellemiştir.

1830'larda ABD'ye yaptığı geziden sonra kaleme aldığı "Amerika'da Demokrasi" adlı kitabında Fransız siyaset bilimçi Alexis de Tocqueville, ABD'deki bu yapının küçük çıkar dünyaları ile siyaset kurumunu nasıl uzlaştırdığını anlatır:

Amerikalılar insanları birbirinden uzak tutan eşitliğe karşı özgür kurumları silah olarak kullanarak mücadele etmişler ve başarılı da olmuşlardır.(...) Kişiyi kendi küçük çıkar dünyasından çıkarıp devlet işleriyle ilgilenmesini sağlamak zordur; çünkü kendi kaderi üzerinde devlet kaderinin ne gibi bir etkisi olduğunu pek açık seçik göremez. Fakat yaşadığı eyalette, bir yol projesi söz konusu olursa, hemen özel işlerindeki büyük çıkarlarla eyalet işindeki küçük çıkar arasındaki bağlantıyı görecektir ve özel işlerle genel işler arasındaki bağlantıyı ona anlatmaya gerek kalmaksızın kavrayacaklardır. Önemli işlerin denetiminden basit işlerin yönetimini yurttaşlara vererek onları kamu çıkarlarıyla ilgilenmeye ve başarabilmek için birbirlerine ihtiyaçları olduğuna inandırarak bu konuda büyük aşamalar elde edilebilir.¹¹⁸

Artan göçler ve yeni yerleşim alanları bu tür bir yerinden yönetimi zorunlu kılıyordu. Federal hükümet, yeni göçmenleri yönlendirdiği Appalachi Dağları ile Mississippi Nehri arasındaki bölgeyi ikiye ayırmıştı. Ohio Nehrinin ayırdığı bu iki bölge Kuzey ve Güney bölgeleri diye adlandırıldı.¹¹⁹ Buralardaki nüfus arttıkça bölgeler de kendi içinde yerleşim alanlarına ayrıldı. Hükümet, her yeni yerleşim alanına bir vali atıyor, beyaz nüfusun 5000'i geçmesi halinde ise kendi meclisini oluşturma hakkı veriyordu. Nüfusun 60.000'i aşması o yerleşim bölgesine eyalet statüsü kazandırıyordu. 1787'de yapılmış bir kanuna göre yürürlüğe konan bu düzenlemeler, ABD'yi kuran 13 eyaletin yeni toprak kazanımlarını kendi çıkarları doğrultusunda etkilemelerinin önüne geçerek yeni kurulan eyaletlerin temsilinde eşitlik sağladı.

¹¹⁸ Alexis de Tocqueville, **Amerika'da Demokrasi**, çev. İhsan Sezai, Fatoş Dilber, Yetkin Yayınları, Ankara: 1994, s. 170-171.

¹¹⁹ Kuzey ve Güney eyaletleri şeklinde İç Savaş'a kadar süren devam eden kutuplaşma ilk defa bu ayırımla başlamıştır. Daha geniş bilgi için bkz. Marc Egnal, **Divergent Paths-How Culture and Institutions Have Shaped North American Growth**, Oxford University Press, New York: 1996.

1789’da Hazine Bakanı olan Alexander Hamilton, kurucu babalar¹²⁰ içerisinde kamu maliyesini en iyi bilen kişiydi. Hazine Bakanı olur olmaz, kamu borçlarını ödemek için harekete geçti. Hükümetin borçları ödemek için önerdiği Gümrük Vergileri ve Tonaj Kanunu Kongre’den aynı sene geçti. Her eyalet temsilcisi, kamu borçlarını ödemek için gümrük vergisi koymaktan başka çare olmadığını biliyor ama buna rağmen kendi eyaletinin çıkarlarının zedelenmesine karşı çıkıyordu. Ülkeye yeni bir finansal yapı kazandırmak için gayret eden Hamilton’ın sıkıntısı sadece bundan ibaret değildi; Maliye Bakanı’nın iç gelirlerin artması için önerdiği yeni vergiler, halk tepkisine neden olmuş, dahası alkollü içeceklerle konan vergiler “Viski İsyanı” adı verilen ve federal hükümetin güç kullanarak bastırdığı bir isyana yol açmıştı. Federal hükümet, yeni vergiler istenilen düzeyde gelir getirmese de finansal reformlar ve yapılanmalar konusunda geri adım atmadı.

Hamilton, 1790’da Kongre’ye kamu borçlarının nasıl ödeneceğine dair bir rapor sundu. Buna göre hükümete ait borç senetleri değerlerinin üstünde miktarlarla yeni çıkarılacak tahvillerle değiştirilebilecekti. Hamilton, nakit açığı bulunan ve kredi itibarı çok düşük düzeyde seyreden hükümetin ancak uzun vadeli borçlarla çıkış yolu bulacağını düşünüyordu. Hamilton’ın bir diğer önerisi de eyalet borçlarının merkezi hükümet tarafından üstlenilmesiydi. Eyalet borç tahvillerini elinde tutanlar, genellikle bölgelerinde nüfuz sahibi insanlardı. Federal hükümetin, eyalet borçlarını üstlenmesi, bu kişilerin federal hükümete güven duymalarının temini açısından çok önemliydi.¹²¹

Hamilton’ın önerileri Kongre’den geçtikten sonra hızla etkisini göstermeye başladı. Hükümetin savaş öncesi kamu borçlarını değerlerinin üstünde miktarlarla üstlenmesi, iç ve dış piyasalarda olumlu bir etki meydana getirdi. Avrupa sermaye piyasalarında ABD bonolarının değeri yükseldi. Dört sene içerisinde yeni tahviller Avrupa’daki en değerli kâğıtlara dönüştü.

¹²⁰ Kurucu babalar, ABD’nin kuruluş aşamalarında bulunmuş siyasi liderleri ifade eden bir kavramdır. Kavramı ilk defa 1916’da Cumhuriyetçi Parti’den seçilmiş bir senatör olan Walten G. Hardig kullanmıştır. Tarihçi Richard B. Morris’in 1973 tarihli “Kaderimizi Belirleyen Yedili: Devrimci Olarak Kurucu Babalar” başlıklı kitabında saydığı yedi Kurucu Baba’nın isimleri şunlardır: Benjamin Franklin, George Washington, John Adams, Thomas Jefferson, John Jay, James Madison ve Alexander Hamilton. Kurucu Babalar ve Amerikan Devrimi’ndeki rollerine ilişkin bir çalışma için bkz. Richard B. Morris, **Seven Who Shaped Our Destiny: The Founding Fathers as Revolutionaries**, Harper & Row, New York: 1973.

¹²¹ Douglas A. Irwin, “The Aftermath of Hamilton's 'Report on Manufacture'”, **The Journal of Economic History**, 64, 2004, ss. 800-821.

Hamilton merkezi bir banka kurulması gerektiğine de inanıyordu. Merkezi banka, devletin kaynaklarını muhafaza edecek, tahvil ihraç edecek ve eyalet bankalarına düzenlemeler getirerek para arzını yönetecekti. Bağımsızlık Bildirgesi'ni kaleme alan ve tarım sektörünün çıkarlarını savunan İçişleri Bakanı Thomas Jefferson öncülüğündeki bir grup senatör buna şiddetle karşı çıktı ve merkezi banka girişiminin anayasaya aykırı olduğunu iddia etti. Jefferson merkezi bankanın zenginlerin çıkarlarına hizmet edeceğini düşünüyordu. Başkan Washington muhalefete rağmen banka tasarısını onayladı ve ilk Birleşik Devlet Bankası 20 senelik faaliyet izni ile 1791'de kuruldu.¹²²

Amerika Birleşik Devletleri Bankası para arzını düzenlemede büyük başarı gösterdi; kısa zamanda devletin harcamaları için kaynak bulabileceği güvenilir ve itibarlı bir kuruma dönüştü ve birçok eyalette şubeler açmaya başladı. Hükümet bu süreçte, başka bankaların kurulmasına da öncülük etti. 1790'da 3 olan banka sayısı, 1800'de 28'e, 1810'da 102'ye yükseldi.¹²³

Merkezi bir bankanın kurulması ile ABD piyasalarına Avrupalı yatırımcıların ilgisi artmaya başladı. Bu, sermaye piyasasının gelişmesine neden oldu. Böylece kamu finans araçları ile modern bir finansal sistemin temelleri atıldı. Alexander Hamilton'ın önderliğindeki Federalistlerin oluşturduğu bu sistem sonraki yüzyılda birçok dalgalanmaya, krize ve iflasa rağmen ayakta kalmayı başardı. İki yüz yıllık koloniler döneminde böyle bir tecrübesi olmayan ABD, Hamilton'ın öngörüsü sayesinde kuruluş döneminde sağlam bir finansal alt yapı oluşturdu.¹²⁴

Merkezi hükümet ile eyalet hükümetlerinin rollerinin ne olacağı konusundaki gerilim ve merkezi bir bankanın gerekli olup olmadığı sorusu ABD'de siyasetin kutuplaşmasındaki en temel etken olmuştur. Hazine Bakanı Alexander Hamilton'ın öncülüğünü yaptığı Federalist Parti, merkezi hükümetin güçlendirilmesi ve merkezi bir bankanın gerekliliğini savunuyordu. Thomas Jefferson'ın öncülüğünü yaptığı Demokrat

¹²² Murray N. Rothbard, **A History of Money and Banking in the United States: The Colonial Era to World War II**, Ludwig von Mises Institute, Alabama: 2002, s. 68.

¹²³ Richard Sylla, "U.S. Securities Markets and the Banking System 1790-1840", **Federal Bank of St. Louise Review**, May 1998, ss. 83-98.

¹²⁴ "Amerikan Geleneğinde Alexander Hamilton" adlı bir eser kaleme alan Louis M. Hacker'a göre Hamilton'un bütün ABD tarihi boyunca tutulmasını istediği iki mesajı vardır: Özel girişimin teşvik edilmesi ve kuvvetli bir mali politikanın temini. Daha geniş bilgi için bkz. Louis M. Hacker, **Alexander Hamilton in the American Tradition**, McGraw-Hill, New York: 1957.

Cumhuriyetçiler Partisi ise merkezi bir bankaya ve Hamilton'ın diğer mali önlemler paketine karşı çıkıyordu.¹²⁵

Başkan George Washington'ın da mensubu olduğu Federalist Parti imalat başta olmak üzere farklı sektörler üzerine bina edilmiş bir kalkınma stratejisi benimsedi. Anti-Federalistler ise eyalet yönetimlerine daha çok yetki verilmesi, ülkenin en temel ekonomik faaliyeti olan tarımın batıya doğru genişleyecek şekilde desteklenmesinden yanaydı. İki karşıt grubun ayrıştıkları bir diğer konu da o günlerde bütün batı dünyasını etkileyen Fransız Devrimi'ne ilişkindi. Federalistlerin güvenlik ve mülkiyet haklarına bir tehdit olarak gördükleri devrimi Demokrat Cumhuriyetçiler zorbalığa karşı başkaldırı olarak desteklemişlerdi.

Aslında Federalistler ve Demokrat Cumhuriyetçiler federal hükümet ile eyaletler arasındaki çıkar çatışmasının bayraktarlığını yapıyorlardı. Biri merkezi hükümetin güçlenmesini, diğeri de yerel yönetimlerin egemenlik haklarının ihlal edilmemesini gözeten bu iki temel görüş, sonraki zamanlarda Amerikan politikası ve ekonomisindeki en belirgin iki yönelimi oluşturdu. Federal yönetimin denge mekanizması, her iki partinin de görüşlerinin farklı zamanlarda gerçekleşmesine zemin hazırlayarak ekonomik büyümenin temel belirleyicilerinden birisi oldu.

IV. 1800-1828 DÖNEMİ

1798'de Kongre, ABD vatandaşı olmayı zorlaştıran Vatandaşlığa Kabul Yasası'nı kabul etti. Aynı sene kabul edilen Yabancı ve İsyan Hareketleri Kanunu, Fransa ile muhtemel bir savaşa karşı Fransız ve İrlanda göçmenlerinin vatandaşlığa geçişini zorlaştırıyor ve yazılı basına bir takım kısıtlamalar getiriyordu. Bu düzenlemelere tepki gösteren Thomas Jefferson, James Madison ile birlikte anayasanın federal hükümete biçtiği rolün sınırlı olduğunu ve bunu eyalet yönetimleri ile paylaşması gerektiğine dair Virginia ve Kentucky Önergeleri'ni kaleme aldı. Bu tartışmaların gölgesinde girilen 1800'deki seçimi Demokrat Cumhuriyetçiler kazandı ve adayları Thomas Jefferson başkan seçildi. Yeni Kongre'nin ilk işi Yabancılar ve İsyan Hareketleri Kanunu'nu kaldırmak oldu.

¹²⁵ Bu parti 1854'de kurulan, bugünkü Cumhuriyetçi Parti'den farklıdır.

Jefferson, göreve geldiği gün yaptığı konuşmada küçük çiftçileri en değerli vatandaşlar olarak överek vatandaşlarının ekmeklerini ellerinden almayacak, istedikleri ticari faaliyetleri yapmalarına müsaade edecek ve birbirlerine zarar vermeyecek bir hükümet için dua etti. Ona göre devlet, demokrasinin selameti için mümkün olduğu kadar küçülmeli, hatta yetkisi sadece güvenlik ve dış ilişkilerle sınırlandırılacak şekilde azaltılmalıydı.¹²⁶

Jefferson, sonraki yıllarda bu ilkeler ışığında daha adem-i merkeziyetçi ve tarım kesiminin çıkarlarını dikkate alan bir politika izlemeye başladı. Vergileri azalttı, askeri harcamaları kısıtı, federal borcun önemli bir kısmını ödedi ve Alexander Hamilton'ın ekonomi politikasını neredeyse tümüyle değiştirdi. O'na göre tarım, Amerikan ekonomisinin temel sektörü olmalı, bu yüzden dış ticaretin önündeki engeller kaldırılmalıydı. ABD, Avrupa'yı besleyecek bir kapasiteye sahipti. Tarım ürünleri ihracatı arttıkça sanayileşme kendiliğinden gelecekti.¹²⁷

Demokrat Cumhuriyetçiler yetkileri azaltılmış bir hükümetten yanaydılar ama yeni yerleşimcilerin batıya doğru genişleme arzusu hükümeti aktif bir politika izlemek noktasında alternatifsiz bırakıyordu. Hükümet, tarıma dayalı bir genişlemenin mümkün olabilmesi için artan nüfusa yeni araziler bulmak gerektiğinin farkındaydı. Bu yüzden batıya doğru genişleme konusunda federal hükümeti daha etkin hale getirecek bir süreç takip etmek zorunda kaldı. 1803'de ABD'nin toprak büyüklüğünü iki katına çıkaran Louisiana eyaletinin Fransa'dan satın alınması bu politikanın bir sonucudur.¹²⁸

Batıya doğru sınırların genişlemesi ve güvenlik tehditleri Cumhuriyetçilerin öngördüğü tarzda pasif ve küçük bir federal devlet yapısına bağlı kalmayı zorlaştırdı. Federalist muhalefetin zayıflığı Cumhuriyetçilerin alternatifsiz kalması sonucunu doğurmuş, dolayısıyla ideolojik çatışmaya gerektirecek bir rekabet ortamı kalmamıştı. Bu ortam, Cumhuriyetçilerin, ortaya çıkan gereksinimlere uygun bir federal hükümet örgütlenmesini kabullenmelerini kolaylaştırdı. Hatta öyle ki Başkan Jefferson, ikinci kez seçildiğinde federal gelirlerin bir kısmının, eyaletlerin alt yapı yatırımlarına

¹²⁶ Jerry L. Mashlaw, "Reluctant Nationalists: Federal Administration and Administrative Law in the Republican Era 1801-1829", *The Yale Law Journal*, June 2007; 116, 8, s. 1640.

¹²⁷ Douglas A. Irwin, "Revenue or Reciprocity? Founding Feuds Over Early U.S. Trade Policy, Editörler: Douglas A. Irwin ve Richard Sylla, *Founding Choices*, University of Chicago Press, Chicago: 2010, ss. 59-88.

¹²⁸ Mashlaw, s. 1641.

harcanması gerektiğini bile ifade etti.¹²⁹ Nitekim 1808’de Hazine Bakanı Albert Gallatin’in “Kamu Yolları ve Kanalları Konusu Üzerine Bir Rapor” adlı çalışmasında federal hükümetin eyaletlerarası ulaşım ve ticaretin gelişmesi için yol ve kanal yapımını finanse etmesi gerektiğine yönelik önerisi de aynı bağlamda değerlendirilebilir. Ancak İngiliz ve Fransız deniz kuvvetlerinin ABD gemilerine yaptığı saldırılar ve akabinde gelen 1812 savaşı bu önerinin hayata geçirilmesini engelledi ve federal kaynaklar askeri harcamalara aktarıldı.¹³⁰

1803 ile 1815 arasında Fransa ile İngiltere arasındaki çatışmalar, her iki ülkeye de eşit mesafede duran ABD’nin dış ticaretini ve deniz ulaşımını başlangıçta olumlu etkiledi. Avrupa ülkelerinin Amerikan mallarına olan talebi arttı, bu da ihracatın yükseltmesine neden oldu. Ne var ki bir müddet sonra İngilizler Amerikan gemilerine saldırmaya başladı. Amerikan gemilerine el koyan İngilizler, mürettebatı İngiliz donanmasında zorla çalıştırılmak üzere esir alıyorlardı. Bunun üzerine Başkan Jefferson 1807’de ambargo ilan ederek ABD bandıralı gemilerin denize açılmasını yasakladı. Ama saldırılar bitmiyordu. Bunun üzerine ABD 1812’de İngiltere’ye savaş ilan etmek zorunda kaldı. İngiliz donanması kısa sürede bütün ABD kıyılarını denetim altına aldı. Amerikalıların İngiliz yönetimi altındaki Kanada’ya saldırarak savaşın odağını değiştirme çabaları sonuç vermedi, Washington’a kadar ilerleyen İngilizler başkenti yakıp yıktılar.¹³¹

1812 savaşının ABD’ye etkisi çok olumsuz oldu. 1807’de 138 milyon dolar ve 108 milyon dolar olarak gerçekleşen ithalat ve ihracat rakamları 1814’e gelindiğinde sırasıyla 13 milyon ve 7 milyon dolara kadar düştü.¹³² İki sene sonra yapılan barış anlaşması ile savaş sona erdi ama İngiliz donanmasının engellemeleri, ithalat ve ihracatı durduracak noktaya getirmiş, savaşın finansmanı için gereken kaynakların

¹²⁹ Mashlaw, s. 1643.

¹³⁰ Donald R. Hickey, **The War of 1812-A Forgotten Conflict**, University of Illinois Press, Urbana: 1989, s. 273.

¹³¹ Tim Mcneese, **Early National America 1790-1850 (Discovering US History)**, Chelsea House Publishers, 2010: New York, s. 44.

¹³² U.S. Department of Commerce, Bureau of the Census, **Historical Statistics of the United States, Colonial Times to 1970**, Government Printing Office, Washinton: 1976.

bulunmasında yaşanan zorluklar ABD ekonomisi için acil bir takım kararların alınması gerektiğini hissettirmişti.¹³³

İngiltere'den yapılan ithalatın durması, yerli üreticilerin artan talebi karşılamak gayretleri, hükümetin savaş giderlerini karşılayacak kaynak bulmada çektiği zorluklar Amerikan ekonomisinde bir takım yapısal değişimleri zorunlu kıldı. Bu durum, o güne kadar imalat sektörünün desteklenmesine sıcak bakmayan, 1811'de ilk milli bankanın faaliyet iznini yenilemeyen Demokrat Cumhuriyetçilerin, federal hükümetin büyütülmesi ve etkin hale getirilmesi noktasındaki politikalarını bir kez daha gözden geçirmelerine neden oldu. Kongre 1816'da gümrük vergilerini yükselten bir tasarıyı kabul etti. Aynı sene ikinci milli banka kuruldu.¹³⁴

Savaş döneminde federal hükümetin kaynak ihtiyacı yeni bankaların açılmasına neden olmuştu. 1811'de 88 olan banka sayısı 1815'e gelindiğinde 208'e yükselmiş, ithal mamullerin maliyetleri yükselmiş, para arzının genişlemesi sonucu iç piyasa fiyatlarında artışlar yaşanmıştı. Savaşın bitmesi ile ithal mamullere yönelik talepte hızlı bir yükseliş görüldü. Enflasyonun artması, bankaların geniş kredi olanakları sunması ve hükümetin ithalatı teşvik etmesi, savaş süresince kapasitesini artırmış imalat sektörüne darbe vurdu. Avrupa pazarından gelen tarımsal ürünlere talebin tekrar savaş öncesi düzeylere yükselmesi hükümetin daha çok araziye tarıma açması sonucunu doğurdu. Hükümet alım gücü olmayan çiftçiler için bankalar yoluyla kredi imkânı sağlıyor, ikinci milli banka da bu süreci hızlandıracak politikalar izliyordu. 1815 ve 1816'da ortalama 2 ila 4 milyon dolar arasında gerçekleşmiş kamu arazi satışları 1818'de 13,6 milyon dolara yükseldi. Altyapı yatırımlarına yönelik kamu yardımlarının artması da ölçüsüz genişlemenin bir diğer nedeni oldu.¹³⁵

1819 Paniği diye adlandırılan ve Amerikan tarihinin ilk ciddi ekonomik krizi bu süreçte ortaya çıktı. İkinci Milli Banka'nın yükselen kredi oranları ile ilgili önlemler almak istemesi ve genişleyen para arzını kısma girişimleri ters teperek dalga dalga yayılan bir panik ortamı meydana getirdi. Birçok çiftçinin kredi geri ödemeleri aksamaya başladı ve toplu iflaslar görüldü. Kongre 1820 ve 1821'de paniği engellemek

¹³³ Murray N. Rothbard, **Panic of 1819: Reactions and Policies**, Ludwig von Mises Institute, Alabama: 2002, s. 1.

¹³⁴ Sylla, "U.S. Securities Markets and the Banking System 1790-1840", s. 89.

¹³⁵ Rothbard, **Panic of 1819: Reactions and Policies**, s. 4.

için çiftçilerin borçlarını düşüren ve öteleyen bir dizi önlem paketini kabul etmek zorunda kaldı. Ancak olumsuz etkilenen sadece çiftçiler değildi. Genişleyen imalat sektörünün şehirlerde istihdam ettiği birçok işçi de panik sonunda işsiz kaldı.¹³⁶

1819 Paniği, üç sene önce tekrar faaliyete geçen İkinci Milli Banka'ya yönelik eleştirileri artırdı. Maryland ve Ohio eyaletleri Milli Banka'nın kendi sınırları içerisindeki şubelerine yönelik vergiler koymak istediler. Yüksek Mahkeme'nin, bu eyaletlerin federal bir birime vergi koyamayacaklarına dair kararları (McCulloch-Maryland ve Osborn-Bank of the United States) federal hükümetin eyaletler karşısındaki konumunu güçlendirdi. Ancak panik ortamının etkileri uzun vadede siyasi tablonun değişmesine neden olacak, bu da Milli Banka'nın ikinci kez kapatılmasını doğuracak bir süreç başlatacaktı.¹³⁷

İngiltere ile yapılan savaşta en ağır zararı gören eyalet New England olmuştu. Bu eyaleti yöneten Federalistler Başkan Jefferson ve halefi Madison'ın politikalarına karşı çıkarak anayasada değişiklik yapılmasını istediler. Bununla yetinmeyip, ayrı bir kurultay toplayıp ABD'den ayrılmayı bile tartıştılar, hatta İngiltere ile gizli barış görüşmeleri yürüttüler. New England eyaletinin bu tutumu, savaş sonrasında Federalist Parti'nin vatan hainliği ile suçlanmasına neden oldu. Tartışmalar Federalist Parti'yi iyice zayıflattı ve Demokrat Cumhuriyetçi Parti'nin tek güçlü parti olarak kalması sonucunu doğurdu.¹³⁸

1810'da ABD'de 7,2 milyon insan yaşıyordu. Özgürlükler Bildirgesi'ne göre bu insanların hepsi eşit yaratılmıştı ama çoğu güney eyaletlerinde yaşayan 1,2 milyon köle için bu geçerli değildi. Aslında köleliğe ve köle ticaretine karşı tepkiler bağımsızlıktan bu yana gündemdeydi. Köleliğin kaldırılmasına karşı dernekler kurulmuş, 1804'de Kuzey eyaletlerinin çoğunluğu köleliğin kaldırılmasına karar vermişti.¹³⁹ Kuzey eyaletlerinin sanayi yoğun ekonomilerinde kölelere değil serbest

¹³⁶ Rothbard, **Panic of 1819: Reactions and Policies**, ss. 1-25.

¹³⁷ Thurman W. Van Metre, **Economic History of the United States**, Henry Holt And Company, New York: 1921, s. 306.

¹³⁸ Donald R. Hickey, **The War of 1812-A Forgotten Conflict**, University of Illinois Press, Urbana: 1989, ss. 254-255.

¹³⁹ Amerikan Devrimi'nin özgürlük vurgusu yüzyılın başında köleliğin kalkacağına dair ümitleri güçlendirmişti. Ancak Güney eyaletlerinde köleliğin ekonomik açıdan alternatifinin olmaması bu ümitleri boşa çıkartmış, aksine pamuğun ABD ekonomisindeki önemi arttıkça kölelerin piyasa değeri de yükselmiştir. Nitekim bu dönemde (1783-

işgücüne ihtiyaç vardı. Ancak Güney eyaletleri, ekonomilerinin bel kemiğini oluşturan pamuk, tütün ve şeker kamışı üretimi için köleliğin sürmesi gerektiğine inanıyor, bu yüzden, Kongre ve Senato'daki güçlerini köleliğin kaldırılmasına yönelik politikaları engellemek için kullanıyorlardı. ABD sürekli büyüyüp, birliğe yeni eyaletler katıldıkça kölelik karşıtlığı ya da yandaşlığı üzerine kurulmuş olan siyasi dengenin yeniden kurulması gerekiyordu. Birliğe yeni katılan eyaletlerin köleliğe bakışı, Kongre ve Senato'daki mevcut denge açısından gayet önemliydi. 1820'deki Missouri Uzlaşması bu tür bir tartışmanın sonucu olarak ortaya çıktı.

1818'de Missouri, birliğe katılmak istediğinde Kongre'de 11 kölelik karşıtı, 11 de kölelik yanlısı olmak üzere 22 eyalet bulunuyordu. Nüfus oranlarına göre temsilin geçerli olduğu Temsilciler Meclisi'nde ise durum 105'e 81 şeklinde kölelik karşıtı eyaletler lehineydi. Missouri'nin üyeliği Temsilciler Meclisi'nde köleliği yasaklaması şartına bağlı olarak onaylandı. Ancak bunun köleliğin kaldırılmasına kadar gidecek bir süreci başlatmasından endişe eden Güney eyaletleri eşit temsile sahip oldukları Senato'da bu kararı veto ettiler. İki sene süren anlaşmazlık Senatör Henry Clay'in önerisi ile aşıldı. Buna göre Missouri'nin bazı bölgelerinde kölelik devam edecek, kölelik yanlısı bir eyalet olarak birliğe kabulü ise kölelik karşıtı Maine eyaleti ile birlikte olacak, böylece Senato'daki denge korunmuş olacaktı.¹⁴⁰

Ekonomik büyüme ve gelişmenin hızlandığı bu dönemde eyaletlerin yol ve kanal yapımına yönelik yatırımları öne çıktı. Eyaletler yol ve kanalların finansmanını, halka arz edilen hisse senetleri ile sağlamaya çalışıyorlardı. New York eyaleti tarafından inşa edilen 7 milyon dolar bütçeli ve yaklaşık 600 kilometre uzunluğundaki Erie Kanalı'nın başarısı, diğer eyaletlerde de bir kanal yapım furyası başlattı. Büyük bir mühendislik başarısına imza atan kanalın öncü mühendisleri Ohio, Pennsylvania, Virginia ve Delaware'de yeni projelere giriştiler. Hem bu başarı hem de eyaletlerin bu tür büyük yatırımları sonuçlandırabilmesi ekonomik büyümenin henüz başındaki genç

1808) Afrika'dan gelen köle sayısı 100 bini bulmuş, sonraki senelerde köle ticareti başlı başına bir sektöre dönüşmüştür. İç Savaş'ın başında ABD'deki köle sayısı 4 milyon civarındaydı. Daha geniş bilgi için bkz. David R. Wright, "African Americans", William L. Barney, Editor, **A Companion to 19th-Century America**, Blackwell Publishing Ltd, Malden: 2001 içinde, s. 195 ve Howard Zinn, **People's History of United States**, Harper Collins, New York: 2003, 9. Bölüm.

¹⁴⁰ Brian O'Callaghan, **An Illustrated History of the USA**, Longman, Essex: 1990, ss. 11-12.

ABD için büyük moral kaynağı oldu.¹⁴¹ Büyük Göller'i Atlantik Okyanusu'na bağlayan Erie Kanalı, ticarete yaptığı katkı ile bölgenin ekonomik coğrafyasını değiştirdi. Erie Kanalı'nın ticari başarısı New York'u, Kuzey Amerika'nın Londrası haline getirdi.¹⁴²

Demiryolları da bir diğer yatırım alanıydı. 1830'da sadece 37 kilometre olan demiryolu uzunluğu, 1840'da 4.535 kilometre, 1850'de ise 14.517 kilometreye çıktı. İç Savaş'a gelindiğinde ülkedeki demiryollarının uzunluğu 49.287 kilometreye ulaşmıştı.

1807'de Robert Bulton'un inşa ettiği ilk buharlı yolcu gemisi Clermont, Hudson Nehri'nde NewYork-Albany arasında düzenli seferlere başladı. Bu gelişmenin ticarete büyük katkısı oldu. Yine bu süreçte New York'taki taşımacılık imtiyazı üzerine Yüksek Mahkeme'nin verdiği Gibbons v. Ogden Kararı, anayasanın tüm ülkeyi ortak bir piyasa gibi kabul etmesinin bir uzantısı olarak eyaletlerin, federal düzenlemeler üzerinde herhangi bir yetkileri olamayacağı hükmünü getirdi.¹⁴³

Güney eyaletlerinin tarım, Kuzey eyaletlerinin imalata yönelik gelişimleri, piyasa ihtiyaçlarına göre şekillenen icat ve yeniliklerle daha da hızlandı. Anayasa'nın patent haklarını garanti altına alması ve Kongre'yi "bilimin ve sanatın gelişmesi için gereken önlemleri almakla" görevlendirmesinin de etkisiyle ABD hür teşebbüs ve yeniliklerin vatanı haline geldi. Eli Whitney adlı bir mucidin bulduğu pamuk işleme makinesini birçok buluş ve yenilik takip etti. Özellikle 1800-1820 arası dönemde sanayi sektörünün gelişimini hızlandıran pratik aletler geliştirildi. İngiltere'den göç eden Samuel Slater adlı bir tekstil ustasının geliştirdiği tekstil makinesi ve akabinde kurduğu pamuk işleme fabrikaları Amerikan tekstil sanayisinin gelişiminde başrolü oynadı.¹⁴⁴

¹⁴¹ Erie Kanalı ve diğer kanal projelerinin başarısını o dönemde artan milliyetçilik ve cumhuriyetçilik akımlarına bağlayan bir çalışma için bkz. Ronald E. Shaw, **Canals for a Nation: The Canal Era in the United States, 1790-1860**, University Press of Kentucky, Lexington: 1990.

¹⁴² Erie Kanalı'nın yapım hikâyesi, eyalet yönetimleri ile federal hükümet arasındaki gerilimi anlatabilecek en iyi örneklerden birisidir. Kendisinden kamu yardımı isteyen Vali DeWitt Clinton'a Başkan Thomas Jefferson, kendi yöresinde, Potomac Nehri üzerinde 30 millik bir kanal açmak için Kongre'den 200 bin dolarlık bir destek alamayan ilk başkan George Washington'ı örnek göstermiş ve 350 millik bir kanal için federal yardım istemenin gülünç olduğunu söylemişti. Thomas Jefferson, projenin yüz sene sonra gerçekleştirilebilecek bir proje olduğunu düşünüyordu. Nitekim aynı kanaatte olan halefi James Madison, kanala yapılması teklif edilen federal yardımı veto etti. Ama Vali Clinton'ın bu işten vazgeçmeye niyeti yoktu. Gereken finansmanı, 1000'er dolarlık paylar halinde halktan topladı ve sekiz senede projeyi başarıyla tamamladı.

¹⁴³ Deborah A. Balam, "The Evolution of the Government Business Relationship in the United States: From Colonial Times to Present", **American Business Law Journal**, Vol. 31, 1993, s. 592.

¹⁴⁴ O'Callaghan, s. 38.

V. 1828-1840 DÖNEMİ

Yüzyılın başında ABD'nin ekonomik coğrafyasını genel olarak belirleyen etken tarım ve tarım ürünlerinin ihracatı idi. Güney eyaletleri pamuk ve diğer ihracat tarım ürünleri üzerine yoğunlaşmıştı. Kuzeydoğu eyaletleri sigorta, pazarlama, finansal hizmetler, ithalat ve ihracat işlemleri gibi ticari hizmetler, örneğin pamuğun Avrupa pazarına ulaştırılması gibi faaliyetlerde uzmanlaşırken kuzeybatı eyaletlerinde daha çok yiyecek üretimi yapıyordu. Kanallar ve demiryolları burada üretilen yiyeceğin ulaştırılmasında büyük rol oynuyordu. Ortabatı eyaletleri ise buğday üreticilerinin yoğun olduğu bölgelerdi. İç Savaş zamanı dışında (Güney eyaletlerinin aldıkları yenilgi ile başlayan değişimleri hariç) bu uzmanlaşma yüzyıl boyunca devam etti.¹⁴⁵

Başlangıçta güney eyaletlerinde düşük miktarlarda seyreden pamuk üretimi Eli Whitney'in pamuk işleme makinesi ile hızla artmaya başladı ve bir sene içerisinde sekiz kat daha fazla pamuk üretildi. Her sene artan üretim miktarı 1830'a gelindiğinde dünya pamuğunun yarısına ulaşmıştı. Pamuğa olan uluslararası talep ABD ekonomisinin itici gücünü oluşturuyordu.¹⁴⁶ Güneydeki toprak sahipleri pamuk üretiminden büyük karlar elde etmeye başladılar. Ama bu ticaretin sürmesi için köleliğin de devam etmesi gerekiyordu. Pamuk işleme makinesinin keşfinden önce 300 dolar bedelle satılan bir kölenin yeni dönemde 2000 dolara kadar çıkmıştı.¹⁴⁷

Tarıma dayalı bir ekonomide insan kaynağı kadar araziye de ihtiyaç duyuluyordu. ABD'nin bu konuda sıkıntısı yoktu. Batıya doğru genişleme ve büyüme bu ihtiyacı gideriyordu. Ancak yeni yerleşime açılan bölgeler içerisinde Amerikan yerlilerinin yaşadığı topraklar da vardı. İlk senelerde hükümetin yerlilere karşı takındığı tavır ılımlıydı. 1787'de yerlilerin elindeki toprakların zorla alınmasını engelleyen bir kanun çıkartılmıştı. Ama göçmenlerin artması ve toprağa olan ihtiyaç hükümetin tavrını değiştirdi. 1817'de Başkan Monroe yerlilerin, daha batıya gitmek ya da Amerikan hayatına uyum sağlamak noktasında bir seçim yapmaları gerektiğini ifade etti.¹⁴⁸ Aslında bu, yerlilerin ellerindeki toprakların zorla alınması sürecinin başlayacağına dair

¹⁴⁵ Katherine Coman, **The Industrial History of the United States**, Macmillan, New York: 1906, ss. 212-218.

¹⁴⁶ Douglas C. North, **The Economic Growth of the United States, 1790-1860**, Prentice Hall, New Jersey: 1961.

¹⁴⁷ Gordon, s. 87.

¹⁴⁸ Francis Paul Prucha, **The Great Father: The United States Government and the American Indians**, University of Nebraska Press, Lincoln:1984, s. 303.

bir gözdağıydı. Nitekim Başkan Monroe ile başlayan yerlilerin topraklarının ilhaki süreci özellikle halefi Andrew Jackson zamanında çıkartılan Yerlilerin İskânı Kanunu ile hat safhaya ulaştı. Yeni yerleşime açılan bölgelerde yaşayan kıızılderililer şimdiki Indiana eyaletinin bulunduğu bölgelere zorla göç ettirildiler.¹⁴⁹

1812 Savaşı'ndan sonra birliğe katılan eyaletlerdeki seçmen kitlesi, çok partili sistemin, seçim kampanyaları ve siyasi propaganda yoluyla canlanmasına katkı sağladı. 1828'de Demokratların adayı olarak seçime giren Andrew Jackson gibi taşralı bir politikacının zaferi böyle bir ortamın sonucudur. Andrew Jackson, kendisinden önceki diğer başkanların aksine fakir bir aileye mensup, yerlilere karşı başarıları ile yeni yerleşime açılan bölgelerdeki halkın sevgisini kazanmış bir isimdi.

Jackson göreve geldikten sonra, merkezi hükümetin güçlendirilmesine yönelik aktif politikalara son verdi. İki dönem süren başkanlığında Federalistlerin görüşlerine karşıt bir ekonomi politikası izledi. İkinci milli bankanın iznini yenilemeyi reddetti. 1819 Paniğinden sonra ortaya çıkan bankalara güvenmeme eğilimi sadece Başkan Jackson'ın değil o dönem Demokrat Partisi'nin temel politikasıydı. Tarım kesiminin sözcülüğünü yapan bu parti, toplumun bankalar eliyle bozulduğunu düşünüyor, ticarileşmeye ve sanayileşmeye bu açıdan karşı çıkıyordu.¹⁵⁰

Jackson'ın seçilir seçilmez önünde bulduğu bir başka sorun gümrük vergilerine ilişkindi. İmalat sektörünü destekleme politikasının bir sonucu olarak yürürlüğe konan 1828 Gümrük Vergileri Kanunu Güney eyaletlerinde büyük tepki doğurdu. Gümrük vergilerinin yükselmesi İngiltere'nin, Güney eyaletlerinden ithal ettiği pamuk miktarını düşürmesine yol açmıştı. Hem bu, hem de düşük fiyatlı ithal maddelere getirilen ilave vergiler Güney ekonomisini olumsuz etkiledi. Başkan Yardımcısı Calhoun, gelişmelere kayıtsız kalmakla suçladığı Başkan Jackson'ı protesto için görevinden istifa etti. 1832'de kabul edilen yeni gümrük vergileri kanunu, tepkileri gidermeyi amaçlıyordu ama başta South Carolina olmak üzere diğer Güney eyaletlerini tatmin etmedi. South

¹⁴⁹1830 senesinde Güney eyaletlerinin desteği ile çıkan bu karar başta Cherokee ve Choctaw kabilesi olmak onbinlerce kıızılderilinin topraklarını kaybetmesine neden oldu. Kıızılderililerin yeni yerleşim bölgelerine intikalleri çok zor şartlarda gerçekleşti. Dörtbin Choctaw kabilesi mensubu, "Göz Yaşı Yolu" diye adlandırılan yol boyunca hayatını kaybetti.

¹⁵⁰ James Roger Sharp, **The Jacksonians Versus the Banks: Politics in the States after the Panic of 1837**, Columbia University Press, New York: 1970, s. 6.

Carolina birlikten ayrılma girişiminde bulundu. Kriz, bu eyaletin, birlikten ayrılması durumunda askeri güç kullanılacağına dair karar ile gümrük vergilerinin tekrar düşürülmesine ilişkin kararın aynı anda Kongre'den geçirilmesi ile çözüldü.¹⁵¹

1837'de sermaye piyasalarında başlayan ve beş sene süren ekonomik kriz özellikle demir-çelik sektörünü olumsuz etkiledi. Ülkedeki fabrikaların % 90'ı kapandı ve federal gelirler yarıya düştü. Jackson'ın 1835'de yürürlüğe koyduğu finansal önlemler paketinin krizde rolü olduğuna dair algılar Londra sermaye piyasasını karıştırdı. ABD'deki krizi bir anda dünya krizine dönüştüren bu gelişmeler Demokratların Beyaz Saray'ı bir dönem Whig Partisi'ne bırakmalarına yol açtı.¹⁵²

1836'da kurulan Whig Partisi, John Adams ve Alexander Hamilton'ın takipçisi olarak Jackson'ın Demokrat Partisi'nin karşısında konuşlanmıştı. Ekonomik büyüme için aktif ve güçlü bir hükümeti destekliyor, "Amerikan Sistemi" adlı parti programlarıyla sanayinin desteklenmesi ve rekabetçi üstünlüğe kavuşturulmasını hedefliyordu. Gümrük vergilerinin artırılarak imalat sektörünün korunması bu partinin temel amaçlarından birisiydi.¹⁵³

VI. 1840-1860 DÖNEMİ

Yönetimi Demokratlardan alan Whig Partisi, merkezi hükümetin ve sanayi sektörünün güçlendirilmesine yönelik politikalarını uygulamak için harekete geçti. Partinin ilk icraatlarından birisi gümrük vergilerini on sene önceki seviyeye getirmek oldu. Bu arada çıkan Meksika Savaşı hükümet harcamalarının artmasına neden oldu. Ancak Başkan John Tyler, partisinin aksine, eyaletlerle federal hükümet arasındaki yapısal ayrımın korunmasının gerekliliğine inanıyordu. Bunun için alınan kararlara karşı veto yetkisini kullanmaktan çekinmedi. 1841'de bankalarla ilgili iki, 1842'de gümrük vergisi ile ilgili yine iki düzenlemeyi veto eden Tyler iki sene sonra da doğu limanlarının iyileştirilmesine yönelik federal bir yardım tasarısını, eyaletlerin egemenliğini ihlal ettiği gerekçesi ile onaylamadı. Tyler, veto ettiği girişimlerin

¹⁵¹ Tim Mcneese, **Early National America 1790-1850 (Discovering US History)**, Chelsea House Publishers, 2010: New York, ss. 76-77.

¹⁵² Frank Otto Gatel, "Money and Party in Jacksonian America: A Quantitative Look at New York City's Men of Quality", **Political Science Quarterly**, Vol. 82, No. 2, Jun., 1967, ss. 235-252.

¹⁵³ Melvyn Dubofsky, "Daniel Webster and the Whig Theory of Economic Growth: 1828-1848", **The New England Quarterly**, Vol. 42, No. 4, Dec., 1969, ss. 551-572.

eyaletlerle merkezi hükümet arasındaki ayırımı belirsizleştireceğini düşünüyordu. Tyler'in icraatları partisi tarafından büyük tepki gördü ve Tyler partiden ihraç edildi.¹⁵⁴

1844'de Demokrat Polk başkan seçildiğinde Whig Partisi'nin yürürlüğe koymayı düşündüğü ticaret ve sanayiye yönelik federal destekleme programının birçok boyutları henüz daha hayata geçirilmemişti. Gümrük vergilerinin azaltılması ve bağımsız bir hazine oluşturmak hedefleriyle seçilen Polk döneminde eyaletlerin alt yapı yatırımlarına yönelik federal yardımlar kesintiye uğradı. Ama eyaletler kendi kaynakları ile bu yatırımları yapmaya devam ettiler. New York eyaletinin başarılı Erie Kanalı projesi birçok eyalete ilham kaynağı olmuştu. Erie Kanalı'nın başarılı finansman modelinden esinlenen eyalet yönetimleri büyük alt yapı yatırımlarına giriştiler. Kongre'nin demiryolu yatırımlarına yönelik vergileri düşürmesi eyaletlerin demiryolu yatırımlarını da hızlandırdı. Ama eyalet projelerinin çoğunun fizibilite planları gerçekçi ve tutarlı değildi.

Batıya doğru genişleme bir müddet sonra Meksika ile ilişkilerin gerginleşmesine yol açtı. Teksas'taki Amerikan yerleşimciler, Meksika'ya isyan ettikten bir müddet sonra 1845'de birliğe katılma kararı aldılar. Bu, ABD Meksika ilişkilerinin kopmasına neden oldu ve savaş başladı. İki sene süren savaşta ABD birlikleri başkent Mexico City'e kadar ilerlediler. Meksika'nın yenilgisi ile biten savaşın sonunda New Mexico ve Kaliforniya bölgeleri ABD'nin eline geçti. 1846'da İngiltere ile yapılan anlaşma ile de Oregon eyaleti ABD sınırlarına katılınca ABD, Atlantik'ten Pasifik'e uzanan bir ülke haline geldi. Yeni alınan topraklar, tarıma dayalı büyümenin devam ettirilmesini sağladı.

James W. Marshall'ın 1848'de Kaliforniya'da altın bulması bu dönemde ekonomik büyümeyi hızlandıran diğer bir etken oldu. 300 bin insan bu eyalete akın etti. Takip eden sene ABD'nin altın üretimi on kat arttı. Kaliforniya bölgesi kısa zamanda canlandı ve hızlı bir gelişme sürecine girdi. Altının bulunması para arzının yükselmesine neden olmuştu. Merkezi bir banka yoktu ve bu gelişmeye karşı nasıl bir önlem alınması gerektiği konusunu kimse bilmiyordu. Yeni sermayenin büyük bir kısmı

¹⁵⁴ J. Richard Broughton, "Rethinking the Presidential Veto," **Harvard Journal on Legislation**, Vol. 42, No. 1, Winter 2005, ss. 123-124.

Wall Street'e aktı. New York sermaye piyasasının oldukça hareketli günler yaşadığı 1851 ile 1853 yılları arasında 27 yeni banka açıldı. Yine bu senelerde açılan işletme sayısı toplam işletme sayısını katladı. Buna bir de Avrupa'daki kıtlık ve savaşların, Amerikan mallarına talebi artırması eklenince ortaya büyük bir ekonomik genişleme tablosu çıktı. Ama bu bahar havası çok sürmedi. 1857'de talebin eski seviyesine gerilemesi ve altın arzının azalması, ekonomiyi durgunluğa soktu.

1850'de Kaliforniya'nın ABD'ye katılması ve akabinde ortaya çıkan kölelik sorunu ile ilgili tartışmalar Whig Partisi'nin bölünmesine yol açtı. Kaliforniya ile birlikte yeni katılan eyaletlerin Kuzey ve Güney dengesini bozmayacak şekilde birliğe kabulü aynen 1820'de yapıldığı gibi bir tür uzlaşa ile çözüldü ama Whig Partisi'nin gücünü kaybetmesiyle başlayan yeni süreçte kölelik sorununun artık taşınamaz hale geldiğini herkes görüyordu.¹⁵⁵

Yeniden iktidara gelen Demokratlar gümrük vergilerini düşürdüler. Bu süreçteki en önemli başarı 1853'de 10 milyon dolar karşılığında Arizona ve New Mexico'nun güneyinin elde edilmesiydi. Vergiler 1857'de demir fiyatlarının keskin bir düşüş yaşamasından aylar önce ikinci defa düşürüldü. Aynı sene bankaların artan para arzını iyi yönetememelerinden kaynaklanan kriz, Avrupalı yatırımcıların ABD bankalarındaki yatırımlarını çekmelerine ve tahıl fiyatlarının düşmesine yol açtı.

Partilerin ekonomik programlarındaki en temel belirleyicilerden birisi olan gümrük vergileri 1861'de Morrill Yasası ile tekrar yükseltilecek ama bunu tarım yanlısı politikalara sahip Güney tarafından desteklenen Demokratlar değil Kuzey'in ticaret ve sanayi ile uğraşan eyaletlerinin desteklediği yeni kurulan Cumhuriyetçi Parti yapacaktı. Cumhuriyetçi Parti, Güney'in ayrılması ile başlayan İç Savaş sürecinden 20. yüzyılın başına kadar iktidar partisi olarak kalacak, savaşın da etkisi ile Kuzey'in ticaret ve sanayisinin geliştirilmesine yönelik önlemlerin tümüne imza atacaktı.

¹⁵⁵ 1850 Uzlaşması Güney eyaletleri ile Kuzey eyaletleri arasındaki kölelik sorununun, mevcut durumu muhafaza ederek aşma çabasıdır. Beş yasa tasarısından oluşan bu uzlaşma Meksika'dan elde edilen toprakların köle yanlısı mı yoksa özgür eyaletler mi olacağı sorunuyla çözmeyi amaçlıyordu. Senatör Henry Clay tarafından hazırlanan plana göre Kaliforniya özgür olacak, New Meksiko ve Utah eyaletlerine kendi seçimlerini kendilerinin yapması hakkı verilecek, Teksas'ın borçları ödenecek, Washington D.C.'de kölelik kaldırılacak ve bütün eyaletlerde mülteci köle çalıştırmak yasaklanacaktı. 1850 Uzlaşması Güney ile Kuzey arasındaki egemenlik mücadelesi sorunu bir müddet daha erteledi ama Kansas-Nebraska tasarısının kabulü ile başlayan süreçte Whig Partisi'nin kapanması ve yerine kurulan Cumhuriyetçi Parti'nin seçimleri kazanarak başa gelmesi Kuzey eyaletleri ile Güney eyaletleri arasındaki bağların tamamen kopmasına giden yolu açtı.

1860 seçimi öncesinde Demokrat Parti Güney ve Kuzeyciler olmak üzere ikiye bölündü ve iki başkan adayı çıkardı. 1854’de Whig Partisi’nin devamı olarak kurulan Cumhuriyetçi Parti’nin adayı Abraham Lincoln, Demokrat Parti’nin bölünmesinden yararlanarak seçimi kazandı. Lincoln Güney eyaletlerinden hiç destek almamıştı. Lincoln’ün başkan olması Güney eyaletleri için bir dönüm noktası oldu. Aralık 1860 ile Şubat 1861 arasında yedi Güney eyaleti birlikten ayrıldı ve Amerika Konfedere Devletleri’ni kurdu. Jefferson Davis’in başkan olduğu bu yeni devlet, Güney’deki federal mülklere el koydu. İki devlet arasındaki gerilim 12 Nisan 1861’de başlayan savaşla doruk noktasına ulaştı. Savaşın başlaması ile dört eyalet daha Güney eyaletlerine katıldı.¹⁵⁶

Dört sene süren ve daha çok Güney eyaletlerinde gerçekleşen İç Savaş ABD tarihinin en kanlı devresini oluşturmuştur. Birlik kuvvetleri 110 bini savaş alanında olmak üzere 360 bin, Konfederasyon kuvvetleri ise 94 bini savaş meydanında olmak üzere 250 bin kişi kayıp vermiştir. Kuzey’in galibiyeti ile sonuçlanan savaşın en önemli sonucu dört milyona yakın kölenin özgürlüğe adım atması olmuştur.

İç Savaş Amerikan tarihinin en çok araştırma yapılan konularından biridir ama savaşın nedenleri ve sonuçları konusunda hala çok farklı görüşler vardır. Bilim adamlarının ortak kanaati, savaşın kölelik yüzünden çıktığı şeklindedir. Güney eyaletleri kölelik kurumunu devam ettirmek konusundaki ısrarları yüzünden federal birlikten ayrılmışlardır. Altmış sene boyunca federal sistemin sağladığı imkânlar sayesinde uzlaşa ile götürülen bu sorunun neden taşınamaz hale geldiği ve bundan öncelikli olarak kimin sorumlu olduğu tarihçiler tarafından tartışılmaya devam edilmektedir.

Kölelik sorununun nihai çözümü anlamına gelen ve dört sene boyunca devam eden savaşın aslında, ülkenin hangi sosyal ve ekonomik politikaları izleyeceği ve hangi sektörün çıkarlarının önceleneceğine dair bir çıkar çatışmasının son dönemeci olduğu

¹⁵⁶ 1861 Şubatında ayrılarak Amerika Konfedere Devletleri’ni oluşturan eyaletler şunlardı: Güney Carolina, Mississippi, Florida, Alabama, Georgia, Louisiana ve Teksas. İki ay sonra bu eyaletlere Tennessee, Virginia, Arkansas ve Kuzey Carolina eyaletleri de katılınca Konfederasyon eyaletlerinin sayısı 11’e çıktı. Birlik olarak adlandırılan esas çatının altında 23 eyalet kalmıştı: Kalifornia, Connecticut, Delaware, Illinois, Indiana, Iowa, Kansas, Kentucky, Maine, Maryland, Massachusetts, Michigan, Minnesota, Missouri, New Hampshire, New Jersey, New York, Ohio, Oregon, Pennsylvania, Rhode Island, Vermont ve Wisconsin. Savaş süresince Nevada ve Batı Virginia yeni eyaletler olarak kabul edilirken Tennessee ve Louisiana da Kuzey birlikleri tarafından savaşın ilk yıllarında geri alındı.

söylenebilir. Bu çıkar çatışması imalat sanayinin gelişmesi ile ortaya çıkan piyasa devrimi sürecinde köleliği bir tür çelişkiye dönüştürmüştü.¹⁵⁷ Kuzey eyaletlerinin zaferi ile bu çelişki sonlandı ve kölelik resmen kaldırıldı. Kuzey eyaletlerinin sanayileşmesi, genel ülke politikası haline geldi. Ülke hızlı bir kalkınma sürecine girdi.¹⁵⁸

Ülkeyi tam ortasından ikiye ayırmış ve 600 binden fazla insanın ölümüne yol açmış bir savaşın, Amerikan iktisadi büyümesinin hızını engelleyememiş olması ilginç bir konudur. Savaşın hemen ertesinde ülkenin yaralarını çabucak sarması ve yoluna devam etmesi, büyük oranda Amerikan tipi federalizmin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Federal sistem, aynı şekilde, kölelik ekseninde gelişen Güney-Kuzey ayırımının da bağımsızlıktan bu yana taşınabilmiş olmasının da ana nedenidir. Güney eyaletlerinin, çıkarlarının tehlikeye girdiği anda, birlikten ayrılıp ayrı bir devlet kurması bu sistemin bir zaafı olarak görülebilir. Ancak savaş sonrasında Kuzey eyaletlerinin, birliği kısa zamanda tekrar eski gücüne döndürme başarısı sergilemesi yine federal sistem sayesinde mümkün olmuştur.

İç Savaş sürecinin en önemli sonucu federal hükümetin eyaletler karşısındaki konumunun güçlenmesi olmuştur. Savaşın etkisiyle fiziki ve psikolojik çöküş yaşayan Güney eyaletlerinin yeniden imarı ve özgürlüğüne kavuşan dört milyon siyahın toplumla bütünleşmesi federal hükümeti güçlendirmiş ve İç Savaş'a yol açan koşulların tekrarlanmasını engelleyecek bir nüfuz ve güce erişmesini sağlamıştır.¹⁵⁹ Daniel J. Elazar'a göre 1840'daki federal sistem ile 1880'deki federal sistem arasında işlevsel olarak bir fark bulunmamakta, ancak iki değişiklik belirgin olarak göze çarpmaktadır. Değişikliklerden bir tanesi birlikten ayrılma fikrinin bütün eyaletler için ortadan kalkması, diğeri de federal hükümetin her alanda artan rolüyle en belirgin aktör haline gelmesi gerçeğidir.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Karl Marx, 1840'da "Kölelik yoksa pamuğunuz yok, pamuğunuz yoksa modern sanayiniz yok" demişti. Güney eyaletleri için doğru olabilecek bu önermenin Kuzey eyaletleri için geçerliliği yoktu. İmalat sanayi daha hızlı geliştikçe ve ABD'nin büyümesinin itici gücü haline geldikçe kölelik ortadan kaldırılması gereken bir çelişki olarak daha belirginleşiyordu. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Charles Sellers, **The Market Revolution: Jacksonian America, 1815-1846**, Oxford University Press, New York: 1991.

¹⁵⁸ Daha geniş bilgi için bkz. Bense Richard Franklin, **The Political Economy of American Industrialization 1877-1900**, Cambridge University Press, New York: 2000.

¹⁵⁹ 1865-1869 yılları arasında kurulan Özgür İnsanlar Bürosu (Freedmen's Bureau) bu amaçla hayata geçirilmiş bir federal projedir.

¹⁶⁰ Daniel J. Elazar, "Civil War and Preservation of American Federalism", **Publius**, Vol.1, No.1, 1971, ss. 39-58.

1789-1861 dönemi İç Savaş'la sonuçlanmış bir uzlaşılar dönemidir. Bu dönemde Kuzey eyaletleri ile Güney eyaletlerini karşı karşıya getiren sorun kölelik gibi gözüke de aslında esas çatışma konusu gümrük vergileri ekseninde gelişen kaynak dağılımı sorunudur. Federal sistem bu sorunun uzlaşılarla aşılmasına imkan veren yapısı ile tarım ve imalat sektörlerinin birlikte gelişmesini sağlamıştır. Ekonomik büyümenin önce sabit, sonra artan oranlarla gerçekleştiği bu dönemin siyasi çerçevesini verdikten sonra şimdi de ekonomik büyümenin nedenlerine yönelik yaklaşımları inceleyeceğiz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABD’NİN İKTİSADİ BÜYÜMESİNİN NEDENLERİ

19. yüzyıl başlarında 13 eski İngiliz sömürgesi eyaletten oluşan bir tarım ülkesi aynı yüzyıl içerisinde dünyanın en büyük ekonomisine nasıl dönüştü? Kuşkusuz bu soru, iktisat tarihi açısından ilginç boyutları olan bir sorudur. Nitekim bu sorunun farklı boyutları kapsamlı araştırmalara konu olmuş ve bunun sonucunda Amerikan iktisadi büyümesinin nedenlerini çeşitli açılardan inceleyen zengin bir literatür meydana gelmiştir. Bu bölümde, ABD’nin 19. yüzyılda gerçekleştirdiği iktisadi büyümenin altında yatan nedenleri inceleyen ve bu nedenleri farklı açılardan değerlendiren çalışmalarla ilgili bilgi verilecektir.

I. ABD İKTİSADİ BÜYÜMESİNİN DÖNEMLERİ

ABD’nin iktisadi büyümesinin nedenlerini açıklayan çalışmalara geçmeden önce çalışmamızın zaman sınırları açısından belirtilmesi gereken bir nokta bulunmaktadır. Çalışmamız, ABD’nin 19. yüzyılın ilk yarısında gerçekleştirdiği büyüme üzerinde durmaktadır. Bir diğer ifade ile inceleme sürecimiz bağımsızlıktan (1789) İç Savaş’a kadar (1861) geçen devredir. Bu dönem tarım odaklı bir ekonominin nasıl sanayileştiğine dair temel bir soru ile çerçevesi çizilebilecek derecede yalın ve fakat aynı soruya tek bir cevap verilemeyecek kadar da ilginç ve karmaşık boyutlara sahip bir dönemdir. Federal sistemin kendi içindeki çatışmaları en çok yansıttığı bu dönemde siyasi kurumlar görece bir istikrara sahiptirler. Anayasada sadece iki defa değişiklik yapılmış ve temel siyasi ve ekonomik politikalarda büyük değişikliklere rastlanmamıştır.¹⁶¹

Bir sömürge toplumunun siyasi ve ekonomik altyapısını oluşturarak devlet oluş öyküsü kuşkusuz sadece ekonomik nedenlere bağlanamaz. Nitekim bu dönemde; göç, batıya doğru sınırların genişlemesi, icatlar, yenilikler, kölelik ve iç çatışma gibi ilk bakışta ekonomik olarak değerlendirilemeyecek birçok faktörün büyümeye doğrudan ya da dolaylı etkisi olmuştur. Bu açıdan söz konusu dönemi ekonomik büyüme ve gelişme

¹⁶¹ John Joseph Wallis, “The Other Foundings: Federalism and Constitutional Structure of American Government”, **Founding Choices Semineri**, Dartmouth College, 2009, s. 2.

açısından “ölçmek” ve “nicelikselleştirmek” o kadar basit değildir. Nitekim 19. yüzyılın ilk yarısındaki büyüme rakamlarına ilişkin 1950’li yıllardan bu yana yapılan araştırmalar hala tartışma konusu olmaya devam etmektedir.¹⁶² Bunun nedeni, istatistikî anlamda “karanlık evre” olarak anılan bir döneme ilişkin ekonomik verilerin eksikliği ya da yokluğundan öte sadece modern iktisadın kavram ve algıları ile söz konusu dönemi ve özellikle de ABD’nin gerçekleştirdiği ekonomik büyüme olgusunu anlamamızın mümkün olmaması gerçeğidir. Gerçekte bu tür çalışmalar çok farklı boyutlar içermeleri nedeniyle tek bir disiplinden daha ziyade disiplinler arası yaklaşımlara gereksinim duymaktadır. İktisat tarihinde kurumsal analiz çalışmalarını geliştiren önemli isimlerden birisi olan Douglas North bu gereksinimi şöyle açıklar:

*“Ekonomi tarihçileri artık sistemin hem ekonomik hem de siyasi kurumsal yapısını –teorik anlamda- açıkça göz önüne almadan iyi bir ekonomi tarihi yazamazlar. Siyasi boyutu göz ardı edemeyiz, çünkü piyasa dışında alınan kararlar büyüme ve refah üzerinde temel bir etki sahibi olmuştur ve olmaya da devam edecektir. Siyaseti, geçmişte tarihçilerin yaptığı gibi özel bir vaka gibi almak da yeterli olmayacak; o, teorinin bir ana parçası olmalı.”*¹⁶³

North’un sözünü ettiği siyasi sistemin denkleme dahil edilmesi sürecinin yanında 19. yüzyıl ABD’sinin siyasi ve ekonomik yapısından kaynaklanan birçok özgün etkenin de bu konuda yapılacak çalışmaların niteliğini doğrudan etkilediği söylenebilir. 1815-1902 döneminde Amerikan hükümetlerinin ekonomiye katkıları konusunda kapsamlı bir araştırma yapmış olan Davis ve Legler’in konu ile ilişkili sözleri bu gerçeği doğrular:

“19. yüzyılın ekonomik tarihi hakkında bir şeyler söylemeden önce, bu dönemde gerçekte ne olduğuna dair çok şey bilmemiz gerekir. İkincisi, ulusal bir ekonomiye sahip olmayan bir ulusta, bu ulusu ulusal ekonominin kavramları ile analiz etme çabaları bilgilendirici olmaktan

¹⁶² Büyüme rakamları tezimizin ele aldığı dönem içerisinde farklı çalışmalara göre 0,85 ile 0,98 arasında değişmektedir. 1970’li yıllardan bu yana yapılan GSMH oranları ile ilgili hesaplamalar arasındaki farklar ve bilim adamları arasındaki tartışmalara ilişkin bir makale için bkz. Paul A. David, “Real Income and Economic Welfare Growth in the Early Republic Or Another Try at Getting the American Story Straight”, **University of Oxford Discussion Papers in Economic and Social History**, Third Version: 9 December 2005.

¹⁶³ Douglass C. North, **Growth & Welfare in the American Past: A New Economic History**, 2. Baskı, Prentice-Hall, Englewood Cliffs: 1974, s. 15.

çok yanıltıcı olabilir. Dönemin çoğunda, bölgesel analizler yapmak neredeyse bir zorunluluktur.”¹⁶⁴

Davis ve Legler’in “bölgesel analiz zorunluluğu” diye altını çizdikleri gereksinim, kendilerine ait ekonomik sistemleri olan 13 eyaletin, bağımsızlık sonrasında birleşerek tek bir ekonomiye dönüşmelerinin uzun bir süreç gerektirmesinden kaynaklanmaktadır. Eyaletler, ABD’ni oluştururken ekonomik bağımsızlıklarını devretmemişlerdi. Sömürge döneminden getirdikleri ekonomik ve siyasi gelenekleri koruma isteği, bu özerk yapıları federal sistem içerisinde federal hükümete karşı bir çıkar mücadelesine soktu. Hatta bu çıkar mücadelesi ABD’nin siyasi tarihindeki ilk kutuplaşmanın da temelini oluşturdu.

İki kutuptan birisi Hazine Bakanı Alexander Hamilton’ın başını çektiği Federalistler idi. Federal hükümetin işlevlerini artırarak imalat sektörüne yönelik korumacı tedbirleri hayata geçirmek isteyen Federalistler’in karşısında İçişleri Bakanı Thomas Jefferson’ın önderliğini yaptığı ve eyaletlerin özerkliğini koruyarak, tarım sektörünün çıkarlarını korumayı amaç edinmiş Anti-Federalistler vardı. Sonradan partileşecek bu iki grubun devlet, toplum ve ekonomi hakkındaki değerlendirmeleri, bütün ABD tarihi boyunca etkili oldu ve başta federal hükümetin rolü olmak üzere birçok konuda ortaya çıkan politika farklılıkları bu iki kutbun çatışması üzerinden şekillendi. İlginç olan bu çatışmanın İç Savaş’a kadar olan süreçte ekonomik büyümenin dinamiklerini büyük ölçüde olumlu etkilemesi gerçeğidir. Kuşkusuz bunun en büyük nedeni ise ABD’nin siyasi yönetim biçimi olan federal sistemin farklı yönetim düzeyleri arasında uzlaşmayı gerektiren yapısında aranmalıdır.

Bağımsızlıktan İç Savaş’a kadar olan süre, ekonomik büyüme ile ilgili temel koşulların gerçekleştirildiği, siyasi yapının şekillendiği ve en önemlisi de İç Savaş ile kırılma noktasına gelen kölelik sorununun bir uzlaşma zemininde sürdürüldüğü bir dönemdir. Kuzey eyaletlerinin, Güney eyaletleri ile nihai bir hesaplaşmaya girmeleri ekonomik açıdan alternatif haline gelmeleri ile eş zamanlıdır. 1830’lu yıllarda en önemli ihracat kalemi olan pamuk, ABD ekonomisinin bel kemiğini oluşturuyor, bu da Güney eyaletlerinin kölelik temelli ekonomik yapılarını sürdürmelerini mümkün

¹⁶⁴ L. Davis ve J. Legler, “The Government in the American Economy 1815-1902: A Quantitative Analysis”, **Journal of Economic History**, Aralık 1966, s. 526.

kılıyordu. Kuzeydoğu eyaletlerinde başlayan sanayileşme ve ekonomik büyüme, pamuğun ve dolayısıyla Güney eyaletlerinin alternatifsizliğini ortadan kaldırınca, ülkenin ekonomik ve siyasi anlamda hangi rotaya evrileceğine dair bir seçim yapmasının zamanı da gelmiş oldu. İç Savaş bu seçimin adıdır ve bu savaşın akabindeki süreçte ABD dünyanın en büyük ekonomisi konumuna yükselmiştir.

İç Savaş sonrasında Kuzey eyaletleri, yüzyılın başından bu yana süren kölelik merkezli çatışmadan galip ayrılmış ve böylece sanayi sektörü öncelikli ekonomi politikalarını yürürlüğe koyma şansını yakalamışlar, bu da, 20. yüzyılın başına kadar sürecek istikrarlı bir ekonomik ve siyasi yapının oluşmasını sağlamıştır. Ancak unutulmaması gereken nokta İç Savaş sonrasında gerçekleşen hızlı büyümenin temellerinin 19. yüzyılın başından savaşa kadar geçen sürede atılmış olması gerçeğidir. Tarım ürünlerini ihraç ederek geçinen bir ekonominin, yarım yüzyıl sonra sanayi ürünlerinde dünya liderliğini elde etmesine yol açan koşullar anılan zaman aralığında olgunlaşmıştır. Nitekim Kuznets, 1952’de yaptığı araştırmada, ABD’nin sürdürülebilir bir büyümeyi zaten 1870’lerde gerçekleştirdiğini, dolayısıyla büyümenin temellerinin esas yüzyılın başından itibaren aranması gerektiğini göstermiştir.¹⁶⁵ ABD iktisat tarihi ve büyümesi üzerine ciddi araştırmalar yapmış Douglas North da ABD’nin iktisadi büyümesine ilişkin çalışmasının zaman aralığını 1790 ile 1860 olarak belirlemiştir.¹⁶⁶

ABD’nin 19. yüzyılda gerçekleştirdiği ekonomik büyümesinin temellerini yüzyılın ilk yarısında aramak gerektiği halde, mevcut çalışmaların büyük çoğunluğu 19. yüzyılın ikinci yarısındaki gelişmelere yoğunlaşmaktadır. Bunun anlaşılabilir sebepleri vardır. Her şeyden önce bağımsızlıktan İç Savaş’a kadar ABD ekonomisi, sabit bir ivmeyle artan ve İç Savaş sonrası döneme göre daha düşük büyüme oranları gerçekleştirmiş, daha büyük ve hızlı artış ivmesini savaş sonrası yıllarda yakalamıştır. Bu dönem, üretim faktörlerindeki iyileşmeler, örgütlenme yapıları, ulaşım ve iletişim sektöründeki gelişmelerin etkilerinin görülmeye başladığı bir dönemdir. Bu anlamda neoklasik kuramın büyüme teorileri için ancak yüzyılın ikinci yarısının yeterince zengin

¹⁶⁵ Simon Kuznets, “Long-Term Changes in the National Income of the United States of America Since 1870”, **Income and Wealth of the United States, Trends, and Structures**, International Association for Research in Income and Wealth, Income and Wealth, Series II, Bowes & Bowes, Cambridge: 1952 içinde, ss. 9-241.

¹⁶⁶ Aslında North, batıya doğru genişlemenin ve sürdürülebilir bir büyümenin koşullarının 1790’dan daha önce gerçekleştiğini düşünür. Bunun için bkz. Douglas C. North, **The Economic Growth of the United States, 1790–1860**, s. 2.

veriler sunduğu söylenebilir. Nitekim büyümeyi bu çerçevede anlamaya çalışan çok kapsamlı ve boyutlu çalışmalar yapılmıştır.¹⁶⁷

Ancak 19. yüzyılın ilk yarısının gerek ekonomik veriler ve gerekse büyüme rakamları açısından tatmin edici bir içeriğinin olduğu söylenemez. Ne var ki bu durum, ABD'nin gerçekleştirdiği ekonomik büyümenin temellerini sonraki dönemlerde aramamızı gerektirmez, çünkü bu dönem büyüme ve gelişmenin koşullarının olduğu ve olgunlaştığı bir dönemdir. Bu döneme yoğunlaşmak isteyen araştırmacıların sadece neoklasik kuramın çerçevesi ile yetinemeyeceği, demografi, siyaset, sosyoloji, tarih, coğrafya vd. farklı disiplinlerin katkısı ile yapılacak disiplinler arası çalışmalara gereksinim duyacakları açıktır. 1860'dan sonra gerçekleşen hızlı büyüme rakamlarına bakarak, büyümenin dinamiklerini yüzyılın ikinci yarısında arayan çalışmaların resmin bütünü görmemizi engelleyeceğini söyleyebiliriz. Bu noktada ABD'nin 19. yüzyılda gerçekleştirdiği büyümeyi 1860 sonrası Cumhuriyetçi Parti'nin politikalarında arayan güncel bir eserin sergilediği yaklaşımı örnek olarak verebiliriz.

“Amerikan Sanayileşmesinin Politik Ekonomisi: 1877–1900” adlı bu eserin sahibi Richard Bense, ABD'nin sanayileşmesinin nedeninin, Cumhuriyetçi iktidarların yüzyılın son çeyreğinde izlediği politikalardan kaynaklandığını iddia etmektedir.¹⁶⁸ Yazara göre bu politikalar, milli pazarın genişlemesi, altın standardının gözetilmesi ve gümrük vergilerinin yükseltilmesi gibi üç temel sonuca yol açmıştır. Milli pazarın genişlemesi, “ölçek ve kapsam” ekonomisini mümkün kılarak modern işletmenin doğuşunu gerçekleştirmiş, altın standardı kur riskini ortadan kaldırarak yabancı sermayenin girişini kolaylaştırmış, gümrük vergileri ise daha az etkileri olmakla beraber ekonomik büyüme kavramını hep gündemde tutmuştur. Son noktanın önemini büyüme

¹⁶⁷ Bu çalışmaların bazıları için bkz. Nathan Rosenberg, “Technological Change in the Machine tool Industry”, *Journal of Economic History*, 23, 1963, ss. 414-43; Jeffrey Williamson, “Late Nineteenth Century American Retardation: A Neoclassical Analysis”, *Journal of Economic History*, 33, 1973, ss. 581-607; Moses Abramovitz ve Paul A. David, “Reinterpreting Economic Growth: Parables and Reality”, *American Economic Review*, 63, 1973, ss. 428-39; Gavin Wright, “The Origins of American Industrial Success: 1879-1940.” *American Economic Review*, 80, 1990, ss. 651-678; Richard R Nelson ve Gavin Wright, “The Rise and Fall of American Technological Leadership”, *Journal of Economic Literature*, 30, 1993, ss. 1931-64; Moses Abramovitz, “The Search for Sources of Economic Growth: Areas of Ignorance, Old and New”, *Journal of Economic History*, 53, 1993, ss. 217-43; Paul David ve Gavin Wright, “Increasing Returns and the Genesis of American Resource Abundance”, *Industrial and Corporate Change*, 6, 1997, ss. 203-45; Robert J. Gordon, “U.S. Economic Growth Since 1870: One Big Wave?” *American Economic Review*, 89, 1999, ss. 123-128.

¹⁶⁸ Richard Franklin Bense, *The Political Economy of American Industrialization 1877-1900*, Cambridge University Press, New York: 2000.

politikaları ile demokrasinin uzlaştırılmasında arayan Bensel kuruluştan beri birbiriyle çatışan tarım ile sanayi kesiminin çıkar uzlaşmasının ancak bu devrede mümkün olduğunu düşünür.

Bensel'in dikkat çektiği bir nokta da büyüme ile ortaya çıkan refah bölüşümünün, büyümenin ivmesi ve yönünü değiştirecek ya da olumsuz etkileyecek bir sonuç ortaya çıkarmamasıdır. Özellikle sanayileşme ile çıkarları zedelenen tarım sektörünün ortaya çıkan değişime karşı itiraz etmelerinin bekleneceğini ifade eden Bensel'e göre demokratik kurumlarla iktisadi büyüme arasındaki dengeli ilişkiyi bozabilecek bu tür itirazların ortaya çıkmamasında üç neden rol oynamıştır:

1. Sanayileşme eğiliminden büyük oranda zarar gören tarım sektörü, güneyin geniş arazilerinde ihracata dayalı bir üretim yapıyordu ve tam da bu dönemde siyasi arenada saf dışı kalmıştı.

2. Milli ekonomi politikaları çalışanların işverenlerle karların bölüşümü mücadelesine değil bölgeler arası refah bölüşümüne (Güney'den Kuzey'e) ve sektörler arası sermaye transferine (ihracata dayalı tarımdan gümrük duvarları ile korunmuş sanayiye) yoğunlaşmıştı.

3. Kuzey'deki sanayileşmenin öncüsü Cumhuriyetçi Parti hem seçimleri kazanmış, hem de başarılı milli bir büyüme politikası izlemişti.¹⁶⁹

Aslında Bensel'in söz konusu ettiği ve İç Savaş sonrası Cumhuriyetçi Parti'nin icraatlarına bağladığı büyümenin tüm koşulları 1790–1860 arasında oluşmuş ve olgunlaşmıştı. Dolayısıyla büyüme nedeni olarak ifade edilen üç önermenin de temelleri yüzyılın ilk yarısında aranmalıdır. Milli pazarın oluştuğu, piyasa devriminin koşullarının ortaya çıktığı bu döneme rengini veren tarım ve sanayi kesimi arasındaki çatışmadır. İç Savaş bu çatışmanın final sahnesini oluşturmuş, Güney eyaletlerinin köleliğe ve tarıma dayalı ekonomik kurumlarının artık uzlaşmalarla taşınamayacağı bu dönemin sonunda anlaşılmıştır. Savaş sonrası ekonomik büyümenin hızlanmasında esas rolü, Kuzey eyaletlerinin tek karar verici konumuna yükselmeleri sağlamıştır. Ülkenin bağımsızlığı elde ettiği tarihten İç Savaş'a kadar çatışma konusu olmuş tarım ile sanayi

¹⁶⁹ Bensel, s. 1-17.

kesimleri arasındaki tercih problemi, imalat sektörünün çıkarlarını savunan Kuzey eyaletlerinin İç Savaş'ı kazanmasıyla ortadan kalkmıştır. Kuzey eyaletlerinin çıkarlarını savunan Cumhuriyetçi Parti savaşın ekonomik şartlarda meydana getirdiği olumsuzluklarla baş edebilmek için radikal önlemler almak zorunda kalmıştır. Bu dönemde hükümet gümrük vergisi düzenlemesini yasalaştırarak sert bir korumacı politika izlemeye başlamış, bunun sonucunda hammadde fiyatları sonraki hiçbir dönemde görülemeyecek derecede düşmüştür. Ancak İç Savaş sonrası hızlıca alınan tüm bu önlemler yarım asrı aşkın bir deneyimin ürünüydü ve hangi sonuçlara neden olacağı uzun ve acı tecrübeler sonucu öğrenilmişti.¹⁷⁰

Yüzyılın ilk yarısı boyunca köleliği, tarım merkezli ekonomi politikalarını ve merkezi hükümete karşı eyaletlerin özerkliklerini savunan Güney eyaletleri aslında federal sistemin olanaklarından yararlanarak sürdürdükleri ısrarcı politika ile ABD'nin iktisadi büyümesinin özel koşullarından birisinin oluşmasına neden olmuşlardır. Güney'in bu ısrarı hem tarım, hem de sanayi merkezli bir büyümenin aynı anda gerçekleştirilebilmesini sağlamıştır. Kuzey'de sanayi merkezli bir büyüme gerçekleşirken, Güney'in köleliğe dayalı yapısı tarım sektörünün yenilikçi ve öncü bir konuma geçmesini engellemişti, ancak sınırların sürekli genişlemesi ve yeni yerleşim alanlarının tarıma açılması bu olumsuz koşulu ortadan kaldırmış ve tarım merkezli bir büyümenin de gerçekleşmesini sağlamıştır. Bu anlamda özel bir içeriği olan ABD büyümesinin esas dinamikleri federal sistemin sağladığı olanaklarda ve Kuzey-Güney çatışmasının içeriğinde aranmalıdır. Siyasi yapının ekonomik büyümeye katkısı kadar, tarım ve sanayi sektörlerinin çıkarlarını savunan iki kesimin çıkar çatışmasının büyümeyi nasıl etkilediği asıl irdelenmesi gereken sorulardır. Sanayici Kuzey eyaletleri tarımcı Güney eyaletlerini saf dışı ederek, öğrendikleri acı dersleri İç Savaş sonrası yürürlüğe koymuş ve zaten o zamana kadar belli bir düzeyde gerçekleşmiş büyümeyi daha da hızlandırmışlardır. Güney eyaletlerinin saf dışı kalması tarım sektörünü sekteye uğratmamış, aksine savaş sonrası Güney'in de sanayileşmesi için gereken koşulların oluşmasını sağlamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında ekonomik büyümenin nedenleri değil ancak sonuçları aranabilir, çünkü savaş sonrası gerçekleşen büyümenin

¹⁷⁰ Jeffrey G. Williamson, **Late Nineteenth Century America Development**, Cambridge University Pres, 1974, s. 2-3.

dinamikleri yüzyılın ilk yarısından itibaren oluşmaya başlamıştır. Şimdi bu dinamiklerin nasıl bir büyüme tablosu ortaya çıkarttığını görelim.

II. ABD İKTİSADİ BÜYÜMESİNİN İÇERİĞİ

19. yüzyılın başında ABD tarım dışı gereksinimlerinin büyük bir çoğunluğunu İngiltere’den ithal eden, nüfusun büyük çoğunluğunun kırsal kesimde yaşadığı bir tarım toplumdur.¹⁷¹ İç piyasada üretilen ürünlerin büyük çoğunluğu yine iç piyasada tüketiliyor, dış ticaret ise GSMH’nin ancak %10-12’sini oluşturuyordu.¹⁷² Bu durum, 19. yüzyılın ortalarına kadar büyük oranda aynı kaldı. Nitekim 1840’ların sonlarına gelindiğinde nüfusun % 80’i hala kırsal kesimde yaşıyor, ihracat gelirlerinin yüzde 80’inden fazlası tarım sektöründen elde ediliyor ve işgücünün üçte ikisinden fazlası bu sektörde istihdam ediliyordu.¹⁷³

Başlıca ihracat ürünü pamuk idi. Güney’in pamuktan elde ettiği gelirler hem Ortabatı’da üretilen yiyeceğin hem de Doğu’nun imalat ürünlerinin talebini oluşturuyordu. Başta pamuk olmak üzere tarım ürünleri üretiminin iyileştirilmesi konusundaki girişimler buluş ve teknolojik gelişmelerin itici güçlerinden birisini oluşturmaktaydı.¹⁷⁴ Eli Whitney’in pamuk işleme makinesini keşfi ile patlayan üretim, pamuğu ABD’nin en temel ihracat maddesi haline getirmişti. Güney eyaletlerinde büyük ve elverişli arazilerde pamuk üretimi gerçekleştiren toprak sahipleri, köleler sayesinde büyük karlar elde ediyorlardı. Güneybatı ve batıya doğru genişleme devam ettikçe pamuk üretim sahaları da arttı. Bu, köleliğin de pamuk üretiminin ayrılmaz bir parçası olarak kurumsallaşmasına neden oldu. Güney eyaletlerindeki nüfusun % 40’ını köleler oluşturuyordu ve bölge açısından köleliğin bir alternatifi yoktu.

1839’dan sonra ABD ekonomisinde pamuğun önemi azalmaya başladı. Batıya doğru genişleme tahıl ve hayvancılığın daha karlı olan batı bölgelerine kaymasına yol açtı. Doğu çiftlikleri süt ürünleri ve sebzeçiliğe yoğunlaşmaya başlamıştı. Kuzeydoğu

¹⁷¹ Kuzeydoğu nüfusunun %90’ı, Güney’in ise %95’i çiftliklerde ve nüfusu 2500’ü geçmeyen köylerde yaşıyordu. Nüfus 5, 3 milyondur. Aynı dönemde İngiltere 15, Fransa 27 milyon nüfusa sahipti.

¹⁷² Stanley L. Engerman ve Robert E. Gallman, “The Emergence of a Market Economy before 1860”, William L. Barney, Editor, **A Companion to 19th-Century America**, Blackwell Publishing Ltd, Malden: 2001 içinde, s. 129.

¹⁷³ Stanley Lebergott, “The Pattern of Employment Since 1800”, Seymour E. Harris (ed.), **American Economic History**, McGraw-Hill, New York: 1961 içinde, ss. 281-282.

¹⁷⁴ North, **The Economic Growth of the United States, 1790–1860**, s. 8.

eyaletlerinde eyalet hükümetleri tarafından finanse edilen yeni yollar, su kanalları ve demiryolları daha az maliyetle daha büyük pazarlara erişim olanağı sağlamıştı. Bu, pamuğa ve dolayısıyla Güney eyaletlerine olan bağımlılığı zamanla azalttı.¹⁷⁵

Büyüyen imalat sektörü sermaye piyasalarının gelişmesine zemin hazırladı. Yeni bankalar açıldı ve artan ticari ihtiyaçlara yönelik yeni finansal araçlar geliştirildi. Sermayenin dolaşımını ve hareketliliğini hızlandıran yeni finansal yapı özellikle İngiltere merkezli yabancı sermayenin gelişini kolaylaştırdı. Yabancı sermaye alt yapı yatırımlarının artmasına yol açtı.

Louisiana, Florida, Teksas, Kaliforniya gibi eyaletleri satın alarak ya da ilhak ederek büyüyen ABD’de sadece imalat sektörü değil tarım sektörü de aynı süreçte gelişti. Sürekli yeni arazileri tarıma açma imkânına sahip olan hükümetin göçmenlere yönelik teşvik edici politikaları ve sağladığı kredi olanakları, yerlilerin aleyhine de olsa batıya doğru bir ekonomik hareketliliği devamlı kıldı.

Önceleri eyalet hükümetleri tarafından yapılan alt yapı yatırımları sermaye piyasalarının gelişmesi ile özel kuruluşlar tarafından üstlenilmeye başlandı. Buharlı gemilerin ticari amaçlarla kullanılması ve yaygınlaşması bu döneme rastlar. Ulaşım imkânlarının genişlemesi, şehirleşmeyi artırdı. Büyük şehirler ve bu şehirlerde ücretli çalışan kesimler ortaya çıkmaya başladı. Bu, sanayinin yanında hizmet sektörü ve diğer yan sektörlerin de gelişmesi sonucunu doğurdu. Şehirler, sanayi ve diğer hizmet sektörlerinin gereksinim duyduğu nüfusun barınması için en uygun yerlerdi ama sanayileşmenin bedelini hava kirliliği, gürültü ve yoksulluk olarak yine buralar ödeyecekti.¹⁷⁶

Sanayi kesimindeki değişim, hayat tarzındaki değişimi de beraberinde getirdi. Ev ve çiftlik tipi küçük üretimden sanayi tipi üretime geçiş bazı iktisatçılar tarafından “piyasa devrimi” diye nitelendirilen olguyu ortaya çıkarttı. Bu olgunun ilk görüldüğü Kuzeydoğu eyaletlerinde tekstil sektörü gelişmişti. Teknolojik gelişmeler ve sermaye yoğunluğu tekstil üretiminde verimliliği artırıyor, ancak göç olgusuna rağmen işgücünde bir kıtlık yaşanıyordu. Batıya doğru genişleme, sanayi sektöründeki işçi

¹⁷⁵ North, *The Economic Growth of the United States, 1790–1860*, ss. 69-70.

¹⁷⁶ Faulkner, s. 197-218.

dönüşüm oranlarının yüksek düzeylerde seyretmesine yol açıyordu. Artan talep, genişleyen üretim ve iş gücü kıtlığı, yeni üretim teknikleri ve teknolojik bilginin gelişmesine zemin hazırladı. Girişimcilik hız kazandı. Federal hükümet ve eyalet hükümetleri yeni teknolojileri ve icatları teşvik etti. Bu eğilim, eğitime de yansdı. İlköğretim yaygınlık kazandı, okuma yazma oranı yükseldi.¹⁷⁷

1800 ile 1860 arası ekonomik büyümenin sürekli olduğu bir dönemdir. Ancak 1830 ile 1850 arası büyüme daha belirgin ve hızlıdır. Geçen altmış senelik süreçte kişi başına gelirden iki kat artış yaşanmıştır. İmalat ve hizmet sektörlerinin mili gelirden aldıkları pay yükselmiş, ücretler ve sermayenin verimliliği artmıştır.¹⁷⁸

Ekonomik büyümeye, federal hükümet, eyalet hükümetleri ve yerel idarelerin ayrı ayrı katkıları olmuştur. Arazi politikası, korumacı tedbirler, köleliğin devamı ve göçmenlik politikası gibi araçlarla federal hükümet ekonomik büyümeyi doğrudan etkileme olanağına sahip olmuş, eyalet hükümetleri ve yerel hükümetler ise alt yapı ve eğitim yatırımlarına yönelmişlerdir.¹⁷⁹

Bağımsızlıktan İç Savaş'a kadar geçen süre bir taraftan tarım toplumu özelliklerini koruyan ama diğer taraftan İç Savaş sonrası hızlanacak sanayileşmenin temellerinin oluşturulduğu bir dönemdir. Tarım sektörünün sürükleyici olduğu bu dönemde, başta geniş araziler olmak üzere zengin doğal kaynaklar kullanıma sunulmuş, piyasanın önündeki engeller kaldırılıp genişletilmiştir. Yeni üretim ve imalat teknikleri işgücü ve sermaye verimliliği artırmıştı. Nitekim dönemin kişi başına düşen gelir rakamları sömürge döneminden ve birçok ülkenin rakamlarından yüksekti.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Coman, s. 212-254.

¹⁷⁸ Dönemle ilgili en kapsamlı çalışmaları yapmış Robert Gallman'a göre ekonomik büyüme 1774'den itibaren başlamış, ancak 1840 sonrası çok daha belirginleşmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Gallman Robert E., "American Economic Growth before the Civil War: The Testimony of the Capital Stock Estimates", Editörler: Robert E. Gallman ve John Joseph Wallis, **American Economic Growth and Standards of Living before the Civil War** içinde, University of Chicago Press, Chicago: 1992, s. 98.

¹⁷⁹ John Joseph Wallis, "The National Era", Price Fishback (Editör), **Government and the American Economy: A New History**, University of Chicago Press, Chicago: 2007 içinde, s. 181.

¹⁸⁰ Kişi başına düşen gelir rakamları açısından sömürge dönemi oranlarının üzerine çıkan ABD'den daha iyi koşullara sahip tek ülke İngiltere idi. ABD'nin 1820 ile 1860 arasındaki büyüme oranlarını ilginç hale getiren en önemli nokta nüfus artış hızıdır. Yüksek doğum ve düşük ölüm oranları ve özellikle de 1840'dan sonra hızlanan göçmen akını ile birlikte düşünüldüğünde kişi başına düşen gelir rakamlarının artış hızı daha dikkat çekici bir hale gelmektedir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Stanley L. Engerman ve Robert E. Gallman, "The Emergence of a Market Economy before 1860", William L. Barney, Editor, **A Companion to 19th-Century America**, Blackwell Publishing Ltd, Malden: 2001 içinde, s. 128.

Tarım sektörünün genişleyen ve çeşitlenen gereksinimleri ile başlayan büyüme sürecinde şüphesiz sürekli batıya doğru genişleme ile elde edilen yeni arazilerin, hızlı nüfus artışının ve özellikle 1840'lerden sonra hızlanan Avrupalı göçmen akışının payı büyüktür. Yeni göçmenler Kuzey eyaletlerine akın ederken, buralarda doğan nüfus da batıya doğru hareketlenmiş, böylece iç ve dış göç olgusu ile ekonomik hareketliliğin sürekliliği sağlanmıştır.

Sömürge döneminde tarım ürünleri karşılığında İngiltere'den imalat ürünleri ithal eden ABD bu özelliğini İç Savaş'a kadar büyük oranda devam ettirdi. 1812 Savaşı ile başlayan imalat sektöründeki gelişme ve ABD mallarına yönelik korumacı tedbirler bile bu eğilimi tamamıyla ortadan kaldıramadı. 1820'den sonra imalat sektöründe istihdam oranları artmaya başlamıştı. 1860'a gelindiğinde bile imalat sektör çalışanları tüm işgücünün altıda birini ancak oluşturuyordu. İmalat sektörünün, ülkenin ekonomik büyümesinde belirleyici olması ancak İç Savaş'tan sonra gerçekleşmiştir.

1840'lı yıllarda ABD, sanayileşmiş ülkeler arasında beşinci sıradaydı. Bağımsızlıktan İç Savaş'a kadar geçen sürede ülke, rekor sayılabilecek bir hızla büyüdü. Toprak büyüklüğü üç kat, nüfusu sekiz kat ve ekonomisini tam on sekiz kat büyüdü.¹⁸¹ Ancak ekonomik büyümenin tam anlamı ile belirginleşmesi için demiryollarının tamamlanması ve Kuzey eyaletlerinin, Güney eyaletlerini siyasi karar alma sürecinde saf dışı bırakarak kendi ekonomik politikalarının yürürlüğe koymaları gerekecekti. Nitekim İç Savaş'la başlayan süreçte ABD ekonomisi yıllık % 2,5 nüfus artışı ile beraber 1870 ve 1880'lerde her sene %5 civarında artış gösterdi. Sanayi sektörüne giren işletme sayısında % 79,6, bu sektöre giren çalışan sayısında ise % 56,6 artış kaydedildi. I. Dünya Savaşı'na kadar sanayi ürünleri imalatını 18 kat artıran ABD, bu savaşla artışı 33 kata çıkarttı.¹⁸²

ABD'nin iktisadi büyümesindeki temel soru, tipik bir tarım toplumu özellikleri taşıyan bu ülkenin tarım sektörünün gücünü korumaya devam ederken sanayileşmeyi nasıl başardığına ilişkindir. David Meyer'a göre bu sorunun cevabı imalat sektörü ile tarım sektörünün birlikte oluşturduğu sinerjide gizlidir. Bağımsızlığı takip eden yıllarda

¹⁸¹ Gordon, s. 186.

¹⁸² Gordon, s. 287-291.

Boston, New York, Philadelphia gibi şehirlerin etrafı verimli tarım arazileri ile çevriliydi. Bu arazilerde tarım ürünleri ucuz ve kolay bir şekilde istenilen pazarlara nakledilebiliyordu. Hem şehirlerde artan nüfusu besleyen hem de ihracata katkı sağlayan Doğu'nun tarım sektörü, kendi ihtiyaçlarını karşılayacak perakendeciler, küçük değirmenciler, zanaatkârlar gibi tarım dışı başka sektörlerin gelişmesine de zemin hazırlamıştı.

1800 ile 1860 arası Doğu merkezli tarım sektörü gelişmesini bu doğrultuda sürdürdü. Özellikle 1840'lardan sonra tarım sektöründen imalat sektörüne yoğun bir iş gücü akışı olmasına rağmen, tarım sektöründe çalışan işgücü sürekli artış gösterdi. Tarım sektöründeki bu artış sermaye birikimine yol açtı. Sermayeden ilk elde, imalat sektörü faydalandı. Daha çok tarım sektörünün ihtiyaçlarına yönelik ayakkabı, alüminyum, düğme ve tekstil mamullerinin üretimi hız kazandı. 1820'den sonra başlayan alt yapı yatırımları, ulaşımın kolaylaşmasını ve pazarın genişlemesini getirdi. Ulaşım kolaylaşınca tarım sektörü işlenmiş mamuller, süt ürünleri ve sebze üretimine ağırlık verdi. Bu sektörde nüfusu artan şehirlerdeki talep belirleyici oluyordu. Doğu ve Ortabatıdaki tarım sektörünün verimliliği ile oluşan sermaye birikimi yine bu bölgelerde sanayileşmenin önünü açmış oldu. 1840 ile 1860 arasında Ortabatıdaki sanayiciler, Doğu'daki sanayicilerle birlikte Amerikan İmalat Kuşağını oluşturdu. Kuzey eyaletleri bu şekilde değişim yaşarken, alt yapı yatırımlarından yoksun Güney'in büyük arazi sahipleri kölelik sistemine dayalı bir ekonomik yapıyı sürdürmeye çalışmış, bu da söz konusu kesimin ortaya çıkan yeni sektörlerle uyum sağlamasını zorlaştırmıştır.¹⁸³

III. ABD'NİN İKTİSADİ BÜYÜMESİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

ABD'nin 19. yüzyılda gerçekleştirdiği bu ekonomik büyümenin nedenlerine ilişkin çok farklı ve kapsamlı araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmaları, ekonomik büyümeyi üretim faktörlerindeki artışlarla açıklayan makro ekonomik analizler, işletme yapılarındaki değişimlerle açıklayan mikro analizler ve sosyal, kültürel ve kurumsal nedenlere bağlayan analizler olmak üzere üç grupta inceleyebiliriz.

¹⁸³ David R. Meyer, *The Roots of American Industrialization*, Johns Hopkins University Press, Baltimore: 2003.

A. Makro Ekonomik Yaklaşımlar

İktisat tarihçilerinin büyük çoğunluğu ABD'nin 19. yüzyılın başından itibaren modern anlamda bir ekonomik büyüme sürecine girdiğini kabul etmektedir. Ancak bu ülkeyi dünyanın bir numaralı ekonomik gücü haline getiren sürecin basit büyüme modellerine uymadığı da genel kabul gören bir diğer gerçektir.¹⁸⁴

Robert Gallman'a göre sermaye oluşum oranları İç Savaş'tan önce milli gelirin % 14'ü ile 16'sı arasından neredeyse iki kat artarak % 22'si ile 28'i arasına yükselmiştir. Sermaye oluşumundaki bu seyir Peter Temin'e göre yatırımın hızlı arttığı neoklasik ekonominin tipik bir zig-zag hareketi olarak görülebilir. Sermaye stoku arttıkça, büyüme hızı düşer. Yatırım, gelirin büyük bir kalemini teşkil etmeye devam etse de ekonominin büyüme hızı teknolojik gelişme ve iş gücündeki artış sayesinde dengeye oturur. ABD'nin 19. yüzyıl ekonomik büyümesindeki seyir bu şekilde açıklanabilir.¹⁸⁵

Diana Lindstrom, iktisatçıların Amerikan iktisadi büyümesini talep kaynaklı ve arz kaynaklı olmak üzere iki farklı modelle açıklamaya çalıştığını söyler. Talep kaynaklı modellere göre ekonomik kaynakların etkin kullanılmaması, mal ve hizmetlere yönelik dışsal bir talep oluşturmuştur. Talebin yöneldiği sektörler gelişmiş, bu gelişme zincirleme bir tepki ile diğer sektörleri harekete geçirmiştir. Talep kaynaklı modellere verilebilecek en iyi örneklerden bir tanesi Douglas North'un modelidir.

North'a göre ABD'nin iktisadi büyümesi piyasa ekonomisinin evriminden ibarettir. Gelişimin ve büyümenin zamanlaması ve ivmesini ihracatın başarısı ve ihracattan elde edilen gelirin kullanımı belirlemiştir. Dönemin başlıca ihracat maddesi pamuğa olan talep bölgesel uzmanlaşmaları getirmiş, pamuk üretimine yoğunlaşan Güney eyaletlerinin birikimleri sonucu batı eyaletleri yiyecek ve Kuzey eyaletleri imalat mamulleri üretimine yoğunlaşmışlardır. North'a göre pamuğa olan talep, batıya doğru genişleme, göç ve yabancı sermaye akışının da ana kaynağını oluşturmuştur.¹⁸⁶

¹⁸⁴ Knick Harley, Growth Theory and Industrial Revolutions in Britain and America, **The Canadian Journal of Economics / Revue canadienne d'Economique**, Vol. 36, No. 4, Kasım 2003, ss. 809-831.

¹⁸⁵ Harley, ss. 809-831.

¹⁸⁶ North, **The Economic Growth of the United States, 1790–1860**, s. 2.

Albert Fishlow, bölgelerarası ve dış ticaretin niceliksel değerini ölçtüğü çalışmasında North'un bu tezinin doğru olmadığını iddia etmiştir. 1839 yılı GSMH'sının sadece % 13'ünü dış ve bölgelerarası ticaretin oluşturduğunu hesaplayan Fishlow, ayrıca Güney eyaletlerinin besin mamulleri üretimi bakımından kendine yeterli olduğu sonucuna varmıştır.¹⁸⁷

1960'lı yıllarda Milli Ekonomik Araştırma Bürosu'nun 19. yüzyıla ilişkin kapsamlı istatistikler yayınlaması ile Amerikan iktisadi büyümesini arz kaynaklı modellerle açıklayan çalışmalarda artış yaşanmıştır. Nüfus sayımları, vergi kayıtları gibi istatistikî verilerden daha çok yararlanmaya başlayan iktisat tarihçileri sayısal verilerden hareketle alternatif cevaplar üretmeye başlamışlar, iktisat tarihinin, iktisat boyutuna tarih boyutundan daha çok eğilerek, ekonometri tekniklerini iktisat tarihinin konularına uyarlamış ve böylece kliometrik ekolü oluşturmuşlardır. Kliometrik ekol, daha çok anlatım ve yorumlamaya dayalı iktisat tarihi açıklamalarını net sayısal verilerle ifade etmeyi amaçlıyordu. Bu ekole mensup iktisatçılar Amerikan iktisadi kalkınmasının nedenlerine yönelik çalışmalarda öncelikle üretim faktörlerinin katkısı olmak üzere demiryolları ve kanalların büyümeye etkileri, köleliğin ekonomisi gibi sorulara cevap aradılar.¹⁸⁸

Milli Ekonomik Araştırma Bürosu için yapılan çalışmaların en kapsamlısını gerçekleştirmiş olan Robert Gallman önce 1839'dan 1899'a kadar olan süreç içerisindeki çıktı fiyatlarını, sonra da 1834 ile 1909 arası GSMH rakamlarını hesapladı. Büyüme hızı rakamlarının 1840 civarında yükselmeye başladığını tespit eden Gallman bunun üzerine araştırmasına 1839 öncesi GSMH rakamlarını da ilave etti. Böylece 1840 öncesine ait sektörel işgücü istihdamı, tarım yatırımları, New England tekstil sektörü rakamları, demiryolu ve kanal yatırımları ve ödemeler dengesi istatistiklerini elde etti. Araştırma, 1840 öncesine ait büyüme rakamlarının yokluğuna rağmen dönemin ekonomisi ile ilgili yerleşik değerlendirmelerin sarsılmasına neden oldu. Örneğin İç Savaş'ın, büyüme ve kalkınmayı başlattığı şeklindeki genel kanaat yerini savaşın büyüme ve gelişmeye ket vurduğu anlayışına bıraktı. Yine ABD ekonomisinin savaştan

¹⁸⁷ Albert Fishlow, "Antebellum Interregional Trade Reconsidered", Editör: Ralph Andreano, **New Views on American Economic Development**, Cambridge: 1965, s. 187-199.

¹⁸⁸ David B. Sicilia, "Industrialization and the Rise of the Corporations", William L. Barney, Editor, **A Companion to 19th-Century America**, Blackwell Publishing Ltd, Malden: 2001 içinde, s. 145.

önceki yirmi yıl boyunca etkileyici bir büyüme ve yapısal değişim performansı sergilediği görüldü.¹⁸⁹ (Tablo 1)

Amerikan iktisadi büyümesinde sayısal verileri kullanan ilk çalışmalardan bir diğeri Robert Fogel’e aittir. Fogel demiryollarının ekonomik kalkınmaya etkisinin sanıldığı kadar olmadığını iddia ettiği 1964 tarihli çalışmasında Amerikan ekonomisinin 1890’da demiryolları olmaksızın nasıl bir büyüklüklüğe sahip olacağını hesaplamış ve demiryollarının ABD ekonomisine katkısının sadece % 5 civarında olduğunu öne sürmüştür.¹⁹⁰ Fogel’in aksine demiryollarının iktisadi kalkınmada önemli bir rol oynadığını iddia eden Albert Fishlow ise “Amerikan Demiryolları ve İç Savaş Öncesi Ekonominin Dönüşümü” adlı 1965 tarihli eserinde, demiryollarının, demir, çelik, kereste, kömür ve dericilik gibi sektörler nasıl katkı sağladığını göstermeye çalışmıştır.¹⁹¹

Tablo 1
ABD’de GSMH Değişimi (1790-1860)

YIL	GSMH	GSMH (2000 baz yılı)	Nüfus (Milyon)	Kişi Başı GSMH	Kişi Başı GSMH (2000 baz yılı)
1790	0.24	4.793	3.930	61	1,220
1800	0.52	7.569	5.310	98	1,425
1810	0.81	10.867	7.220	113	1,505
1820	0.86	14.857	9.600	89	1,548
1830	1.09	21.415	12.900	84	1,660
1840	1.73	31.847	17.120	101	1,860
1850	2.54	47.329	23.260	109	2,035
1860	4.49	77.721	31.510	142	2,467

Kaynak: Louis D. Johnston ve Samuel H. Williamson, “The Annual Real and Nominal GDP for the United States, 1790 – Present”, **Economic History Services**, July 27, 2007.¹⁹²

Arz kaynaklı modellerde ABD iktisadi büyümesi genellikle sermayedeki artışa bağlanmış, diğer taraftan teknolojik bilginin katkısı da vurgulanmıştır. Döneme ilişkin

¹⁸⁹ Diane Lindstrom, “Macroeconomic Growth: The United States in the Nineteenth Century”, **Journal of Interdisciplinary History**, Vol. 13, No. 4, The Measure of American History (Spring, 1983), s. 692.

¹⁹⁰ R. W. Fogel, **Railroads and American Economic Growth: Essays in Econometric History**, Johns Hopkins University Press, Baltimore: 1964.

¹⁹¹ Albert Fishlow, **American Railroads and the Transformation of the Antebellum Economy**. Harvard University Press, Cambridge: 1965.

¹⁹² Dönemin sanayi üretimine ilişkin oranlar için bkz. Joseph H. Davis, “A Quantity-Based Annual Index of U.S. Industrial Production, 1790-1915,” **Quarterly Journal of Economics**, 119, Nov. 2004, ss. 1177–1215.

çalışmalarıyla tanınan Moses Abrowitz ABD'nin ekonomik büyümesinde sermaye artışı ve yoğunluğuna dikkat çekmiş, makine ve donanım yapıları yatırımın yüksekliğinin iktisadi büyümenin temel belirleyicisi olduğunu iddia etmiştir.¹⁹³ Wallis ve Gallman'a göre ise girdi fiyatlarındaki hızlı artışlar, bölgeler, faaliyetler ve sektörler arası farklılaşmaları getirmiş, bu da İç Savaş'tan önceki yirmi yıl içerisinde ciddi sermaye artışlarına yol açmıştır.¹⁹⁴

Abramovitz ve David tarafından yapılan araştırma, ABD'nin ekonomik büyümesinde arazi, yer altı zenginlikleri ve ormanların öncelikli olduğu tezinden hareket etmiştir. Kaynak bolluğu ile ölçek ekonomileri ortaya çıkmış, istisnai bir şekilde oluşan geniş ve homojen piyasa da buna katkı sağlamıştır. Bu iki bilim adamına göre ABD'de işgücünü maliyetinin görece yüksek oluşu bu faktörün sermaye ve doğal kaynaklarla yer değiştirmesi sonucunu doğurmuş, bu da işgücünden tasarruf eden, sermaye yoğun, mekanize ve standardize olmuş bir üretim sisteminin doğuşuna zemin hazırlamıştır.¹⁹⁵

Gavin Wright doğal kaynakların ABD ekonomisinin büyümesinde oynadığı rolü gösterdiği çalışmasında, büyümenin sadece ABD kaynaklarının zenginliği ile değil aynı zamanda Amerikan sanayisinin bu kaynakları verimli kullanmasına imkân veren altyapısı ile gerçekleştiğini öne sürer. Diğer ülkeler de zengin kaynaklara sahip olabilir ama bu kaynakların çıkarılması, işlenmesi ve üretime yönlendirilmesinde hiçbir ülke ABD kadar etkin değildir.¹⁹⁶ Wright'a göre büyümeye yol açan teknolojik gelişme bir "ağ (network) vakıası"dır ve iki önemli özelliğe sahiptir: Birbirleri ile kurdukları iletişimden yararlanan insanların artan ve genişleyen yapıları ortaya koymaları ve bu yapıların milliyetçi bir karaktere sahip olması.¹⁹⁷

¹⁹³ Moses Abramovitz, "The Search for Sources of Economic Growth: Areas of Ignorance, Old and New", **Journal of Economic History**, 53, 1993, ss. 217-43.

¹⁹⁴ Robert E. Gallman, John Joseph Wallis, "Introduction to 'American Economic Growth and Standards of Living before the Civil War'", Editörler: Robert E. Gallman ve John Joseph Wallis, **American Economic Growth and Standards of Living before the Civil War** içinde, University of Chicago Press, Chicago: 1992, s. 2.

¹⁹⁵ M. Abramovitz ve P. A. David, "Convergence and Deferred Catch-up: Productivity Leadership and the Waning of American Exceptionalism," Editörler: Ralph Landau, Timothy Taylor ve Gavin Wright, **The Mosaic of Economic Growth**, Stanford University Press, Stanford: 1996, s. 31.

¹⁹⁶ Gavin Wright, "The Origins of American Industrial Success, 1879-1940", **American Economic Review**, 80, 1990, ss. 651-68.

¹⁹⁷ Paul A. David ve Gavin Wright, "The Genesis of American Resource Abundance," **Industrial and Corporate Change**, 6, 1997, ss. 203-45.

John Habakkuk'un 19. yüzyılda Amerikan ve İngiliz teknolojisi üzerine yaptığı araştırması, ABD'de imalat sektörünün gelişimini geniş topraklar üzerindeki işgücünün kıtlığına bağlar. Habakkuk'a göre 1810 ile 1840 arasında görülen yenilik ve icatlar işgücünün verimliliğini artırmak güdüsünden kaynaklanmıştır, çünkü o süreçte işgücü çok pahalı ve kıttır.¹⁹⁸ Habakkuk'un bu görüşü teknolojinin büyüme ile ilişkisi üzerine yapılan bütün çalışmalara damgasını vurmuş ve çok tartışılmıştır.¹⁹⁹

Habakkuk'u eleştirenlerin başında gelen ve teknoloji-sermaye birikimi ilişkisi üzerine çalışmış Peter Temin'e göre 19. yüzyılda ABD işgücünün maliyeti İngiliz işgücünün maliyeti kadardır. Sermaye birikimi yüzyılın başında başlamış, 1800 ile 1840 arası tarım sektöründe işsiz kalan iş gücü sanayiye kaymamış, aksine ticarete kayarak bir tür ticari devrime neden olmuştur.²⁰⁰ Temin'e göre dönemin faiz oranları ABD sermayesinin İngiliz sermayesi kadar kıt olduğunu göstermektedir. Bu da her iki ülkenin işgücü maliyetleri ve faiz oranları göz önüne alındığında aynı gelişme düzeylerine sahip olması sonucunu doğuracaktır. ABD'nin hızlı gelişmesi, korumacı tedbirlerden ve yüksek ulaşım maliyetlerinden istifade eden Amerikan sanayicilerinin "Amerikan Sistemi" adı verilen, değişebilir ve birbirinin yerine kullanılabilir parçalardan oluşan bir üretim süreci oluşturmalarından kaynaklanmaktadır. Amerikalı sanayiciler, bu yüzden İngiliz meslektaşlarına göre daha ucuz ve geniş ölçekli mamuller üretebilme olanağına sahip olmuşlardır.²⁰¹

Yine Habakkuk'un tezini eleştiren Earle ve Hoffman'a göre ise o dönemde iktisadi büyümeye damgasını vuran faktör işgücünün pahalı olması değildir. Sanayileşme ve büyük şehirlerin ortaya çıkması, sanayi yatırımlarını mümkün kılan ucuz işgücü sayesinde olmuştur. Bu bilim adamlarına göre, işgücünün maliyetini ve temin edilebilirliğini, dolayısıyla da şehirleşme ve sanayileşmeyi sağlayan temel etken

¹⁹⁸ Paul Uselding, "Studies of Technology in Economic History", **Research in Economic History: Supplement 1**, 1977, ss. 207-08.

¹⁹⁹ ABD'nin 19. yüzyılda meydana getirdiği teknolojik yenilikleri ortaya çıkaran etkenlerin emeğin kıtlığı ile ücretlerin yüksekliği olduğunu iddia eden İngiliz iktisat tarihçisi John Habakkuk'un kendi adı ile anılan tezine ilişkin daha geniş bilgi için bkz. John Habakkuk, **American and British Technology in the Nineteenth Century: The Search for Labour-Saving Inventions**, University Press, Cambridge: 1962.

²⁰⁰ Peter Temin, **Causal Factors in American Economic Growth in the Nineteenth Century**, Macmillan, London: 1975.

²⁰¹ Peter Temin, "Labor Scarcity and the Problem of American Industrial Efficiency in the 1850s", **Journal of Economic History**, 26, 1966, ss. 277-98 ve Peter Temin, "Free Land and Federalism: A Synoptic View of American Economic History", **Journal of Interdisciplinary History**, Vol. 21, No. 3, Winter 1991, ss. 371-389.

hammadde üretimidir. 1800 ile 1860 arasında hem İngiltere hem ABD’de tarımsal hammaddeler ekonomik büyümenin motoru olmuşlardır.²⁰²

Temin’in 19. yüzyılda faiz oranlarının düşük olmadığı tespitine katılan Harley, aynı dönemde doğal kaynakların bol ve maliyetlerin düşük olduğunu ifade etmektedir. Vasıflı işgücü maliyetinin, 1840’lardan sonra sanayi kesiminin işgücünü oluşturacak göçmenlere göre daha yüksek olması bir problem teşkil etmemişti, çünkü görece olarak yüksek ücretler ve sınıf farklılıklarının olmaması belli standartlarla üretilmeye başlayan imalat mamullerine yönelik geniş bir pazar oluşturmuştu. Amerikan imalat sektörünün gelişmesinin bu süreçte gerçekleştiğini iddia eden Harley’e göre korumacı tedbirler ve ABD’nin gelir dağılımı yeni imalat ürünleri için hazır bir pazar meydana getirdi. Dahası bu sistem hammaddenin daha ucuz, vasıflı işgücünün maliyetinin daha düşük ve standardize edilmiş mamullere talebin daha az olduğu Avrupa sistemine göre Amerikan sanayinin rekabet üstünlüğüne sahip olmasını doğurdu.²⁰³

Teknolojinin büyümeye ilişkin katkısı üzerine çalışmaları bulunan Nathan Rosenberg’e göre ABD’nin ekonomik büyümesini hızlandıran temel neden üretimde gerçekleştirilen standartlaşmadır. 19. yüzyılın başında ABD, Avrupa mallarının ithalatçısı görünümündeki bir tarım ülkesiyken teknolojik gelişim, işgücü ve doğal kaynakların etkin kullanımını getirmiş, bu da imalat sanayinin gelişmesine neden olmuştur. Geniş pazarlar, üretim bantlarının ve yöntemlerinin talebe göre şekillenmesine yol açmış, işletmelerin, artan talebi karşılayacak uzun dönemli üretim yatırımlarına girişmeleri standartlaşmayı getirmiştir. Önceleri genişleyen piyasalarda örgüt yapılarındaki değişimlerle verimlilik sağlanırken, 1840 ve 50’lerde makineleşme ve sermaye birikimi verimliliğin temel kaynağı olmuştur.²⁰⁴

²⁰² Carville Earle ve Ronald Hoffman, “The Foundation of the Modern Economy: Agriculture and the Costs of Labor in the United States and England, 1800-60”, **The American Historical Review**, Vol. 85, No. 5, Aralık 1980, ss. 1055-1094.

²⁰³ Harley, ss. 809-831.

²⁰⁴ Nathan Rosenberg, “Why in America?”, Editörler: Otto Mayr ve Robert C. Post, **Yankee Enterprise, The Rise of the American System of Manufactures**, Smithsonian Institute Press, Washington, DC: 1981 içinde.

Simon Kuznet'e göre ise ABD ekonomisinin "etkileyici gelişimi sadece nüfus artışından değil üretkenlikteki artıştan" kaynaklanmıştır. Sermaye verimliliğindeki artış, yenilik ve bilgi düzeyindeki artışla yakından ilişkilidir.²⁰⁵

ABD'nin iktisadi büyümesini ölçek etkisine bağlayan çalışmalara göre ise kaynakların bolluğu ve piyasanın genişliği ekonomik büyümenin temelini oluşturmaktadır. Ekonomik hareketliliğe yol açan altyapı ve ulaşım yatırımları büyümeyi hızlandırmış, ölçek etkisi olarak adlandırılabilir bu gelişim artan nüfus, bütünleşmiş bir pazar ve teknolojik gelişmelerin birbirini yakınsaması ile ortaya çıkmıştır. Bu sürecin başlangıcında kaynakların bolluğu rol oynamış, düşük hammadde fiyatlarının etkisi insan kaynağı kıtlığı ile beraber teknolojik gelişmeleri hızlandırmıştır. Kaynak bolluğu zamanla ilave bir ölçek etkisi meydana getirerek yeni fikirlerle ortaya çıkabilecek yeni ürünlerin arzını kolaylaştırmıştır.²⁰⁶

ABD'nin iktisadi büyümesini, "piyasa devrimi" kavramı ile açıklayan John Sellers'a göre tarım toplumundan piyasanın belirleyici olduğu sanayi toplumuna geçiş en önemli olgudur. Ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi piyasa devrimini hızlandırmış, şehirleşme artmış ve hayat tarzları değişmeye başlamıştır. Piyasanın genişlemesi uzmanlaşmayı getirmiş, bu da verimliliğin artmasına neden olmuştur. Sellers'a göre imalat sektörünün, doğal kaynakların bolluğu ile Amerikan üretiminin verimliliğini artırdığı söylenebilir ancak bu gelişmeyi mümkün kılan en önemli unsurlardan bir tanesi siyasi iradenin kıtasal bir pazar oluşturabilme becerisidir. ABD'nin geniş pazarı sadece üretimin değil pazarlama ve dağıtımın da etkin ve verimli bir şekilde gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır.²⁰⁷

B. Mikroekonomik Yaklaşımlar

Thomas Cochran'ın 1942'de William Miller ile birlikte kaleme aldıkları "İşletme Yüzyılı: Sanayileşen Amerika'nın Sosyal Tarihi" (The Age of Enterprise: a Social History of Industrial America) başlıklı çalışma, ABD'nin iktisadi büyümesini

²⁰⁵ Simon Kuznets, "Two Centuries of Economic Growth: Reflections on US Experience", **American Economic Review**, 67, 1977, s. 6.

²⁰⁶ Paul M. Romer, "Why Indeed in America? Theory, History, and the Origins of Modern Economic Growth", **The American Economic Review**, Mayıs 1996, 86, 2, s. 205.

²⁰⁷ John Sellers, **The Market Revolution: Jacksonian America, 1815–1846**, Oxford University Press, New York: 1991.

makro analizlerle değerlendiren çalışmaların yanında mikro bir analiz ortaya koyması ile farklı bir alan açmıştır. Bu kitap işletmelerin Amerikan toplumuna nasıl bir katkısı olduğunu sorgulamış ve işletmelerin; standartları, amaçları ve değerleri ile Amerikan kültürünün ayırt edici vasıflarını belirlediğini iddia etmiştir.²⁰⁸

Cochran ve Miller'in çalışmasının ardından Harvard Üniversitesi Girişimcilik Tarihi Araştırma Merkezi 1948–1958 yılları arasında ABD'nin büyümesi üzerine yaptığı araştırmalarla, ABD'nin iktisadi büyümesini mikro ekonomik analizlerle açıklayan bir perspektif ortaya koymuştur. Harvard'daki merkezin mensuplarından birisi olan ve işletme tarihçiliğinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmiş çalışmalara sahip Alfred D. Chandler büyük ölçekli işletmelerin ABD'nin ekonomik büyümesine bir tür yönetim devrimi ortaya koyarak en büyük katkıyı sağladığını düşünür. Chandler'a göre büyük işletmeler üretim, dağıtım ve pazarlama kanallarında yaptıkları değişimlerle piyasanın görünmeyen elinin yerine geçmişlerdi.

Chandler ilk dönem çalışmalarında büyük işletmelerin, rekabetçi ortamlarda hayatta kalabilmek için ne tür içyapılara sahip olmaları gerektiği üzerinde durmuştur. 1962'de yazdığı Strateji ve Yapı (Strategy and Structure) adlı kitabında “strateji yapıyı takip eder” şeklinde özetlenebilecek bir tez öne süren Chandler'a göre büyük işletmeler içyapılarının oluşmasında, rekabetçi stratejilerine uygun bir yol izlemeliydiler.²⁰⁹ Chandler, bu tezini 15 sene sonra kaleme aldığı ve yayınlandığı tarihte Pulitzer ödülü kazanan “Görünen El: Amerikan İş Dünyasında Yönetimsel Devrim” (The Visible Hand: the Managerial Revolution in American Business) başlıklı, iş tarihi literatüründe önemli etki meydana getirmiş olan kitabında daha da geliştirdi.²¹⁰

Chandler “Görünen El” kitabında 19. yüzyılda demiryollarının inşası ile başlayan süreçte büyük işletmeler kurulduğunu, bu işletmelerle, ana kararların alınması ve kaynak dağılımında sahiplerin değil yöneticilerin etkin olduğu yeni bir işletme türünün ortaya çıktığını öne sürdü. Bu, işletmelerin sermaye gereksinimleri, ölçekleri ve

²⁰⁸ T. C Cochran ve W. Miller, **The Age of Enterprise: a Social History of Industrial America**, Macmillan, New York: 1942.

²⁰⁹ Alfred D. Chandler, **Scale and Scope: the Dynamics of Industrial Capitalism**, Harvard University Press, Cambridge: 1990.

²¹⁰ Alfred D. Chandler, **The Visible Hand: the Managerial Revolution in American Business**, Harvard University Press, Cambridge: 1977.

işlemlerinin karmaşıklığının getirdiği doğal bir sonuçtu. Çünkü demiryolu şirketleri milyonlarca hisse senedi satışı ile finanse edilen sermaye yoğun işletmelerdi. Bu işletmelerin faaliyetleri o kadar karmaşık ve çalışanları o kadar fazla idi ki bir yöneticinin ya da ailenin bu yapıları yönetmesi imkânsızdı. Örneğin 400 milyon dolarlık sermaye ile faaliyet gösteren Pennsylvania Railroad işletmesi dünyanın o dönem içerisindeki en büyük şirketi idi ve yaklaşık 10.000 kilometrelik bir demiryolu ağına sahipti. O'na göre örgüt yapılarındaki değişim ölçek ekonomileri yolu ile rekabeti sınırlandırmakta, çünkü bu, büyük işletmelere dikey bir büyüme stratejisi ile hem hammadde temini hem de tedarik zincirlerine sahip olma noktasında ciddi maliyet avantajları sağlamaktadır.

Chandler'in "Görünen El" kitabının bir anlamda özeti olarak görülebilecek sekiz önermesi bulunmaktadır:

1. Çok bölümlü moden işletme küçük geleneksel işletmenin yerine geçmiştir, çünkü modern işletmenin idari koordinasyonu, piyasa mekanizmasından daha çok verimliliğe, düşük maliyetlere ve yüksek karlara yol açmaktadır.

2. İşletmelerde birçok faaliyetin aynı anda koordine edilebilmesi ve bunun etkin bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için yönetsel bir hiyerarşiye gereksinim vardır.

3. Modern işletmenin tarihte ilk görüldüğü zaman, ekonomik faaliyetlerin hacim itibarıyla piyasa koordinasyonundan daha çok idari koordinasyonla etkin ve verimli yönetilmesi düzeyine gelmesi ile eş zamanlıdır.

4. Yönetsel hiyerarşi bir kez oluşup, idari koordinasyon işini başarılı bir şekilde yürüttüğünde, hiyerarşinin kendisi süreklilik, güç ve devamlı gelişimin kaynağı haline gelir.

5. Hiyerarşiyi yürüten ücretli yöneticilerin kariyerleri teknik ve profesyonel bir içerik kazanmaktadır.

6. Çok bölümlü işletmeler gelişip yöneticileri profesyonelleştikçe, işletmenin yönetimi ile sahipliği arasındaki ayırım daha çok belirginleşir.

7. Profesyonel yöneticiler uzun dönemli istikrar ve işletmelerinin büyümesini, mevcut karların azamileştirmesine tercih ederler.

8. Büyük işletmeler geliştikçe ve ekonominin ana sektörlerini etkiledikçe, ekonominin ve içinde bulundukları sektörlerin yapısını değiştirirler.²¹¹

Chandler'in çalışmaları işletme tarihinde çığır açmış ve kendisinden sonraki birçok akademisyeni etkilemiştir. Bununla beraber Chandler'in yönetim işlevleri ile ortaya çıkan etkinliğin piyasa mekanizmasından daha etkili olacağı görüşünün bir tür sosyalist öngörü olduğu noktasında eleştiriler yapılmıştır. Ayrıca "Görünen El" kitabında öne sürülen yaklaşımın ölçek ekonomilerine yaptığı vurgu nedeniyle bir tür "teknolojik determinizm" içerdiği de ileri sürülmüştür. Buna göre Chandler, yeni teknolojilerin sosyal yapıya olan etkilerini görmezden gelmiştir.²¹²

Chandler'a esas eleştiriler ekonomistlerden gelmiştir. Oliver Williamson'a göre 19. yüzyılda ortaya çıkan büyük işletmeler, işlem maliyetlerini azaltmak için ortaya konmuş yapılardır. Üreticiler, kar oranlarını koruyabilmek için tedarikçilerini ve dağıtıcılarını satın alma yoluna gitmişlerdir. Williamson'un bu eleştirisi işletme tarihi ile iktisat tarihi arasındaki ayrımı da ortaya çıkaran en önemli kırılma noktasıdır. İşletmeleri piyasa yapısı içerisinde neredeyse önemsiz gören neo-klasik ekonomi ile bunun aksine ekonomik analizlerinin merkezine yerleştiren işletme tarihçileri arasındaki fark Williamson'un Chandler eleştirisinin de özünü oluşturmaktadır.

C. Sosyal, Kültürel ve Kurumsal Yaklaşımlar

1960 ve 70'li yıllarda Annales Okulu'ndan etkilenecek yapılan çalışmalar, tarih yazıcılığındaki görünmeyen ön yargıları keşfetmeyi amaçlıyordu. Bu şekilde güçsüz azınlıklar, kadınlar, yoksullar ve göçmenler gibi ayırımcılığa tabi tutulmuş kesimlerin ekonomiye katkılarının öne çıkarıldığı sonuçlara ulaşıldı. E. P. Thompson'ın 1963 tarihli "İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu" (The Making of the English Working Class) adlı çalışması buna örnek verilebilir. Bu çalışmalar ekonomik büyümenin nedenlerini sadece

²¹¹ Chandler, **The Visible Hand: the Managerial Revolution in American Business**, ss. 6-11.

²¹² Chandler'e yönelik değerlendirme ve eleştiriler için bkz. Richard R. John, "Elaborations, Revisions, Dissents: Alfred D. Chandler, Jr.'s, 'The Visible Hand' After Twenty Years", **The Business History Review**, Vol: 71, Summer 1997, ss. 151-200.

üretim çerçevesinde değil paylaşım, refah ve eşitlik sorunu çerçevesinde ele almalarıyla ekonomik büyüme ve kalkınma literatürüne ayrı bir boyut eklediler.

ABD iktisadi büyümesine daha geniş bir çerçeveden bakılması gerektiğini düşünen Thomas Cochran, hem İngiliz hem de ABD sanayileşmesinde çevre ve kültürün ciddi katkıları olduğunu belirtir. Cochran'a göre doğal kaynakların bolluğu, geniş ve verimli araziler, insan kaynağı ve daha verimli üretim arayışları Amerikan iktisadi büyümesinin altında yatan temel nedenlerdir. Amerikan halkının maddi gelişime verdiği önemin altını çizen Cochran ABD'nin ekonomik fırsatlar ülkesine dönüşmesinde Amerikan kurumlarının girişimciliği özendirilmesinin katkısını vurgular.²¹³

ABD'nin ekonomik büyümesinde göçmenlerin etkisine ilişkin kapsamlı araştırmalar yapılmıştır. Ancak bu çalışmalarda farklı, zaman zaman da zıt sonuçlara ulaşılması, bu da bir göçmen ülkesi olan ABD'de göçmenliğin etkileri konusunda çok farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sanayileşme ve göç arasındaki ilişkiye dikkat çeken çalışmalar arasındaki uçurum bu çalışmaların güvenilirliğinden daha çok göç ve göçmenlik olgularının ölçülmesi ve sınırlarının çizilmesi zor konular olmasından kaynaklanmaktadır. 1972'de Neal ve Uselding göçmenlerin 1790'dan 1913'e kadar olan süreç içerisindeki katkılarını ölçmüşler ve göçmenlerin Amerikan ekonomisine katkılarının sermaye stokunun % 13'den % 42'ye yükselmesine varacak derecede yüksek olduğu sonucuna varmışlardır.²¹⁴

ABD'nin büyümesinde göçmenlerin katkısının olumlu olduğuna dair çalışmalara daha sık rastlanmakla beraber aksi görüşleri savunan çalışmalar da vardır. Aksi görüşteki çalışmalarda, göç dalgasının kişi başına düşen milli geliri olumsuz etkilediği, yerli çalışanların ücretlerinin düşmesine neden olduğu ve sanayi kentlerine yönelik iç göçü artırdığına yönelik bulgulara erişilmiştir.²¹⁵

²¹³ Thomas Cochran, **Frontiers of Change: Early Industrialism in America**, New York, 1981, s. 3-16.

²¹⁴ Larry Neal ve Paul Uselding, "Immigration, A Neglected Source of American Economic Growth: 1790-1912", **Oxford Economic Papers**, 24, 1972, ss. 68-88.

²¹⁵ Göçmenlerin ABD ekonomisini olumsuz etkilediğine dair görüşler için Hatton ve Williamson tarafından kaleme alınan kitabın 8. Bölümüne bakılabilir. Timothy J. Hatton ve Jeffrey G. Williamson, **The Age of Mass Migration: Causes and Economic Impact**, Oxford University Press, New York: 1998.

ABD'nin iktisadi büyümesini kurumsal yaklaşım ile açıklamaya çalışan yaklaşım ise kurumlar arası etkileşimin büyümenin esas dinamiğini oluşturduğunu öne sürer. Kurumların iktisadi büyümeye katkıları konusunda çalışmaları olan Davis ve North'un birlikte kaleme aldıkları "Kurumsal Değişim ve Amerikan Ekonomik Büyümesi" isimli kitap kurumların ABD'nin ekonomik büyümesine etkilerini incelemektedir. "Eski iktisat tarihi" ile "yeni iktisat tarihi" akımlarının bir tür sentezi olarak görülebilecek kitapta, yazarlar, geçmişin ekonomik olaylarını, modern ekonomik teoriler ve istatistiki araçlarla yorumlama çabası içerisinde, önce bir model oluşturmuş, ardından Amerikan iktisadi büyümesini bu model ışığında yorumlamışlardır.²¹⁶

Douglas ve North'un modeline göre herhangi bir "dışsal" etkenin ortaya çıkarttığı ve fakat mevcut ekonomik kurumlar ya da ilişkilerle elde edilemeyecek bir kazanç, değişim talebi ortaya çıkarmakta, diğer kurumlar tarafından algılanan bu talep zamanla ortaya çıkan yeni kazancın bölüşümünü mümkün kılacak bir kurumsal düzenlemeyi kendiliğinden yapmaktadır.²¹⁷

Davis ve North'un çalışmasının önemi, anayasa ve hukuk sistemi gibi kurumların ekonomik büyümedeki rolüne dikkat çekmesidir. Özellikle bir ekonomik metin olarak anayasanın etkisini ölçmeye çalışan yazarlar yine hukuk sistemi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmışlardır. İkiliye göre Amerikan yargı sistemi, mülkiyet haklarını işletmeler ve ekonomik büyümeye katkıları çerçevesinde yorumlama eğilimi içerisinde olmuştur. Kurumların ekonomik büyümeye katkısı konusunda bir açılım yapsa da, Davis ve North'un çalışmasının neoklasik çerçevenin eksikleri ile sınırlı kaldığı söylenebilir. Örneğin güç dengesi ve gücün denetimi neo-klasik çerçevede olduğu gibi Davis ve North'un modelinde de göz ardı edilmiştir.

Son olarak Rousseau ve Sylla'nın çalışmaları kurumsal temelde bir açıklama olarak ekonomik büyümede federal hükümetin rolünü öne çıkarmakta, bağımsızlığı takip eden yıllarda yürürlüğe konulan finansal önlemler paketinin büyümeyi

²¹⁶ Michael David Bordo, Book Review: American Economic Growth and Institutional Change, **The Canadian Journal of Economics / Revue canadienne d'Economique**, Vol. 6, No. 1, s. 135.

²¹⁷ Lance E. Davis ve Douglas C. North, **American Economic Growth and Institutional Change**, Cambridge, England: Cambridge University Press, 1971. s. 283.

hızlandığını iddia etmektedir.²¹⁸ ABD'nin iktisadi büyümesinin dinamiklerinin 1790–1860 yılları arasında aranması gerektiğine inanan yazarlara göre yenilikçi ve genişlemeci finansal reformlar, ülkenin finans alt yapısını oluşturmakla kalmamış, ilk elli yılda gerçekleşen teknolojik ve endüstriyel büyümenin de ana dinamiğini oluşturmuştur.²¹⁹

ABD'nin ekonomik büyümesinin nedenleri hakkında görüldüğü gibi farklı kapsam ve içerikte olmak üzere oldukça çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların ortaya koyduğu farklı büyüme dinamikleri, ulaşım ve iletişim devrimi, batıya doğru sınırların genişlemesi ve sanayi devrimi şeklinde üç temel dinamik olarak gruplandırılabilir.

Şüphesiz ekonomik büyüme doğası gereği bir ya da birkaç etkenle açıklanamayacak derecede karmaşık bir süreçtir. ABD örneğinde bu sürecin kendine has dinamiklerinin bulunması da gayet olağandır, çünkü her ülkenin büyüme tecrübesi kendi tarihi, kültürü, kurumları ve ekonomik koşullarına göre biriciklik arz etmektedir. Bu anlamda ABD'nin iktisadi büyümesine yönelik farklı disiplin ve kuramlar açısından çok farklı nedenlerin ortaya konulmuş olması gayet normal gözükmemektedir. Ancak söz konusu dinamiklerin hemen hiçbirisinde devletin iktisadi büyümeye ilişkin rolünün söz konusu edilmemesi ilginçtir.

Hâlbuki devlet ya da siyasi yapı, özellikle kuruluş döneminin söz konusu olduğu ABD örneğinde altyapı yatırımları, finansal önlemler paketi, yeni yerleşim alanlarının tarıma açılması, tarım ve sanayi sektörlerine yönelik kaynak transferi gibi noktalar açısından çok önemli bir aktör olarak göze çarpmaktadır. Bu aktör, çalışmamızın dönemi olarak aldığımız 1790 ile 1862 arasında her türlü ekonomik faaliyetin içerisinde yer almış ve 19. yüzyılın ikinci yarısında belirginleşecek ekonomik büyümenin koşullarının oluşması noktasına en etkin rolü üstlenmiştir. Nitekim Simon

²¹⁸ Peter L. Rousseau ve Richard Sylla, “Emerging Financial Markets and U.S. Early Growth”, **Explorations in Economic History**, 2005, Vol. 42, 1, January, ss. 1-26.

²¹⁹ 1790 sonrası yürürlüğe konan finansal önlem paketini “finansal devrim olarak niteleyen Richard Sylla, devrim kavramını “kısa bir süre içerisinde modern bir finansal sisteme geçilmesine” yönelik başarıyı ifade açısından kullandığını belirtmektedir. Daha geniş bilgi için bkz. Richard Sylla, “Political Economy of Financial Development: Canada and the United States in the Mirror of the Other, 1790–1840”, **Enterprise and Society**, 7 (4), ss. 653-665.

Kuznets'e göre bu yüzyıldaki büyümeyi her on senede federal hükümetin aldığı kararlar şekillendirmiştir.²²⁰

Ne var ki özellikle neoklasik kuramın çerçevesinden yapılan çalışmaların hiçbirisinde iktisadi büyümede devletin rolüne ilişkin en ufak bir atıf bulunmamaktadır. Başta anayasa olmak üzere, Kongre, Senato, yargı ve diğer kurumların ekonomik büyümeye katkısını göz önünde bulunduran kurumsal analizlerde ise devletin rolü müstakil bir çalışma alanı olarak nadiren ele alınmıştır.²²¹

Çalışmamız, ABD'nin iktisadi büyümesinin nedenlerini açıklayan çalışmaların birçoğunun görmezden geldiği bir aktörün, yani ABD devletinin iktisadi büyümede nasıl ve hangi düzeylerde yer aldığını sorgulamaktadır. Kuşkusuz ABD devleti denildiğinde anlaşılması gereken, birçok farklı yönetim düzeyinin iç içe geçmiş olduğu federal sistemdir. Federal sistem, kuruluşun İç Savaş'a kadarki süreç içerisinde ABD'nin iktisadi büyümesine, gerek kendi yapısından ve gerekse ABD'nin kendine özgü koşullarından ötürü göz ardı edilemeyecek bir katkı sağlamıştır. Bu katkıda, tarım sektörünün çıkarlarını savunan Güney eyaletleri ile sanayi sektörünün çıkarlarını savunan Kuzey eyaletlerinin federal sistem üzerindeki egemenlik mücadelesi ilk gözde çarpan faktördür. Bu çatışma ekonomik büyümeyi doğrudan etkilemiş, iki sektör arasındaki kaynak tercihlerini dengeleyerek ABD büyümesinin özel bir içerikte şekillenmesine yol açmıştır. Dolayısıyla ABD'nin iktisadi büyümesinde devletin rolünün ne olduğunun anlaşılması hem İngiltere'den sonraki en önemli modern büyüme tecrübesinin anlaşılması, hem de siyasi yapının ekonomik büyümeyi özgün bir içerikte etkilemesinin ortaya konulması açısından önemli olacaktır. Bundan sonraki bölümde devletin iktisadi büyümeye ilişkin rolü, devlet ve ekonomi algısı başta olmak üzere, anayasa, yargı gibi kurumların etkisi ve farklı yönetim düzeyleri olarak merkezi hükümet ve eyalet hükümetlerinin katkısı şeklinde incelenmeye çalışılacaktır.

²²⁰ Simon Kuznets, **Economic Growth and Structure: Selected Essays**, W. W. Norton, New York: 1965, s. 108.

²²¹ Bu konuda Richard Sylla'nın 1790-1860 döneminde gerçekleştirilen iktisadi büyümeye ilişkin federal hükümet ve eyalet hükümetlerinin katkılarına yönelik çalışmaları ve Barry R. Weingast'ın federal sistemin ekonomik büyümeye katkılarına ilişkin çalışmaları örnek verilebilir. Daha geniş bilgi için bkz. Richard Sylla, "Experimental Federalism: The Economics of American Government, 1789- 1914" Stanley L. Engerman and Robert E. Gallman (eds), **The Cambridge Economic History of the United States**, Volume II: The Long Nineteenth Century (Cambridge: Cambridge University Press, 2000) içinde, s. 520-521 ve Barry R. Weingast, "The Economic Role of Political Institutions: Market-Preserving Federalism and Economic Development", **Journal of Law, Economics, & Organization**, Vol. 11, No. 1, Nisan, 1995.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ABD’NİN İKTİSADİ BÜYÜMESİ VE SİYASAL YAPI

I. DEVLET VE EKONOMİ ALGISI

22 Ağustos 1878’de Yale Üniversitesi profesörlerinden William Graham Sumner, iş ve ekonomi dünyasında etkileri hissedilen genel durgunluğun sebeplerini araştırmak üzere oluşturulmuş Temsilciler Meclisi’ndeki bir komiteye şunları söylüyordu:

“Toplum kimsenin nafakasını sağlamak zorunda değildir. Toplumun kendilerinin nafakasını sağlamak zorunda olduğunu iddia eden genç adamlarla ilgili bütün vakalarda, toplum onlara bir ödeme yaptı, ama eyalet hapishanelerinde... Başka bir sonuca şahit olmadım. Toplum kimsenin nafakasını sağlamak zorunda değildir. Gerçek şudur ki diğer insanlar üzerinde herhangi bir talebi olmayan birisini insanlar yaşatır ve beslerler. O da her insanın yaptığı gibi tabiatla savaşını vermek zorundadır. Eğer o da her insandaki enerji, girişim, yetenek ve alt yapı ile savaşırsa, başarısız olabileceğini düşünemiyorum. Talihsizlik hariç...”

Sumner bir akademisyendi ama özel sektörün önde gelenleri gibi devletin ekonomiden elini çekmesini savunuyordu. Devletin düzenleyici ve müdahale edici olarak aktif bir rol almasını savunanların karşısında serbest piyasa ekonomisinin kendi kendini sağaltabilecek bir mekanizmaya sahip olduğunu düşünüyordu.²²²

ABD’nin 1776’da bağımsızlığını ilan etmesinden 19. yüzyıl sonunda dünyanın en büyük ekonomik gücü haline kadar gelmesi içerisinde geçen süreci şekillendiren en büyük etken ekonomide devletin rolünün ne olacağı tartışması olmuştur. Bu tartışma ABD’nin, 19. yüzyılda oluşturduğu siyasi ve hukuki ortamın temellerini belirlemekle kalmamış ekonomik gelişmenin de motoru olmuş, dönemin hukuk ve iktisat ilişkisini

²²² U.S. Congress House, **Investigation by a Select Committee of the House of Representatives relative to the Causes of the General Depression in Labor and Business etc**, 45th Cong. 3d. Session, Mis. Doc. No. 29, Government Printing Office, Washington D.C.:1879.

inceleyen bir bilim adamının ifadesi ile “enerji salınımı”nı gerçekleştirebilmesine zemin hazırlamıştır.²²³

Uzun dönemli ekonomik performans, ekonomik sistemin nasıl yapılandığı ile ilgili bir konudur. Bu da açıktır ki ekonomik sistemi yapılandıran siyasi aktörlerin ve kurumların oyunun kurallarını nasıl ve hangi güdülerle şekillendirdiklerine göre değişir. Dolayısıyla iktisadi büyüme ile siyasi sistem arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır.

Klasik iktisadi bakış açısı, mülkiyet ve sözleşme haklarını garanti altına alan ve güvenliği sağlayan, bu şekilde asgari işlevlerle kısıtlanmış bir devleti esas alır. Ancak bunları temin edecek kadar gücü olan devlet, Barry Weingast’ın daha evvel sözünü ettiğimiz “piyasa koruyucusu federalizm” teorisi ile belirttiği gibi, daha fazlasını da yapabilir ve örneğin vatandaşlarının mal varlıklarına el koyabilir. Devletin ne zaman ve hangi şartlarla iktisadi oyuna dâhil olacağı bu açıdan çok hayati bir sorudur. ABD iktisadi büyümesinin altında yatan en önemli neden bu sorunun cevabının federal sistemin kuvvetler ayrımını sağlayan yapısı içerisinde verilebilmesi olmuştur. Federal sistemin devletin ekonomik oyuna müdahalesi noktasındaki ayarlamaları, bu kurumu ABD iktisadi büyümesinin en temel aktörü haline getirmiştir. Bu bölümde ABD’de devleti oluşturan yasama, yürütme ve yargı organlarının iktisadi büyümeye katkılarını, dolayısıyla federal sistemin ekonomik oyuna müdahalesinin hangi boyutlarda gerçekleştiğini inceleyeceğiz.

Sömürge döneminden aktarılan siyasi ve ekonomik mirası irdeleyerek başlayacağımız bu bölümde, ABD’nin kuruluş dönemi iktisadi algıları ve bu algılara zemin teşkil eden zihni ve entelektüel alt yapıya da değineceğiz. Dönemin algılamalarında iktisadi büyüme ve müdahale kavramlarının nereye oturduğunu inceledikten sonra ABD siyasi sisteminin üç temel kurumunun, federal sistem, anayasa ve yargının ekonomik büyümeye katkılarına yoğunlaşacağız. Sonrasında federal hükümet ve eyalet hükümetlerinin ekonomik büyümeye katkılarını ayrı ayrı görmeye çalışacağız.

²²³ James Willard Hurst, **Law and the Conditions of Freedom in the Nineteenth-Century United States**, University of Wisconsin Press, Madison: 1956, s. 3–32.

A. Sömürgelerden Devralınan Miras

ABD'nin 19. yüzyılda gerçekleştirdiği başarıyı anlamının ilk yolu sömürge döneminden kalan mirası irdelemektir. İngiliz Krallığının kurumları, bu kurumlarla oluşan ekonomik fırsat ortamı, özerklik ve özgürlük anlayışı ile iktisadi politikalar/merkantilizm bu mirasın belli başlı ayaklarını oluşturur.²²⁴

Sömürge meclislerinin, Krallık döneminden bu yana alıştıkları özgürlükçü ortamı, ekonomik çıkarlarını koruyacak şekilde korumak önceliği Konfederasyon Anayasası (Articles of Confederation) tarafından bütün boyutlarıyla gözetilmiştir. 1787'de Philadelphia Kurultayı'nın toplanmasına yol açan ihtiyaçlar da mahalli idarelerin yetkilerini daha üst bir federal otorite ile paylaşma rahatsızlığından kaynaklanmıştı. Mahalli yerinden idare geleneği, bugün bile devam eden bir takım uygulamaları ile Amerikan yönetim tarzı olan federal sistemin anlaşılmasında en önemli noktadır. Gerçekten Bağımsızlık Bildirgesi ile başlayan bağımsızlık süreci on yıllarca sürmüş, İngiliz Krallığı tarafından atanmış valiler tarafından yönetilen sömürgelerin, iç işlerinde bağımsız, dış işlerinde federal yönetime bağlı birer eyalet haline alması, sürecin her aşamasında aktif rol alan mahalli meclislerle yapılan çalışma ile mümkün olabilmektedir.

Yerel yönetimler, sömürge döneminin yönetim yapılarıydı. Kendi görevlilerini atayabiliyor, vergi salabiliyor, askeri birlikler kurabiliyor, kendi kamu politikalarını ve sosyal programları oluşturabiliyorlardı. Sömürge yönetimleri bağımsızlıktan sonra da işlevlerinin büyük çoğunluğunu korumaya devam ettiler. Anayasada güvenliğin ve dış ilişkilerin federal yönetime devredilmesiyle eyalet hükümetleri özellikle eğitim ve alt yapı konusundaki işlevlerine yoğunlaştılar.

Sömürge döneminde eyaletlerin ekonomi politikalarını merkantilist eğilimler belirliyordu. İngiliz merkantilizmine göre sömürge eyaletleri, Krallığın servetine katkı sağlayan bağımsız birimlerdi. Bunun etkisi ile eyaletler ekonomik yeterlilik ve akabinde girişimci sermayeyi kendi sınırları içerisine çekmek şeklinde iki ekonomik amaca

²²⁴ North, *Kurumlar Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans*, s. 176-177.

yoğunlaşmışlar, bu da aralarında rekabet doğurmuştu.²²⁵ Federal hükümetin de bağımsız ve kendine yeten bir ekonomik yapıya kavuşabilmesi için merkantilist tedbirlere ihtiyacı vardı. Bağımsızlıktan sonra en çok tartışılan konulardan bir tanesi bu eğilimlerin nasıl bir ekonomi politikasına yol açacağı şeklindeydi.²²⁶

ABD'nin kurucu liderleri için İngiliz Krallığının ve aristokrasinin gelir bölüşümü konusundaki adaletsiz uygulamaları kendi yönetimlerinde sakınılması gereken noktalar olmuştur. Özellikle görevi sadece vergi toplamak olan şişirilmiş bürokratik kadrolara halkın parasını çalan hırsızlar olarak bakan kurucu liderler vergileme ile temsil arasında doğrudan bir ilişki aramışlardır. Bu, ABD'li bağımsızlık yanlılarının İngiliz Krallığına karşı “temsil yoksa vergi de yoktur” şeklindeki çıkışlarını getirmiş ve bağımsızlığa giden yolu açmıştır.

Kurucuların çoğu, hükümetin bir takım işletmelere ve gruplara imtiyaz hakkı vermesini de sakınılması gereken adaletsiz bir uygulama olarak algılıyordu. Bu tür bir imtiyaz, bir grup azınlığın çoğunluğa rağmen zenginleşmesi anlamına gelecekti. Federal bir bankaya şiddetle muhalefet eden Thomas Jefferson önderliğindeki Anti-Federalistler bankanın bir grup tüccarın haksız yere zenginleşmesine hizmet edeceğinden endişe ederken muhtemelen bu kaygıdan hareket ediyorlardı.²²⁷

Sömürge döneminden aktarılan bir miras olarak Amerikalılar ekonomik denetimi hükümetin asli bir görevi olarak görmüşlerdir.²²⁸ Bu aynı zamanda kurucuların ekonomik görüşlerini büyük ölçüde etkileyen Fransız iktisatçı J. P. Say'ın de görüşüydü. Say'e göre İngiltere gibi kişisel çıkarın iyi anlaşıldığı ülkeler dışında sermaye ve piyasanın etkin hale gelebilmesi için hükümet müdahalesi şarttır. Hükümet bu müdahaleyi, doğrudan yardımlar, bilginin yaygınlaştırılması ve üretime yönelik düzenlemeler gibi araçlarla gerçekleştirir. İcat ve yenilik konusunda müteşebbislerin

²²⁵ Balam, s. 562.

²²⁶ ABD'nin bağımsızlıktan 1828'e kadar yürüttüğü ekonomi politikalarının “Amerikan merkantilizmi” olarak adlandırılabilceğini iddia eden Williams bu merkantalizm türünün sonraki dönemlerde daha az müdahale gerektiren bir ekonomik yapıya kavuşma olanağı sağladığını iddia etmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. William Appleman Williams, “The Age of Mercantilism: An Interpretation of the American Political Economy, 1763 to 1828”, **The William and Mary Quarterly**, Third Series, Vol. 15, No. 4, Ekim 1958, ss. 419-437.

²²⁷ James L. Huston, “The American Revolutionaries, the Political Economy of Aristocracy, and the American Concept of the Distribution of Wealth, 1765-1900”, **The American Historical Review**, Vol. 98, No. 4, Ekim 1993, ss. 1079-1105.

²²⁸ Jonathan R. T. Hughes, **The Governmental Habit: Economic Controls from Colonial Times to the Present**, Basic Books, New York: 1977, s. xii.

önünü açar ve onları cesaretlendirir. Eğitimi teşvik eder ve doğal kaynakların etkin bir şekilde kullanımını sağlar. Üretimi denetleyerek tüketicinin haklarının korunmasını temin eder. Say'e göre aslında kaçınılması gereken bir araç olan kamu borçlanması, alt yapı yatırımları söz konusu olduğu müddetçe ekonomik büyümeye yardımcı olabilecek bir yöntemdir.

Dönemin Amerikalı ekonomistleri devlet ve ekonomi arasındaki ilişkiyi Say'ın ekonomik özgürlük anlayışından hareket ederek oluşturmuşlardır. Ancak bu ilişkinin ABD'ye özgü bir içeriği olduğu söylenebilir. Nitekim bu içerikte öne çıkan noktalar bireyin geliştirilmesi, teknik bilginin yaygınlaştırılması ve patent haklarının güvence altına alınmasıdır. Onlar da Say gibi kamu borçlanmasının kamunun çıkarına olduğunu savunmuşlar ve altyapı yatırımlarını ekonomik büyümeye katkı sağlayacak verimli harcamalar olarak nitelemişlerdir.²²⁹

ABD'de kamu ekonomisi algısında, Avrupa'nın uzun geleneğinden kaynaklanan sınırlamalar yoktur. Bağımsızlığını yeni elde etmiş bir ülkede temel ve bütünleşik bir ekonomik yapının olmayışı bireyin haklarının daha geniş bir yorum ile ele alınmasını sağlamıştır. Bununla beraber sağlam bir alt yapının oluşumu için devlet müdahalesi meşru ve hatta gerekli görülmüştür.²³⁰ Ekonomik hayatın ya da piyasaların tıpkı kamu sağlığı, güvenlik ve genel ahlak gibi yasal bir takım düzenlemelere tabi tutulması gerektiği ortak kabul gören bir anlayıştı. Devlet ve ekonomi bu anlamda birbirinin rakibi değildi; aksine ekonomi, kamu otoritesinin yetki sahasına giren ve hukukla düzenlenmesi gereken bir alan olarak görülmüştür.²³¹ Nitekim dönemin ekonomi politikalarına ilişkin yapılan çalışmalar özellikle eyalet hükümetlerinin katı ve sıkı müdahalelerinin var olduğunu göstermektedir. Bu müdahalelerin içeriği ve araçlarına geçmeden önce devletin ekonomik hayatın hemen her alanında var olduğu bu

²²⁹ Devletin ekonomideki rolü konusunda görüşleriyle kamu politikalarının şekillenmesinde rol oynamış belli başlı ABD'li iktisatçılar John McVickar, Henry Vethake, Francis Lieber ve Francis Wayland'dır. Bu dört bilim adamlarının konu ile ilgili görüşleri hakkında daha fazla bilgi için bkz. Joseph Dorfman, "The Principles of Freedom and Government Intervention in American Economic Expansion", **The Journal of Economic History**, Vol. 19, No. 4, Dec., 1959, ss. 570-583.

²³⁰ Joseph Dorfman, "The Principles of Freedom and Government Intervention in American Economic Expansion", **The Journal of Economic History**, Vol. 19, No. 4, Aralık 1959, s. 570.

²³¹ William J. Novak, "Intellectual Origins of the State Police Power: The Common Law Vision of a Well-Regulated Society", **University of Wisconsin Institute for Legal Studies Working Paper**, Madison, 1989.

dönemde başta piyasa olmak üzere, işletme, eyalet müdahalesi, kamu çıkarı ve kamu teşebbüsü gibi kavramlardan ne anlaşıldığına yakından bakmamız gerekir.

B. Kamu Çıkarı ve Ekonomik Müdahale Anlayışı

ABD’de 19. yüzyılın bir “laissez-faire” yüzyılı olduğu son yıllara kadar genel olarak paylaşılan bir kanaatti. Hâlbuki bağımsızlıktan İç Savaş’a kadar piyasa kavramına yüklenen anlam, modern anlamı ile piyasa kavramından oldukça farklıydı. Piyasa ya da pazar basitçe şehrin merkezinde çiftçilerin, kasapların ve diğer üreticilerin alışveriş yaptıkları bir yerden ibaretti. Burada devam eden ekonomik faaliyetin serbest olduğu söylenemezdi, çünkü eyalet yönetimleri pazara doğrudan müdahale ediyor, katı düzenleme ve kurallarla kamu çıkarını sağlamaya çalışıyorlardı. Genel kanıya göre İngiliz sömürge döneminden alınan bu gelenek 1820’lerden sonra kaybolmaya yüz tutmuştur. Ancak sonraki dönemlerde eyalet hükümetleri ve yerel yönetimler düzeyinde ortaya konan düzenlemelerin muhtevası bunun böyle olmadığını göstermektedir. Piyasaya yönelik basit içerikli kamu müdahaleleri azalmakla beraber İç Savaş dönemine kadar hep var olmuştur.

Kamu yönetimine göre ticaret özgür bir alan değil, denetlenmesi gereken bir alandı. Alım satım yapmak doğal ya da anayasal bir hak olarak görülüyor, aksine kamu idaresi tarafından tahsis edilen bir imtiyaz olarak algılanıyordu. Kamu idaresi özel girişimlere çok rahat sınırlamalar getirebilirdi, çünkü öncelik bireylerin ya da işletmelerin kar amaçlı çıkarlarında değil, kamunun refahı ve çıkarındaydı. Halka açık yerlerde yapılan satışlar sıkı denetim altındaydı. Zaten satış yapmak için kamu idaresi tarafından sağlanan izin belgesi ya da lisans hakkı almak gerekiyordu. Ticaretin ne zaman ve nasıl yapılacağına kamu erki karar veriyordu.²³² Önemli malların alım ve satımı yerel ya da kamu idarelerinin gözetimi altındaydı. Bu malların üretim ve pazarlamasına yönelik sıkı standartlar getirilmişti. Herhangi bir mal ya da ürünle ilgili düzenlemeler paketleme, ağırlık, ölçüm, kalite, uygunluk, reklam, denetim, sertifika,

²³² Örneğin Massachusetts’te pazar günleri ticari faaliyet yasaktı. Konu ile ilgili yapılan düzenlemede toplumun refahı açısından oldukça teşvik edici bir gün olan “Lord’un günü”nde hiçbir satıcının dükkânını ya da iş yerini açmayacağı, karada ve denizde hiçbir iş ya da ticari faaliyet yapamayacağı belirtiliyordu. Sömürge döneminden 1822’ye kadar bu eyaletteki düzenlemeler için bkz. Theron Metcalf, **The General Laws of Massachusetts: From the Adoption of Constitution to February 1822**, Wells & Lilly, Boston: 1823, <http://www.archive.org/details/generallawsofmas02mass>, (01 Nisan 2011).

ihracat kısıtlamaları, garanti ve cezalar gibi ayrıntılı başlıklar içermektedir.²³³ Kamu çıkarının, her üretici ve satıcı tarafından da gözetilmesi beklenir, kamu idaresi tarafından belirlenmiş ihtiyaçlar yerine modern anlamda piyasanın gereksinimlerine cevap vermeye çalışan üretici ve satıcılar ağır cezalara çarptırılırdı. Bu tür uygulamalar, eyalet yönetimlerinin kamu çıkarına ne kadar önem verdiğini ve bunu modern anlamda piyasa denetimine bırakmadıklarını göstermektedir. Dönemin kamu ekonomisi algısının özünü bu sıkı denetimler oluştuyordu.²³⁴

Amerikan işletmelerinin ilk örnekleri, bugün anladığımız manada özel şirketler değildi. Şirket, bir tür hükümet aracı olarak görülmekteydi. Yarı resmi özellikleri olan şirketler, kamunun hizmetlerinin aracılığını yapan, siyasi gücü ve özel bir takım imtiyazları bulunan, karlılık amaçlarından çok sosyal işlevleri ön plana çıkartılmış yapılardı.²³⁵

Siyaset ile ticaret arasındaki ilişki de aynı şekilde o döneme mahsus bir ilişkiydi. Özel ve kamunun ortak hisselerinin olduğu şirketlerin kamu temsilcileri aynı zamanda kendilerine ait özel hisseler de sahiptiler. Politikacı ile müteşebbis arasındaki ayırım çok net ve kesin çizgilerle belirlenmiş değildi. Örneğin, Baltimore'daki üç belediye başkanı, şehir tarafından kamu fonları ile desteklenen özel demiryollarının başında bulunuyorlardı. 1858'den 1884'e kadar B & O şirketinin başında bulunan John W. Garrett, Maryland'in eyaleti valisi oluncaya kadar kendi demiryolunun yönetimini üstlenmemişti. Kamu görevini aldıktan sonra demiryoluna yapılan yatırımları kabul etmiş ama demiryolunun kamunun değil kendi malı olarak kalmasını tercih etmişti.²³⁶

Ekonomi, hayatın içinde yer alan en temel kurumlardan birisiydi. Bu yüzden de kamuya ilişkin her düzenleme gibi ekonominin de belli standartlar ve yasal yükümlülüklerle sınırlandırılması normal görülmekteydi. "Halkın refahı en üstün kuraldır" şeklinde çevirilebilecek "salus populi" ilkesinden kaynaklanan bu anlayış

²³³ William J. Novak, "Public Economy and the Well-Ordered Market: Law and Economic Regulation in 19th-Century America", **Law & Social Inquiry**, Vol. 18, No. 1, Winter, 1993, s. 1-32.

²³⁴ Novak, "Public Economy and the Well-Ordered Market: Law and Economic Regulation in 19th-Century America", s. 9.

²³⁵ Oscar Handlin ve Mary Flug Handlin, "Origins of the American Business Corporation," **Journal of Economic History**, V, 1945, s. 22.

²³⁶ Carter Goodrich-Harvey H. Segal, "Baltimore's Aid to Railroads. A Study in the Municipal Planning of Internal Improvements," **Journal of Economic History**, XIII, 1953, ss. 28-32.

eyalet ve yerel yönetimlerin İç Savaş’a kadar süren dönemdeki ekonomiye yaklaşım biçimlerinin temelini oluşturmuştur.

Hukuk, hükümet düzenlemelerinin bir aracıydı. Bu düzenlemeler sosyal düzeni sağlıyor, sosyal düzen ise en üst ilke olan halkın refahına katkıda bulunuyordu. Dolayısıyla hukuk ya da yasal düzenlemelerin temel amacı, halkın çıkarını en üst düzeyde gözetmek, düzeni sağlamak ve kamu refahına katkıda bulunmaktır.²³⁷ Yargı kararları ile gelişen ve doğal hukuku esas alan İngiliz yargısından etkilenmiş ABD mahkemeleri devletin piyasaya yönelik müdahalelerini soyut çıkarımlardan değil pratik ve somut ihtiyaçlardan yola çıkarak oluşturuyorlardı.

1841’de Alabama Yüksek Mahkemesi’nin ekmeğin gramajı konusunda aldığı kararın gerekçesindeki ilginç ifadeler bunu göstermektedir: ***“Politik ekonomi uzmanlarının teorileri mesele ile ilgili ne kadar şüpheler ileri sürerse sürsün, tecrübe, bu büyük işin (şehre ekmek arzının), bireylerin gönüllü faaliyetlerinden daha çok, yeterli sayıda fırının lisans alması ve ekmeğin gramajının belirlenmesi ile güvence altına alınacağını göstermektedir.”***²³⁸ Fırın örneğinde politik ekonomi uzmanlarına atıf yapılması, aynı örneği görünmez el ve bireylerin gönüllü faaliyetleri konusunda veren Adam Smith’i hatırlatmaktadır.

C. Piyasa ve Denetimi

19. yüzyılda ABD, “serbest” değil “iyi düzenlenmiş” ve “iyi denetlenen” bir piyasaya sahipti. Oldukça pratik, gerçekçi, somut kural ve standartlara dayanan bu denetim, aslında denetimden çok bir tür yönetim olarak değerlendirilebilir. Eyalet yönetimleri bu standartları koruyup hayata geçirmenin öncelikli görevleri olduğuna dair bir algıya sahiptiler.²³⁹

1950’lere kadar ABD’nin ilk yıllarını anlatan ekonomi tarihi kitaplarında devlet adamı ve yasa koyucuların yönetime en az karışan hükümetin en iyi hükümet olduğuna dair liberal görüşün sadık takipçileri olduğu anlatılmıştır. Sonraki çalışmalar

²³⁷ William J. Novak, **The People's Welfare: Law and Regulation in Nineteenth-Century America**, s. 42.

²³⁸ William J. Novak, “Public Economy and the Well-Ordered Market: Law and Economic Regulation in 19th-Century America”, s. 1-32.

²³⁹ William J. Novak, “Public Economy and the Well-Ordered Market: Law and Economic Regulation in 19th-Century America”, s. 32.

bu görüşün doğru olmadığını, ABD hükümetlerinin ekonomiye müdahil olduklarını göstermiştir.²⁴⁰ Özellikle Harvard Üniversitesi Ekonomi Tarihi Araştırmaları Komitesi tarafından desteklenen araştırmalar 19. yüzyılın temel ekonomik yaklaşımı olduğu düşünülen “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” felsefesinin itibarını sarsmıştır.²⁴¹ Eyaletlerarası çıkar çatışmaları ve yasamanın tarihçesi üzerine yoğunlaşan bu çalışmalarda ortaya çıkan bulgular, dönemin eyalet hükümetlerinin müdahaleci olarak nitelendirilecek bir karaktere sahip olduklarını göstermektedir. Diğer taraftan aynı bulgulardan, müdahalelerin genellikle eyaletin ekonomik çıkarları ve diğer yerel etkenlere bağlı olarak değişkenlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Kamu çıkarı anlayışını, özel teşebbüsün önünü açmak ve girişimciliği özendirmek olarak gören eyalet yönetimleri, ekonomik müdahalelerini bu çerçevede oluşturma gayreti içerisinde olmuşlardır.²⁴²

Novak’a göre “laissez-faire” hükümeti, Amerikan tarihinin “özel” görülmesinden kaynaklanan bir yanılsamadan ibarettir.²⁴³ Özgür toplum, özel haklar, bireyin gelişimi, serbest piyasa ekonomisi gibi temeller üstüne yükseldiğine inanılan Amerikan devletinde kamu girişi ve devletin rolü gibi Avrupa’ya ait olduğu düşünülen kavramlar da önemli rol oynamıştır. ABD’yi kuran liderlerin bireyin hakları ve kamu otoritesinin gücünün sınırlandırılmasına ilişkin Avrupa tecrübesinden farklılaşma çabaları içerisine girmeleri, ekonomi alanında da benzer güdülere sahip olduklarını göstermemektedir. Kurucu babalar olarak adlandırılan bu liderlerin Alexander Hamilton dışındakilerinin ekonomik alana ilişkin bilgisi sınırlıydı. Hamilton, ekonomik özgürlüğün, devletin ekonomik hayata müdahalesi ile oluşturulacağına inanıyordu. İlk dönemlerde bu inanıştan yol çıkarak önerdiği ekonomik reçete ülkenin ekonomik alt yapısının oluşmasında önemli rol oynamıştı. Hamilton’ın ekonomik görüşlerinin belli gruplarını çıkarlarını koruduğunu öne süren siyasi rakipleri bu

²⁴⁰ Carter Goodrich, “Recent Contributions to Economic History: The United States, 1789-1860”, **The Journal of Economic History**, Vol. 19, No. 1, Mart 1959, s. 26.

²⁴¹ William J. Novak, **The People's Welfare: Law and Regulation in Nineteenth-Century America**, s. x.

²⁴² 19. yüzyıl boyunca eyaletler tarafından yapılan hukuki ve ekonomik düzenlemelerin büyük bir kısmını inceleyen Albert Shaw 1887’de yazdığı bir makalede, kamu otoritesinin vatandaşların hayatıyla ilgili hemen her alana müdahil olduğunu, öyle ki yasal düzenlemelerin bu kadar ayrıntılı ve çok olmasının gelecek dönemlerde yasama faaliyeti yapılmasına imkân vermeyeceğini yazmıştı. Bu makalenin tamamı için bkz. Albert Shaw, “The American State and the American Man”, **Contemporary Review**, 51, 1887, s. 696.

²⁴³ Novak, bu yanılsamanın oluşmasında Tocqueville’nin ABD’ye ait gözlemlerinin etkili olduğunu söyler. Daha geniş bilgi için bkz. William J. Novak, “The Myth of the ‘Weak’ American State”, **American Historical Review**, 113, 2008, s. 7-55.

reçetenin devam etmesini engellese de Hamilton'ın ekonomik planı devletin ekonomik hayata müdahalesinin sadece sömürge mirası ile sınırlı olmadığını göstermektedir.

Aslında anayasanın oluşumu ve kabul süreci de devletin ekonomik hayata ilişkin rolünün sanılandan daha fazla olduğunu kanıtlar niteliktedir. Sömürge yönetimlerinin ilk anayasal metni sayılabilecek Konfederasyon Maddeleri'nin lağvedilip yerine yeni bir anayasa yapılmasındaki temel amaç, eyaletlerin üstünde bir merkezi hükümet tesis etmek ve bu hükümete vergi toplamak, ticareti düzenlemek ve gümrük vergileri koymak gibi yetkiler verebilmektir. Savaş borçlarının ödenememesi ve vergi koyma yetkisi olmayan bir hükümetin göstermelik bir hükümet olacağının anlaşılması, yeni anayasanın ekonomik alt yapısının oluşturulmasındaki temel güdülerdi. Bu anlamda Anayasa'nın gerçek amacının güçler dengesi oluşturmak değil tam tersi daha etkili ve yeni bir güç merkezi oluşturmak olduğu iddia edilmiştir.²⁴⁴

Novak gibi, "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" felsefesi ile dönemin ekonomi politikalarının anlaşılamayacağını düşünen Balogh'a göre 19. yüzyılda yapılan ekonomik müdahale ve düzenlemelerin fark edilmemesinin altında yatan neden devletin "az görünür" olmasıdır. Hükümet, diğer sanayileşmiş ülkelere göre daha az güçlü ya da müdahaleci değil ama daha az ortadadır.²⁴⁵ Federal hükümet, anayasada kendisine verilen yetkileri kullanmakta oldukça etkindir. Ama anayasa ile belirlenmeyen alanlar konusunda federal hükümet pasif bir tutum benimsemiştir. Bunda yerinden yönetim ilkesinin başarılı bir şekilde uygulanıyor olmasının da payı vardır. Federal hükümet, diğer federal hükümet organları ya da özel girişim tarafından yürütülebilecek alanlara girmekten kaçınmış ve denetleme yolunu tercih etmiştir. Buna bir ölçüde ABD siyasi hayatını şekillendiren merkezi hükümet-eyalet hükümetleri çatışmasının neden olduğu söylenebilir. Eyalet hükümetleri ve yerel yönetimler kendi alanlarına giren konulara federal hükümetin müdahil olmaması konusunda İç Savaş'a kadar büyük bir mücadele vermişler ve bunda başarılı da olmuşlardır.²⁴⁶

²⁴⁴ Anayasanın güçlü bir merkezi hükümet önerdiğine dair bir çalışma için bkz. Max M. Edling, **A Revolution in Favor of Government: Origins of the U.S. Constitution and the Making of the American State**, Oxford University Press, New York: 2003.

²⁴⁵ Brian Balogh, **A Government Out of Sight: The Mystery of National Authority in Nineteenth-Century America**, Cambridge University Press, New York: 2009, s. 4 ve s. 379.

²⁴⁶ Balogh, s. 3.

ABD'nin siyasi yapısının modern ulus devleti tecrübelerinden farkını Thomas Mann, devlet gücünün baskıcı güç ve yapıcı güç şeklinde farklı iki şekli olabileceğine dair teorisi ile açıklık getirmeye çalışır. Mann'a göre baskıcı güç daha çok ulus devletlerde görülen, sivil toplum ya da diğer güç merkezleri tarafından denetlenemeyen devlet seçkinlerinin yönetimidir. Yapıcı güç ise, devletin sivil toplumla bütünleşebilmesi ve bu yolda politikalar üretebilmesini ifade eder. Amerikan devleti kuruluş yıllarından itibaren baskıcı güce karşı örgütlenmiş bir devlettir. Güçler ayrımı konusunda oldukça hassastır ve bunu temin için denetim ve denge mekanizmaları oluşturmuştur. Federal hükümete karşı eyalet hükümetleri, eyalet hükümetlerine karşı yerel hükümetler, yürütme organına karşı yasama organı, yasamaya karşı yargı, atanmışlara karşı seçilmişler vb. siyasi rakipler buna verilebilecek başlıca örneklerdir.²⁴⁷

D. Zihni Altyapı

Amerikan iktisadi büyümesine yol açan siyasi mirasın yanı sıra sömürge döneminden bağımsız bir devlete uzanan süreci ortaya çıkaran zihni alt yapıya da değinmekte yarar vardır. Amerikan tecrübesinde bireyin özgürlüğü ve bunun teminini önceliği gören bir kamu politikası daha etkindir. İngilizlere karşı verilen bağımsızlık savaşı, yeni devletin kuruluşu ve anayasanın kaleme alınmasında büyük emekleri geçen kurucu babalar, Avrupa aydınlanma geleneğinden etkilenmiş ve fakat bu geleneğin olumsuz yanlarını da gözlemlemiş entelektüellerdi. Bu entelektüellerin birey devlet ilişkisi ile ilgili görüşlerinde en çok etkilendikleri isimlerden bir tanesi John Locke'tur.

John Locke 1691'de yayınladığı kitabında hükümetlerin insanlar tarafından kurulduğunu, dolayısıyla yine insanlar tarafından değiştirilebileceği ya da tamamen lağvedilebileceğini söyler. İnsan hem doğası hem de toplum hayatının bir gereği olarak yaşama, özgür olma ve mülkiyetini koruma hakkına sahiptir. Eğer siyasi sistem bu hakları tehdit ederse, kendi meşruiyetini ortadan kaldırmış olur. Artık o sistemde yaşayanların sistemi değiştirme hakkı doğmuştur. Locke'un "hayat, özgürlük ve mülkiyet" üçlemesi ABD'yi kuran siyasi önderlere ilham kaynağı olmuş, Özgürlük

²⁴⁷ Andrew Abbott, "A Brief Note on Pasturization", *International Journal of Comparative Sociology*, 47 2006, ss. 343-348.

Bildirgesi'ni kaleme alan Thomas Jefferson bu ilkeleri “hayat, özgürlük ve mutluluk arayışı” şeklinde formüle etmiştir.

Locke'un mülkiyet hakları vurgusu, ABD topraklarında, protestan anlayışının bir uzantısı olarak değerın tek ölçüsünün çalışmak olarak görüldüğü bir zihniyetin sahipleri tarafından kolayca benimsenmiştir. Bağımsızlığı elde eden ve devleti kuran idareciler kişinin kendi el emeğini refahın bölüşümü noktasında tek ölçüt olarak görme eğilimindeydiler. Onlara göre bireyin emeği, mülkiyetin yegâne varlık sebebiydi ve bu yüzden de mülkiyet hakkı dokunulmaz bir haktı. Herkesin emeği ile mülkiyet haklarını edindiği bir toplumda bölüşüm problemi olamazdı, çünkü bölüşüm doğal bir süreçte gerçekleşmekteydi. Mülkiyet emeğin hakkıydı ve bireyi bundan mahrum bırakmak adaletsizlikti. Adaletsizliğin olduğu bir yönetime ise baş kaldırmak Locke'un da belirttiği gibi bireyin en doğal hakkı olarak neredeyse kutsanmaktaydı.

ABD'nin kurucularını Locke'un bireyi önceleyen düşünceleri kadar etkileyen bir diğer düşünce de Cumhuriyetçilik ideali olmuştur. Bu ideale göre özgürlük siyasi katılımıla özdeş bir kavramdır. Duyarlı vatandaşlar hükümeti siyasi sürece katılarak denetlerler. İyi yöneticiler, kamu çıkarını kendi menfaatlerinin önüne koyan yöneticilerdir. Böyle olduğu müddetçe hükümet, toplumun iyi bir noktaya gelmesini sağlayabilir. Ancak bu koşulların oluşması için vatandaşların belli bir refah düzeyine erişmesi şarttır.²⁴⁸

Siyaset kurumunun eşitsizliğe yol açarak belli çıkar gruplarının erki ele geçirmesine neden olacağına dair kaygılar 19. yüzyıl boyunca ABD'nin ekonomik ve siyasi hayatını derinden etkilemiştir. Federalistler ile Anti Federalistler, Kuzey ile Güney ve kamu ile özel teşebbüs arasındaki çıkar çatışmaları bu bağlamda değerlendirilebilecek örneklerdir. Federal hükümetin gücünün artırılmasına karşı çıkan ve yetkilerini sınırlandırmak isteyenlerin en önemli dayanakları da bu kaygıydı. Bu yüzden siyasi erki elinde tutan seçilmişlerin sürekli denetlenmesi ABD siyasetinin en önemli önceliklerinden birisi olmuştur. Ancak gelir bölüşümünü güçlü bir siyasi irade

²⁴⁸ Balam, s. 568.

olmaksızın başarmanın mümkün olmadığı da bilinen bir noktaydı. ABD'nin ekonomik ve siyasi politikaları bu iki uç arasında gidip gelen bir içeriğe sahiptir.²⁴⁹

ABD'nin iktisadi büyümesinde zihniyet konusuna ilişkin değinilmesi gereken bir konu da “Amerikan pragmatizmi” denen faydacı yaklaşımın ekonomi politikalarına etkisidir. Federal sistemin bütün organlarında, kamu çıkarının gözetilmesine yönelik politikaların baskınlığının yanında, kısa vadeli ve bir an önce sonuç alma eğilimi de not edilmelidir. Bu eğilim, kamu girişimlerinin genellikle sermaye temini ve başlangıç yatırımları aşamalarından sonra özel girişimlere devredilmesi sonucunu doğurmuştur. Zaten bir tür kamu imtiyazı ile hareket eden özel işletmelerin ilk sahipleri de kamuda görevli ya da kamu organları ile maddi ilişkiler içerisinde olan insanlardı.²⁵⁰ 1820 ile 1850 arasında ekonomik büyümeyi en çok etkileyen organ olan eyalet hükümetlerinin politikalarında kamu çıkarı ile pragmatizmin zaman zaman çatışan amaçlarını gözlemlemek mümkündür. Kamunun çıkarlarının en üstün hukuk olduğu ilkesinden hareket eden yargıda da bu tür bir faydacı yaklaşımın olduğu söylenebilir. ABD yargısının kararlarında baskın etken olan kamu çıkarı yorumu, piyasanın gelişmesi, serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve girişimciliğin teşvik edilmesi önceliklerine göre şekillenmiştir.

Sonuç olarak ABD'de iktisadi büyüme olgusunu etkileyen devlet ve ekonomi algısının başlıca noktalarının, yerinden yönetim ilkesi ile kendi kaderini kendisi tayin etmek, kamu çıkarını gözetmek için ekonomik hayata müdahaleyi meşru görmek, bu anlamda da kendi başına işleyen değil “düzenlenmiş ve denetlenmiş” bir piyasa öngörmek ve nihayet bireyin özgürlüğü ve mülk edinme hakkını kutsamak olduğunu söyleyebiliriz. Bu tür bir algıda devletin ekonomik hayata müdahalesi Thomas Mann'ın ifadesiyle “yapıcı” bir işlevde ele alınmaktadır.

²⁴⁹ James L. Huston, “The American Revolutionaries, the Political Economy of Aristocracy, and the American Concept of the Distribution of Wealth, 1765-1900”, **The American Historical Review**, Vol. 98, No. 4, Ekim 1993, ss 1079-1105.

²⁵⁰ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. bkz. Robert A. Lively, "The American System, A Review Article," **Business History Review**, XXIX, 1955, 81-96.

II. ABD FEDERAL SİSTEMİ VE EKONOMİK BÜYÜME

ABD'nin siyasi yapısını oluşturan federal sistemin bir tür “piyasa dostu federalizm” olduğunu ve bu anlayışın kuruluştan I. Dünya Savaşına kadar devam ettiğini 1. Bölüm’de ifade etmiştik. ABD tipi bir federalizm yorumunda anayasal hükümlerin etkisi olduğu kadar, sömürgelerden devralınan miras ve bölgeler arası ekonomik örgütlenme farklılıkları da rol oynamıştır. Federal organlar, farklı çıkar gruplarının temsilcileri olarak, bu gruplar arasındaki güç mücadelesinin bir anlamda sahnesini oluşturmuşlardır. Farklı ekonomik amaçlar peşinde olan çıkar grupları, bu amaçlarına ulaşmak için farklı federal yönetim düzeylerini kullanmışlardır. Örneğin sanayi sektörü, federal hükümetin daha çok güçlenmesini isterken, tarım sektörü buna karşı çıkmış ve eyalet yönetimlerinin özerkliklerinin korunması amacını gütmüştür. Federal sistem, her iki çıkar grubunun ekonomik önceliklerinin uzlaştırılması temin ederek tarım ve imalat sektörünün birlikte geliştiği bir ekonomik büyüme zemini oluşturmuştur.

ABD örneği, federal sistemin ekonomik büyümeye nasıl katkıda bulunabileceğine dair öğretici bir örnektir. Merkezi yönetim ile eyalet yönetimleri arasındaki güç mücadelesi, federal sistemin kendi içerisinde hem genişleyici hem de dengeleyici bir rol oynamıştır. Burada anahtar kelime rekabettir. Federal sistemin birbirini dengelemeye yönelik farklı düzeylerinin çatışan rolleri, ekonomik gelişmenin temel dinamiğini oluşturmuştur. Eyaletler, şehirler ve yerel yönetimler kendi aralarında, girişimcileri ve sermayeyi çekebilmek, en iyi iletişim ve ulaşım alt yapısını inşa etmek, en iyi okullara sahip olmak gibi ekonomik büyümeyi hızlandıracak bir rekabetin içerisinde olmuşlardır. Federal sistem bu anlamda iyi örnekleri teşvik edici, kötü örneklerden sakındırıcı bir tecrübe ortamı sağlamış ve öğrenmeye ve gelişmeye açık Amerikan toplumu için katalizör vazifesi görmüştür.²⁵¹

Bağımsızlık döneminden İç Savaş’a kadar -Hamilton dönemi hariç- federal hükümetin anayasada belirtilen sınırların içerisinde kalması, bu organın ekonomik

²⁵¹ Bir iktisat tarihçisi ekonomik merkezler arasındaki bu ticari rekabeti Eski Yunan site devletlerine benzeterek “yerel merkantalizm” olarak adlandırmıştır. Bunun için bkz. George Rogers Taylor, **The Transportation Revolution, 1815-1860**, Rinehart & Company, New York: 1951, s. 98.

büyüme konusundaki katkılarını sınırlamıştır. Örneğin altyapı konusunda federal hükümetin, Ohio'ya yapılan yol hariç ulusal düzeyde bir altyapı yatırımı yoktur. 1790 ile 1860 arasında ulaşım iyileştirmelerine 54 milyon dolar harcayan federal hükümet, bu harcamayı anayasada açıkça belirtilen nehir, liman ve trafik düzenlemelerine sarf etmiştir. Hâlbuki aynı dönemde eyalet hükümetleri ve yerel idarelerin ulaşım altyapısına yaptığı yatırım 450 milyon dolarla federal hükümetin tam dokuz katı olarak gerçekleşmiştir. Federal hükümetin altyapı yatırımlarını bu kadar kısıtlı tutmasında, bu organın rolü ve gücünü sınırlı tutmak isteyen siyasi irade kadar, eyaletlere yapılacak yatırımlarda adil davranma güdüsü de rol oynamıştır. Bu ikinci eğilimin, ekonomik büyüme noktasında eyalet hükümetlerine geniş bir alan bıraktığını söylemek yanlış olmaz.²⁵²

Ancak eyaletlerin bütçe sınırlamaları bu alanın rahat kullanımını engellemiştir. Eyalet hükümetlerinin vergi koymak noktasında yetkileri sınırlıydı. Federal hükümetin kaynaklarını kullanma ve borç alma noktasında da özgür değillerdi. Örneğin alt yapı projelerine yönelik fon temini dışında tahvil ihraç edemezlerdi. Bu durum, eyaletlerin ödemeler dengesi konusunda dikkatli olmaları sonucunu doğurmuş, ekonomi yönetimindeki en önemli önceliklerini denk bütçe kaygısı oluşturmuştur.²⁵³

19. yüzyılın ilk yarısında, federal hükümet ve eyalet hükümetleri arasındaki ilişkide çift başlıktan daha çok işbirliği tablosu hâkimdir.²⁵⁴ Eyaletlerin ekonomi politikalarını merkantilist eğilimlerin şekillendirdiği bu dönemde güç dengesini Yüksek Mahkeme sağlamıştır. Mahkeme, federal hükümetin ve eyalet hükümetlerinin sorumluluklarına ilişkin yeni içtihatlarla bulunarak bu iki gücün birbirini dengelemesi gerektiği eğilimi içerisinde olmuş ancak yasama organları arasında Yüksek Mahkeme'nin öngördüğü şekilde bir rekabete, en azından ekonomik anlamda, rastlanmamıştır. Bu süreç federal hükümetten çok eyalet hükümetlerinin müdahaleci

²⁵² Wallis, s. 164.

²⁵³ Ronald McKinnon "Market-preserving Federalism in the American Monetary Union" Editör: M. Blejer ve T. Ter-Minassian, **Macroeconomic Dimensions of Public Finance: Essays in Honour of Vito Tanzi**, Routledge, London: 1997, ss. 73-93.

²⁵⁴ Roscoe Martin **The Cities and the Federal System**, Atherton, New York: 1965, ss. 37-38.

ekonomik politikalarının öne çıktığı bir dönemdir. Bu adem-i merkeziyetçi yapı eyalet mahkemelerinin kararlarını da öne çıkartmıştır.²⁵⁵

Eyalet hükümetleri, sömürge döneminden kalan bir gelenekle merkantilist politikalar izlemişler, bu da eyaletler arasında ekonomik büyüme noktasında bir yarış ortamı oluşturmuştur. İnsan kaynağının kıt olduğu, girişimciliğin teşvik edildiği ve sermaye birikimine gereksinim duyulan bu ortamda eyalet hükümetleri ekonomik cazibe merkezi olma çabasına girişmişlerdir. Yüksek nüfus hareketliliği ve rekabet, eyaletlerin sınırlama ve müdahalelerinde sürekli göz önünde tutmaları gereken hususlardı. Eyaletler arası ticaretin serbestliği, herhangi bir ekonomik avantaj kaybı yaşayan eyalet vatandaşlarının başka eyaletlere göç etmeleri sonucunu doğuruyordu. Göçü engellemek, dahası dışarıdan göçü teşvik ederek girişimci insan kaynağını kendi sınırları içine çekmek isteyen eyalet yönetimleri ekonomi politikalarını bu amaçlar doğrultusunda şekillendirmişler, bu da seçmenlerinin çıkarlarını koruma kaygısını hep göz önünde tutmaları sonucunu doğurmuştur. Halkın refahının en üstün hukuk olduğu şeklindeki anlayış ve kamu çıkarının önceliği bu rekabet ortamının bir sonucudur.

Sonuç olarak, 19. yüzyılın ilk yarısında ABD federal sisteminin işleyişini şekillendiren en önemli noktaların, kapitalizm ve piyasaya duyulan güvensizlikle beraber kamu ekonomisi ve çıkarının öncelenmesine dayanan bir ekonomik anlayış olduğu söylenebilir. Bu, serbest piyasa ekonomisi ile planlı ekonomi arasında gidip gelmiş bir sarkaç modelinin oluşmasına neden olmuştur.²⁵⁶ Federal hükümet ve eyalet hükümetleri “kamu çıkarı” olarak adlandırılan kavramın serbest piyasa ekonomisinden kaynaklanan bir avantaj kaybı yaşaması durumunda hemen müdahalede bulunmuş, diğer taraftan ekonomik büyümenin gerektirdiği sermaye birikimi, girişim özgürlüğü ve piyasa koşullarını sağlamaya çalışmışlardır.²⁵⁷ Şimdi de bu çerçeveye ilk kurucu metin olarak anayasanın ve yargının nasıl bir katkısının olduğuna bakmaya çalışacağız.

²⁵⁵ Henry Scheiber, “Federalism and the American Economic Order, 1789-1910”, **Law & Society Review**, 10, 1975, s. 57.

²⁵⁶ Hughes, s. 95.

²⁵⁷ Hughes, s. 95.

A. ABD Anayasasının Rolü

1777’de yürürlüğe giren Konfederasyon Sözleşmesi federal hükümete vergi koymak gibi bir yetki vermemişti. Bağımsızlık savaşının masraflarının eyaletlerin topladıkları vergilerden karşılanması öngörülmüş, ancak bu hayata geçirilememişti. Federal hükümet, gelir temini için 1780’lerin başında % 5 oranında bir gümrük vergisi konulmasını teklif etmiş, ancak bu da birkaç eyaletin karşı çıkması yüzünden kabul görmemişti.

1789’da kabul edilen anayasa bunlar dikkate alınarak hazırlandı. Konfederasyon Sözleşmesinde öngörülen zayıf merkezi hükümet, güçlü eyalet hükümetleri formülü yeni anayasada yerini güçlü merkezi hükümet ve yetkileri sınırlandırılmış eyalet hükümetleri formülüne bıraktı.

Yeni anayasa ile federal hükümete vergi koyma yetkisi tanındı. Bu yetkinin kullanımı önceden olduğu gibi çoğunluk şartına bağlanmamıştı. Para basmak ve değerini belirlemek konusunda yetki federal hükümete aitti. Yine, dış ilişkiler ve dış ticaret, milli savunma ve eyaletler arası ticaretin düzenlenmesi federal hükümete bırakılmıştı.

Federal hükümetin vergi koyma hakkı, kendi gelir kaynaklarına sahip olması açısından önemliydi. Böylece yetkilerini rahatça kullanma hakkına kavuşmuş ve zamanla diğer federal organlara karşı kendine ait özerk bir alan oluşturmuştur. Para basma ve değerini düzenleme yetkisini eline alması, mali disiplini sağlamış, iflas düzenlemesi ve posta hizmetlerinin geliştirilmesi ise işlem maliyetlerini düşürmüştür.²⁵⁸

Anayasanın ekonomik büyümeye en büyük katkısının ticaret ile ilgili düzenlemesi olduğu söylenebilir.²⁵⁹ Eyaletler arası ticareti serbest bırakan bu madde

²⁵⁸ Sonia Mittal, Jack Rakove ve Barry Weingast, “The Constitutional Choices of 1787 and Their Consequences”, Editörler: Douglas A. Irwin ve Richard Sylla, **Founding Choices: American Economic Policy in the 1790s**, **Founding Choices**, University of Chicago Press, Chicago: 2010.

²⁵⁹ Ticaretle ilgili yetkileri düzenleyen 1. Madde 8. Bölüm Kongre’ye aşağıdaki yetkileri vermiştir:

1. Resim, harç, vergi ve dolaylı vergi (excises) tahakkuk ettirmek ve tahsil etmek; kamu borçlarını ödemek ve Birleşik Devletlerin ortak savunmasını ve genel refahını sağlayacak önlemler almak; bütün harçlar, vergiler ve dolaylı vergiler Birleşik Devletler’in her tarafında aynı ve eşit olmalıdır.

2. Birleşik Devletler nam ve hesabına borçlanmak

3. Yabancı milletler, Birleşik Devletlere mensup eyaletler ve yerli kabilelerle ticareti düzenlemek.

ayrıca eyaletler arası mali ya da gerçek bütün koruma engellerini kaldırmıştır. Bu madde ile eyaletlerin korumacı tavırları merkezi hükümetin çok fazla güçlendirilmesine gerek kalmadan sınırlandırılmıştır. Böylece dünyanın en büyük birleşik pazarlarından birisi ortaya çıkmıştır.²⁶⁰

Diğer taraftan anayasanın özel mülkiyetin korunması ve sözleşmelerin geçerliliğine ilişkin düzenlemeleri de ekonomik büyümeye katkı sağlamıştır. Bu düzenlemeler serbest ticareti ve girişimciliği teşvik etmiş, ekonomik hareketliliğin artmasını sağlamıştır.²⁶¹

ABD anayasası, ekonomik büyüme için herhangi bir reçete önermemiştir. Federal hükümetin işlevlerini belli başlıklarla sınırlandırmış, bu da tarihi süreçte federal hükümetin ekonomik büyümeye ilişkin rolünü sınırlandırmıştır. Ancak anayasada federal organların kendi içerisinde rekabeti mümkün kılacak bir çerçeve oluşturulmuş olması ekonomik büyümenin her koşulda yürütülmesini sağlayacak daha önemli bir katkı olarak görülebilir. Nitekim bu düzenleme federal hükümetin bölüşüm ve dağıtım işlevinde pasif kalmasını sağlamış, üretim faaliyetini hızlandırmış ve eyaletler arası rekabeti ortaya çıkarmış, tüm bunlar da ekonomik büyümeye olumlu katkı sağlamıştır.²⁶²

Anayasa ayrıca eyaletlere, bir takım çıkar gruplarının ve bölüşüm ortaklıklarının isteklerine cevap vermelerini sağlayacak bir özerklik alanı da vermiş, ama bunu sadece eyalet sınırları içerisinde kalmak şartına bağlayarak, ortaklık ya da çıkar gruplarının projelerinin ulusal ölçeğe ya da etkiye erişmesini engellemiştir.

4. Vatandaşlığa kabul için belirli kurallar koymak ve iflasa ilişkin bütün Birleşik Devletler’de ortak yasalar yapmak.

5. Para basmak ve bunun ve diğer yabancı paraların değerlerini tayin etmek ve ölçü ve tartı oranlarını belirlemek.

6. Devlet tahvillerinin ve Birleşik Devletlerde tedavülde bulunan paranın taklit edilmesine yönelik cezalar koymak.

7. Posta merkezleri kurmak ve posta pulları basmak.

8. Yazar ve mucitlere, sınırlı bir müddet için, yazıları ve icatları üzerinde mutlak bir hak tanıyarak faydalı ilim ve sanatların gelişimini teşvik etmek. (Sadeleştirilmiştir.)

Daha geniş bilgi için bkz. Muvaffak Akbay, “Amerika Birleşik Devletleri Anayasa Metinleri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 7, Sayı: 1-2, 1950, s. 446-493.

²⁶⁰ Sonia Mittal, “Constitutional Stability in a Changing World: Institutions, Learning, and Adaptive Efficiency, Working Paper, Department of Political Science, Stanford University.

²⁶¹ Gary M. Walton ve James F. Shepherd, **The Economic Rise of Early America**. Cambridge University Press, NY: 1979, ss. 187-188.

²⁶² Terry L. Anderson ve P. J. Hill, “Economic Growth in a Transfer Society: The United States Experience”, **The Journal of Economic History**, Vol. 41, No. 1, The Tasks of Economic History, Mart 1981, ss. 113-119.

Anayasanın ekonomik büyüme anlamında getirdiği en büyük yeniliklerden bir tanesi de entelektüel mülkiyetin korunmasına yönelik patent sistemi düzenlemesidir. Girişimciliği ve yeniliği teşvik amacı taşıyan bu düzenleme Avrupa'daki gibi patent alımı için yüksek ücretler ödenmesini gerektirmiyordu. ABD'de patent almak için ödenmesi gereken miktar İngiltere'nin ancak yirmide biri kadardı. Patenti yapılan ürün ya da yeniliğin özelliklerinin hemen kamu ile paylaşılması patent sahibinin haklarını garanti altına alıyordu.²⁶³

ABD patent sistemi, herkesin teknolojik gelişmeyi etkileyebilecek ya da değiştirecek yenilikler yapabileceği varsayımına dayanmaktadır. Entelektüel mülkiyet haklarının garanti altına alınması sıradan insanların teknolojik bilgi üretimine katılmasını kolaylaştırmayı ve teşvik etmeyi amaçlıyordu. Sistemin, düşük patent ücreti, patenti alınacak ürün ya da bilginin denetimi ve yasal güvence şeklinde ortaya çıkan üç boyutu da bu amaca yönelikti.

ABD'nin, Avrupa ülkelerine göre daha gelişmiş bir patent sistemine sahip olması teknolojik değişimi olumlu etkilemiştir. Yeni teknolojik bilgilerin yayılması, bir sisteme oturtulması ve en önemlisi piyasanın gereksinim duyduğu bir içerikte ortaya konması bu sistem sayesinde mümkün olmuştur. Sistemin, patent sahiplerinin haklarını koruma öncelikli olması teknolojik girişimciliğin ve yaratıcılığın önünü açmıştır.²⁶⁴

Sonuç olarak anayasanın ülkeyi tek bir piyasa gibi gören bir ekonomik bakış açısı ile kaleme alınmış olması, federal devletin tüm organlarının ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve girişimcilerin özgürce faaliyette bulunabilmeleri hususlarını gözetmeleri sonucunu doğurmuştur. Bireyin haklarının çoğunluğun çıkarlarına feda edilmediği ve fakat kamu çıkarı kavramının sürekli önde olduğu bir yönetim geleneğinin de etkisi ile ekonomik hareketlilik ve canlılık sürekli kılınmış, kölelik bağlamındaki uzlaşıya dayanan siyasi istikrar da bu sürekliliği olumlu etkilemiştir. Diğer taraftan federal hükümetle eyaletler arasındaki denge mekanizması ekonomik

²⁶³ B. Zorina Khan and Kenneth L. Sokoloff, "Institutions and Technological Innovation During the Early Economic Growth: Evidence from the Great Inventors of the United States 1790-1930", Editörler: Theo Eicher ve Cecilia Garcia-Penalosa, **Institutions and Economic Growth**, MIT Press, Cambridge: 2006 içinde.

²⁶⁴ ABD'nin patent sisteminin özellikle imalat sektörünün gelişimini nasıl desteklediğine dair bir çalışma için bkz. Petra Moser "How Do Patent Laws Influence Innovation? Evidence From Nineteenth-Century World's Fair", **American Economic Review**, v95, 4, Eylül 2005, ss. 1214-1236.

büyümeyi olumlu etkilemiş, eyalet hükümetleri ve yerel yönetimlerin kendi sınırları içerisinde sahip oldukları otonomi, ekonomik büyümeyi ve hareketliliği hızlandıran bir rekabet ortamı oluşturmuştur.

Rekabetin özünü, anayasada sınırları çizilmesine rağmen eyalet hükümetleri ile federal hükümet arasında sürekli yaşanan yetki sorunu tartışması oluşturmuştur. Rekabetin ortaya çıktığı başlıca konular kölelik sorunu, gümrük vergileri ve bankacılık düzenlemeleriydi. Bu sorunların çalışmamızın süreci içerisinde ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini her konu ile ilgili bölümde ayrıca inceleyeceğiz. Burada ifade edilmesi gereken nokta bu çatışma süreci içerisinde ekonomik yetkinin büyük oranda eyalet hükümetleri tarafından kullanılmış olması gerçeğidir. 1841’de eyalet hükümetlerinin borçları 193 milyon dolar, yerel idarelerin borçları 25 milyon dolar civarındayken, federal hükümetin borcu sadece 5 milyon dolardı. Bu, üç ayrı hükümet düzeyinde ekonomik faaliyetlerin nasıl temsil edildiğini göstermesi açısından ilginç bir göstergedir.²⁶⁵ Özellikle 1820 sonrasında İç Savaş’a kadar süren devrede eyalet hükümetleri ekonomik büyüme için çok önemli olan alt yapı yatırımlarını gerçekleştirmiş, bankalar açmış ve ulaşım projelerini hayata geçirmişlerdir. İşletmelerin kamu çıkarı ve yararı bağlamında teşvik edilmesi, sermaye birikimi, girişimciliğin özendirilmesi gibi faaliyetler eyalet hükümetlerinin ekonomik büyümedeki katkısının federal katkıdan daha fazla gerçekleşmesi sonucunu doğurmuştur. Federal hükümetin bu alanlarda üstlendiği rol sınırlıdır. Milli Banka ve ulusal yol ağı federal hükümetin bu süreçte gerçekleştirdiği iki önemli katkıdır.

B. Hukuki Yapı ve Yüksek Mahkemenin Rolü

19. yüzyılın ilk yarısında meydana gelen ekonomik büyümede yasama organları yanında yargı da önemli rol oynamıştır. Sömürge döneminden bu yana kamu çıkarının korunmasını sağlayan bir denetim mekanizması işlevi görmüş olan yargı organları, bağımsızlıktan İç Savaş’a kadar olan süreçte bu eğilimi korumakla beraber bireyin ve işletmelerin ekonomik faaliyetlerinin engellenmemesi noktasındaki liberal

²⁶⁵ Price Fishback (Editor), **Government and the American Economy: A New History**, University of Chicago Press, Chicago: 2007, s. 26.

yaklaşımından etkilenmiştir. Bunun en önemli sonuçlarından birisi rekabet kavramının ekonomik büyüme açısından olumlu bir kavram olarak görülmeye başlamasıdır.

ABD yargısı, jüri sistemi ile çalışan, yasalarla sınırlı ve fakat mahkeme kararları ile gelişen İngiliz medeni hukukunu esas almıştı. Yargı kararları ile yapılan açılımlar, ABD ekonomik büyümesinin önündeki engellerin kaldırılması, rekabetin teşvik edilmesi, eyaletler arası ticaretin yaygınlaştırılması ve geniş bir piyasanın oluşumu noktasında katkı sağlamıştır.

Yüksek mahkeme kararları, yasamaya verilen anayasal yetkilerin kullanımı ve pratikteki uygulamaları noktasında belirleyici olmuştur. Bu kararların bir tarafta kamu çıkarını önceleyen Cumhuriyetçi idealler, diğer tarafta Locke'un fikirlerinden etkilenecek bireyi korumayı esas alan liberal düşünceler arasında salındığı söylenebilir.²⁶⁶ Ancak yargı kararlarında genel temayül "Yasal Gerçeklik" şeklinde nitelenen, piyasalardan gelen baskıları dikkate alan ve soyut bir takım çıkarımlardan daha ziyade pratik ve gerçek amaçlara hizmet eden hukuk doktrini olmuştur.²⁶⁷

Örneğin Yüksek Mahkeme'nin 1819'da aldığı Dartmouth College-Woodward kararı işletmelerin gelişmesi, mülkiyet haklarının korunması ve genel olarak ekonomik büyümeye katkısı açısından çok önemli bir karardır. New Hampshire eyaletinin Dartmouth College'ın eyalet üniversitesine dönüştürülmesine ilişkin kararını engelleyen Yüksek Mahkeme özel şirket olan bu okulun kurumsal yapısının bir sözleşme olduğunu, dolayısıyla ihlal edilemeyeceğini vurgulamıştır.²⁶⁸

Dartmouth College-Woodward kararı, işletmelerin, tıpkı bireyler gibi mülkiyet haklarına sahip olduklarını tescil etmiş, eyalet hükümetlerinin bu kurumlar üzerindeki etkilerini sınırlandırarak sermaye gelişimini ve yatırım girişimlerini kolaylaştırıcı bir ortam oluşturmuştur.²⁶⁹

²⁶⁶ Balam, s. 556.

²⁶⁷ Harry N. Scheiber, "Federalism and the American Economic Order, 1789-1910", s. 61.

²⁶⁸ Fishback, s. 7.

²⁶⁹ James Olson, **Encyclopedia of the Industrial Revolution in America**, Greenwood Publishing Group, Westport: 2001, s. 66.

1837’de Yüksek Mahkeme alt yapı yatırımları konusunda önemli bir karara imza atmıştır. Massachusetts eyaleti, 1828’de Warren Bridge Şirketi’ne Boston ile Charlestown’u birbirine bağlayan ücretsiz bir köprü yapma imtiyazı vermişti. Aynı yerde 1785’ten bu yana ücretli bir köprü işleten Charles River Bridge Şirketi, imtiyaz hakkının ihlal edildiği iddiası ile kararı yargıya taşıdı. Dava dokuz sene sonra Yüksek Mahkeme’ye intikal etti. Mahkeme, Dartmouth College kararının aksine, Charles River Bridge Şirketi’nin başvurusunu reddetti. 1785’de verilen imtiyazın tekel imtiyazı olmadığını karara bağlayan mahkemeye göre 1828’de eyalet yönetimi tarafından verilen yeni imtiyaz geçerliydi. Kararın gerekçesinde mahkeme başkanı Taney, tersi bir kararın, daha evvel alınmış imtiyaz sahiplerini harekete geçireceğini ve bunun da yeni yapılmış alt yapı yatırımlarına zarar vereceğini ifade ediyordu. Mahkeme, bu kararıyla aslında, ekonomik gelişme için rekabetin engellenmemesi gerektiğine hükmetmişti.

Yüksek Mahkeme’nin 1824 tarihli Gibbons-Ogden kararı da kıtasal bir piyasanın oluşması noktasında önemli katkı sağlamıştır. New York’la New Jersey arasında buharlı gemi işletenlerin imtiyaz haklarına ilişkin bu karar, New York eyaletinin federal izin belgesi olan bir işletmeciyi, kendi eyaletine ait izin belgesi olmadığı gerekçesiyle çalıştırmak istememesi üzerine alınmıştır. Yüksek Mahkeme, federal düzenlemenin olduğu ticari bir konuda eyalet yasalarının geçerli olmayacağına hükmederek, eyaletler arası ticareti serbest bırakan anayasa hükmünü destekleyici bir karar almış oldu. Gibbons-Ogden kararı kısa zamanda ulusal buharlı gemi işletim ağının gelişmesine yol açmıştır.²⁷⁰

1832 tarihli menkul kıymetlerin geçerliliğine ilişkin Swift-Tyson kararı eyaletler arası ticaret hukuku farklılıklarını giderici bir etki meydana getirmiş ve tüm ülkede geçerli bir ticaret hukukunun oluşmasına zemin hazırlamıştır. Yüksek Mahkeme’nin bu kararları alırken ekonomik büyümeyi, rekabeti ve piyasanın gelişimini teşvik edici liberal bir zeminden mi yoksa kamu çıkarını önceleyici ve yargının dengeleyici bir konumda kalmasını öngören Cumhuriyetçi ideallerden mi hareket ettiği

²⁷⁰ Yüksek Mahkeme’nin tarihi ile ilgili bir kitap kaleme almış olan Charles Warren, Gibbons v. Ogden kararını, “Amerikan Ticaretinin Özgürlük Bildirgesi” olarak adlandırmıştır. Geniş bilgi için bkz. John Steele Gordon, “10 Moments That Made American Business”, **American Heritage Magazine**, February/March 2007, Volume 58, Issue 1, http://www.americanheritage.com/articles/magazine/ah/2007/1/2007_1_23.shtml

noktası tartışmalıdır. Ancak mülkiyet haklarının teminat altına alınması bu dönem hukukçularının ortak amaçlarından birisi olmuştur.²⁷¹

Dönemin hukuki yapısına ilişkin önemli çalışmalara imza atmış Herbert Hovenkamp’a göre yargının kararlarındaki temel belirleyici, klasik ekonominin gerekleridir. Locke’un fikirlerine dayalı bir liberalizmden esinlenen bu ekonomik anlayışa göre bireyin girişimcilik özgürlüğü ve serbest piyasanın işlerliğinin önündeki engeller kaldırılmalıdır. Hovenkamp, Yüksek Mahkeme’nin Charles River Bridge Kararı’nın, bu eğilimi yansıtan en önemli karar olduğunu söyler.²⁷² Bu karardan sonra eyalet hükümetleri, işletmelerin gelişimi noktasındaki engelleri kaldırma ve ekonomik faaliyetlerde tarafsız bir pozisyona çekilme eğilimi içerisine girmişlerdir. Nitekim bu tarihten sonra birçok eyalette girişimcilere ve ticaret yapmak isteyenlere yönelik denetlemeler azalmıştır.²⁷³

19. yüzyıldaki yasal düzenlemelerin ekonomik büyüme ile ilişkisi hakkında en kapsamlı çalışmaları yapmış olan William Hurst’e göre ise dönemin mahkeme kararları ve yasal düzenlemelerinde bütüncül bir amaçtan söz edilemez. Ancak dönemin pozitif hukuk anlayışının piyasanın daha iyi işlerlik kazanması için kurumları şekillendirdiği söylenebilir. Dönemin yargı kararlarında sözleşme, mülkiyet ve suç gibi kavramlara yüklenen farklı içerikler, aslında yargının, özel girişimciliği ve piyasa güçlerini yönetmek için ortaya koyduğu faydacılığın bir göstergesidir.²⁷⁴ Yargı, aldığı kararlar ile teknolojik değişim ve ekonomik büyümenin yolunu açmaya gayret etmiş, hatta bu gayreti çok zaman kazanılmış mülkiyet haklarına rağmen yapmıştır.²⁷⁵

Dönemin yargısı ile ilgili çalışmalar yapan hukukçular, o dönem yargı kararlarının sermaye birikimine dikkate değer katkılar yaptıklarını belirtirler. Yargı düzenlemeleri üretimi ve maddi gelişimi hızlandırmayı hedefleyen faydacı bir tabiata

²⁷¹ Harry N. Scheiber, “Review: Private Rights and Public Power: American Law, Capitalism, and the Republican Polity in Nineteenth-Century America”, **The Yale Law Journal**, Vol. 107, No. 3, Aralık 1997, s. 832.

²⁷² Herbert Hovenkamp, “The Classic Corporation in American Thought”, **The Georgetown Law Journal**, Vol. 76: 1593, 1988, ss. 1594-1640.

²⁷³ Balam, ss. 594-595.

²⁷⁴ Harry N. Scheiber, “Review: Private Rights and Public Power: American Law, Capitalism, and the Republican Polity in Nineteenth-Century America”, s. 832-833

²⁷⁵ James Willard Hurst, **Law and the Conditions of Freedom in the Nineteenth-Century United States**, University of Wisconsin Press, Madison: 1956, s. 3-32.

sahip, çoğunlukla işlevsel düzenlemelerdir.²⁷⁶ Ancak tüm anayasa ve özel hukuk kararlarında “kamu hakları” ya da sömürge döneminden bu yana geldiği şekliyle “salus populi-kamu çıkarı en üstün huktur” anlayışı gözetilen bir diğer husus olmuştur.²⁷⁷

Sonuç olarak 1789 anayasası ile başlayan ve İç Savaş’a kadar geçen sürede, federal hükümetin ekonomik büyümeye ilişkin rolü, bu organın rolüne ilişkin anayasa yorumları yüzünden sınırlı kalmıştır. Diğer taraftan eyaletler; güvenlik, vergileme ve kamulaştırmaya ilişkin hakları ve ticaret hukuku, şirket hukuku, iş hukuku gibi ekonomiyi ilgilendiren alanların çoğunda düzenleme yapma yetkileri ile ekonomik büyüme konusunda ciddi bir rol oynamışlardır. Yüksek Mahkeme’nin sözleşme, serbest ticarete ilişkin kararları da buna olumlu katkı sağlamıştır. Federal hükümet, eyalet hükümetleri ve yargı arasındaki bu rol dağılımı ve daha önemlisi bu dağılımın farklı organlar arasındaki rekabet anlayışı ekonomik büyüme lehinde gerçekleşmiş, dolayısıyla farklı düzeylerdeki yönetim organları arasındaki rekabete dayanan bir yönetim tarzı olarak federal sistem ABD’nin 1790–1860 arasındaki ekonomik büyümesine olumlu katkı sağlamıştır. Bundan sonraki bölümde bu katkıyı ortaya çıkaran federal sistemin özellikleri gösterilmeye çalışılacaktır.

C. Siyasi Yapılanma ve Federal Sistem

1. ABD Federal Sisteminin Özellikleri

ABD’nin siyasi yapısı federal sistemdir. Federal sistem, aynı coğrafya ve insan topluluğu üzerinde sorumlulukları, yetkileri ve sınırları olan birçok hükümetten oluşur. Siyasi yetki federal, eyalet ve yerel olmak üzere üç temel düzeye dağılmıştır. Ancak bu düzeylerin altında da farklı ve karmaşık bir yapılanma mevcuttur. Doğası itibarıyla karmaşık bir sistem olan federal sistem ABD söz konusu olunca içinden çıkılmaz bir hal

²⁷⁶ Amerikan Hukukun Tarihi adlı kitabında 1776-1847 döneminde hükümet müdahalesinin önemini aktaran Lawrence Friedman’a göre ticaret hukuku pratik ve teşvik edicidir. Daha geniş bilgi için bkz. Lawrence Friedman, **The History of American Law**, 3rd Edition, Simon & Schuster, New York: 2005.

²⁷⁷ Kamu çıkarı kavramının gözetilmesinde eyalet mahkemelerinin Yüksek Mahkeme ile paralel bir işlevinin olduğu söylenebilir. Özellikle Massachusetts Yüksek Mahkemesi 1800’lü yılların başında aldığı kararlarla işletmelerin kamu işlevleri ve özel girişim rolü konusunda belirleyici olmuştur. Daha geniş bilgi için bkz. Harry N. Scheiber, “Review: Government and the Economy: Studies of the “Commonwealth” Policy in Nineteenth-Century America”, ss. 135-151; Harry N. Scheiber, “Property Law, Expropriation, and Resource Allocation by Government: The United States, 1789-1910”, **The Journal of Economic History**, Vol. 33, No. 1, The Tasks of Economic History, Mart 1973, s. 235 ve Handlin Oscar ve Mary Flug Handlin, **Commonwealth: A Study of the Role of Government in the American Economy: Massachusetts, 1774-1861**, Belknap Press, New York: 1987, s. 213.

alabilir. Bugün itibarıyla ABD’de 89 binden fazla ayrı hükümet birimi bulunmaktadır. Federal hükümetin altında her birinin kendisine göre alt birimleri ve kendi kendine yönetim güçleri bulunan 50 eyalet hükümeti, 3033 il, 19,492 belediye, 16,519 ilçe idaresi, 37,381 özel bölge idaresi ve 13,051 okul idaresi vardır. Ulusal hükümetin kendi içindeki örgütlenmesi de karmaşıktır. İki meclis, 435 kongre komitesi ve 200’den fazla alt komite federal çatı altında faaliyet göstermektedir. Yargı, özel yetkili mahkemeler dışında 94 ayrı federal birime bölünmüştür. Yürütme 15 ayrı bakanlık, 137 federal ajans ve komisyondan oluşur ve yetkisini yaklaşık 80 bin sayfalık kural, kanun ve tüzük çerçevesinde kullanır.²⁷⁸ Bu devasa yapının, modern ulus devletten en önemli farkı dikey değil yatay bir örgütlenmeye sahip oluşudur. Güç birleştirilmekten daha ziyade yayılmıştır. Siyasi güç merkezi olarak federal hükümeti görmek yanıltıcı olabilir; güç merkezde değil çevrededir.

Federal sistemle ilgili en önemli çalışmaları yapmış olan Riker’in konuyu ele aldığı 144 sayfalık “Federalizm: Kaynağı, İşleyişi ve Önemi” (Federalism: Origin, Operation, Significance) adlı kitabı tarihi süreçte ABD federalizminin ortaya çıkışını ve temel özelliklerini oldukça net çizgilerle ortaya koyan temel bir çalışmadır. Kitap şu cümle ile başlar: “Bu çağ federalizm çağıdır.” Ve şu cümle ile sona erer: “Kim ABD’de ırkçılığı reddederse federalizmi reddetmiş olur.”²⁷⁹ Riker’in büyük tartışmalara neden olan kitabını neden böyle bir cümle ile sonlandırdığını anlamak için ABD’nin kuruluşundan İç Savaş’a kadar geçen sürede nasıl olup da kölelik kurumunu devam ettirebildiği sorusunu cevaplamak gerekir. Sanayileşen Kuzey eyaletlerinin bütün gayretlerine rağmen, Güney eyaletlerinin köleliği 19. yüzyılın ilk yarısı boyunca devam ettirmeyi başarması, federal sistem sayesinde. Bu anlamda Riker ABD federalizminin özünü oluşturan temelin Kuzey ve Güney eyaletleri arasındaki çatışma olduğunun altını çizer.

Federal sistemle ilgili çalışmaları Riker’den önce ve Riker’den sonra şeklinde ayırmak mübalağa olmaz. Federal sistemin teorisini bireyler üzerinden yeniden oluşturan Riker, federal sistemi, grupların, toplulukların ya da farklı milletlerin bir araya gelerek oluşturdukları bir uzlaşıdan daha çok yönetimin nasıl olması gerektiğine dair

²⁷⁸ U.S. Department of Commerce, **Census of Governments**, Government Printing Office, Washington, D.C., 2007.

²⁷⁹ William Riker, **Federalism: Origin, Operation, and Significance**, Little Brown, Boston: 1964.

farklı çıkarımları ve öngörülerini olan bireylerin çıkar çatışması olarak tanımlamıştır. Bu anlamda federal sistemi anlamak demek çatışmaya giren bireylerin hangi güdülerle hareket ettiklerini ve neden uzlaştıklarını anlamak demektir. Kuşkusuz bu bireyler, sıradan insanlar değil, yine grupları ya da toplulukları temsil eden siyasetçilerdir. Ama Riker, bu bireylerin karar alma süreçlerinde, temsil ettikleri grup ya da toplulukların çıkarlarına göre değil kendi çıkarlarına göre hareket ettiklerine inanır. Siyasetçilerin federalizmi desteklemelerinin altında ise siyasi rekabet ve ayakta kalma güdüsü yatar. Federal kuram, kurumların siyasi rekabeti nasıl şekillendirdiklerini ve politikacıların federalizmi desteklemeleri ya da reddetmelerine yol açan teşvikleri nasıl oluşturduklarını inceler. Bir federal sistemin ayakta kalabilmesi siyasetçilerin (hükümetlerin) ne kadar doğrudan teşvikler aldıklarına bağlıdır. Federal sistemin tarafları arasındaki pazarlık anayasa yapımı sırasında ortaya çıkar. Bu pazarlığın başarıya ulaşması ancak güçlü bir merkez sayesinde mümkündür.²⁸⁰

Riker, anayasa pazarlığı ile ortaya çıkan ve merkezi hükümetin daha önde olduğu yapının ABD tarihinde tecrübe edildiğini ve ABD anayasasında merkezi federalizm olarak geçen ifadenin bunu anlattığını iddia eder. Riker'e göre federalizm bir denge sistemi değildir. Federal sistem bir tür koalisyondan ibarettir ve koalisyonun değişme olasılığı dengenin bozulma olasılığı kadar yüksektir. Bu anlamda federal sistem istikrarsız bir sistemdir; bireylerin çıkarlarının değişmesine bağlı olarak değişebilir.²⁸¹

ABD federal sisteminin en temel özelliği merkezi hükümet ile üye hükümetler arasında yürütme gücü ve sorumluluklar açısından meydana gelen rekabet ve çatışmadır. Federal sisteminde en tepede anayasa yer alır. Yetkileri belirlenmiş ve sınırlandırılmış farklı hükümetler, bu anayasa çerçevesinde faaliyet gösterirler. Bunu denetleyen ve dolayısıyla anayasayı yorumlayan kurum ise bağımsız yargıdır. Federal hükümet ve eyalet hükümetleri, farklı güçlere ve amaçlara sahip ve fakat aynı coğrafi alan üzerinde yetkili kurumlardır.²⁸² Aralarındaki rekabet ancak halkın çıkarlarının

²⁸⁰ Riker, s. 102.

²⁸¹ Riker, s. 7.

²⁸² Oktay Uygun, **Federal Devlet**, İtalik Yayınları, 2. Baskı, Ankara: 2002, s. 11.

temini içindir.²⁸³ Güç ve sorumlulukların nasıl kullanıldığı ya sınırlandırıldığı ile ilgili en önemli gösterge Yüksek Mahkeme kararlarıdır. Mali kaynaklar, bürokrasinin yetkinliği ve uygunluk diğer sınırlamalar arasında sayılabilir. Uygunluk, gücün ve sorumlulukların çerçevesinin değişmesi anlamına gelir. Örneğin yüzyılın ilk yarısında eyalet hükümetleri işletmelere yönelik müdahale ve düzenlemeleri daha kolay yapabilirken, işletmelerin ulusal nitelik kazanıp eyalet sınırları dışına taşmasıyla bu durum değişmiştir.

2. ABD Federal Sisteminin Gelişimi

Kuruluşundan bugüne ABD federal sistemi merkezi hükümetin her geçen gücünü artırdığı bir yapı olmasına rağmen federal niteliklerini korumaya devam etmiştir. Bu özellik, bağımsızlıktan İç Savaş'a kadar olan süreç için çok daha geçerli bir önermedir. Temel kurumların hemen hepsi aynı kalmış ve federal sistemin güç mücadelesi en çok bu dönemde gözlenmiştir. İngiliz Krallığının, sömürgelere tanıdığı bir imtiyaz sonucu, ABD sömürgelerinde oluşan yerinden yönetim geleneği, federal sistemin şekillendiği anayasa tartışmaları sırasında korunmaya çalışılmıştır. Bağımsızlık sonrası oluşturulan yeni anayasa, güçler ayrımı ilkesi ile federal sistemin ana hatlarını belirlemiş, merkezi bir hükümet oluşturmakla beraber eyalet hükümetlerinin özerkliklerini yok saymamıştır.²⁸⁴

Anayasayı kaleme alan kurucu babaların, ülkenin nasıl bir ekonomik düzene sahip olması gerektiği konusunda görüş birliği içerisinde oldukları söylenemezdi. Bununla beraber hepsi kuvvetli ama yetkileri sınırlı federal bir hükümet, eyaletler arası serbest ticaret ve mülkiyet haklarının korunması şeklindeki üç ilke üzerinde görüş birliği içerisindeydiler.²⁸⁵

Anayasa, ekonomik düzen ve devletin ilk yapılanmasında büyük etkileri olan Federalistler, federal sistemin halkın çıkarına en uygun sistem olduğunu düşünüyorlardı. Anayasa'nın ve Özgürlükler Bildirgesi'nin oluşmasında büyük emeği geçen James

²⁸³ James Madison, "The Influence of the State and Federal Governments Compared", New York Packet, Tuesday, January 29, 1788, <http://www.foundingfathers.info/federalistpapers/fed46.htm>.

²⁸⁴ Fishback, s. 25.

²⁸⁵ William A. Niskanen, "The Erosion of the Economic Constitution." James D. Gwartney ve Richard E. Wagner, **Public Choice and Constitutional Economics** içinde Önsöz, JAI Press, Greenwich: 1988, s. xii.

Madison şöyle diyordu: *“Eğer insanlar melek olsalardı, hükümete gerek yoktu. Eğer melekler insanları yönetecek olsalardı, hükümet üzerinde ne dâhili ne de harici kontrol mekanizmalarına da gerek olmayacaktı. İnsanların insanları yönettiği bir hükümeti oluştururken karşılaşılabilecek en büyük güçlük şudur: Hükümet, öncelikle yönetileni, sonra da kendisini denetlemek zorundadır.”*²⁸⁶

Madison’ın öngörülleri 1789’da kabul edilen Anayasa ile hayata geçmiş, hükümet kendisini de denetleyen bir yapıya federal sistemle kavuşmuştur. Federal hükümet, yetkilerini, anayasada kendisine çizilen alanların dışına çıkmama noktasında dikkatli davranmış, ekonomik kaynakları eyalet ve yerel idarelerin program ve politikaları ile uyum içerisinde kullanmıştır. Nitekim federal harcama kalemleri incelediğinde, giderlerin büyük çoğunluğunu, anayasa tarafından açıkça belirtilmiş harcama kalemleri olan ordu ve donanma harcamaları, gazilerin masrafları ve savaşlardan ortaya çıkan borçların oluşturduğu görülür.²⁸⁷

Anayasaya göre federal hükümetin yetkileri arazi dağıtımı, dış politika, ülke güvenliği, posta hizmetleri ve para standardının belirlenmesi ile sınırlıydı. Bunların dışında kalan iç güvenlik, itfaiye hizmetleri, kamu sağlığı, eğitim, temizlik ve sosyal yardımlaşma gibi işlevler eyalet hükümetleri ve onların yetki verdiği yerel hükümetler eli ile yürütülecekti. Anayasa tarafından ortaya konan bu çerçeve belli bazı işlevlerin paylaşılması ile oluşmuş işbirliğine dayalı bir federal sistem olarak 19. yüzyıl boyunca büyük oranda korunmuştur.²⁸⁸

3. ABD Federal Sistemi ve Kuzey-Güney Ayırımı

ABD federal sistemi, ekonomik ve siyasi bir uzlaşa temelinde kurulmuştur.²⁸⁹ Bu uzlaşının temelini bağımsızlık savaşı öncesine kadar gittiği söylenebilir.

²⁸⁶ James Madison, “The Structure of the Government Must Furnish the Proper Checks and Balances Between the Different Department”, New York Packet, Friday, February 8, 1788, <http://www.foundingfathers.info/federalistpapers/fed51.htm>.

²⁸⁷ Richard H. Leach, **American Federalism**, Norton, New York: 1970, s. 15.

²⁸⁸ ABD federal sisteminin ayırt edici özellikleri ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Daniel J. Elazar, “Federal-State Collaboration in the Nineteenth-Century United States”, **Political Science Quarterly**, Vol. 79, No. 2, Haziran 1964, ss. 248-281.

²⁸⁹ ABD siyasi ve ekonomik tarihinin federal sistemin bir gereği olarak bir uzlaşa tarihi olduğunu söylemek mümkündür. Uzlaşya sadece kölelik meselesi gibi konularda değil ekonomik görüş ayrılıklarında da gereksinim duyuluyordu. Nitekim İlk Hazine Bakanı Alexander Hamilton’ın, 1790 tarihinde hazırladığı Kamu İtibarı Raporu’nda

Sömürgeleri İngiliz Krallığına karşı ayaklanmaya iten nedenler Kuzey ve Güney eyaletleri için farklı güdülerden kaynaklansa da ekonomi merkezliydi. Güney eyaletlerinde büyük ölçekli üretim yapan çiftçiler İngiliz deniz ticaret kanunları yüzünden ürettikleri tarım ürünlerini İngiltere’den başka bir yere satamıyor, dahası, sattıkları ürünlerin tahsilâtını kolay yapamıyorlardı. Bu durum Güney’deki birçok büyük çiftçiye İngilizlere karşı verilen bağımsızlık mücadelesinin ön saflarında yer almaya itti. Kuzey eyaletlerindeki imalatçılar ve tüccarlar ise Krallığın İngiliz tüccarlarına gösterdiği ayrıcalıkların ekonomik büyümelerini engellediklerini görmüş ve imalat sektöründeki gelişmelerinin ancak bağımsız bir siyasi irade ile mümkün olacağına kanaat getirmişlerdi. Farklı ekonomik güdülerle Krallığa karşı birleşen iki farklı kesim aslında İç Savaş’a kadar sürecek bir uzlaşının temeli atmış oldular. Ancak ekonomi politikalarındaki farklılıklar iki kesim arasındaki çatışmayı sürekli güncel tuttu. Her iki kesim de çıkarlarının zedelendiği noktada diğerini, birlikten ayrılıp ayrı bir devlet kurmakla tehdit etti. Çatışma ilk bakışta kölelik üzerinden yapılıyordu ama temelde federal hükümeti denetleme kaygısı ve ekonomik çıkar çatışması vardı.

Kuzey eyaletleri ile Güney eyaletleri arasındaki çıkar çatışmasının neden kaynaklandığını anlamak Amerikan federal sistemindeki gerilimi anlamak açısından önemlidir. Sömürge döneminden devrıldıkları ekonomik miras üzerinde gelişmelerini sürdüren bu iki kesim zaman içerisinde çok ayrı ekonomik yapılara ve amaçlara sahip olmuş, bu da çıkarlarının farklılaşması sonucunu doğurmuştur.

Güney eyaletleri büyük tarım arazilerine sahipti. Avrupa pazarının talep ettiği tarım ürünleri yetiştiriyor ve ekonomik anlamda kendilerine yeterli bir görüntü sergiliyorlardı. İhraç tarım ürünleri üretip karşılığında ucuz İngiliz imalat mamullerini ithal etmek temel ekonomi politikasıydı. Bu yüzden imalat sektörünün gelişmesi için ilave bir teşvik sistemine gerek duyulmuyordu. Ancak geniş tarım arazilerinde çalışacak işgücünün nasıl temin edileceği Güney eyaletlerinin önündeki büyük sorunlardan bir tanesiydi. Batıya doğru genişleme, belli sürelerle çalışma yükümlülüğü ile gelen göçmenler için kendi işini kurmak açısından büyük bir fırsattı. Bu insanlar zorunlu

savaş borçlarının ödenmesi ile ilgili Kongre’ye sunduğu teklif bir “uzlaş” sonucu kabul edilmiştir. Hamilton, ulusal borcu uzun vadeli federal bonolar çıkararak ödemeyi öneriyordu. Büyük tartışmalara yol açan teklifi Hamilton, Virginia delegelerini, başkenti on seneliğine New York’tan Philadelphia’ya, oradan da Potomac Nehri kenarında inşa edilecek yeni bir şehre taşımak karşılığında ikna ederek geçirmeyi başardı.

Çalışma sürelerini tamamladıktan sonra kendilerine verilen topraklarda çiftlikler kuruyor ve başkalarının çiftliklerinde ücretli çalışmak istemiyorlardı. Bu yüzden işgücü her zaman kıt bir kaynak olarak kalıyordu. Güney'in geniş çiftlik sahipleri zm Afrika'dan kle getirtmekte buldular.

1793'de Eli Whitney'in pamuk işleme makinesini keşfi, Güney eyaletlerinin daha önceleri düşük miktarda ürettikleri pamuk üretimine yoğunlaşmaları sonucunu doğurdu. Buradaki büyük çiftlik sahipleri 1808'de kölelik ithali yasaklanana kadar köle getirmeye devam ettiler. 1825'de kölelerin genel nüfusa oranı Brezilya'da % 38, İngiliz sömürgelerinde % 15, İşpanya sömürgelerinde % 11, Fransız sömürgelerinde % 4 iken ABD'de % 36 idi.²⁹⁰ Kölelik, Güney ekonomisinin en temel kurumu olarak zamanla iyice yerleşti ve kendine ait piyasası olan bir sektör haline geldi. Fogel ve Engerman'ın köleliğin Güney eyaletlerinin ekonomisine katkısına dair çalışması köleliğin kaldırıldığı tarihte bile karlı bir kurum olduğunu göstermektedir.²⁹¹

1860'da var olan dört milyon civarındaki kölenin % 90'ı pamuk üretiminde çalıştırılıyordu. Pamuk tarlalarındaki iş organizasyonu beşer kişilik gruplardan oluşuyor, yaşlı kadınlar çocuklara ve ev işlerine bakarken, yaşlı erkekler çobanlık ve hizmetçilik gibi işlerde kullanılıyordu. Yine 1860'da pamuk ihracatı 192 milyon dolar civarındaydı. Bu rakam federal hükümetin gelirlerinin dört katı anlamına geliyordu. Pamuğun % 80'ini İngiltere ithal ediyordu. İngiliz fabrikaları, ana üretim merkezlerinden pamuğu ek karşılığı satın alıyor ve limanları aracılığı ile İngiltere'ye gönderiyor, Güneyliler ise İngiliz eklerini, Kuzey eyaletlerindeki ithalat şirketleri ile değiş tokuş yapıyorlardı. Bu ekonomik yapı, Güney eyaletlerinin Kuzey eyaletleri kadar hızlı olmasa da büyümesini sağlıyordu. Özellikle yeni Güney adı verilen Louisiana, Teksas, Mississippi ve Arkansas'ın büyüme rakamları Kuzey eyaletleri ile karşılaştırılabilecek oranda idi. Ancak pamuğa ve köleliğe dayalı tekdüze bir ekonomik

²⁹⁰ Robert William Fogel ve Stanley L. Engerman, **Time on the Cross: The Economics of American Negro Slavery**, Norton, New York: 1995, s. 30.

²⁹¹ Bu alışma için bkz. Robert William Fogel ve Stanley L. Engerman, **Time on the Cross: The Economics of American Negro Slavery**, Norton, New York: 1995

yapının uzun vadede şansı yoktu. Nitekim 1830’larda Kuzey eyaletlerinin nüfus ve toprak büyüklüğünün artışına paralel olarak Güney’in düşüşü başladı.²⁹²

Kuzey eyaletlerinde ise iklim ve coğrafyanın etkisi ile büyük ölçekte tarım üretimi yapmak imkânı yoktu. Bu yüzden bu bölgelerde ilk elde ormancılık ve balıkçılık gibi sektörler gelişti. Gemi yapımı ve kürk ticareti ile beraber farklı ticari ürünlerin ihracatına yoğunlaşan Kuzey eyaletleri Güney eyaletleri gibi ürünlerini sadece İngiltere’ye ihraç etmek zorunda değillerdi. Bu çeşitlilik ve bağımsızlık canlı bir ticari hayatın oluşmasına zemin hazırladı. Başlangıçta küçük ölçekli tarım ürünlerini, şehirlere taşıyan araçlardan oluşan ama sonra deniz ticareti, sigortacılık ve taşımacılık gibi karlı sektörlerle yoğunlaşan kuzeyli bir tüccar sınıfı oluştu. İmalat sektörü gelişirken Boston, Philadelphia ve New York gibi şehirler önem kazanmaya başladı. Zamanla ABD’nin dış bağımlılığını azaltmak noktasında stratejik bir önem kazanan imalat sektörü Kuzey eyaletlerinin, İç Savaş sonrasında ise tüm ülkenin ekonomik büyümesini sağlayan ana sektör oldu.

Aslında 1750’li yıllarda 13 eyaletin ekonomik durumları büyük oranda aynıydı. Kuzey ve Güney eyaletlerinin ekonomik büyüklükleri ve etkinlikleri birbirine yakın düzeylerde seyrediyordu. Büyüme oranları ortalama yüzde 0,5 civarındaydı.²⁹³ Alice Hanson Jones tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Güney eyaletlerinde kişi başına düşen GSMH 36 sterlinken bu oran Kuzey eyaletlerinde 38 sterlindi. Bu, köleliğe dayalı Güney ekonomisinin, ticaret, tarım ve imalat sektörüne dayalı Kuzey eyaletleri kadar üretken bir yapıya sahip olduğu anlamına geliyordu.²⁹⁴

Ancak bir yüzyıl sonra durum tamamen farklılaştı. Kuzey eyaletlerinde sanayi sektörünün gelişmesi ile başlayan süreçte, iki bölge arasında gelir farkları oluşmaya başladı. 1840’da Kuzey’de ortalama gelir 82 dolar civarındayken, bu oran Güney’de sadece 56 dolardı. Ülkedeki her dört sanayi işçisinden birisi Kuzey eyaletlerinde çalışırken, bu oran Güney eyaletleri için onda bire düşüyordu. Yine Kuzey eyaletlerini

²⁹² Richard Harvill, “The Economy of the South”, *The Journal of Political Economy*, Vol. 48, No. 1, Şubat 1940, s. 34.

²⁹³ Marc Egnal, *Divergent Paths-How Culture and Institutions Have Shaped North American Growth*, Oxford University Press, New York: 1996, s. 7.

²⁹⁴ Alice Hanson Jones, *The Wealth of a Nation to Be: The American Colonies on the Eve of the Revolution*, New York: 1980, s. 310.

oluşturan sekiz eyaletin nüfusunun % 27'si şehirlerde yaşarken, bu oran Güney eyaletlerinde % 9'du.²⁹⁵ Ne olmuştu da yüz sene içerisinde bu fark meydana gelmişti?

Kuzey ve Güney eyaletleri arasında ortaya çıkan ekonomik büyüme performansı birçok araştırmaya konu olmuştur. Bölgeler arası iklim ve coğrafya farklılıklarından, kültür ve kurumların etkisine kadar birçok faktörün değerlendirildiği bu araştırmaların geneli köleliğe dayalı ekonomik örgütlenme ve bunun ortaya çıkarttığı hayat tarzının, Güney'in geri kalmasındaki temel neden olduğu şeklindedir. Güney'in sıcak ikliminde geniş arazilerde köle çalıştırmaya dayalı bir ekonomik yapı, Kuzey'in rekabet, girişimcilik ve çok çalışmaya dayalı ekonomik yapısı karşısında zamanla rekabet gücünü yitirmiştir.²⁹⁶

Güney'de İngiliz tekstil sektörünün gereksinimlerine göre şekillenmiş, büyük çiftlik sahiplerinin denetiminde, bağımlı bir ekonomik yapıya karşılık, Kuzey eyaletlerinde kendine yetebilen, ticaret ve imalat sektörünün geliştiği küçük ve orta sınıf tüccarların önde olduğu bir ekonomik yapı vardı. Farklı amaçları ve çıkarları olan bu iki yapının sahipleri bağımsızlık savaşında aynı düşmandan kurtulmak amacıyla uzlaşmışlardı. Federal sistem altında bir arada yaşamaya başlayan bu iki kesim sonraki zamanlarda siyasi güç çatışmasına giriştiler. Kölelik, İç Savaş'a kadar bu çatışmada en önemli pazarlık unsuru oldu.

4. ABD Federal Sistemi ve Kölelik

ABD 'nin kuruluşundan İç Savaş'a kadar olan tarihi, kölelik temelli bir uzlaşma tarihidir. Kuzey ve Güney eyaletlerinin farklılaşan çıkarları 19. yüzyılın ilk yarısı boyunca sürekli kölelik temelli pazarlıklara sahne olmuş ve bu pazarlıklar İç Savaş'a kadar uzlaşmalarla sonuçlandırılmıştır. Köleliğin ilk pazarlık konusu edildiği olay, anayasanın kabulü ve yasama organlarının teşkili sırasında yaşandı. Güney eyaletleri, seçme hakları olmasa da kölelerin de nüfusa dâhil edilmesini istiyor, böylece Kongre ve Senato'da çoğunluk sahibi olmayı amaçlıyorlardı. Kuzey eyaletleri bu girişime önce

²⁹⁵ Egnal, ss. 13-14.

²⁹⁶ "Tembel Güneyliler, çalışkan Kuzeyliler" tabiri o döneme dair gözlemleri olan birçok araştırmacının ortak kanaatidir. Güney ile Kuzey eyaletlerinin kültürel açıdan farklılıklarının ekonomik büyümeye katkısına dair bir çalışma için bkz. Marc Egnal, **Divergent Paths-How Culture and Institutions Have Shaped North American Growth**, Oxford University Press, New York: 1996.

tepki gösterdiler. Ancak Güney eyaletlerinin egemenliklerinin bir kısmını merkezi hükümete devrederek, yeni devletin çatısı altında yer almaları onlar için önemliydi. Köle nüfusunun beşte üçünün Kongre’de temsili noktasında bir uzlaşa ile sorun bir süreliğine aşılmış oldu. Ancak kölelerin beşte üç temsili Güney eyaletlerini başkanlık seçiminde avantajlı hale getirmişti. Nitekim ikinci başkan Thomas Jefferson Güney eyaletlerinin oyları ile seçildi. Bu Kuzey ve Güney arasındaki tartışmanın bitmeyeceği anlamına geliyordu.²⁹⁷

Fransa’dan alınan Louisiana toprakları tartışmayı yeniden alevlendirdi. Yeni eyalet köle yanlıydı ve birliğe katılımı Kongre’de Güney eyaletleri lehine olan dağılımı Kuzey aleyhine tekrar değiştirecekti. Bu durum Kuzey’in köleliğe olumsuz bakışını iyice kuvvetlendirdi. Kuzey’in temsilcileri, kazanç söz konusu olduğunda mülkiyet muamelesi reva görülen kölelerin Kongre’deki güç mücadelesinde beşte üç oranında temsil edilmesinin adaletsizliğini sık sık gündeme getirmeye başladılar. Bu, Missouri Uzlaşması adı verilen olayda doruk noktasına ulaştı.

1818’de özgürlük yanlısı olarak birliğe kabul edilecek Missouri’nin üyeliğinin köleliğin kaldırılmasına kadar gidecek bir süreci başlatmasından endişe eden Güney eyaletleri eşit temsile sahip oldukları Senato’da bu kararı veto ettiler. İki sene süren anlaşmazlık Missouri’nin kölelik yanlısı, Maine eyaletinin ise özgürlük yanlısı olarak birliğe kabulü ile aşıldı. Bu süreçte Kuzey eyaletlerinin köle temsilciliğinin kaldırılması üzerine yaptıkları yoğun çabalar sonucu değiştirmede. Sonraki senelerde köle temsilciliği önemini yitirdi ama otuz senelik süreç içerisinde Kuzey eyaletleri ile Güney eyaletleri arasında federal hükümeti denetim mücadelesindeki en önemli boyut oldu.²⁹⁸

1820’lerin sonunda Andrew Jackson liderliğindeki Demokratların, başkanlığa aday olacak kişilerde Senato’nun 2/3’ünün aday göstermesi şartı getirmesi, Güney eyaletlerine İç Savaş’a kadar köleliği devam ettirmelerini sağlayacak yeni bir siyasi koz daha verdi. Nitekim bu, Güney’in desteklediği Demokratların 1860’a kadar Kongre

²⁹⁷ Güney, 1792’den 1802’ye kadar 12 köle temsilcisine sahipti. Bu sayı, 1802’den 1811’e kadar 15, 1811’den 1822’ye kadar ise 18 oldu. Daha geniş bilgi için bkz. Albert F. Simpson, “The Political Significance of Slave Representation, 1787-1821”, *The Journal of Southern History*, Vol. 7, No. 3, Aug., 1941, s. 325.

²⁹⁸ Simpson, s. 315-342.

çoğunluğunu ellerinde tutmalarını sağladı. Yine bu süreç içerisinde iki dönem hariç başkanlığa Güney eyaletlerinin desteğini almış Demokrat adaylar seçildi.

Sonuç olarak kölelik sorunu, İç Savaş'a kadar ABD'deki federal sistemin en önemli pazarlık unsuru olarak kalmaya devam etti. Aslında sorunun temelinde farklı ekonomik çıkarların çatışması vardı. Kuzey'in imalat sektörü ve serbest işgücüne dayalı ekonomik yapısının gereksinimleri ve gelişim seyri Güney'in tarım sektörü ve köleliğe dayalı ekonomik yapısından farklıydı. Kuzey eyaletleri imalat sektörünün gelişmesi için korumacı tedbirlerin artırılmasını istiyor, Güney eyaletleri ise gümrük vergilerinin artırılmasına ve federal hükümetin ekonomide etkin olmasına şiddetle karşı çıkıyorlardı. Bu iki kesimden birisinin çıkarlarının öncelenmesi diğerinin çıkarının zedelenmesi anlamına geliyordu. Bu yüzden siyasi gücün denetimi çok önemliydi.

Federal sistem, bu iki kesim arasındaki güç mücadelesini uzlaşmalarla İç Savaş'a kadar dengelemeyi başarmıştır. Ekonomi geliştikçe birçok politika ile ilgili yeni açılımlar yapmak zorunluluğu ortaya çıkmış, yeni eyaletlerin katılımı ve batıya doğru ilerleyen genişleme hükümeti yeni arayışlara sevk etmişti. Ancak her arayış, hem Güney'in köle sahiplerinin haklarını koruyacak, hem de Kuzey'in sanayicilerini tatmin edecek bir orta yolda buluşmayı gerektiriyordu. Kongrede her eyaletin sahip olduğu veto hakkı, eyaletlerin birbirlerinin uygulamaları hakkındaki manevralarını dengeliyordu.²⁹⁹ Bu süreçte Güney eyaletleri ile Kuzey eyaletleri arasındaki güç mücadelesinin ekonomik büyüme açısından en önemli sonucu federal hükümetin rolünün sınırlandırılarak eyalet hükümetlerinin daha aktif bir konuma gelmesi oldu.

Batıya doğru genişlemenin sona ermesi ile ülke kölelik konusunda bir yol ayrımına geldi. İç Savaş köleliğin devam edip etmemesi şeklinde bir özgürlük sorunundan daha çok hangi ekonomi politikasının tercih edileceğine dair bir ekonomik çıkar çatışmasına dayanmaktadır. Federal sistemin katkısı, er geç kopacak bu çatışmayı, imalat sektörü yanında tarım sektörünün de gelişmesine yol açacak bir süreye ertelemiş olmasında yatmaktadır. Uzlaşmalar sayesinde ülke, her iki sektörün birlikte gelişebileceği

²⁹⁹ Güney eyaletlerinin köleliği federal sistem içerisinde bu kadar uzun süre sürdürebilmelerinin bir nedeni Senato'da veto hakkına sahip olmalarıydı. Ulusal meselelerde ve başkanlığa talip olacak adayların seçiminde Senato'nun 2/3'ünün oyunu almak gerekliydi.

bir ortak zemine sahip olmuş, batıya doğru genişleme ve göç olgusu da bu zemine katkı sağlamıştır.

Tablo 2
ABD Siyahlar, Köleler ve Nüfusa Oranı (1790-1870)

Sayım Yılı	Köle Sayısı	Hür Siyah Sayısı	Toplam Siyah Sayısı	Hür Siyah Oranı (%)	ABD Nüfusu	Siyah Oranı (%)
1790	697,681	59,527	757,208	7.9	3.929.214	19
1800	893,602	108,435	1.002.037	10.8	5.308.483	19
1810	1.191.362	186,446	1.377.808	13.5	7.239.881	19
1820	1.538.022	233,634	1.771.656	13.2	9.638.453	18
1830	2.009.043	319,599	2.328.642	13.7	12.860.702	18
1840	2.487.355	386,293	2.873.648	13.4	17.063.353	17
1850	3.204.313	434,495	3.638.808	11.9	23.191.876	16
1860	3.953.760	488,070	4.441.830	11.0	31.443.321	14
1870	0	4.880.009	4.880.009	100	38.558.371	13

Kaynak: U.S. Department of Commerce, **Census of Governments**, Government Printing Office Washington, D.C: 2007.

Şekil 1: ABD Siyasi Haritası 1790-1900

BEŞİNCİ BÖLÜM

1790-1860 DÖNEMİ ABD EKONOMİK BÜYÜMESİNDE

FEDERAL YAPININ ROLÜ

ABD'nin 1790 ile 1860 arasında gerçekleştirdiği ekonomik büyümede devletin rolüne ilişkin bir çalışmada öncelikle devlet kelimesinden ne anlaşılması gerektiği ortaya konmalıdır. ABD'yi siyasi olarak temsil eden kurum yürütme organının yetkilerinin federal sistemde farklı düzeyler arasında dağıtıldığı bir federal sistemdir. Bu sistemde başlıca üç yönetim düzeyi bulunmaktadır. Bunlar federal hükümet, eyalet hükümetleri ve yerel yönetimlerdir.

Federal hükümet, 50 eyaletten oluşan Amerika Birleşik Devletleri'nin ulusal hükümetidir. Yasama, yürütme ve yargı şeklinde üç bölümden oluşan federal hükümetin görev ve yetkileri anayasa ile belirlenmiştir. Yasama Senato ve Temsilciler Meclisi adı verilen iki meclisten, yürütme başında ABD Başkanı ve onun tarafından seçilmiş bakanların olduğu bir kabineden, yargı ise federal hâkimlerin oluşturduğu Yüksek Mahkeme'den oluşur.

Eyalet hükümetleri, ABD anayasasına göre kendi sınırları içerisinde özerk, ayrı anayasalara sahip idari yapılardır. Kendi içlerinde federal hükümete benzer bir yapılanmaya sahip eyalet hükümetlerinin anayasaları vardır ve seçilmiş valiler tarafından yönetilirler. ABD bağımsızlığını ilan ettiğinde 13 eyaletten oluşan federal sistem İç Savaş başlangıcına gelindiğinde 34'e çıkmıştır.³⁰⁰

Yerel yönetimler olarak adlandırdığımız yönetim düzeyi ise belediyeler, kent konseyleri, şehir idareleri, okul yönetimleri vb. gibi birçok farklı yönetim biriminden oluşmaktadır. Bu yönetim organının çalışmamızın zaman aralığındaki katkısı oldukça

³⁰⁰ İlk 13'ü "orijinal eyaletler" olarak adlandırılan bu eyaletler ve ABD'ne katılım tarihleri şöyledir: Delaware (1787), Pennsylvania (1787), New Jersey (1787), Georgia (1788), Connecticut (1788), Massachusetts (1788), Maryland (1788), South Carolina (1788), New Hampshire (1788), Virginia (1788), New York (1788), North Carolina (1789), Rhode Island (1790), Vermont (1791), Kentucky (1792), Tennessee (1796), Ohio (1803), Louisiana (1812), Indiana (1816), Mississippi (1817), Illinois (1818), Alabama (1819), Maine (1820), Missouri (1821), Arkansas (1836), Michigan (1837), Florida (1845), Texas (1845), Iowa (1846), Wisconsin (1848), California (1850), Minnesota (1858), Oregon (1859) ve Kansas (1861).

sınırlıdır. Yerel yönetimlerin ekonomik büyümeye esas katkıları şehirleşmenin hızlanması ile ortaya çıkmıştır. Şehirleşme, İç Savaş'tan sonra hızla artmaya başlamış, çöp, şehir içi ulaşım, içme suyu vb. belediyeçilik hizmetlerinin önem kazanması, yüzyılın ikinci yarısında yerel birimlerin ekonomik büyümedeki rolünün merkezi hükümet ve eyalet hükümetlerinden daha fazla olması sonucunu doğurmuştur.

Anayasa, federal hükümetin işlevlerini belirlemişti. Bunlar güvenlik, dış ticaret ve dış ilişkiler şeklinde sıralanabilecek ana işlevlerdi. Bunun dışında belirsiz bırakılan ya da eyalet hükümetleri ile federal hükümetin ortaklaşa yapması öngörülen işlevlere ilişkin bir güç mücadelesi olmuştur. Bunun sonucunda tarihi süreçte federal hükümet ile eyalet hükümetlerin rolleri konusunda bir takım değişimler olmuştur. Tablo 3, 1790 ile 1850'den geçen süreçte bu iki organın işlevlerinin nasıl değişime uğradığını göstermektedir.

Tablo 3
Federal Hükümet ve Eyalet Hükümetleri İşlevlerinin Karşılaştırması
(1790-1850)

İşlevler	1790	1850
Dış ilişkiler	Eyalet Baskın	Sadece Federal
Kamu Güvenliği	Sadece Eyalet	Eyalet Baskın
Sağlık	-	-
Medeni Haklar	Sadece Eyalet	Sadece Eyalet
Ahlak	Sadece Eyalet	Sadece Eyalet
Vatanseverlik Bilinci	Ortak	Ortak
Para ve bankacılık	Ortak	Eyalet Baskın
İletişim ve ulaşım	Eyalet Baskın	Eyalet Baskın
Kamu hizmetleri	Sadece Eyalet	Sadece Eyalet
Üretim ve dağıtım	Sadece Eyalet	Sadece Eyalet
Ekonomik gelişme ve büyüme	Ortak	Eyalet Baskın
Eğitim	-	Sadece Eyalet
Doğal Kaynaklar	-	-
Fakirlik	Sadece Eyalet	Sadece Eyalet
Çevre	-	Eyalet Baskın
Bilgilendirme	Sadece Federal	Sadece Federal

Kaynak: William Riker, **Federalism: Origin, Operation, and Significance**, Little Brown Boston: 1964, s. 82-83.

Tablo 3'e göre kuruluştaki federal hükümet ile eyalet hükümetleri arasındaki birçok işlev ortaktır. Sömürge dönemlerinden devralınan miras gereği yerinden yönetime alışmış bir yapıda federal hükümetin işlevlerinin belirginleşmesi için zaman geçmesi gerekiyordu. Federal hükümetin güçlendirilmesi gerektiğini düşünenler ile eyalet yönetimlerinin özerkliliğinin korunması gerektiğini düşünenler arasındaki yetki mücadelesi söz konusu dönemde federal hükümet ile eyalet hükümetlerinin işlevleri arasında değişimler olması sonucunu doğurmuştur. Bu dönemin sonunda federal hükümetin işlevleri daha sınırlı bir çerçevede kalarak belirginleşmiş, eyalet hükümetlerinin sömürge döneminden bu yana getirdikleri etkinliklerinde ise büyük bir değişim olmamıştır. Dış ilişkiler konusunda federal hükümet tam yetkili iken, kamu hizmetleri, üretim, dağıtım, ulaşım, iletişim gibi ekonomik alanı ilgilendiren alanlarda eyalet hükümetleri belirgin bir önceliğe sahip olmuşlardır.

Wallis'e göre ABD mali tarihi, yönetim düzeylerinin etkinliklerini anlamak noktasında önemli bir göstergedir. Buna göre sırasıyla federal hükümet, eyalet hükümetleri ve yerel yönetimler gelirlerini azamileştirmişler, geliri en yüksek olan hükümet düzeyi ekonomik büyümeye ana katkıyı sağlayan düzey olmuştur. Mevcut vergi gelirlerini en düşük maliyetle toplayabilen hükümet düzeyi ekonomik etkinlikte öne çıkmış, söz konusu organın GSMH içindeki payı, faaliyet sahalarının yoğunluğu ile paralellik arz etmiştir.³⁰¹

I. 1790-1860 DÖNEMİ EKONOMİK BÜYÜMESİ

Federal hükümet ve eyalet hükümetlerinin 1790–1860 arasındaki ekonomik büyümedeki rolüne geçmeden önce bu dönemde gerçekleşen ekonomik büyümenin niceliği hakkında bilgi sahibi olmakta yarar bulunmaktadır.

Milli Ekonomik Araştırma Bürosu için dönemin GSMH rakamlarını hesaplayan Robert Gallman'a göre ekonomik büyüme 1774'den itibaren başlamış,

³⁰¹ John Joseph Wallis, "American Government Finance in the Long Run: 1790 to 1990", *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 14, No. 1, Winter, 2000, ss. 61-82.

ancak 1840 sonrasında belirgin bir ivme kazanmıştır.³⁰² Gallman’a göre ABD ekonomisi 1774 ile 1909 yılları arasında ortalama yıllık % 3,9 büyümüştür. Abromovitz ve David’e göre ise 1800-1855 dönemi büyüme oranı % 4 civarındadır.³⁰³

Rousseau ve Sylla tarafından yapılan ve ABD’nin 1790-1860 dönemindeki büyümesinin finans merkezli bir büyüme olduğunun iddia edildiği çalışmada dönemin iktisadi büyümesi, üç makro ekonomik gösterge ışığında göz önüne serilmiştir. Bu göstergeler, Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH), yatırımlar ve işletme sayılarındaki artışlardır.³⁰⁴ Bu üç göstergeye, federal hükümet ve eyalet hükümetlerinin gelir ve giderlerindeki artışlarını da ekleyerek ABD’nin 19. yüzyılın ilk yarısında gösterdiği ekonomik büyümenin bir resmini ortaya koymaya çalışacağız.

A. Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) Artışı

Ekonomik büyüme ile ilgili en önemli gösterge Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) artışıdır. 1840 öncesi dönemle ilgili istatistikî verilerin yokluğu yüzünden, dönemin GSMH rakamları bu alanla ilgili çalışan bilim adamlarının varsayımlarına dayanmaktadır. Ortak kanaat, bu dönemde GSMH artışının düzenli bir ivmeye sahip olduğu şeklindedir. Tablo 4, ABD’nin 19. yüzyıldaki büyüme seyrini vermektedir.³⁰⁵

Maddison’un 19. yüzyıl GSMH hesaplamaları, ABD’nin ortalama GSMH artışlarının 18. yüzyıldan itibaren dünya ortalamasının üstünde olduğunu göstermektedir. 1700-1820 arasında kişi başına düşen milli gelir artışı İngiltere’de 0,34, Avrupa’da 0,06 iken ABD’de aynı rakam 0,73’tür. Aynı rakamlar 19. yüzyıl sonu için sırasıyla 1,01, 1,31 ve 1,80 şeklindedir.³⁰⁶

³⁰² Robert E. Gallman, “American Economic Growth before the Civil War: The Testimony of the Capital Stock Estimates”, Editörler: Robert E. Gallman ve John Joseph Wallis, **American Economic Growth and Standards of Living before the Civil War** içinde, University of Chicago Press, Chicago: 1992, s. 98.

³⁰³ Moses Abramovitz ve Paul A. David, “Two Centuries of American Macroeconomic Growth From Exploitation of Resource Abundance to Knowledge-Driven Development”, **SIEPR Discussion Paper No. 01-05**, August 2001, s. 9.

³⁰⁴ Rousseau ve Sylla, ss. 1-26.

³⁰⁵ Daha geniş bilgi için bkz. Paul A. David, “The Growth of Real Product in the United States Before 1840: New Evidence, Controlled Conjectures”, **Journal of Economic History**, 27, 1967, ss. 151-197; Thomas Senior Berry, “Production and Population Since 1789: Revised GNP Series in Constant Dollars”, **Bostwick Paper No. 6**, The Bostwick Press, Richmond: 1988; Thomas Weiss “Economic Growth Before 1860: Revised Conjectures”, Editörler: Thomas Weiss ve Donald Schaefer , **American Economic Development in Historical Perspective**, Stanford University Press, Stanford: 1994, ss. 11-27.

³⁰⁶ Angus Maddison, **The World Economy: Historical Statistics**, OECD, Development Studies Centre, Paris: 2003.

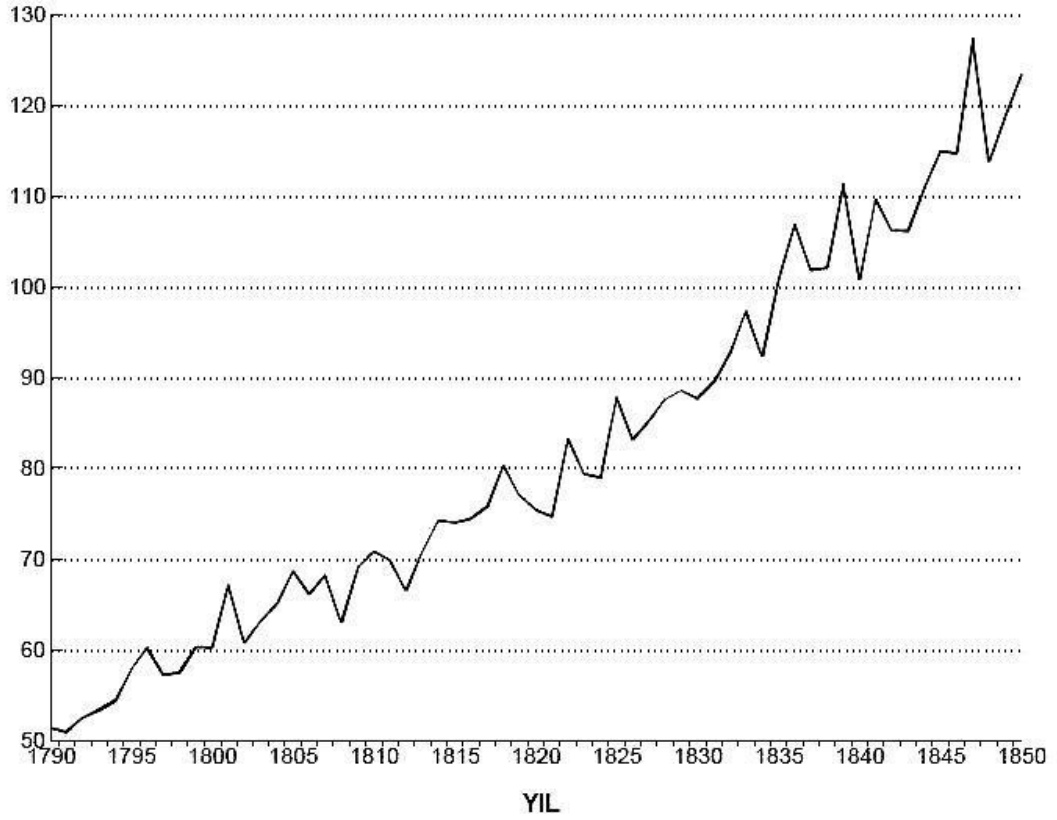
Tablo 4
ABD'nin 19. Yüzyılda Büyüme Seyri (%)

Göstergeler	1800-1855	1871-1890	1890-1905
Toplam Çıktı Büyüklüğü	3.93	4.97	3.80
Toplam Büyüme	3.53	3.05	2.40
Nüfus Artışı	3.03	2.30	1.91
Kişi Başı Büyüme	0.48	0.75	0.49
Kişi Başı Çıktı Büyüklüğü	0.39	1.84	1.36
Kişi Başı Sermaye Stoku	0.54	1.83	1.00
Toplam Faktör Verimliliği	0.20	1.00	0.85

Kaynak: Moses Abramovitz ve Paul A. David, “Reinterpreting Economic Growth: Parables and Reality”, **American Economic Review**, 63, 1973, s. 430.

Louis D. Johnston ve Samuel H. Williamson tarafından yapılan hesaplamalara göre 1790-1860 dönemi GSMH oranları onar yıllık dönemler için 0.24, 0.52, 0.81, 0.86, 1.09, 1.73 ve 2.54 şeklindedir. Görüldüğü üzere söz konusu dönemde ABD ekonomisi artan bir ivme ile büyümektedir. Johnston ve Williamson'ın bu oranları ABD'nin söz konusu dönemde ortalama % 1.11 oranında GSMH artışına sahip olduğunu göstermektedir. Bu çalışma ile Abramovitz ve David'in çalışmaları bir arada alındığında tezimizin dönemi içerisinde ABD'nin % 1 ile % 1,5 arasında bir GSMH artışına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Paul David'in döneme ilişkin çalışmaları da bunu doğrular niteliktedir. David'e göre yüzyılın ilk yirmi senesinde GSMH artış oran % 0.25 iken, ondan sonraki yirmi sene içerisinde % 1,96'ya yükselmiştir.³⁰⁷

³⁰⁷ Paul A. David, “The Growth of Real Product in the United States Before 1840: New Evidence, Controlled Conjectures”, **Journal of Economic History**, 27, 1967, s. 155. Thomas Weiss'a göre bu orana daha da yüksektir. Geniş bilgi için bkz. Thomas Weiss, “Economic Growth Before 1860: Revised Conjectures”, Editörler: Thomas Weiss ve Donald Schaefer, **American Economic Development in Historical Perspective** içinde, Stanford University Press, Stanford: 1994, ss. 11-27. Raymonda Goldsmith de Weiss gibi düşünür ve büyüme oranının yüzyılın ilk yarısı için % 2,2 olduğunu ifade eder. Goldsmith'in hesaplamaları için bkz. Raymond Goldsmith, “The Growth of Reproducible. Wealth of the United States of America from 1805 to 1950”, **Income and Wealth of the United States: Trends and Structure, International Association for Research in Income and Wealth**, Income and Wealth, Series II, Bowes & Bowes, Cambridge (England), 1951 içinde, s. 247.

Şekil 2

ABD’de Dönemi Kişi Başına Düşen Milli Gelir (1790-1860)

Kaynak: Peter L. Rousseau ve Richard Sylla, “Emerging Financial Markets and U.S. Early Growth”, **Explorations in Economic History**, 2005, Vol. 42, 1, January, ss. 1-26.

* Dikey veriler 1860 ABD Doları değerleridir.

Robert E. Gallman’ın çalışmaları ABD ekonomisinin 1774 ile 1909 yılları arasında ortalama yıllık % 3,9 büyüdüğünü göstermektedir. Yine Gallman’a göre ABD bu süreçte topraklarını 3,5 kat, nüfusunu 40 kat artırırken sermaye stokunu 388 kat artırmayı başarmıştır. Yine bu dönemde kişi başına gelir, geçen yüzyıla kıyasla ortalama yıllık % 0,5 ile % 1 arasında değişen oranlarda artmış, ekonomide gözlenen yapısal değişiklikler tarım sektörünü daraltırken, imalat sektörünün genişlemesine yol açmıştır.³⁰⁸ Şekil 2, kişi başına düşen milli gelirdeki değişimleri göstermektedir. Kişi

³⁰⁸ Thomas Weiss İç Savaş’tan önceki altmış senelik döneme ilişkin kişi başına düşen gelir rakamlarının dönemin sanayi lideri İngiltere’den aşağı kalmadığını iddia eder. Bunun için bkz. Robert E. Gallman, John Joseph Wallis, “Introduction to ‘American Economic Growth and Standards of Living before the Civil War’”, Editörler: Robert E.

başına düşen gelir artışının 1,5 kat artış gerçekleştirdiği 1790-1860 döneminde tarım sektörü işgücü oranı % 81'den % 63'e düşerken, imalat sektörü işgücü oranı % 3,2'den % 8,8'e yükselmiştir. Ancak makro ekonomik modeller döneme ilişkin birçok gelişmeyi henüz açıklayamamaktadır. Örneğin imalat sektörü gelişirken tarım sektörünün 1840-1850 arası hariç değişmeden kalması belirsizliğini korumaktadır.³⁰⁹

B. Yatırım Artışları

Ekonomik büyümenin bir diğer göstergesi yatırımlardır. Berry tarafından dönemin GSMH rakamlarından, tüketim, net yabancı yatırımlar ve hükümet harcamaları düşülerek yapılan yatırım hesaplamaları Şekil 3'de gösterilmiştir.³¹⁰ Tarım sektörünün toplam üretimdeki payı yatırımların da bu sektörde yoğunlaşması sonucunu doğurmuştur. Şekilde, 1799 ile 1807 arasında, GSMH oranlarına yansımayan sert bir yükseliş görülmektedir. 1837 ile 1843 arası düşüş ise 1837 panik ortamının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

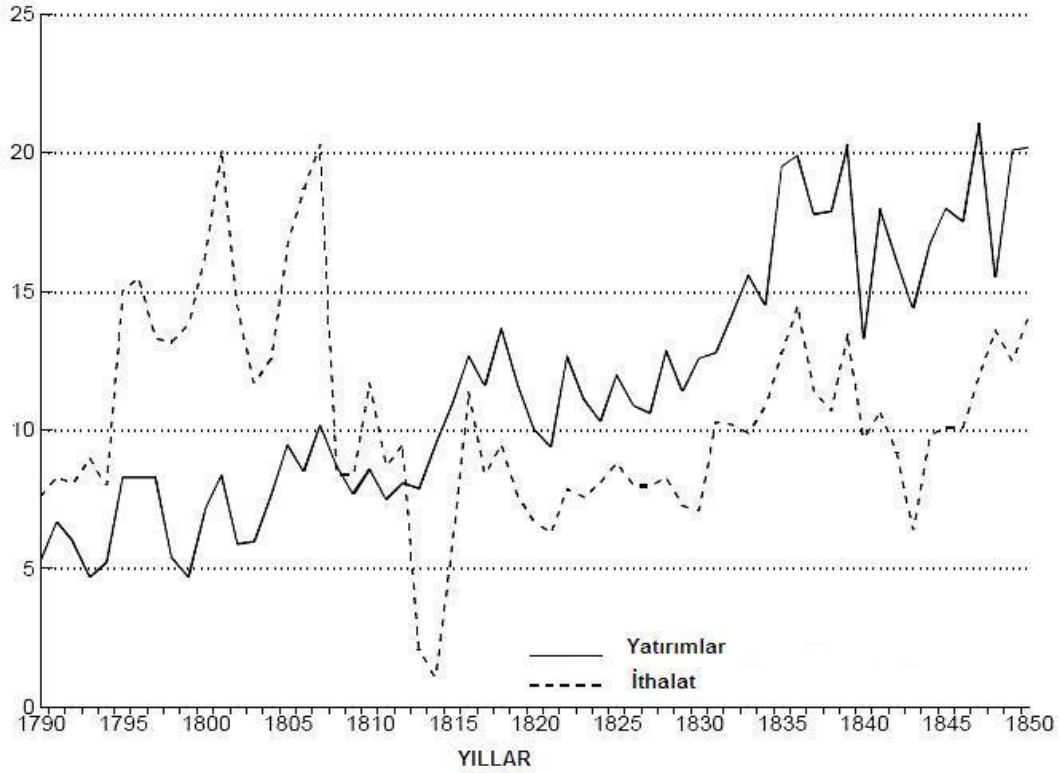
Şekil 3'e ithalat rakamlarının da eklenmesi bu göstergenin gelir artışlarına duyarlı olması ve dolayısıyla talep merkezli bir ekonomik büyümeyi daha iyi yansıtabilecek olmasındandır.³¹¹ Buna göre 1790 ile 1802 arasında hızlı bir büyüme, 1808 ile 1820 arasında ise sert bir düşüş yaşanmıştır. Birinci büyümenin yeni devletin hayata geçirdiği finans reformlarının, bunu takip eden sert düşüşte ise 1807 Ambargosu ve 1812 Savaşı'nın öncesi ve sonrasında yaşananların etkili olduğunu düşünebiliriz. Savaştan sonra büyüme eğilimi tekrar yakalanmış ve imalat sektöründe fabrika sistemine geçiş başlamıştır. 1837'den sonraki düşüşler ise bankaların ve eyaletlerin düştüğü borç krizi ile açıklanabilir.

Gallman ve John Joseph Wallis, **American Economic Growth and Standards of Living before the Civil War** içinde, University of Chicago Press, Chicago: 1992, s. 2

³⁰⁹ Diane Lindstrom, "Macroeconomic Growth: The United States in the Nineteenth Century", **Journal of Interdisciplinary History**, Vol. 13, No. 4, The Measure of American History (Spring, 1983), s. 692.

³¹⁰ Thomas Senior Berry, "Production and Population Since 1789: Revised GNP Series in Constant Dollars", **Bostwick Paper No. 6**, The Bostwick Press, Richmond: 1988.

³¹¹ Rousseau ve Sylla, ss. 1-26.

Şekil 3

ABD’de Kişi Başıma Düşen Özel Yatırım Miktarı (1790-1860)

Kaynak: Peter L. Rousseau ve Richard Sylla, “Emerging Financial Markets and U.S. Early Growth”, **Explorations in Economic History**, 2005, Vol. 42, 1, January, ss. 1-26.

* Dikey veriler 1860 ABD Doları değerleridir.

1790 ile 1860 arası sermaye stokundaki değişim de büyümenin seyrini göstermesi açısından önemli bir göstergedir. 1774-1860 arası sermaye stokundaki değişimi göstermekte olan Tablo 5’e göre İç Savaş öncesi büyüme tecrübesi iki ayrı dönemle ifade edilebilecek bir mahiyet arz etmektedir. Buna göre 1774 ile 1840 arası büyüme, 1840-1860 dönemine göre daha düşük seyretmiştir. 1799-1840 arası yıllık değişim oranı % 3,5, 1840 ile 1860 arası bu oranın yaklaşık iki katıdır.

Tablo 5
ABD Sermaye Stoku Değişimi (1774-1860)

Yıl	İç Sermaye	İç Sermaye+Dayanıklı Tüketim Malları	Sermaye Stoku
1774	100	100	100
1799	399	-	415
1805	581	-	628
1815	999	-	1,110
1840	1,573	1,503	1,691
1850	2,579	2,538	2,919
1860	5,298	5,274	6,000

Kaynak: Robert E. Gallman, “American Economic Growth before the Civil War: The Testimony of the Capital Stock Estimates”, Editörler: Robert E. Gallman ve John Joseph Wallis, **American Economic Growth and Standards of Living before the Civil War** içinde, University of Chicago Press, Chicago: 1992, s. 87.

C. İşletme Sayılarındaki Artış

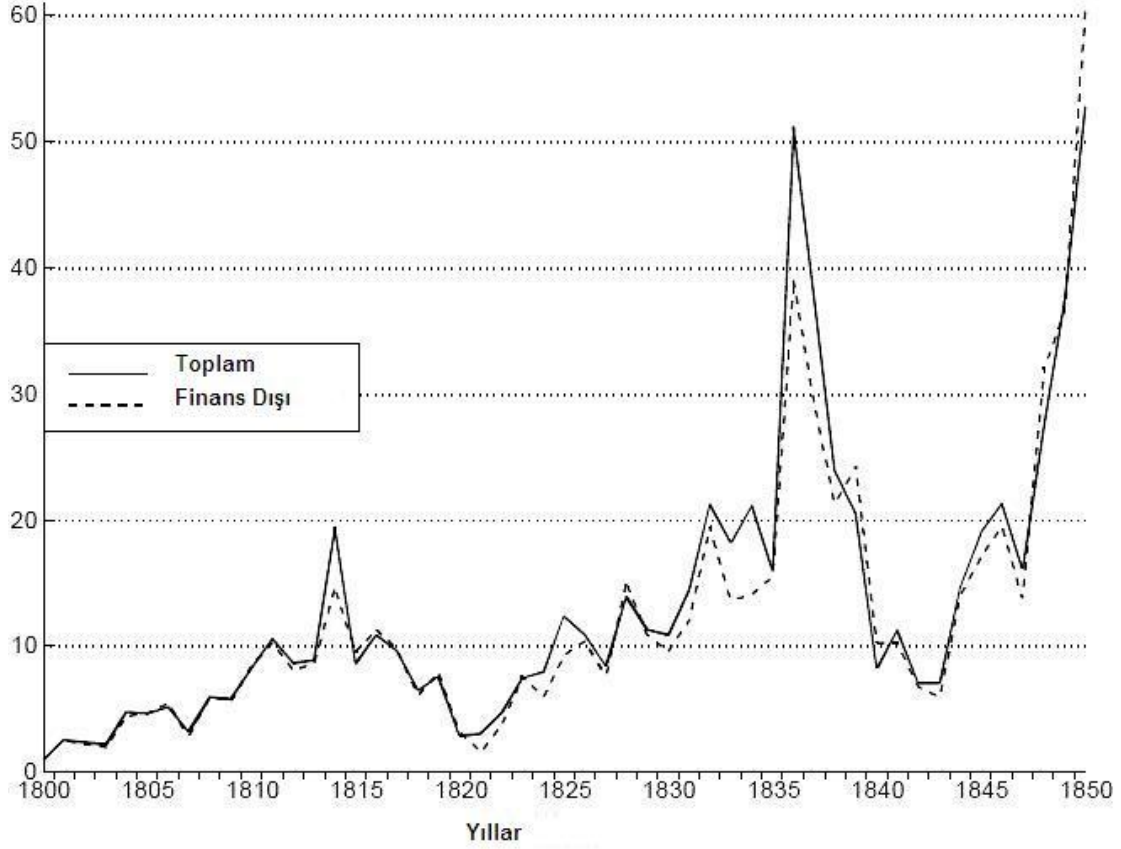
İşletme sayılarındaki artış da ekonomik büyüme ile ilgili bir gösterge olabilir. İşletme sayısının artışı yatırım sermayesinin artışın ve ekonomik hayatın canlılığını yansıtır. 1790 ile 1860 yılları arasındaki işletme sayıları ile ilgili en kapsamlı çalışmaları Joseph Stancliffe Davis (1917) ve George Heberton Evans, Jr. (1948) yapmışlardır. Davis'in çalışması 1781 ile 1800 arasında 16 eyalette bulunan işletmeleri, Evans'ın çalışması ise 1800-1850 yılları arasında 7 eyaletteki işletmeleri kapsamaktadır. Davis'in çalışmasına göre 1783 ile 1800 yılları arasında faaliyet gösteren 350 civarında işletme bulunmaktadır.³¹² Bu rakam 1820'lerin ortasında 2000'lere ulaşmaktadır.³¹³

Rousseau ve Sylla, 1800 ile 1850 arasındaki kayıtları bilinen üç eyaletteki işletme sayılarının yıllara göre artışlarını grafiğe dökerek işletme sayılarının dönem içindeki değişiminin, yatırımlarla paralellik arz ettiğini göstermişlerdir. Şekil 4'teki grafiğe bakıldığında işletme sayılarında 1800'den itibaren normal bir artış eğilimi gözlenmektedir. 1812 Savaşı sonrasında artan üretim hacminin işletme sayılarında sert bir yükselişe neden olduğunu düşünebiliriz. Hemen akabinde gelen sert düşüş ise 1817

³¹² Joseph S. Davis, **Essays in the Earlier History of American Corporations**, Harvard University Press, Cambridge: 1917, II, 8, s. 22.

³¹³ Eric Hilt, “Democratizing Incorporation: Law and the Industrial Enterprise in Massachusetts, 1830-1880”, **Wellesley College and NBER Working Paper**, May 2008, <http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic240844.files/hiltpaper.pdf>

Paniği ile ortaya çıkan gelişmelere bağlanabilir. Şekil 4 bu çerçevede 1837 Paniğini hem öncesi hem de sonrası ile gayet güzel yansıtmaktadır.

Şekil 4

ABD 1800-1860 Dönemi İşletme Sayıları

Kaynak: Peter L. Rousseau ve Richard Sylla, “Emerging Financial Markets and U.S. Early Growth”, **Explorations in Economic History**, 2005, Vol. 42, 1, January, ss. 1-26.

D. Gelir ve Giderler

Federal hükümet, eyalet hükümetleri ve yerel yönetimlerin ekonomik büyümeye ilişkin rolünü belirleyecek en önemli göstergelerden bir tanesi de gelir ve gider kalemleridir. Federal sistem içerisinde farklı hükümet düzeylerinin gelir ve giderlerindeki değişimler, birbirleri ile ilişkilerinde ve güç mücadelesindeki değişimlerle doğru orantılıdır. Bunun yanı sıra gelirlerin en az maliyetle elde edilmesi

ve giderlerin en doğru yere sarf edilmesi gerekliliği de farklı hükümet düzeyleri arasındaki kaynak aktarımlarının nedeni olmuştur.³¹⁴

1921'e kadar federal bütçe diye adlandırılabilir bir belge mevcut değildi. Gelirler, vergiler ya da arazi satışlarından elde edilenlerden oluşuyordu. Gümrük vergilerinin düşürülmesine yönelik keskin direnç dışında gelir politikalarına yönelik planlamalar yok denecek kadar azdı. Harcamaların büyük bir kısmını askeri giderler ve günlük tutulan hükümet giderleri oluşturuyordu. Hükümet giderleri içerisinde en büyük kalem posta ofisinin harcamalarıydı.³¹⁵

1800 ile 1860 arası eyalet gelir ve giderlerine ilişkin genel sonuçlara ulaşmak birkaç açıdan zordur. Öncelikle bu dönem birliğe yeni eyaletlerin katıldığı dinamik bir dönemdir. Dahası ortalama sonuçlar eyaletler ve bölgelerarası farklılıkları gizlemektedir. Kaldı ki döneme ilişkin kayıtlar da yeterli bilgi içermemektedir.³¹⁶ Bununla beraber var olan kayıtlardan gelir ve harcama rakamlarına dair bir takım genellemeler yapılabilir.

Eyaletlerin gelirleri ilk dönemlerde ulusal gelirin dörtte biri oranlarındayken, 1830 sonrası dönemde bu oran % 50'lere çıkmıştır.³¹⁷ Bu dönemde eyalet gelirleri, harcamalardan fazladır. Federal borcun olmadığı 1835 sonrası dönemde federal yardımlar bu gelir artışını açıklayabilir. Eyaletler bu fazlalıkları alt yapı ve eğitim yatırımlarına sarf etmişlerdir. Eyalet gelirlerindeki artış eğilimi 1850'ye kadar devam etmiştir.³¹⁸

³¹⁴ Wallis'e göre örneğin federal düzeyde marjinal gelirin temini daha az maliyetli, diğer taraftan yerel düzeyde marjinal giderin harcanması daha yararlı ise, federal hükümet yerel yönetimlere kaynak aktarımı yapacaktır. Geniş bilgi için bkz. John Joseph Wallis, "American Government Finance in the Long Run: 1790 to 1990", s. 64.

³¹⁵ Lance E. Davis ve John Legler, "The Government in the American Economy, 1815-1902: A Quantitative Study", **The Journal of Economic History**, Vol. 26, No. 4, Aralık, 1966, s. 516.

³¹⁶ Richard Sylla, "Long-Term Trends in State and Local Finance: Sources and Uses of Funds in North Carolina, 1800-1977", Stanley L. Engerman and Robert E. Gallman, eds., **Long-Term Factors in American Economic Growth**, University of Chicago Press, Chicago: 1986, s. 820.

³¹⁷ Wallis, "The National Era", s. 154.

³¹⁸ Davis ve Legler, s. 519.

Tablo 6
1800-1860 Dönemi Hükümet Gelirleri*

YIL	FEDERAL	EYALET	YEREL	TOPLAM	GSMH (%)
1800	1.96	0.42	-	-	-
1810	1.80	0.36	-	-	-
1820	2.52	0.56	-	-	-
1830	2.07	0.54	-	-	-
1840	1.50	0.88	1.23	3.60	% 4.0
1850	1.93	0.99	1.23	4.14	% 4.2
1860	3.32	1.72	2.17	7.20	% 5.4

Kaynak: John Joseph Wallis, “American Government Finance in the Long Run: 1790 to 1990”, **The Journal of Economic Perspectives**, Vol. 14, No. 1, Winter, 2000, s. 65.

* Kişi başı.

1. Federal Hükümetin Gelir ve Giderleri

Hükümetin gelir ve harcamaları ilk zamanlarda eyalet hükümetlerinin ve yerel idarelerin gelir ve harcamalarından fazlaydı. Ancak nüfus artışı, coğrafi büyüme, şehirleşme ve federal hükümetin rolünün sınırlandırılmasına ilişkin görüşlerin baskınlığı federal hükümetin işlevlerinin sınırlandırılmasına neden olmuştur. Özellikle 1820’lerden sonra savaş zamanları hariç eyalet hükümetlerinin faaliyet sahası, federal hükümetten daha hızlı büyümüştür.³¹⁹ 1800 ile 1830 arasında eyaletlerin gelirleri federal gelirlerin %20-25’i civarındayken, 1835 ile 1844 arasında % 50’sini geçmiştir.³²⁰

Federal gelirlerin üç kaynağı vardı: Gümrük vergileri, iç vergiler ve arazi satışları. İç savaşa kadar gümrük gelirleri toplam gelirin dörtte üçünü oluşturmuştur. İç vergiler gelirin üçte biri ile yarısı arasındaydı. Toplam harcamaların yarısından fazlası idari ve kamu harcamalarına gidiyordu. Askeri harcamalar ise toplam harcamaların yaklaşık % 40’ını oluştuyordu. Döviz transferleri İç Savaş’tan önce ihmal edilebilecek

³¹⁹ P. Studenski ve H. E. Krooss, **Financial History of the United States**, McGraw-Hill, New York; 1952), ss. 2 ve 6-7.

³²⁰ Wallis, “The National Era”, s. 154.

bir büyüklükte iken daha sonra önem kazandı. Örneğin 1870’de borçlar ve geri ödemeler toplam federal harcamaların yarısından fazlaydı.³²¹

Gümrük vergilerinin hükümet gelirleri içerisindeki önemi ve bu konuda siyasi gerilimin sürekliliği, bütçenin diğer gelir kalemlerinin daha fazla önce çıkmasını engellemiştir. Örneğin batıya doğru genişleme ile düzenli bir gelir kaynağı olarak katkısı umulan arazi satışlarının katkısı sınırlı kalmıştır. Bu kalemin federal bütçedeki payı düzenli bir eğilimden daha çok dönemsel satışların etkisini yansıtır. 1818, 1836 ve 1854’te artan satışların bu dönemlerde bütçedeki payı % 20’ler civarında iken, diğer zamanlarda % 10’larda seyretmiştir.³²²

1790’dan sonra savaş borçlarının faizleri federal harcamaların önemli bir kalemini oluşturmuştur. ABD bu süreçte İngiltere ve Meksika ile iki büyük savaşa girmiştir. Diğer taraftan yerlilerle olan mücadelenin sürekliliği askeri harcamaları en önemli harcama kalemi haline getirmiştir.

1820’lere kadar askeri harcamalar faizlerle beraber bütçenin % 80’ine karşılık geliyordu. 1812 Savaşı’nda artan borç, hükümeti yeni vergiler koymaya zorladı. Eyaletlerin nüfus oranlarına göre konulan bu vergilerden 1814–1815 döneminde 12 milyon dolarlık bir gelir elde edildi. 1835’e gelindiğinde borcun tamamı ödendi. Bu tarihten İç Savaş’a kadar olan dönemde askeri harcamalar bütçenin yarısını oluşturdu. Askeri harcamalar federal hükümetin yetkisindeydi ama eyaletlerin katkı yapması gerekiyor, bu katkının miktarı özellikle savaş dönemlerinde arttırılıyordu. Tablo 7, askeri harcamaların federal hükümet harcamaları içindeki payını ve milli gelire oranını göstermektedir.

³²¹ Davis ve Legler, s. 515.

³²² Wallis, s. 164.

Tablo 7
Federal ve Askeri Harcamalar (1799-1859)

Dönem	Federal Harcamalar (milyon dolar)	Federal Harcamaların Milli Gelire Oranı (%)	Askeri Harcamalar (milyon dolar)
1799	10	1,4	5
1809	10	1,1	6
1819	21	2,4	10
1829	15	1,6	8
1839	27	1,6	15
1849	42	1,7	20
1859	66	1,5	31

Kaynak: M. Slade Kendrick ve Mark Wehle, “The Growth of Federal Expenditures, 1794-1952”, Editör: M. Slade Kendrick, **A Century and a Half of Federal Expenditures**, NBER, 1955, s. 9

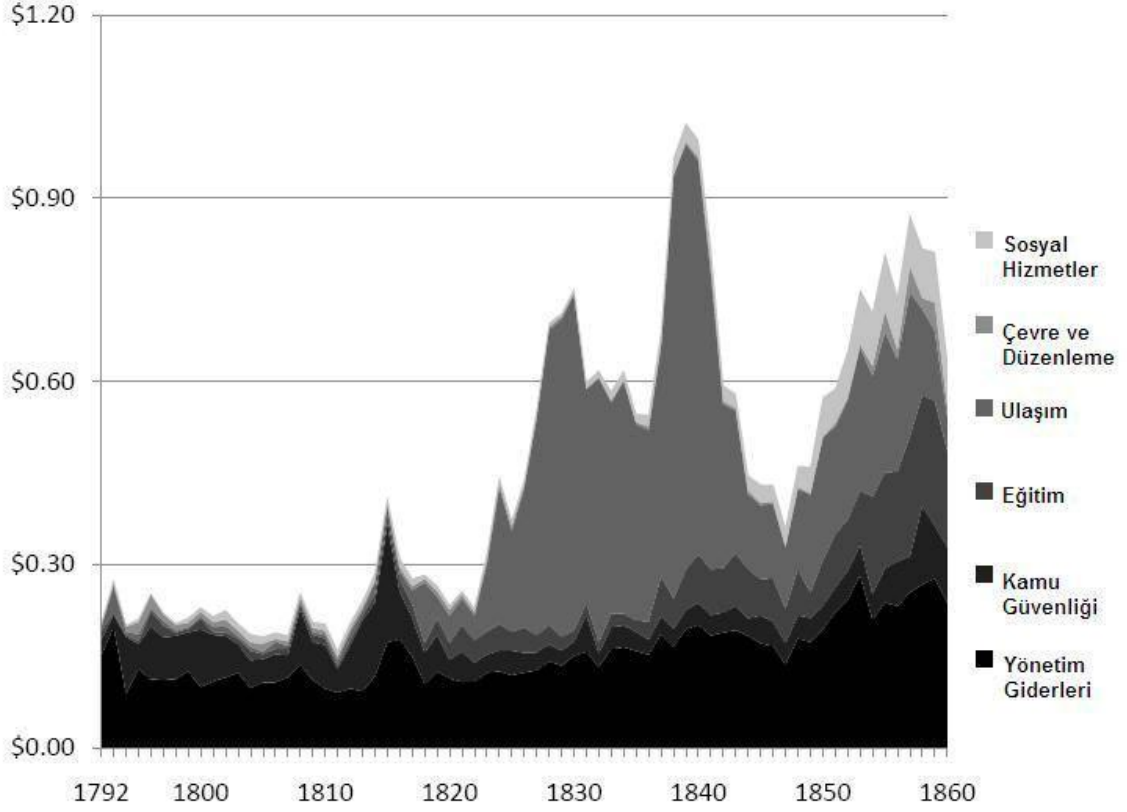
Federal borcun ödenmesi ve artan arazi satışları 1830’larda bütçe fazlasına yol açmıştı. 1836’da Kongre, 5 milyon dolardan daha az olan bütün fonların, temsil oranlarına göre eyaletlere dağıtılmasına karar verdi. Toplam 37,5 milyon dolarlık federal yardımın dörtte üçü dağıtıldı. Son taksit 1837 krizinden dolayı iptal edildi. Eyaletler bu yardımları çoğunlukla alt yapı yatırımlarında ve eğitim projelerinde kullandılar.³²³

2. Eyalet Hükümetlerinin Gelir ve Giderleri

Eyalet giderlerinde idari harcamalar, eğitim, sosyal yardımlar ve diğer harcamalar olmak üzere dört kalem öne çıkmaktadır. Örneğin 1831 yılında Maryland’ın giderlerinin % 40’ını idari harcamalar oluşturuyordu. Eğitim harcamaları ve sosyal yardımların % 10’luk payları dışında geri kalan miktar diğer harcamalara gidiyordu. Şekil 5, 1792-1860 döneminde eyaletlerin belli başlı harcama kalemlerini göstermektedir.

³²³ Paul B. Trescott, “Federal-State Finance Relations 1790-1860”, **The Journal of Economic History**, Vol. 15, No. 3, Eylül 1955), ss. 227-245.

Şekil 5
ABD’de Eyalet Harcamaları*

Kaynak: Jeremy M. Horpedahl, **The Growth of Government and Democracy in America, 1790-1860: Theory and History from an Economic Perspective**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, George Mason University, s. 38.

* 1860 yılı doları değerleriyle.

Gelir kaynakları ise başlıca dört kalemden oluşuyordu: Emlak vergisi, seçmenlik vergisi, ticari vergiler ve varlık gelirleri. Emlak vergisi genellikle arazilerden hektar başına ve diğer gayrimenkullerden alınan vergilerdi. Eyaletlerin emlak vergisi gelirleri 1835 ile 1841 arasında genel giderlerin % 16'sı iken, 1842 ile 1848 arasında % 30'a yükselmiştir. Bunda 1840'lardan sonra eyaletlerin borçlanma ve alt yapı yatırımlarının finansmanı ile ilgili düzenlemelerin payı vardır. Sonraki dönemde emlak vergisi yerel yönetimlerin en önemli gelir kaynağı olacaktır. Nitekim 1902'de yerel yönetim gelirlerinin tümünün % 73'ünü emlak vergileri oluşturmaktaydı.

Seçmenlik vergisi, oy kullanmak isteyen herkesin ödemesi gereken bir vergiydi. Ticari vergiler resim, harç, lisans, işletme ve sermaye vergilerinden oluşuyordu. Varlık gelirleri, eyaletlerin ortak oldukları işletmelerdeki hisselerinden gelen gelirlerle ulaşım projelerinin geçiş ücretlerinin toplamıydı. Gelirlerin paylarında, doğudaki eyaletlerde işletme vergileri ve varlık gelirleri öne çıkarken, batıdaki eyaletlerde emlak vergisi gelirlerinin payı yüksektir.

1830’larda başlayan altyapı yatırımlarını eyalet hükümetleri uzun dönemli borçlanma yoluyla gerçekleştirmişlerdi. Projelerin uzaması ve beklenen geri dönüşümlerin alınamaması bir müddet sonra eyalet borçlarını katlamaya başladı. 1830’da eyalet borçları 80 milyon dolar iken 1841’de 200 milyon dolara yükseldi. 1839 ile 1845 arası görülen ekonomik durgunluk eyaletlerin borçlarını ödeyemez hale gelmelerine yol açtı. Batı eyaletlerindeki birçok ulaşım ve bankacılık projesi ertelendi. 1841 ve 1842’de Indiana, Illinois, Michigan, Arkansas, Louisiana, Mississippi, henüz eyalet olmamış Florida, Maryland ve Pennsylvania faiz ödemelerini durdurdular. Eyaletler ödeyemedikleri borçlarını özellikle emlak vergisindeki artışlarla ödeme yolunu seçtiler.³²⁴

Krizden gerekli dersleri çıkaran eyalet hükümetleri, uzun dönemli alt yapı projelerine ancak ek vergiler koyarak girmeye yönelik düzenlemeler yapmaya başladılar. 1840’dan başlayarak 12 eyalet bu amaçla anayasasını değiştirdi ve kamu borçlanması ve işletmelerin kurumsal yapısı ile ilgili yeni düzenlemelere gitti. Eyaletler, yöneticilerini yeni yatırımlara yönelik bir gelir kalemi belirlemek ve eğer vergi artırımı yapılacaksa bunu referanduma götürmek zorunluluğu ile karşı karşıya bıraktılar.

³²⁴ Eyaletlerden bazılarının altyapı yatırımlarından büyük beklentiler içerisine girdikleri bu krizle ortaya çıktı. Örneğin yıllık 50 bin dolarlık bütçesi bulunan Indiana 1836’da % 5 faiz oranıyla 10 milyon dolarlık tahvil ihraç etmişti. Bu eyaletin, sadece yıllık faiz ödemesi bütçesinin 10 katı yani 500 bin dolar olan bu parayı ödemesi imkânsızdı. Yine yıllık geliri 1837’de 17 bin dolar olan Michigan % 5 oranla 5 milyon dolarlık tahvil ihraç etmişti. Daha geniş bilgi için bkz. John Joseph Wallis, “The Other Foundings: Federalism and Constitutional Structure of American Government” Editörler: Douglas A. Irwin ve Richard Sylla, **Founding Choices**, University of Chicago Press, Chicago: 2010, ss. 151-176.

3. Yerel Yönetimlerin Gelir ve Giderleri

Yerel yönetimler olarak adlandırdığımız belediyeler, kent konseyleri, şehir idareleri, okul yönetimleri vb. gibi çok farklı yönetim biriminden oluşmaktadır. Bu yönetim organının çalışmamızın zaman aralığındaki katkısı oldukça sınırlıdır. Yerel yönetimlerin ekonomik büyümeye esas katkıları şehirleşmenin hızlanması ile ortaya çıkmıştır. Şehirleşme oranları, İç Savaş'tan sonra hızla artmaya başlamış, belediyeçilik hizmetlerine yönelik yatırımların artması, yüzyılın ikinci yarısında yerel birimlerin ekonomik büyümedeki rolünün eyalet hükümetlerinden daha fazla olması sonucunu doğurmuştur.

Yerel yönetimlerin başlıca gelir kaynağı emlak vergileriydi. 1820 ile 1900 yılları arasında Boston ve Baltimore şehirlerinin gelirlerine yönelik bir çalışma emlak vergisinin gelir kalemleri içerisinde % 90'ları bulduğunu göstermektedir.³²⁵ 1902'de yerel yönetimlerin bütçeleri içinde emlak vergisinin payı % 73 olarak hesaplanmıştır.³²⁶

İkinci önemli gelir kalemi işletmelerden alınan vergilerdi. Seçmen vergisi de bir diğer gelir kalemi olarak gözükmektedir. Emlak vergisinin bütçe içindeki önemi yerel yöneticilerin bölgelerinde göçmenler ve geçici yerleşimcilerden daha çok emlak sahiplerinin çıkarlarına yönelik politikalar geliştirmeleri sonucunu doğurmuştur.³²⁷

Yerel yönetimlerin harcamalarında baskın bir şekilde öne çıkan bir kalem yoktur. Cadde ve kanalizasyon düzenlemeleri, harcamaların % 30'una karşılık gelmekte, eğitim ve su giderleri ise % 15'lik dilimlerle temsil edilmektedir. Baltimore ve Boston şehirlerinin 19. yüzyılın büyük bir kısmına ait giderleri yerel yönetimlerin temel harcamalarının aynı düzeylerde seyrettiğini göstermektedir.³²⁸

³²⁵ Randall G. Holcombe ve Donald J. Lacombe, "Factors Underlying the Growth of Local Government in the 19th Century", *Public Choice*, 120, 2004, s. 359–377.

³²⁶ John Joseph Wallis, "American Government Finance in the Long Run: 1790 to 1990", s. 61–82.

³²⁷ Timothy J. Gilfoyle, "Urbanization", William L. Barney, Editor, *A Companion to 19th-Century America*, Blackwell Publishing Ltd, Malden: 2001 içinde, s. 161.

³²⁸ Holcombe ve Lacombe, s. 359–377

Tablo 8
1838-1890 Dönemi Hükümet Borçları ve Oranları*

YIL	EYALET BORÇLARI	YEREL BORÇLAR	FEDERAL BORÇLAR	EYALET PAYI	YEREL PAYI	FEDERAL PAYI
1838	172	25	3	% 86.0	% 12.5	% 1.5
1841	193	25	5	% 86.4	% 11.4	% 2.3
1870	352	516	2436	% 10.7	% 15.6	% 73.7
1880	297	826	2090	% 9.2	% 25.7	% 65.0
1890	228	905	1122	% 10.1	% 40.1	% 49.8

Kaynak: John Joseph Wallis, “American Government Finance in the Long Run: 1790 to 1990”, **The Journal of Economic Perspectives**, Vol. 14, No. 1, Winter, 2000, s. 66.

* Milyon dolar.

Sonuç olarak GSMH oranları, yatırım artışları, işletme sayısı ve gelir-gider rakamlarına bakıldığında ABD’nin, 19. yüzyılın ilk yarısında dikkate değer bir ekonomik büyüme sergilediği söylenebilir. Ekonomik büyüme oranları yüzyılın başında düşük iken, 1800 ile 1840 arası yükselmiş, 1840 ile 1860 arası ise en yüksek oranlarına erişmiştir. Dolayısıyla bu döneme ilişkin üç farklı devreden bahsedilebilir. Büyüme oranlarının düşük olduğu 1774-1815 devresinde ABD iki büyük savaşa girmiş, Avrupa’daki savaş ortamının üretime getirdiği canlılıkla beraber yabancı piyasalarda engellemelerle karşılaşmıştır. 1815’den sonraki ikinci devrede sanayi sektörünün gelişmesi ve teknolojik gelişmeler büyüme oranlarını yükseltmiştir. 1840 ile 1860 arasındaki devrede ise sanayi sektörü kıtasal bir piyasanın gereksinimlerine uygun olarak örgütlenmiş ve ürünlerini çeşitlendirmiştir.³²⁹ İşgücü ve toplam sermaye 1800’den önce nüfus artış hızından daha fazla artarken, 1800’den sonra sermaye girdilerindeki artış nüfus artış hızını geçmiştir.³³⁰ Bu dönemde sanayi sektörünün hem istihdam kabiliyeti artmış, hem de verimliliği yükselmiştir. Batıya doğru sınırların genişlemesi ile işgücü hareketliliği yükselmiş, zamanla bu eğilim bölgesel ücretler arasındaki farkları azaltmış, piyasanın gereksinimlerinin çeşitlenmesi tarım sektörünün de bu gereksinimlere uygun üretim yapmaları sonucunu doğurmuştur. Örgüt

³²⁹ Gallman Robert E., “American Economic Growth before the Civil War: The Testimony of the Capital Stock Estimates”, Editörler: Robert E. Gallman ve John Joseph Wallis, **American Economic Growth and Standards of Living before the Civil War** içinde, University of Chicago Press, Chicago: 1992, s. 98-99.

³³⁰ Robert E. Gallman ve John Joseph Wallis, “Introduction to American Economic Growth and Standards of Living before the Civil War”, Editörler: Robert E. Gallman ve John Joseph Wallis, **American Economic Growth and Standards of Living before the Civil War** içinde, University of Chicago Press, Chicago: 1992, s. 3-4.

yapılarındaki değişimlerin verimliliği artırdığı dönemde büyük işletmeler ortaya çıkmaya başlamış, yenilik ve buluşlara ilgi artmış, toplam sermayedeki makine, alet ve diğer üretim araçlarının payı iki katına çıkarken, arazi gibi faktörlerin payı yarıya inmiştir. Kişi başına düşen GSMH'yi artıran bu gelişmeler, 19. yüzyılın ilk yarısında ABD'yi önündeki rakibi İngiltere ile beraber ekonomik açıdan en iyi performansa sahip iki ülkeden birisi yapmıştır.³³¹

II. FEDERAL HÜKÜMETİN EKONOMİK BÜYÜMEDEKİ ROLÜ

ABD, 1776'da bağımsızlığını ilan ettiğinde bir para birimi, bankaları ve hisse senetleri piyasası bulunmuyordu. Ticari işletmelerin sayısı yok denecek kadar azdı. Merkezi bir hükümet oluşturulmuştu ama bu hükümet eyaletlere yönelik bir yaptırım gücüne ya da kendi finansal kaynaklarını oluşturabilecek bir özerkliğe sahip değildi. Savaş borçları faizlerle birlikte 80 milyon dolara ulaşmıştı. 1790 itibarıyla ABD Gayri Safi Milli Hâsılası'nın aşağı yukarı % 40'ına tekabül eden bu miktarın tamamen tarıma dayalı bir ülke için ne anlama geldiği çok açıktı. Savaş sırasında borçlarını ödemesi beklenen eyaletler bu yükümlülüklerini yerine getirmemişler, dahası borçların ödenmesi için federal hükümet tarafından önerilen verginin yasallaşmasını da engellemişlerdi. Aslında eyaletlerin federal bir hükümetten güvenlik dışında bir beklentileri yoktu. Her birisi kendi anayasasına sahipti. Kendi para birimlerini kullanıyor, vergi koyabiliyor, dış ticareti kendi başlarına yapıyorlardı. 1787'de kaleme alınan ilk anayasa federal hükümete ülkeyi tek bir piyasa haline getirecek ve mali bağımsızlığını temin edecek gerekli araçları ve yetkileri verdi. Bu, eyalet hükümetlerinin yetkilerinin sınırlanması anlamına geliyordu.

Federal hükümetin anayasada verilen yetkileri nasıl kullanacağı Kongre'de büyük tartışmalara sahne oldu. Tartışmanın odak noktasında gümrük vergilerinin ABD mallarına yönelik korumacı bir tedbir olarak mı yoksa bir gelir kalemi olarak mı kullanılacağına ilişkin soru yer alıyordu. Tartışmanın tarafları hükümetin ilk Hazine Bakanı Alexander Hamilton ile İç İşleri Bakanı Thomas Jefferson idi. Hamilton ile

³³¹ Thomas Weiss, "Economic Growth Before 1860: Revised Conjectures", Editörler: Thomas Weiss ve Donald Schaefer, **American Economic Development in Historical Perspective** içinde, Stanford University Press, Stanford: 1994, ss. 11-27.

Jefferson arasında gümrük vergilerinin işlevi konusunda çıkan tartışma sonraki dönemlerde iki partili ABD siyasi sisteminin temelini oluşturdu. Gümrük vergileri tartışması ile başlayan ve bugüne kadar devam etmiş bu ayırım aslında anayasanın nasıl yorumlanması gerektiği dair temel bir farktan kaynaklanmaktaydı. Hamilton, anayasanın federal hükümetin ne yapmaması gerektiğine dair açıkça belirttikleri hariç her şeyi yapabileceğini düşünürken, Jefferson anayasada ifade edilmedikten sonra federal hükümetin hiçbir şey yapamayacağına inanıyordu. Buradan da anlaşılabileceği gibi temel çatışma noktası federal hükümetin rolünün ne olması gerektiği idi.

Hazine Bakanı Alexander Hamilton, güçlü bir federal merkezi yönetimden yanaydı. Federal hükümetin imalat sektörünü doğrudan veya korumacı tedbirlerle desteklemesi gerektiğine inanıyordu. Hamilton ayrıca, eyaletlerin bağımsızlık savaşı borçlarını federal hükümetin yüklenmesini öneriyor, bunun için de ulusal bir banka kurulmasını teklif ediyordu.³³²

Hamilton'ın politikaları merkantilist anlayış çerçevesinde şekillenmiş, ekonomik büyüme konusunda hükümete önemli rol yükleyen, bununla beraber özel sektörü ve girişimciliği teşvik eden bir içeriğe sahipti. İmalat sektörünün gelişmesini sağlayacak korumacı vergiler, kamu iştiraki ile kurulacak özel bir merkezi banka, fon temini ve yabancı sermayenin özendirilmesi amaçlı kamu borçlanması ve iyileştirilmiş patent hakları gibi öneriler bu içeriğin belli başlı maddeleriydi. Kongre'de uzun tartışmalardan sonra bu öneriler yasalaşmış ve 19. yüzyılın başlarında ABD'nin ekonomik büyümesine ciddi katkılar sağlamıştır.³³³

³³² ABD'nin ilk Hazine Bakanı Alexander Hamilton'ın 1791'de Kongre'ye sunduğu "İmalat Sektörü Hakkındaki Rapor" (The Report on Manufactures) bağımsızlık sonrasında ABD'nin izlemesi gereken ekonomi politikası hakkında öneriler içeriyordu. Rapora göre ABD, sağlam bir ekonomik alt yapıya sahip olmak için imalat sektörünü desteklemeli ve bu sektörün gelişmesi için gümrük vergileri başta olmak üzere bir takım korumacı tedbirlere öncelik vermelidir. Raporla ilgili daha geniş bilgi için bkz. Douglas A. Irwin, "The Aftermath of Hamilton's 'Report on Manufacture'", **The Journal of Economic History**, 64, 2004, ss. 800-821.

³³³ Hamilton'ın önerilerinin ilk etkisi borç tahvillerinin değerlerinde görüldü. Yeni çıkartılan federal tahvillerle değiş tokuş yapılacak bir dolarlık kıtasal tahviller, 1789 baharında 23 sentlik bir karşılığa sahipti. Hamilton'ın raporu çıkar çıkmaz bu oran 40 sente, yasa teklifi kanunlaştığında ise 60 sente yükseldi. Bir sene sonra kâğıtlar bedeliyle, müteakip sene ise % 10-20 arasında fazlalıkla değiştirilebilir hale gelmişti. Hükümet tahvillerinin iki sene içerisinde neredeyse beş katı değer kazanmasına yol açan bu gelişme piyasaların olduğu kadar Hazine Bakanı olarak Alexander Hamilton'ın da itibarını artırdı. Daha geniş bilgi için bkz. Stanley L. Engerman ve Robert E. Gallman, "The Emergence of a Market Economy before 1860", William L. Barney, Editor, **A Companion to 19th-Century America**, Blackwell Publishing Ltd, Malden: 2001 içinde, s. 127.

Hamilton’la başlayan güçlü federal hükümet, korumacı gümrük vergileri ve kamu destekli iç düzenlemeler tezi, güney eyaletlerinin karşı koyması ile sürekli engellemelerle karşılaşacak, ancak İç Savaş’tan hemen önce kurulan Cumhuriyetçi Parti ve onun lideri Abraham Lincoln bu tezi savaş sonrası ABD’nin ekonomi politikası olarak belirleyerek ekonomik gelişmeyi hızlandıracaktır.

Hamilton’ın önerilerine karşı çıkan Thomas Jefferson ve James Madison ise yeni devletin ekonomik büyümesinin tarım sektörü aracılığıyla gerçekleşeceğini düşünüyorlardı. Güçlü bir federal hükümete, eyaletlerin özerkliğine zarar vereceği endişesiyle karşıydılar. Ulusal bir bankanın kurulmasını da istemiyorlardı. Banka, özel bir zümreye ayrıcalık sağlayabilirdi ki bu, anayasa ve Cumhuriyetçi ideallere ters düşen bir uygulamaydı.

İlginçtir ki Hamilton’ın politikalarına karşı çıkan Anti-Federalistler, kendi iktidarları döneminde bu politikalara ilişkin en somut tekliflerden bir tanesini hazırlamışlardır. Gallatin Planı olarak bilinen ve Thomas Jefferson’ın Hazine Bakanı Albert Gallatin tarafından hazırlanarak 1806’da Kongre’ye sunulan bu rapor, sermaye kıtlığını ve alt yapı yatırımlarının büyüklüğünü gerekçe göstererek sadece federal hükümetin üstesinden gelebileceği alt yapı yatırımları ya da yasada anıldığı şekliye “iç iyileştirmeler”e ilişkin 10 yıllık bir plan önermiştir. Gallatin’in planı bu tür düzenlemeleri federal hükümetin yapmasının anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle reddedildi. Tablo 9’da Gallatin Planı’nın ana hatları yer almaktadır.

Tablo 9
Gallatin Planı

Öneri	Tahmini Gider
I. Kuzeyden Güney'e kıyıya paralel olarak;	
1. Massachusetts'ten North Carolina'ya uzanan kanallar	\$ 3,000,000
2. Maine'den Georgia'ya uzanan paralı bir yol	\$ 4,800,000
Ara Toplam	\$ 7,800,000
II. Doğu'dan Batı'ya Atlantik ve batı nehirleri arasında iletişim kanalları	
1. Dört Atlantik nehrindeki ulaşım ve kanal geliştirmesi	\$ 1,500,000
2. Dağlardan, batı nehirlerine uzanan dört paralı yol	\$ 2,800,000
3. Ohio şelalerinin civarında bir kanal	\$ 300,000
4. Detroit, St. Louis ve New Orleans yollarının geliştirilmesi	\$ 200,000
Ara Toplam	\$ 4,800,000
III. Kuzey/kuzeybatı yönü, Atlantik, büyük nehirler ve St. Lawrence arası ulaşım	
1. Kuzey Nehri ve Champlain Gölü arasında ulaşım	\$ 800,000
2. Kuzey Nehri'nden Ontario Gölü'ne açılacak kanallar	\$ 2,200,000
3. Niagara Şelalesi civarında bir kanal	\$1,000,000
Ara Toplam	\$ 4,000,000
Genel Toplam	\$ 16,600,000

Kaynak: Carter Goodrich, "National Planning of Internal Improvements", **Political Science Quarterly**, Vol. 63, No. 1, Mart 1948, ss. 16-44. (21)

Kongre 1806'da Cumberland'dan Ohio Nehri'ne kadar uzanacak bir yolun yapımını onayladı. Ulusal Yol diye bilinen ve 7 milyon dolara mal olan bu proje 1806 ile 1841 dönemi arasında onaylanan tek federal yol projesiydi.³³⁴

1812 Savaşı'nın ortaya çıkarttığı olumsuz koşullar, alt yapı yatırımlarının yeniden gündeme taşınmasını sağladı. Savaş Bakanı John C. Calhoun tarafından hazırlanan ve Amerika Birleşik Devletleri Bankası'nın iç iyileştirmelere 1,5 milyon dolarlık bir katkı yapmasını öneren plan, iç ulaşımın kanal ve yollarla geliştirilmesini hedefliyordu. Banka'nın sağlayacağı katkının eyaletler tarafından paylaşılmasını öneren

³³⁴ Ohio yolu ve İç Savaş öncesi yapılmış diğer yollarla ilgili geniş bilgi için bkz. Albert C. Rose, **Historic American Roads: From Frontier Trails to Superhighways**, Crown Publishers, New York: 1976.

kanun tasarısı Kongre ve Senato'dan geçmesine rağmen Başkan James Madison tarafından veto edildi. Bu veto, alt yapı yatırımları konusunda federal bir politika geliştirme çabalarına en azından İç Savaş'a kadar son verdi.³³⁵

Madison'dan sonra gelen başkan Monroe da, Calhoun'un önerisine karşı çıkanlar arasındaydı. Ancak yeni başkan, anayasanın federal hükümete iç iyileştirmeler konusunda yetki vermediğine inanmakla beraber, bu konuda atılacak adımları engellemediğini de düşünüyordu. Bu olumlu bakışın ilk sonucu 1823'te alt yapı projelerini planlamak üzere ordu mühendislerinden bir komite kurulması oldu. Kurul 1824 ile 1837 yılları arasında 120 anket yaptı ve 90 proje hazırladı. 1824'te Ohio ve Mississippi Nehirlerine yönelik 75000 dolarlık bir iyileştirme projesi yine bu süreçte geçti.³³⁶

1825'de Henry Clay'in desteğiyle seçilen John Quincy Adams döneminde iç iyileştirmelerle ilgili ciddi adımlar atıldı. Dört kanal işletmesine yönelik 2 milyon dolarlık yardım ve yine aynı işletmelere yapılan en büyük arazi tahsisleri bu dönemde gerçekleşti. Adams'dan sonra başkan olan Andrew Jackson ise, iç iyileştirmelere ideolojik olarak karşıt bir pozisyondaydı. Ancak buna rağmen Jackson'ın dönemde nehir ve limanlara yönelik iç iyileştirmeler devam etti.

1830'ların ortalarında kamu arazilerinin satışı ile ortaya çıkan ekonomik gelişme alt yapı yatırımlarında eyalet hükümetlerinin öne çıkmasını sağladı. Bir çok eyalette başlayan kanal ve yol yapım çalışması 1837 Paniği ile durma noktasına geldi. Eyaletler, yeni anayasalar yazarak alt yapı çalışmalarına yönelik sıkı düzenlemeler getirdiler.

Hamilton ve Gallatin'in önerilerinin savunuculuğunu 1820 ile 1852 arasında Whig Partisi ve Henry Clay üstlendi. Clay'in Amerikan Sistemi adını verdiği politikanın üç ayağı vardı: Korumacı gümrük vergileri, yeni bir merkezi banka ve federal hükümet tarafından yürütülecek iç iyileştirmeler. Amerikan Sistemi'ne en

³³⁵ Henry Steele Commager, **Documents in American History Vol. I to 1898**, Appleton-Century-Crofts, New York: 1963, s. 212.

³³⁶ Stephen Minicucci, "Internal Improvements", **Studies in American Political Development**, 18 (Fall 2004), s. 164.

şiddetli tepkiler James Madison ve Andrew Jackson'dan geldi. Her iki başkan da iç düzenlemelere yönelik yasa tekliflerini anayasaya aykırı olduğu gerekçesi ile veto ettiler.³³⁷

1840'da iktidara gelen Whig Partisi federal hükümetin dağıtım ve iç iyileştirmelere yönelik adımlar atmaya hazırlanırken kendi adayı olarak başkan seçilen John Tyler'ın vetoları ile karşılaştı. Taylor federal borçları öne sürerek iç iyileştirmeler konusunda Jackson'dan bu yana devam eden eğilimin dışına çıkmadı. Sonra gelen başkanlar Polk ve Pierce da aynı tutumu benimsedi ve 1840'lar iç iyileştirmeler konusunda ciddi adımların atılamadığı bir dönem oldu.

1851'de bir Whig Partisi mensubu olan Zachary Taylor'un seçimi ve akabinde Kaliforniya'nın birliğe katılımı, Kongre'den 100 ayrı alt yapı projesini destekleyen 2,1 milyon dolarlık bir federal yardım tasarısının geçmesini sağladı. Yine bu dönemde, 1851 ile 1857 arasında demiryollarına yaklaşık 12 milyon hektarlık arazi tahsisi yapıldı. Demokrat Franklin Pierce'ın geri dönüşü iç iyileştirmeler konusunda yapılan harcamaların yeniden kısılmasına neden oldu ve İç Savaş'a kadar da bu durum değişmedi. Tablo 10, 1790-1860 döneminde yapılan iç iyileştirme harcamalarını göstermektedir.

1790'dan İç Savaş'a kadar devam eden süreç alt yapı yatırımlarına federal hükümetin ne kadar destek verip vermeyeceğine ilişkin tartışmalarla geçmiştir denilebilir. İç iyileştirmelere yönelik anayasal düzeyde devam etmiş bu tartışmalar devletin ekonomik hayata ilişkin rolünün sınırlandırılması ya da alt yapı yatırımlarının gereksiz görülmesi gibi kaygılardan kaynaklanmıyordu. Bu tartışmalar daha çok federal hükümetin yetkilerinin artırılması durumunda eyalet hükümetlerinin inisiyatif alanlarının daralacağı endişesi taşıyordu.

³³⁷ Carter Goodrich, **Government Promotion of American Canals and Railroads, 1800-1890**, Greenwood Press, Westport: 1960, s. 28.

Tablo 10
1790-1860 Döneminde Yapılan İç İyileştirme Harcamaları*

Cinsi	Doğrudan	Dolaylı	Toplam
Yollar	10,710	10,394	317
Milli Yol	6,834	6,834	0
Arazi Tahsisleri	48,869	0	48,869
Dağıtımlar	28,921	0	28,921
Kanallar	6,865	2,182	4,683
Limanlar	7,998	7,998	0
Nehirler	9,270	6,464	2,807
Demiryolları	28,304	492	27,812
Deniz Ulaşımı	14,893	14,893	0
Diğer	197	197	0
TOPLAM	119,849	42,620	77,228

Kaynak: Stephen Minicucci, “Internal Improvements”, **Studies in American Political Development**, 18 (Fall 2004), ss. 160-185 (161).

* Bin dolar.

Federal hükümet kuruluşundan itibaren serbest ticaretin güvenli bir şekilde yapılabileceği ve sanayinin gelişimini teşvik eden bir ortamın oluşturulmasını hedeflemiştir. Alınan önlemlerin önceliği yatırımcı ve girişimcilerin kendilerini güvende hissedebilmeleriydi. Örneğin sınırlı sorumluluk ve iflas kanunları bu yolda kullanılmıştır. Sınırlı sorumluluk, girişimcileri teşvik amacı taşırken, iflas kanunları ile zor duruma düşen girişimcilerin cesaretlerini kaybetmemeleri amaçlanmıştır.³³⁸

Ne var ki federal hükümetin ekonomiye müdahale olanakları kısıtlıydı. Elindeki belli başlı araçlar gümrük vergileri, arazi politikası, göç politikası ve bankacılık düzenlemeleriydi. Bu araçlar ise kısa dönemden çok uzun dönemli etkilere sahip, kullanımı büyük bütçeler ya da geniş bürokratik yapılar gerektirmeyen araçlardı. Arazi satışlarından gelen gelirler, ticari vergiler ve gümrük vergileri hükümetin

³³⁸ David A. Moss, devleti nihai anlamda bütün riskleri üstlenen yegâne kurum olarak nitelediği çalışmasında Amerikan tarihini üçe ayırmaktadır. Kurulştan 20. Yüzyıl başına kadar olan devre, işletmelerin ve müteşebbislerin risklerinin üstlenildiği devredir. 1900-1960 dönemi devlet politikaları çalışanların risklerini üstlenmek üzerine kurgulanmış, 60 sonrasında ise ortalama vatandaşı gözetken politikalar öne çıkmıştır. Daha geniş bilgi için bkz. David A. Moss, **When All Else Fails: Government as the Ultimate Risk Manager**, Harvard University Press, Cambridge 2002.

faaliyetlerini yapması için yeterli oluyordu. 1860'dan önce federal harcamaların GSMH'nın yüzde ikisi veya daha az bir oranda olması bunu göstermektedir.³³⁹

1791 tarihinde yürürlüğe konulan ekonomik paket, federal hükümetin ekonomik büyümede aktif rol almasını sağlamış, ancak daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan siyasi tartışmalar federal katkının sınırlı kalması sonucunu doğurmuştur. Nitekim hükümetin 1790-1860 döneminde altyapı yatırımlarına yaptığı katkı bütçenin % 3'ü civarındadır.³⁴⁰ Eyaletlere yapılan yardımlar, altyapı projelerine yönelik arazi bağışları, Ohio ulusal yol inşası, askeri mühendislerin demiryolu inşasında görevlendirilmesi bu katkının alt başlıklarıdır. Bunun dışında korumacı gümrük tedbirleri, imalat sektörünün gelişmesini sağlamış, göçmenlik ve patent düzenlemeleri ise beşeri sermayeye katkıda bulunmuştur. Ancak bu faaliyetlerin ekonomik büyümenin en temel göstergesi olan GSMH artışına doğrudan katkısı sınırlı olmuştur.³⁴¹ Asıl katkı stratejik ve kurumsal düzeyde olduğu söylenebilir.³⁴²

A. Altyapı Yatırımları

1790 ile 1860 arasında federal hükümet alt yapı yatırımlarına 60 milyon dolarlık bir katkı sağladı.³⁴³ Altyapı yatırımlarının en önemli ayağını anayasada federal hükümet tarafından yapılacağı açıkça belirtilen küçük ölçekli alt yapı yatırımlar oluşturdu. Bunlar deniz fenerleri, küçük yollar, nehir düzenlemeleri ve limanlardı. Toplam 41 milyon dolar tutan bu yatırımlara yıllık planlarla karar veriliyor ve her eyalet nüfus ve arazisine göre pay alıyordu.

³³⁹ Paul B. Trescott, "The U.S. Government and National Income, 1790-1860", **Trends in the American Economy in the 19th Century**, Natl. Bur. of Econ. Research, Studies in Income and Wealth XXIV, 1960.

³⁴⁰ Wallis, "The National Era", s. 153.

³⁴¹ Douglas North şöyle düşünmektedir: "Gerekli araştırmayı yaptığımızda şunu farz edebiliriz ki 19. yüzyıl hükümet yatırımlarının toplam katkısı mütevazı bir katkıdır." Geniş bilgi için bkz. Douglass North, **Growth and Welfare in the American Past**, Prentice-Hall, Englewood Cliffs: 1966, s. 104.

³⁴² 1800-1890 arasında yapılan ulaşım yatırımlarında devletin rolünü incelediği çalışmasında Carter Goodrich, bu rolü "teşvik edici" olarak niteler. Devlet, alt yapı yatırımlarının en uygun maliyetle gerçekleştirilebilmesi için özel sektörle rekabet ve işbirliği içerisinde olmuştur. Goodrich, yatırımların sadece özel sektör tarafından yapılmış olması durumunda çok daha büyük maliyetlere yol açacağını düşünmektedir. Daha geniş bilgi için bkz. Carter Goodrich, **Government Promotion of American Canals and Railroads, 1800-1890**, Columbia University Press, New York: 1960, s. 5.

³⁴³ Bu oran Wallis'e aittir. Daha geniş bilgi için bkz. John Joseph Wallis, "The Other Foundings: Federalism and Constitutional Structure of American Government" Editörler: Douglas A. Irwin ve Richard Sylla, **Founding Choices**, University of Chicago Press, Chicago: 2010, s. 162. Malone ise bu miktarın 54 milyon dolar olduğunu söylemektedir. Daha geniş bilgi için bkz. Laurence J. Malone, **Opening the West: Federal Internal Improvements Before 1860**, Greenwood Press, Westport: 1998.

Tablo 11
Toplam Alt Yapı Yatırımlarında Federal Hükümet Payı (%)

Kanal Yatırımları (1815-1860)	
Kamu Yatırımları	61
Kamu Ortaklıkları	12
Toplam Kamu Payı	73
Demiryolları (Kamu ortaklığı veya özel işletmelere yardım şeklinde)	
1861'e kadar	25-30 (bazı kamu arazi tahsisleri dâhil)
1862-1872 arası	10-12 (büyük kamu arazi tahsisleri dâhil)

Kaynak: Carter Goodrich, **Government Promotion of American Canals and Railroads, 1800-1890**, Columbia University Press, New York: 1960, ss. 266-72.

Goodrich'in hesaplamalarına göre 1790-1860 arası alt yapı harcamalarında kanal yatırımları, demiryolları yatırımlarına göre daha baskındır. (Tablo 11) Demiryolu yatırımlarına yönelik kamu katkısı zamanla azalmıştır. Goodrich, bunun nedenini demiryolu sektöründe karlılığın artması ile özel girişimlerin kamunun yerini almasına bağlar. Kamu girişimi, yatırımı başlatıcı rolünü yerine getirdikten sonra yerini özel sektöre bırakmıştır.³⁴⁴

1802'de Ohio'nun birliğe kabulü sırasında yapılan sözleşmede federal arazi satışlarının % 5'inin Ohio ve civarındaki yol inşasında kullanılması kararlaştırılmıştı. Ohio'nun bu oranın % 60'ının eyalet sınırları içerisinde kullanılması teklifini kabul eden federal hükümet bu eyaletteki yol yapımı için 6,8 milyon dolar harcadı. Başka eyaletlerde benzer yol yapım projeleri ile federal hükümetin yollara ayırdığı kaynak miktarı 9 milyon doları buldu.³⁴⁵ Sonraki dönemlerde Ohio eyaletinde yapıldığı şekliyle benzeri alt yapı yatırım teklifleri oldu, ancak bunlar federal hükümetin rolüne ilişkin tartışmalara yol açarak kabul görmedi.

Ulaşım alt yapısının önemli bir ayağı da demiryolu yapımıydı. İlk demiryolu 1828 ile 1830 arasında inşa edilen 13 millik Baltimore-Ohio hattıydı. Demiryolları 1835'de 1.767 kilometreye, 1848'de ise 9.650 kilometreye çıktı.³⁴⁶ İç savaş dönemine

³⁴⁴ Carter Goodrich, "Internal Improvements Reconsidered", **The Journal of Economic History**, Vol. 30, No. 2, Haziran 1970, s. 298.

³⁴⁵ Carter Goodrich, **Government Promotion of American Canals and Railroads, 1800-1890**, s. 24-26.

³⁴⁶ James S. Olson, **Encyclopedia of the Industrial Revolution in America**, Greenwood Publishing Group, Westport: 2001, s. 210

gelindiğinde demiryolu hatlarının uzunluğu 1880 Nüfus Sayımı'na göre 46.000 kilometreyi bulmuştu.³⁴⁷

Demiryollarının 1790 ile 1860 arası ülke büyümesine katkısı konusunda çalışma yapmış Albert Fishlow'a göre döneme ilişkin ekonomik daralma ya da genişlemelerin demiryolları yatırımları ile ilişkisi olmasına rağmen bu alanda yapılan yatırımların ülke ekonomisine katkısı yok denecek kadar azdır.³⁴⁸ Fishlow'un vardığı sonucu destekleyen bir başka çalışmada demiryollarının esas katkısının dönemin kırsal nüfusunun yarıdan fazlasını barındıran ortabatı eyaletlerinin şehirleşmesini sağlamak olduğu ifade edilmiştir.³⁴⁹ Aslında demiryolları, ABD ekonomisine, Rostow'un tabiriyle "kalkışa geçmesi" için gereken ortamı sağlamıştır.³⁵⁰ Ekonomik büyüme için gereken sermayenin büyük kısmı demiryolu yatırımları sayesinde sağlanmış, ülkeyi baştan başa dolaşan demiryolu ağları piyasanın sınırlarını genişletmiş, yeni ürünlerin dolaşıma girmesinin önünü açmıştır.³⁵¹ İşletmelerin yapılarında verimliliği ve etkinliği artırıcı temel değişimler meydana gelmesi, ihracat sektörünün modernleşmesinin yanı sıra kömür, demir ve makine sanayilerinin de yeniden biçimlenmesinin sağlanması demiryolu yatırımları ile mümkün olmuştur.³⁵² Alfred Chandler'in ifadesi ile ABD'nin ilk "büyük işi" olan demiryolları tarım dışındaki herhangi bir sektörde yapılan ilk milyar dolarlık yatırımdı.³⁵³ Albert Fishlow'a göre demiryolu yatırımları gündeme girdikten sonra ekonomik hayatı değiştirmiştir. Öyle ki 1830 ile 1850 arasında gerçekleşen ekonomik daralma ve genişlemelerin tümünün altında demiryolu yatırımlarının etkisinin olduğunu söylemek mümkündür.³⁵⁴

³⁴⁷ Daha geniş bilgi için bkz. ABD 1880 Nüfus Sayımı, Vol. IV, Part I, ss. 288—289. Bu tahmin Shuman'a aittir. Söz konusu belgede Poor'a ait 49,000 km. tahmini de verilmektedir.

³⁴⁸ Albert Fishlow, **American Railroads and the Transformation of the Antebellum Economy**, Harvard University Press, Cambridge: 1965, ss. 103-106.

³⁴⁹ Jeremy Atack, Fred Bateman, Michael Haines ve Robert A. Margo, "Did Railroads Induce or Follow Economic Growth? Urbanization and Population Growth in the American Midwest 1850-60", **NBER Working Paper No. 14640**, January 2009.

³⁵⁰ Rostow'un iktisadi gelişmenin merhaleleri olarak adlandırdığı devrelerin geniş açıklaması için bkz. W. W. Rostow, **İktisadi Gelişimin Merhaleleri-Komünist Olmayan Bir Manifesto**, Çeviri: Erol Güngör, 2. Baskı, İstanbul: 1999.

³⁵¹ Herbert Hovenkamp, "Regulation History as Politics or Markets", **Yale Journal of Regulation**, 12, 1995, ss. 548-550.

³⁵² Peter Tufano, "Business Failure, Judicial Intervention, and Financial Innovation: Restructuring U.S. Railroads in the Nineteenth Century," **Business History Review**, Vol. 71, No. 1, Spring 1997, ss. 1-2.

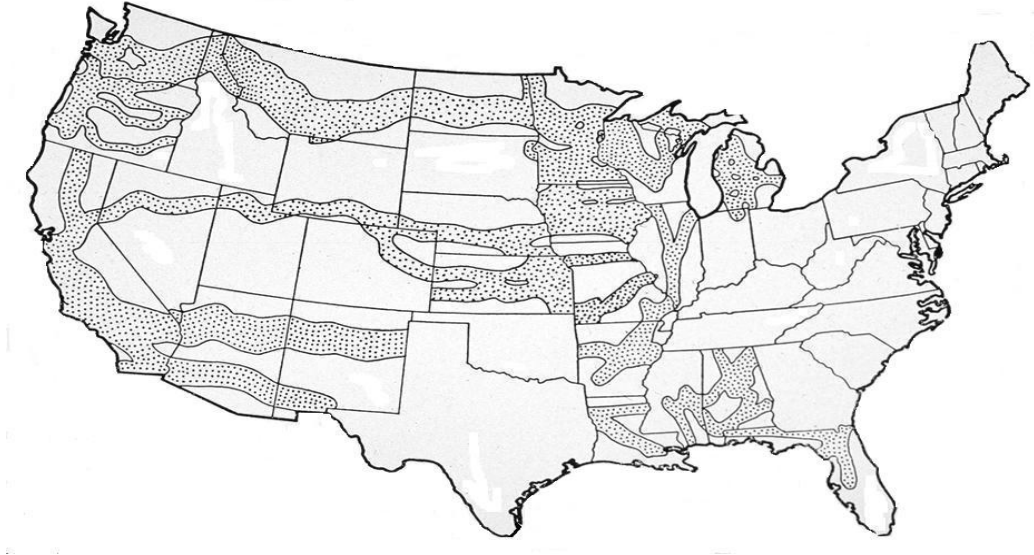
³⁵³ Alfred D. Chandler, **The Railroads: The Nation's First Big Business**, Harcourt, Brace & World, New York: 1965, s. 43.

³⁵⁴ Fishlow, s. 100-106.

1830'dan sonra başlayan demiryolu yatırımlarında federal hükümet ve eyalet hükümetleri ön plandadır. Bu süreçte demiryolu işletmelerine yetki belgeleri verilmiş, özel tahsisler yapılmış ve başka işletmelere tanınmayan bir takım vergi muafiyetleri tanınmıştır. İlk yetki belgesini 1815 yılında New Jersey çıkartmış, bu eyaleti 1826'da Massachusetts, 1827'de Maryland, South Carolina ve Pennsylvania takip etmiştir. Bizzat eyalet hükümetleri tarafından üstlenilen demiryolu yatırımları da olmuştur. Ancak politik çıkarlar üzerine bina edilmiş bu yatırımların verimli olmadığı ve yolsuzluklara neden olduğu iddia edilmiştir.³⁵⁵

Demiryolu yapımlarına federal hükümetin en büyük katkısı arazi tahsisleri olmuştur. 1850'de Kongre'den geçen Illinois Merkez Arazi Sözleşmesi demiryollarının kıtasal büyüklüğe ulaşmasında bir dönüm noktasıdır. Demiryolu işletmelerine verilen araziler, kurulacak hat boyunca sağlı sollu 20 millik alanları kapsıyordu. 1850 ile 1871 arasındaki dönemde demiryolu yatırımları için ABD topraklarının yaklaşık % 9,5'una karşılık gelen 530.000 kilometrekare arazi özel sektöre devredildi.³⁵⁶ (Şekil 6)

Şekil 6
ABD'de Federal Hükümet Tarafından Demiryolu İşletmelerine Tahsis Edilen Araziler

Kaynak: Roy M. Robbins, **Our Landed Heritage: The Public Domain, 1776-1936**, Princeton University Press, Princeton: 1942.

³⁵⁵ Fishlow, s. 310.

³⁵⁶ Carter Goodrich, "The Revulsion Against Internal Improvements", **Journal of Economic History**, 10, 1950, s. 149.

1850’de başlayan tahsisler daha çok 1862’de yürürlüğe giren Pasifik Demiryolu Yasası’na göre 27 eyalette gerçekleştirildi. Yasaya göre, kıtasal demiryolu hattının yapımını üstlenen işletmeler döşedikleri her mil için 16 bin dolardan 48 bin dolara kadar kredi almaya hak kazanacaklardı. Kredilerin geri ödemesi ortalama % 6’lık bir faizle yapılacaktı.³⁵⁷ Federal hükümet bu şekilde demiryolu işletmelerine 64.623.512 dolarlık kredi sağladı.³⁵⁸ Yine yasaya göre, demiryolu işletmeleri her mil için 20 millik arazi alma hakkına kavuşuyorlardı. Federal hükümetin sağladığı arazilerin genişliğine rağmen, doğrudan yapımını üstlendiği demiryolu hattı 18,738 mil uzunluğundadır ki bu oran 1860 ile 1920 seneleri arasında yapılan demiryolu hatlarının % 8’ine karşılık gelmektedir.³⁵⁹

1830’larda demiryolundan elde edilen gelir, yatırım miktarının yarısına ancak ulaşırken, 1840’larda gelirlerle yatırım harcamaları başa baş gitmeye başlamış, 1850’lerde ise yıllık gelirler yıllık yatırımları % 20 oranında aşmıştır.³⁶⁰ Demiryolu yatırımlarına yabancı yatırımcıların ilgisi büyüktü. 1849 ile 1860 arasında ABD’ye gelen 190 milyon dolarlık yabancı sermayenin yarısı demiryolu tahvillerinden oluşuyordu. 1840’larda demiryollarına yapılan yatırım hükümet tahvillerine yapılan yatırımı geçmişti.³⁶¹

³⁵⁷ Federal hükümetin yaptığı arazi tahsislerinin parasal değeri 130.543.165 dolar olarak hesaplanmıştır. Bununla ilgili daha geniş bilgi için bkz. G. Lloyd Wilson, “Railroad Land-Grant Rates”, **The Journal of Business of the University of Chicago**, Vol. 15, No. 3, Haziran 1942, ss. 266-278.

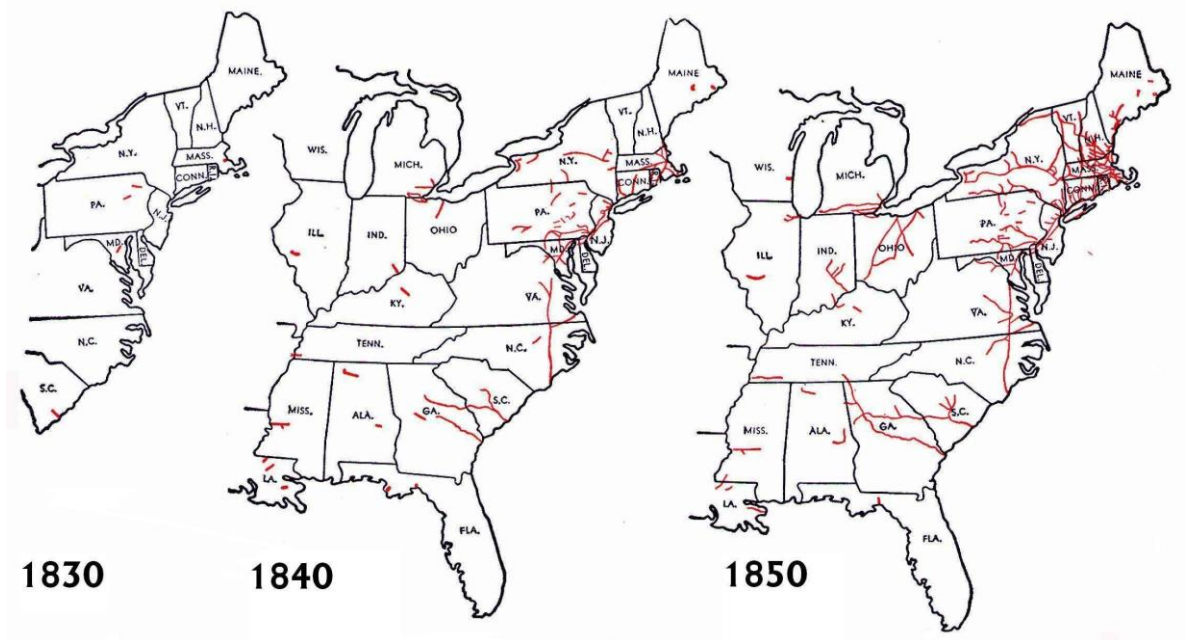
³⁵⁸ Federal hükümetin demiryolu işletmelerine sağladığı arazilerin etkin kullanımı ile ilgili bir tartışma için bkz. Stanley L. Engerman, “Some Economic Issues Relating to Railroad Subsidies and the Evaluation of Land Grants”, **The Journal of Economic History**, Vol. 32, No. 2, Haziran 1972, ss. 443-463.

³⁵⁹ Robert S. Henry, “The Railroad Land Grant Legend in American History Texts”, **Issues in American Economic History**, Editör: Gerald D. Nash, D. C. Heath, Boston: 1964, s. 324.

³⁶⁰ Paul H. Cootner, “The Role of the Railroads in United States Economic Growth”, **The Journal of Economic History**, Vol. 23, No. 4, Aralık 1963, ss. 477-521.

³⁶¹ Fishlow, s. 310.

Şekil 7
ABD Demiryolları (1830-1850)

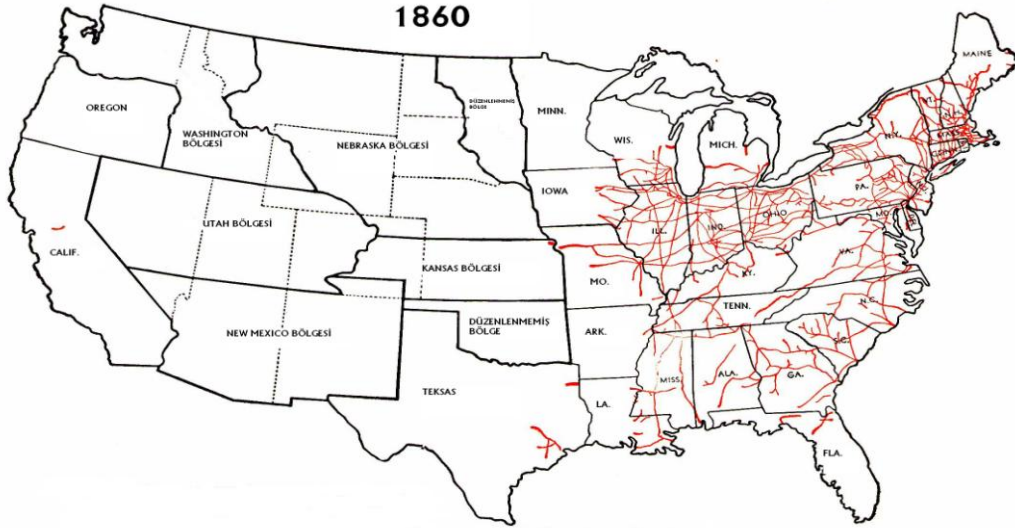
Kaynak: Andrew M. Modelski, **Railroad Maps of North America. The First Hundred Years**, Library of Congress, Washington, D.C.: 1984.

Federal hükümetin demiryollarına bir diğer katkısı ordu mühendislerinin projelerde çalışmasına izin vermek oldu. Kongre’de iç geliştirmelerle ilgili tartışmaların başlamasından sonra bu konu ile ilgili alt yapı çalışmalarında bulunmak üzere bir Mühendisler Kurulu oluşturulmuş, bu kurul eliyle alt yapı çalışmalarının planlaması yapılmıştı. Mühendisler Kurulu planlama çalışmalarının yanı sıra ordu mühendislerinin demiryolu projelerinde görevlendirilmesini de düzenlemiştir. O dönemde ülkenin tek mühendislik fakültesi bir askeri okul olan West Point Akademi idi. Demiryollarının yapımında birçok askeri mühendis kamudaki görevlerini bırakarak önemli görevler almışlardır.³⁶² Bunların dışında demiryolu işletmelerine faiz garantileri gibi başka bir takım özel ayrıcalıklar da tanınmıştır.³⁶³

³⁶² Ordu mühendislerinin demiryolu projelerinde görevlendirilmesine ilişkin daha geniş bilgi için bkz. Forest G. Hill, “Government Engineering Aid to Railroads Before Civil War”, **The Journal of Economic History**, Vol. 11, No: 3, Part 1, Summer 1951, ss. 235-246.

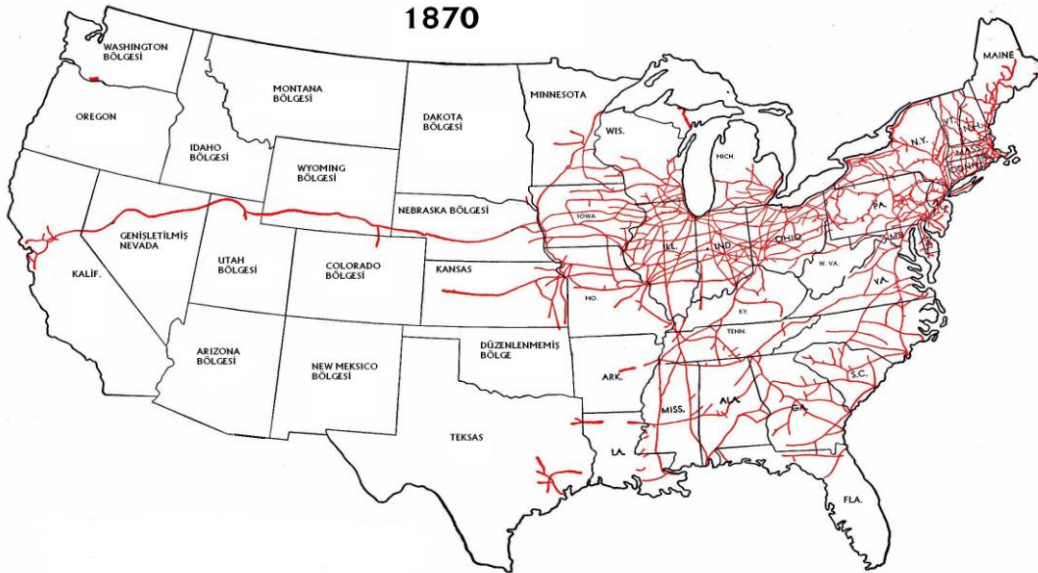
³⁶³ Carter Goodrich, **Government Promotion of American Canals and Railroads, 1800-1890**, s. 24-26. Harry M. Pierce, eyalet hükümetlerinin demiryolu hisselerini, arz edildiği fiyatların üstünde satın aldıklarını, bunun da bir tür

Şekil 8
ABD Demiryolları (1860)

Kaynak: Andrew M. Modelski, **Railroad Maps of North America. The First Hundred Years**, Library of Congress, Washington, D.C.: 1984.

Şekil 9
ABD Demiryolları (1870)

Kaynak: Andrew M. Modelski, **Railroad Maps of North America. The First Hundred Years**, Library of Congress, Washington, D.C.: 1984.

dolaylı destek olduğunu belirtmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Harry M. Pierce, **Railroads of New York: A Study of Government Aid, 1826-1875**, Harvard University Press, Cambridge: 1953, ss. 20-21.

Federal hükümet, eyaletlerin kanal yatırımlarında da arazi tahsisleri yapmıştır. Kanal yapımına yönelik ilk arazi tahsisleri 1820-1830 döneminde Ohio, Indiana, Illionis ve Wisconsin eyaletlerine yapılmıştır. 1850-1860 dönemindeki arazi tahsisleri ise Büyük Göller yöresi olan Michigan ve Wisconsin eyaletlerindedir.³⁶⁴ (Tablo 12)

1815 ile 1860 arasında yoğunlaşan kanal yatırımlarının miktarı 195 milyon dolardır. Bu miktarın 121 milyon doları eyalet hükümetleri, 74 milyon doları ise özel işletmeler tarafından harcanmıştır. Kanal yatırımlarının %73'ü Kuzeydoğu eyaletlerinde, %10'u Güney eyaletlerinde ve %17'si ise Batı eyaletlerinde gerçekleştirilmiştir. Batı eyaletlerinde yatırımların % 89'u kamu tarafından yapılırken, Güney eyaletlerinde yatırımların %87'si özel işletmeler tarafından üstlenilmiştir. Ülkenin en gelişmiş bölgesi olan Kuzeydoğu eyaletlerinde ise yatırımların üçte ikisi kamu tarafından yapılmıştır.³⁶⁵

Tablo 12
Federal Hükümetin Kanal Yapımına Yönelik Arazi Tahsisleri

EYALET	ARAZİ TAHSİSİ (metrekare)
Indiana	1457366.06
Ohio	1100361.00
Illionis	290915.00
Wisconsin	325431.00
Michigan	1250000.00
TOPLAM	4424073.06

Kaynak: James A Williamson ve Thomas Donaldson, **The Public Domain. Its History, with Statistics**, Government Printing Office, 1880, s. 255.

B. Arazi Politikası

ABD'nin sahip olduğu geniş araziler ekonomik büyümesine en önemli katkılardan birisini oluşturmuştur. Peter Temin'e göre geniş ve verimli araziler

³⁶⁴ John Bell Rae, "Federal Land Grants in Aid of Canals", **The Journal of Economic History**, Vol. 4, No. 2, Kasım 1944, ss. 167-177.

³⁶⁵ Jerome Cranmer, "Canal Investment, 1815-1860", **Trends in the American Economy in the Nineteenth Century**, National Bureau of Economic Research-Studies in Income and Wealth, New Jersey: 1960, s. 558.

ekonomik büyümenin annesi, federal sistem ise babasıdır.³⁶⁶ Zengin kaynaklara, verimli bir arazi yapısına, uzun deniz kıyılarına, büyük göllere ve anakarada alternatif ulaşımı mümkün kılacak su yollarına sahip bu ülke, 19. yüzyıl boyunca sürekli batıya doğru genişlemiş, tarıma açılan yeni arazilerle nüfus hareketliliği ve ekonomik canlılığı devamlı tutmayı başarmıştır. Bu süreçte federal hükümetin izlediği toprak politikasının önemli payı vardır.

ABD'nin arazi politikasını belirleyen en önemli etken, bağımsızlık sonrası ortaya çıkan borçların ödenmesi gerekliliği idi. Bu gereklilikten yola çıkan federal hükümet arazilerin zaman içerisinde uygun fiyatlarla elden çıkarılması ve borcun uzun vadede ödenmesi yolunu benimsedi. Sonraki dönemde anayasanın Kongre'ye arazilerin kullanım konusunda verdiği yetki yol yapımı, kanal inşası ve demiryolu yatırımları için yaptığı arazi tahsislerinde kullanıldı. Ancak bu tahsislerde uzun dönemli ekonomik hedeflerden daha çok güvenlik kaygıları ve batıya doğru sınırların genişlemesi gibi siyasi hedefler rol oynamıştır.³⁶⁷

Federal hükümetin toprak politikasının satın alma/ele geçirme ve özelleştirme şeklinde iki boyutu bulunmaktadır. Satın alma ya da ilhak yoluyla ele geçirilen topraklar hemen yerleşime açılıyor, parsellenerek açık artırma yoluyla satışa çıkarılıyordu. 1783 Paris Anlaşması ile Atlantik yakasında, Mississippi Nehri'nin batısına kadar uzanan bölgede konuşlanmış 13 eyaletle kurulan ABD sonraki senelerde satın almalar ve savaşlar sayesinde ele geçirilen topraklarla sürekli büyüdü ve 1803 ile 1853 arasındaki 50 yıllık süreçte Atlantik'ten Pasifik'e kadar bugünkü ABD sınırları içerisindeki bütün bölgeyi ele geçirdi. Eyalet sayısı 48 olmuş ve toprak genişliği tam 5,26 milyon km²'ye erişmişti.³⁶⁸

1790'da yapılan ilk nüfus sayımına göre ABD'de yaşayan 3,9 milyon nüfusun yaklaşık %96'sı Mississippi Nehri'nin doğusunda yaşıyordu. Toplam toprak büyüklüğü 2, 308,603 kilometrekare, nüfusun yaşadığı alanların büyüklüğü ise toplam toprak

³⁶⁶ Peter Temin, "Free Land and Federalism: A Synoptic View of American Economic History", **Journal of Interdisciplinary History**, Vol. 21, No. 3, Winter 1991, s. 386.

³⁶⁷ Vernon C. Fowke, National Policy and Western Development in North America, **The Journal of Economic History**, Vol. 16, No. 4, Aralık 1956, ss. 461-479.

³⁶⁸ John Steele Gordon, **Empire of Wealth: The Epic History of American Economic Power**, Harper Collins, New York: 2004.

büyükliğünün % 28,3'ü yani 653,334 kilometrekareydi. Toprakların %16,3'lük kısmında (376,302 kilometrekare) 142,444 kişi yaşıyordu. Sonraki senelerde hem arazi miktarı artışı hem de nüfus artışı devam etti. 1790'da kilometrekare başına düşen kişi sayısı 1,8 iken bu oran altmış yıl içerisinde ancak 4,2'ye yükselebilmiştir. (Tablo 13) Aynı süre içerisinde nüfus altı kat artarken, arazi miktarının ona kat artmıştır. 1840'larda Meksika'dan alınan toprakların birliğe katılmasıyla ABD'nin yerleşime açılmamış arazi miktarı % 58,8'e yükseldi. Bu topraklarda nüfusun sadece %1'lik kısmı yaşıyordu. Kuruluştan itibaren ülkenin kuzeydoğu kısmında yoğunlaşan nüfus, İç Savaş'a kadar aynı bölgelerde artmaya devam etti.³⁶⁹

Tablo 13
1790-1870 Resmi Nüfus Sayımları ve Nüfus Yoğunluğu

Year	Nüfus	Yüzölçümü (km ²)	Nüfus (km ² başına)
1790	3.929.214	2.308.603	1,8
1800	5.308.483	2.308.603	2,4
1810	7.239.881	4.461.754	1,7
1820	9.638.453	4.642.710	2,1
1830	12.866.020	4.642.710	2,8
1840	17.069.453	4.642.710	3,8
1850	23.191.876	7.748.386	3,0
1860	31.443.321	7.825.154	4,1
1870	39.818.449	9.355.854	4,2

Kaynak: US. Bureau of the Census, **Historical Statistics of the United States, Colonial Times to 1970**, Bicentennial Edition, Part 2, Washington, D.C., 1975.

1790 ile 1850 arasında nüfusun aynı bölgelerde yoğunlaşmasının temel nedeni batıya doğru genişlemenin devam etmesiydi. Kaliforniya, Arizona, Nevada, Utah, Colorado, Wyoming ve New Mexico'nun bazı bölgeleri birliğe katılmıştı. Yeni katılan bölgelerde hayat şartları zordu. Diğer taraftan Doğu bölgesinde sanayi sektörünün iş gücü talebi göçmenlerin batıya doğru kaydırılmalarını erteleyen bir etkiye sahipti.

³⁶⁹ Samuel M. Otterstrom ve Carville Earle, "The Settlement of the United States from 1790 to 1990: Divergent Rates of Growth and the End of the Frontier", **Journal of Interdisciplinary History**, Vol. 33, No. 1, Summer, 2002, ss. 59-85.

2 milyon km²'den fazla bir alanda bağımsızlığını ilan eden ABD ilk genişleme adımını 1803'te Napolyon Fransa'sından alınan Louisiana eyaleti ile attı. 15 milyon dolar nakitle satın alınan bu topraklar ABD'nin büyüklüğünü iki katına çıkardı. 1819'da İspanya ile yapılan bir anlaşma sonucu Florida ve körfez kıyıları elde edildi. Meksika'dan 1836'da bağımsızlığını kazanan Teksas'ın 1845'de ABD'ye katılması batıya doğru genişlemenin önemli bir ayağını oluşturdu. Aynı tarihlerde Meksika ile yapılan savaş sonunda Kaliforniya'ya kadar olan bütün bölge ele geçirildi. Kanada, Meksika, Rusya ve Fransa'dan görüşme ve satın almalar sonucu elde edilen topraklarla ABD, kıtasal genişlemesini tamamlamış oldu.

Tablo 14
1785-1862 Arası Önemli Arazi Düzenlemeleri

Yıl	Düzenleme	\$ /Akre*	Asgari (Akre)	Azami (Akre)	Koşullar
1785	Arazi Düzenlemesi	\$ 1	640	-	Nakit
1787	Kuzeybatı Düzenlemesi	\$ 1	640	-	Yarısı nakit, yarısı 3 ay vadeli
1796	Arazi Kanunu	\$ 2	640	-	Yarısı bir ay, yarısı bir yıl vadeli
1800	Harrison Arazi Kanunu	\$ 2	320	-	Dörtte biri bir ay, gerisi % 6 ile üç sene vadeli
1804	Arazi Kanunu	\$ 2	160	-	Hektar başına 1,64 dolar nakit, gerisi 1800 satışı gibi.
1820	Arazi Kanunu	\$ 1,25	80	-	Nakit
1830	Rüçhan Kanunu	\$ 1,25	40	160	Yasallaştırma
1832	Arazi Kanunu	\$ 1,25	40	-	Nakit
1841	Genel Rüçhan Kanunu	\$ 1,25		160	Nakit
1854	Kademelendirme Kanunu	\$ 0,125	40	-	-
1862	Mesken Kanunu	Bedava	40	160	10 dolar kayıt ücreti, 5 yıl sürekli ikamet.

Kaynak: Jeremy Atack, Fred Bateman ve William N. Parker, “Northern Agriculture and the Westward Movement,” Editörler: Stanley L. Engerman and Robert E. Gallman, **The Cambridge Economic History of the United States, Vol. II The Long Nineteenth Century**, Cambridge University Press, Cambridge: 2000 içinde, ss. 285-328.

* 1 Akre = 0,404 Hektar.

ABD'nin toprak politikasının ikinci boyutunda federal hükümetin ele geçirdiği arazileri hemen yerleşime açması ve özelleştirmesi vardır. Konfederasyon Maddeleri'nin geçerli olduğu dönemde yasalaşan Arazi Kanunu'na dayanan özelleştirme politikası aslında arazi tüccarlığından başka bir şey değildi. 1815 ile 1829 arasında Kongre bu kanuna 117 ek düzenleme yaptı. Düzenlemeler daha çok, kamu arazisine sahip batı eyaletleri ile bu olanaktan yoksun kuzeydoğu eyaletleri arasında federal gelirden pay kapma yarışına ilişkindi.³⁷⁰ Tablo 14, 1790-1850 arasındaki belli başlı arazi düzenlemelerini göstermektedir.

1785'de kabul edilen Arazi Kanunu kamu arazisinin hangi ölçülere göre pay edilebileceğini düzenliyordu. Hektarı 1 dolardan satılan araziler, 1796'da çıkan yeni kanunla 2 dolardan satılmaya başladı. 1784 ile 1802 arasında ABD Kongresi Mississippi Nehri, Büyük Göller, Florida ve bağımsızlık kararına imza atan 13 eyaletin sınırları arasında kalan 222 milyon akrelik arazinin federal arazi olarak kullanılmasına karar verdi.³⁷¹ (Tablo 15) 1781 ile 1802 arasında gerçekleşen bu temliklerin benzeri bir olay İç Savaş'a kadar Meksika ile tartışmalı Teksas eyaletinin topraklarında yaşanmıştır.

Table 15
Federal Hükümete 13 Kurucu Eyalet Tarafından Verilen Arazilerin Miktarları
(1781-1802)

Yıl	Eyalet	Metrekare
1781	New York	331264
1784	Virginia	37669793
1785	Massachusetts	56623260
1786	Connecticut	4194165
1787	South Carolina	513546
1790	North Carolina	4371198
1802	Georgia	9288103
Toplam		61732670

Kaynak: Farley Grubb, "U.S. Land Policy: Founding Choices and Outcomes, 1781-1802," Editörler: Douglas A. Irwin ve Richard Sylla, **Founding Choices**, University of Chicago Press, Chicago: 2010.

³⁷⁰ Wallis, "The National Era", s. 165.

³⁷¹ Farley Grubb, "U.S. Land Policy: Founding Choices and Outcomes, 1781-1802," Editörler: Douglas A. Irwin ve Richard Sylla, **Founding Choices**, University of Chicago Press, Chicago: 2010.

Kongre, temlik edilen arazileri, bağımsızlık sonrası devlet borçlarının ödenmesinde kullanacaktı. Federal hükümeti bir anda arazi zengini haline getiren bu karar ABD'nin ekonomik büyümesinde federal hükümetin etkinliğini, anayasal tartışmalara rağmen hep canlı tuttu. 1834'te milli borçlar ödendikten sonra da federal arazilerin kullanımı ekonomik hayatı etkilemeye devam etti, çünkü 19. yüzyılın ortalarına kadar hükümet ABD'deki arazilerin % 80'inin mülkiyetini elinde bulundurdu.³⁷²

Ohio 1803'te eyalet olduğunda Kongre, eyalet hükümetine kamuya yönelik işlerde kullanılmak üzere bir takım arazi tahsisleri yaptı. Sonradan birliğe kabul edilen eyaletlerde de aynı uygulama devam ettirildi. 1827'de Indiana'ya, Wabash ve Erie Kanalı için, Michigan'a, Michigan Gölü'nden Illionis Nehri'ne uzanacak bir kanal için ve Ohio'ya da Columbus'tan Sandusky'ye uzanacak bir yol için arazi tahsisleri yapıldı. Bir sene sonra Ohio iki büyük arazi yardımı daha aldı. 1833'e kadar, yeni kurulan eyaletler dışında federal hükümetin arazi tahsisleri deprem mağdurlarına yardım şeklinde özel uygulamalar olarak devam etti. 1833'te Başkan Jackson, kamu arazilerinin eyalet hükümetlerine dağıtılmasına ilişkin bir yasayı, dağıtımın adil olmadığı gerekçesiyle veto etti. 1841'de Kongre yeni bir dağıtım planı hazırladı ve bu yasa kabul edildi. Yasaya göre eyaletlerde bulunan federal araziler satılacak, eyalet hükümetleri bu satıştan pay alacak ve bu payı diledikleri gibi kullanma hakkına sahip olacaklardı. Ancak Meksika ile girilen savaş bu girişimi engelledi.³⁷³

Arazi satışları 1862'e kadar aralıksız devam etti. Federal hükümet sattığı arazilerin yanında eyaletler ve işletmelere alt yapı yatırımları için bir takım arazi tahsisleri de yaptı. Arazi tahsislerinin başlıca üç çeşidi bulunmaktaydı. Birincisi eyaletlere yapılan alt yapı yatırımları, eğitim ve refah amaçlı tahsisler, ikincisi alt yapı yatırımları için işletmelere yapılan tahsisler, üçüncüsü ise kamu arazilerinin ekonomik refaha yönelik bir takım amaçlar için tahsisi şeklindeydi. Örneğin 1850 ile 1870

³⁷² Cynthia E Huston, "Land Disposal Policies of the Principal Federal Land Management Agencies", **Congressional Research Service Reports**, Report 81-156, Washington D.C.: 1981, s. 5.

³⁷³ David P. Currie, "The Constitution in Congress: The Public Lands, 1829-1861", **The University of Chicago Law Review**, Vol. 70, No. 3, Summer, 2003, s. 784.

arasında demiryolu işletmelerine yerleşim olmayan bölgelere ulaşım kanallarının tesisini teşvik için milyonlarca hektar arazi bağışlanmıştı.³⁷⁴

Arazi tahsislerinde büyük payı batı eyaletleri almıştır. Özellikle yeni yerleşime açılmış bölgelerdeki eyaletlerin sınırları içinde büyük genişliklerdeki federal araziler, eyalet yönetimlerine ulaşım ve eğitim projeleri yapma koşuluyla bağışlanıyordu.³⁷⁵ Federal hükümet 1776 ile 1855 yılları arasında savaş gazilerine 73,5 milyon hektar arazi bağışı yapmıştı. Eyaletlerde satılan federal arazilerin satışının % 5'i eyalet yönetimlerine kalıyordu. 1810'dan sonraki dönemlerde bu kalem, federal hükümet ödemeleri içerisine girmiş, 1860'a kadar eyaletlere 6 milyon dolar civarında bir ödeme yapılmıştır.³⁷⁶

Federal hükümetin düşük ücretlerle yaptığı arazi satışları göç olgusunu olumlu etkilemiş, Doğu eyaletlerinden batıya doğru geçişi hızlandırmıştır. İmalat sektörünün yoğun olduğu ve işgücü maliyetinin yüksek olduğu doğu eyaletlerinin batıdaki geniş federal arazilerin satışına neden karşı çıktıklarını anlamak zor değildir.³⁷⁷

1796'dan 1820'ye kadar federal hükümet, arazi almak isteyenlere kredi olanağı sağlamıştır. 1819 paniği ile bu uygulama kaldırıldı. Ama bankaların devreye girmesi ile kredi olanakları devam etti. Arazilerin açık artırma ile satılması, ekonomik anlamda etkinliği artırıyordu. 1841'de, izinsiz federal arazilere yerleşenlere, bu arazileri satın alma hakkı verildi. Bu tür uygulamalar ve arazi fiyatlarının olabildiğince düşük tutulması federal hükümetin arazi politikalarında liberal eğilimlere sahip olduğunu göstermektedir. Federal hükümetin arazi fiyatlarını düşük tutması gümrük vergilerinin yüksek olmasını isteyen kuzeydoğu eyaletlerinin işine geliyor, ne var ki diğer taraftan cazip arazi olanakları ile batıya kayan işgücü imalat sektöründeki işgücü maliyetini artırıyordu.³⁷⁸ Bu tür çatışan politika farklılıklarına rağmen federal hükümetin arazi

³⁷⁴ Daniel J. Elazar, "Federal-State Collaboration in the Nineteenth-Century United States", ss. 268.

³⁷⁵ David Tyack, Thomas James ve Aaron Benavot, **Law and the Shaping of Public Education 1785-1954**, The University of Wisconsin Press, Madison: 1987, ss. 30-36.

³⁷⁶ Paul B. Trescott, "Federal-State Finance Relations 1790-1860", s. 236.

³⁷⁷ Stanley L. Engerman, ve Kenneth L. Sokoloff, "Once Upon a Time in the Americas: Land and Immigration Policies in the New World", **Harvard Economic History Workshop Paper**, 2008, s. 7.

³⁷⁸ Jeremy Atack ve Fred Bateman özellikle 1819 Paniği sonrası izlenen arazi politikasının tarım sektörüne uzun dönemde zarar verdiğini iddia etmişlerdir. Yazarların, arazi satışlarında asgari miktarı belirleyen ve fakat azami satışlara sınır getirmeyen düzenlemelerin üretimi düşürdüğü ve bunun da tarım sektörünün ihracata katkısını azalttığı

politikaları göçün ve batıya doğru genişlemenin uzun vadeli katkılarını gözetken bir içeriğe sahip olmuştur.³⁷⁹

Federal hükümetin toprak politikasının ekonomik büyümeye, GSMH artışı sağlamaktan daha çok kaynakların dağıtım ve bölüşümü anlamında katkısı olduğu söylenebilir.³⁸⁰ Batıya doğru genişlemek, her ne kadar buralarda yaşayan yerlilerin topraklarının ellerinden zorla alınması anlamına gelse de, ekonomik anlamda sürekli kaynak aktarımı anlamına geliyordu. Federal hükümetin açık artırma yoluyla, yeni göçmenlerin yerleşimine açtığı araziler, kaynak aktarımının demokratik ve eşitlikçi bir içerikte gelişmesine zemin hazırlamıştır.³⁸¹ Ülkenin ekonomik merkezini iç bölgelere kaydıran bu gelişme ayrıca ekonomik büyümede dış ticaretten çok iç ticaretin önem kazanmasına neden olmuştur.³⁸²

C. Bankacılık ve Finans Uygulamaları

ABD, bağımsızlığını ilan ettiği günlerde iflas etmiş bir ülke görüntüsü veriyordu. Dış ve iç borçlar katlanarak artıyor, ülkenin ise gümrük vergileri hariç bu borcu ödeyebilecek bir kaynağı bulunmuyordu. Sadece üç bankası, üç köprü işletmesi, birkaç sigorta şirketi ve on kadar kanal işletmesi bulunan ülkenin ortak bir para birimi, bankacılık sistemi ve finansal piyasaları bulunmuyordu.

ABD'nin ilk Hazine Bakanı Alexander Hamilton, bağımsızlığını yeni ilan etmiş, ağır borç yükü altındaki ülkenin ekonomik anlamda düze çıkabilmesi için üç öneride bulunmuştu. Eyaletlerinki de dâhil savaş borçlarının, devletin uzun vadeli borç

şeklindeki tezine ilişkin daha fazla bilgi için bkz. Jeremy Atack ve Fred Bateman, **To Their Own Soil: Agriculture in the Antebellum North**, Iowa State University Press, Ames: 1987.

³⁷⁹ Engerman ve Sokoloff, ss. 20-21.

³⁸⁰ James L. Huston, "The American Revolutionaries, the Political Economy of Aristocracy, and the American Concept of the Distribution of Wealth, 1765-1900", **The American Historical Review**, Vol. 98, No. 4, Ekim 1993, ss. 1079-1105.

³⁸¹ Peter Temin'e göre ABD'nin ekonomik büyümesinin altında geniş arazilerin dağıtımı ve büyük toprak sahiplerinin güçlerinin sınırlandırılması yatar. Federal hükümet, batıya doğru genişleme sayesinde, göçmenlere, kendi işlerini kurabilecekleri topraklar tahsis etmiş, bu da hem kaynak dağılımını demokratikleştirmiş hem de bu topraklara insan kaynağı akışını sürekli kılmıştır. Temin'in bahsettiği ikinci neden sanayiciler ile çiftçiler arasındaki mücadeleye dayanır. Bu mücadele İç Savaş'la sona ermiş, sanayicilerin kazanması, büyük toprak sahiplerinin ekonomik yapılarını galipler lehine uyarlamaları sonucunu doğurmuştur. Daha geniş bilgi için bkz. Peter Temin, "Free Land and Federalism: A Synoptic View of American Economic History", **Journal of Interdisciplinary History**, Vol. 21, No. 3, Winter 1991, ss. 371-389.

³⁸² Guy S. Calender, "The Early Transportation and Banking Enterprises of the States in Relation to the Growth of Corporations", **The Quarterly Journal of Economics**, Vol. 17, No. 1, Kasım 1902, s. 115.

tahvilleri ile federal hükümet tarafından üstlenilmesi, gümrük vergileri konulması ve ulusal bir banka kurulması. Büyük tartışmalardan sonra Kongre üç teklifi de kabul etti.³⁸³

Hamilton'ın önerileri hayata geçirildikten sonra etkisini hemen göstermeye başladı. Federal hükümetin çıkarttığı tahviller, sadece iç piyasadan değil, dış piyasada da yoğun ilgiyle karşılandı. Devletin kredi itibarı yükseldi. Sadece 1793 yılında toplanan vergi miktarı 4,3 milyon doları buldu. Hisse senetleri piyasası oluştu. Devlet tahvillerinin yarısından fazlası ve ABD'deki diğer hisse senetlerinin yarısı, yabancı yatırımcılara aitti. ABD modern bir finans alt yapısına kavuşmakla kalmamış, sermaye piyasasını da dış yatırımcılara açmıştı.³⁸⁴

Peter L. Rousseau ve Richard Sylla'ya göre 1790 ile 1850 arasındaki iktisadi büyümede öncü rolü finans sistemi oynamıştır.³⁸⁵ Ülkenin söz konusu dönemde gereksinim duyduğu sermayenin bankalar ve menkul kıymetler piyasası gibi finansal kurumlarca sağlandığını belirten araştırmacılara göre bu kurumların oluşturduğu finansal güven ortamı kaynakların etkin dağılımı ve hissedarlara karşı sorumlu bir yönetim tarzının gelişmesini getirmiştir. Özellikle sanayi ve ulaşım sektörlerindeki sermaye yoğun yatırımlar, güvenilir finansal alt yapı olmaksızın başarılamazdı. Finans sektörü borç temelli bir sermaye oluşumu ile, verimliliği artırıcı üretim teknolojilerinin yaygınlaşmasına hizmet ettiği için ilk dönem ABD iktisadi büyümesinde önemli rol oynamıştır. Bu sektörün sermayeyi ve girişimcileri çekebilme gücü modern, yenilikçi kurgusunda saklıydı.

Sylla'a göre ayrıcalıklı tekellerin hâkim olduğu ekonomik yapıdan serbest ve rekabetçi işletmelere giden yolda bankacılık sektörünün ayrı bir önemi vardır, çünkü yeni tür işletmelerin ilk görüldüğü sektör bankacılık sektörüdür.³⁸⁶ New York eyaletinde

³⁸³ Hamilton'ın önerisi yasalaşıp Başkan George Washington'ın önüne gittiği zaman, Thomas Jefferson, James Madison ve Edmund Randolph, kanunu imzalamaması için başkana baskı yaptılar. Gerekçeleri, anayasada ulusal bir bankanın kuruluşuna dair açıkça bir hüküm yer almayışındı. Hamilton başkanı rakiplerinin mantığını tersine çevirerek ikna etmeyi başardı. Anayasa bankanın kuruluşunu açıkça belirtmeyebilirdi, ama bu aynı zamanda açıkça yasaklamadığını da gösteriyordu.

³⁸⁴ Rousseau ve Sylla, ss. 8-9.

³⁸⁵ Rousseau ve Sylla, ss. 1-26.

³⁸⁶ Richard Sylla, "Early American Banking: The Significance of the Corporate Form", **Business and Economic History**, 14, 1985, ss. 105-123.

1838’de kabul edilen Serbest Bankacılık Kanunu ile serbest işletmeciliğin önü açılmış ve bu gelişmeden sonra işletmeler ekonomik hayatın temel aktörleri konumuna yükselmiştir.

1790’da borçların yeniden yapılandırılması ve Amerika Birleşik Devletleri Bankası’nın faaliyete geçmesi ile kısa zamanda Philadelphia, New York, Boston ve Baltimore’da hisse senetleri piyasaları oluştu. Piyasaların gelişmesiyle iç ve dış yatırımcıların hükümet tahvilleri ve hisse senetlerine yönelik ilgisi arttı. 1803’te ABD Bankası’nın ve federal hükümetin tahvillerinin yarıya yakını Avrupalı yatırımcılar tarafından tutuluyordu.³⁸⁷ Rousseau ve Sylla’nın dönemin gazetelerinden yola çıkarak yaptıkları bir araştırma 1790 ile 1850 dönemi ABD hisse senetlerine ilişkin bir fikir vermektedir.

Tablo 16
1790-1849 Hisse Senetleri* Ortalama Yıllık Büyüme Oranları

Dönem	Toplam Liste	Kamu	Finans	Ulaşım
1790-1799	7.9%	4.6%	18.0%	0.0%
1800-1809	7.4	-1.1	11.6	18.0
1810-1819	4.8	9.0	4.1	0.2
1820-1829	8.5	4.2	8.9	18.7
1830-1839	6.0	6.5	3.8	18.0
1840-1849	3.8	11.6	0.3	7.4
1790-1849	6.4	5.8	7.7	10.4

Kaynak: Peter L. Rousseau ve Richard Sylla, “Emerging Financial Markets and U.S. Early Growth”, **Explorations in Economic History**, 2005, Vol. 42, 1, January, ss. 1-26.

* New York, Philadelphia ve Boston borsalarındaki hisse senetleri.

Tablo 16, kamu, finans ve ulaşım sektörü senetlerinin zaman içerisinde gelişimini göstermektedir. Finans sektörü hisse senetlerindeki 1790-1809 arası artışlar, iktisadi büyüme için gereken sermayenin bu dönemlerde gelmeye başladığını göstermektedir. Yine 1800-1809 arasında ulaşım sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin artışı, dönemin artan paralı yol ve kanal yatırımları ile paralellik göstermektedir.

³⁸⁷ Sylla, “U.S. Securities Markets and the Banking System 1790–1840”, ss. 83–98.

Bankacılık ve finans sektörünün söz konusu dönemde iktisadi büyümeye katkısını ölçebileceğimiz bir diğer gösterge de para stoğu ya da hazır değerlerdeki artıştır. Şekil, 1790-1860 arası hazır değerler artışını göstermektedir. Bankaların kamuya olan yükümlülüklerini de içeren hazır değerlerin artışı uluslararası ticaret ve serbest piyasaların gelişmesi ile doğru orantılıdır. (Şekil 10)

Şekil 10
1790-1860 Dönemi ABD Para Stoku

Kaynak: Peter L. Rousseau ve Richard Sylla, “Emerging Financial Markets and U.S. Early Growth”, **Explorations in Economic History**, 2005, Vol. 42, 1, January, ss. 1-26.

1791’de kurulan Amerika Birleşik Devletleri Bankası (ABDB) kendi şubelerini açma hakkı olan, federal vergi gelirlerinin yatırıldığı ve hükümetin gereksinim duyduğunda fon temin edebildiği özel ama federal hükümetin de hissesinin olduğu bir banka idi. Bankanın kuruluş sermayesi 10 milyon dolardı. Bunun 8 milyon doları özel kaynaklardan sağlanacak, 2 milyon doları ise federal hükümet tarafından verilecekti. 10

milyon dolara kadar tahvil ihraç etme hakkı olan ilk ulusal bankanın bu tahvillerini federal hükümet, resmi ödemelerinde kullanabilecekti.

ABDB, federal hükümetin rolünün sınırlı olması gerektiğini düşünen Thomas Jefferson ve James Madison gibi kurucularla eyalet yönetimlerinin tepkisini çekti. Jefferson ve Madison bankanın elit bir grubun çıkarları için kullanılacağı endişesini taşıyor, eyalet yönetimleri ise bankanın açacağı şubelerin kendi yerel bankalarının çıkarlarına zarar vereceğini düşünüyorlardı. ABDB, bütün tepkilere rağmen kurulduğu günden itibaren açtığı şubelerle gerek eyaletler ve gerekse federal çapta başarılı uygulamalara imza attı ve kısa zamanda ülkenin finansal yapısının kilit kurumu haline geldi.

Eyalet yönetimleri başlarda vergi uygulamaları ile ABDB'nin faaliyetlerini engellemek istediler ama başarılı olamadılar. 1811'de Jefferson yönetiminin bankanın iznini yenilememesi eyalet bankacılarına rahat nefes aldırdı. Ancak 1812 Savaşı ile ortaya çıkan fon ihtiyacı ulusal bir bankanın ne kadar gerekli olduğunu gösterdi.

1816'da Birleşik Devletler İkinci Bankası (BDİB) kuruldu. BDİB, ilk bankanın yetkilerine sahipti. Ancak Andrew Jackson'ın bankanın yetkisinin yenilenmesine dair kararı veto etmesiyle bu banka da kapanmaktan kurtulamadı. Ulusal bir bankanın ortaya çıkarttığı boşluktan eyalet bankaları yararlandı. Altyapı yatırımları için gereken fon gereksinimlerini yeni banka izinleri vererek sağlama yoluna giden eyalet yönetimleri yerel bankaların tekelleşmesini de engellemiş oldular.

İki ulusal bankanın başarısız hikâyeleri, aslında federal sistemin içindeki siyasi rekabetin ne tür sonuçları olabileceğine dair güzel örneklerdir. Bankalar bütün ülkenin ortak bir para birimi kullanarak bir finansal sisteme kavuşmasını sağlamış, eyaletler arası ödemeleri kolaylaştırmış, böylece ülkenin tek bir piyasaya dönüşmesine katkıda bulunmuştu. Ancak bankanın özel bir grubun çıkarlarına hizmet ettiğine inanan çok sayıda insan vardı. Eyaletler de ulusal bir bankanın kendi bankalarının çıkarlarına zarar verdiğini düşünüyorlardı. Uzun tartışmalar sonucu başarısı tescillenmiş de olsa bu federal proje kaldırıldı. Böylece federal hükümetin ekonomik büyümeye katkısı sınırlandırılmış oldu. Ekonomik istikrarı olumlu etkileyen ulusal bir bankanın yokluğu

ABD'nin finansal yapısının kriz ve paniklere daha açık ve duyarlı hale gelmesi sonucunu doğurdu.³⁸⁸

1836'ya kadar fonlarını merkez bankası ve bazı eyalet bankalarında değerlendirmiş olan federal hükümet merkezi bankanın kapatılmasından sonra 1840'da bağımsız bir hazine kurma teşebbüsünde bulundu. 1841'de feshedilen hazine 1846'da yeniden hayata geçirildi. Ancak bu tür bir yapı merkezi bankanın işlevini görmekten uzaktı. Eyalet bankaları ile yürütülen bankacılık sisteminin merkezi bir denetim mekanizmasına gereksinim duyup duymadığı konusu bu dönemde tartışılan konulardan bir tanesi oldu. Ülkedeki bankaların % 60'ından fazlasına sahip Kuzey eyaletleri eyalet bankalarının federal hükümet tarafından denetlenmesi ve düzenlenmesini istiyor, Güney eyaletleri ise buna yanaşmıyorlardı. 1860'da bu amaçla Cumhuriyetçi Parti tarafından hazırlanan Milli Bankacılık Sistemi adlı kanun tasarısı Güney eyaletleri tarafından destek görmeyince hayata geçirilemedi.³⁸⁹

Sonuç olarak Hamilton'ın 1791 ile 1793 arasında uygulamaya koyduğu finansal tedbirler paketi, ülkenin ekonomik büyümesine ciddi katkılar sağlamış, yeni devletin içine düştüğü borç batağından kurtulması, uzun vadeli borçlanma ile kredi itibarının yükselmesi ve imalat sektörünü teşvik edici bir ekonomi politikasının izlenmesi bu dönemde yapılan finans reformları sayesinde mümkün olmuştur. Bu anlamda federal hükümetin 1790–1860 dönemindeki ekonomik büyümeye en büyük katkısının finans temelli bu reform paketi olduğu söylenebilir.³⁹⁰

D. Ticaret Politikaları

Federal hükümet 1790-1860 döneminde ekonomik büyümeye, imalat sektörünün gelişmesi doğrultusunda ithalata koyduğu vergiler yoluyla da katkıda bulunmuştur. Anayasaya göre ihracata vergi konması yasaktı. Gerek savaş borçlarının ödenmesi ve gerekse gelişmekte olan sektörlerin teşviki açısından gümrük vergilerinin

³⁸⁸ Richard Sylla, "Financial Foundations: Public Credit, the National Bank, and Securities Market", Editörler: Douglas A. Irwin ve Richard Sylla, **Founding Choices**, University of Chicago Press, Chicago: 2010, ss. 59-88.

³⁸⁹ Roger L. Ransom ve Richard Sutch, **One Kind of Freedom: The Economic Consequences of Emancipation**, 2. Edition, Cambridge University Press, Cambridge: 2001, s. 110.

³⁹⁰ Richard Sylla'a göre Hamilton'un 1791-1793 yılları arasında gerçekleştirdikleri finansal bir devrimdir ve ABD'nin ekonomik gelişmesinin en temel sebebidir. Daha geniş bilgi için bkz. Richard Sylla, "U.S. Securities Markets and the Banking System 1790-1840", ss. 83-98.

oranlarının ne olacağı konusu federal sistem içindeki güç çatışmasının kölelikle beraber en önemli cephelerinden birisini oluşturmuştur. İmalat sektörünün gelişmesi için gümrük vergilerinden yararlanılması önerisi Hamilton'ın meşhur raporundaki üç saç ayağından birisiydi. Hamilton'ın muhalifleri de dâhil herkes gümrük vergilerinin ekonomik büyümedeki önemine inanıyordu. Ancak bu verginin hangi ürünlere ve ne oranda uygulanacağı konusu gelir dağılımı ve bölüşümü konusunda bir takım tercihler yapmak anlamına geldiği için yoğun tartışmalara sahne olmuştur. Bunun böyle olmasının bir başka nedeni de verginin, hükümet gelirleri içerisindeki önemi ile ilişkiliydi, çünkü 1860'a kadar hükümet gelirlerinin % 85'ini gümrük vergileri oluşturmaktaydı.³⁹¹

1789 ile 1860 dönemi arası gümrük vergilerine yönelik politikayı iki bölümde incelemek mümkündür. İlk dönem olarak adlandırılabilir 1789-1816 döneminde başlıca üç düzenleme yapılmıştır. 1789'da konulan ilk gümrük vergisi oranları kenevir, çelik ve çivi gibi ürünler için % 8,5, diğer ürünler için % 5'ti. 1792 düzenlemesi bütün ürünler için % 7,5 oranını getirdi. Maliye Bakanı Hamilton'ın raporuna göre hazırlanmış bu tasarının başlıca amacı federal hükümete gelir temin etmek ve yeni gelişen sektörleri teşvik etmektir. ABD bandıralı ya da Amerikan tersanelerinde imal edilmiş gemilere yönelik % 10'luk bir indirim uygulanması düzenlemesi Amerikan ürünlerine yönelik korumacı tedbirlerin ilk somut örneğidir.

Gümrük vergilerinde ikinci dönem olarak adlandırılabilir politika değişimleri 1808 tarihinde Thomas Jefferson tarafından ilan edilen ambargo ile başlamıştır.³⁹² Aralık 1807 ile Mart 1809 arasında devam eden ambargo ABD'nin uluslararası ticaretine büyük zarar verdi. Ambargonun ilk iki ayında pamuk, un, tütün ve pirinç ihracatı üçte bir oranında azaldı.³⁹³

İngiltere'den ithalatın yasaklandığı bu dönemde ithalat kalemlerine yönelik vergilerin iki kat artırılması ithal ikamesi olarak adlandırılabilir bir gelişmeye yol

³⁹¹ Wallis, "The National Era", s. 169.

³⁹² F.W. Taussig, **The Tariff History of the United States Part I**, Fifth Edition, The Knickerbocker Press, New York: 1910, s. 13.

³⁹³ Douglas Irwin'in yaptığı hesaba göre ambargonun ABD ekonomisine maliyeti GSMH'nin % 5'i kadardır. Daha geniş bilgi için bkz. Douglas Irwin, "New Estimates of the Average Tariff of the United States, 1790-1820", **Journal of Economic History**, 63, Haziran 2003, ss. 506-13

açtı ve yerli pamuk ürünleri, yün giysiler, demir, cam ve porselen imalatı arttı.³⁹⁴ Savaşın devam ettiği dönem içerisinde yerli imalatçılar, dış rekabetin olmaması avantajı ile gelişimlerini sürdürdüler.³⁹⁵ Makineleşme, yeni fabrikaların açılması ve teknolojik yeniliklerle beraber, kendi ayakları üzerinde durabilecek ve yabancı sektörlerle rekabet edebilecek bir imalat sektörü oluştu. Bu gelişme, sonraki dönemlerde gümrük vergisi oranlarının artırılmasını isteyenlerin temel esin kaynağı oldu.³⁹⁶

1812 Savaşı sırasında gümrük vergileri % 25'e kadar yükseldi. Savaş, hem finansman ihtiyacı hem de imalat malları ve sektörüne yönelik korumacı tedbirlerin gerekliliği açısından gümrük vergilerinin önemini artırdı. 1815'te savaş sona erip de ithalatın önü açılınca yeni oluşmaya başlayan imalat sektörü ciddi bir krize girdi. Kongre'den yardım isteğinde bulunan imalatçılar 1816'da ithal ürünlere % 25 oranında vergi konmasıyla istediklerine kavuştular ve kısa zamanda içine girdikleri darboğazı aştılar.³⁹⁷

1820'lerde Whig Partisi ve Henry Clay tarafından öngörülen yüksek gümrük vergilerinin başlıca amacı gelişmekte olan sanayi sektörünü Avrupalı rakiplerine karşı desteklemektir. ABD'de iş gücü çok pahalı idi ve bu Avrupalı rakiplerine karşı ABD imalatçılarının rekabetçi üstünlüğünü azaltıyordu. Federal hükümet gümrük vergileri ile sanayi sektörünü destekleyebilirdi. 1828'de yapılan ve gümrük vergisi oranlarını İç Savaş'tan önceki en yüksek düzeye getiren değişikliklerde büyük oranda Henry Clay'in bu öngörülerini dikkate alınmıştır. Ancak yeni düzenleme Güney eyaletlerinin tepkisi ile karşılaştı. 1832'de Güney Carolina, kendi sınırları içerisinde gümrük vergileri toplanmasına karşı çıktı. Başkan Jackson'ın askeri müdahale tehdidi ile büyüyen kriz, gümrük vergilerinin müteakip on sene içerisinde % 10 oranında düşürülmesi ile aşıldı.

³⁹⁴ Taussig, s. 17.

³⁹⁵ Joseph Davis'in Douglas Irwin ile yaptığı bir araştırma ticarete meydana gelen kesintilerin ABD sanayileşmesine sanıldığı kadar olumlu katkıda bulunmadığını, ancak ticaret kesintilerinin sektörler arası kaynak dağılımını yeniden düzenlediğini göstermektedir. Daha geniş bilgi için bkz. J. H. Davis ve D.A. Irwin, "Trade Disruptions and America's Early Industrialization", **NBER Working Paper No. 9944**, September 2003.

³⁹⁶ Dönemin gümrük vergisi oranlarının yüksekliğine ilişkin üç farklı açıklama için bkz. J. Bradford De Long, "Trade Policy and America's Standard of Living: An Historical Perspective", Susan Collins, Editör, **Trade and the American Worker**, Brookings Institution, Washington, DC: 1998 içinde.

³⁹⁷ Taussig, s. 30.

1820'ler gümrük vergisi oranlarının en çok arttığı dönemdir. Öyle ki 1830'da oran % 58'lere kadar varmıştır. Sonraki 30 sene içerisinde gümrük vergisi oranları sürekli düşüş göstermiş, bu düşüş eğiliminde ise gümrük vergisi oranlarının yüksek tutulmasını isteyen Kuzey eyaletleri ile düşük oranları tercih eden Güney eyaletlerinin karşıt çıkarları arasında gidip gelen Batı eyaletlerinin tercihleri etkili olmuştur. 1820'lerin başında Kuzey eyaletleri ile ittifak kurarak yüksek gümrük vergisi oranlarından yana tavır koyan Batı eyaletleri iç yenileştirmelere yönelik federal yardımlardan pay almayı amaçlıyorlardı. Başkan Andrew Jackson'ın iç yenileştirmelere yönelik federal yardımları veto etmeye başlamasıyla Batı eyaletleri ile Kuzey eyaletleri arasındaki bu çıkar ittifakı bozuldu.

1846'da Hazine Bakanı olan Walker'ın adını taşıyan ve aynı sene yapılan düzenlemeler 1816'dan o tarihe kadar uygulanan oranları, 1840-1842 arası hariç, en düşük seviyeye getirdi. Yeni yapılan düzenlemeler hükümetin gelirlerini artırmaktan daha çok ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasını amaçlıyordu. Daha önceki düzenlemelerde olduğu gibi koruma tedbirleri uygulanan başlıca ürünler pamuk, demir, yünlü mamuller, demir mamulleri, deri, kağıt, cam ve keresteydi.

1857'de gümrük vergisi oranları %24'e kadar düşürüldü. Hükümet gelirlerinin tatmin edici düzeylerde olması düzenlemenin büyük tartışmalara sahne olmadan kabul edilmesini sağlamıştı. Ancak aynı sene çıkan kriz, gelirlerde ani düşüslere yol açınca 1861'de bir düzenlemeye daha gidildi. 1828'den İç Savaş'a kadar kademeli olarak düşürülen gümrük vergileri ekonomik büyümede bir araç olma özelliğini yitirmişti. 1860'da Güney eyaletlerinin birliği terk etmesinden sonra Cumhuriyetçi Parti'nin yaptığı ilk işlerden birisi gümrük vergilerini % 10 oranında artırmak oldu.

1790-1826 dönemi içerisinde gümrük vergisi oranlarına yönelik bir çalışma yapan Douglas Irwin'e göre 1790'da gümrük vergisi oranları ortalama % 15 ile başlamış, Hamilton'ın önerileri ile hayata geçen oranlar hep makul düzeylerde seyretmiştir. Oranlar sonradan 1812 Savaşı'nın ortaya çıkarttığı maliyetlerin etkisi ile yükselmiştir.³⁹⁸ Tablo 17, 1820 ile 1861 arasındaki dönemde gümrük vergisi oranlarını

³⁹⁸ Irwin, "New Estimates of the Average Tariff of the United States, 1790-1820", ss. 506-13.

göstermektedir. Buna göre gümrük vergisi oranlarının % 57,32 olduğu 1830 senesinde ithalatın % 61,69'u vergilendirilmiştir. Dönemin en düşük oranları 1861'de görülmüş, o yıl gümrük vergisi oranı % 14,21, vergilendirilen ithalat oranı ise % 18,84 olmuştur.

Tablo 17
1821-1861 Dönemi Gümrük Vergisi Oranları ve İthalatta Vergi Oranı

Yıl	Gümrük Vergisi Oranı	Vergilendirilen İthalat Oranı (%)
1821	43.21	45.00
1825	47.72	50.54
1830	57.32	61.69
1835	21.25	40.38
1840	17.60	34.39
1845	29.34	34.45
1850	24.50	27.14
1855	23.36	26.83
1860	15.67	19.67
1861	14.21	18.84

Kaynak: US. Bureau of the Census, **Historical Statistics of the United States, Colonial Times to 1970**, Bicentennial Edition, Series U 211-212, Washington, D.C., 1975, s. 888.

Gümrük vergilerinin ekonomik politikaların temel tartışma konusu olması, ABD'nin 19. yüzyılın ilk yarısında en büyük pamuk üreticisi olmasından kaynaklanıyordu. 1840 ile 1860 arasında ABD dünya pamuk rekoltesinin üçte ikisini tek başına gerçekleştiriyordu. 1820'de pamuk üretim payı % 28,6 iken bu oran 1860'da % 66'ya çıkmıştı.³⁹⁹ Pamuğun temel alıcısı İngiltere'ydi ve tüketiminin % 80'ini ABD'den karşılıyordu. Güney eyaletleri pamuğun ana üreticileri olarak ülkenin ekonomi politikalarında ciddi anlamda söz sahibiydiler.⁴⁰⁰

İç Savaş'a kadar kölelik kurumunun devam edebilmesi pamuğun ABD ekonomisindeki öneminden kaynaklanmıştır. Kuzey eyaletleri, Güney eyaletlerinin tarım odaklı üretimine nakliye ve yan hizmet katkısı yanında kendi ürünlerine yönelik

³⁹⁹ Stuart Weems Bruchey, **Cotton and the Growth of the American Economy 1790-1860**, Harcourt, Brace & World Edition, New York: 1967, s. 7.

⁴⁰⁰ John A. James, "The Optimal Tariff in the Antebellum United States", **The American Economic Review**, Vol. 71, No. 4, Eylül 1981, s. 726.

talep dolayısıyla da kısmi bir bağımlılık ilişkisi içerisindeydi. Diğer taraftan kölelik kurumu sayesinde ucuz üretilen pamuk İngiltere ve Kuzey eyaletlerindeki tekstil üretimi için bir rekabet üstünlüğü oluştuyordu.⁴⁰¹ Bu bağımlılık ilişkisi gümrük vergilerine yönelik çıkar çatışmasını hep gündemde tutmuştur. Güney eyaletleri dışarıdan ithal edilen ürünlere yönelik gümrük vergilerine karşıydılar. Diğer taraftan Kuzey eyaletleri, ithal edilen ucuz İngiliz sanayi ürünleri ile rekabet edebilmek için bu ürünlere uygulanan gümrük vergisi oranlarının yüksek tutulmasını istiyorlardı. Batı eyaletlerinin konumu ise çatışan çıkarların etkisi altındaydı. Bir taraftan Güney eyaletleri gibi ithalat maliyetlerini artıran yüksek gümrük vergilerine karşı çıkarken diğer taraftan bölgelerindeki alt yapı yatırımlarının aksamaması için federal hükümetin gelirlerinin azalmamasını istiyorlardı, çünkü federal hükümetin en önemli gelir kalemi gümrük vergileriydi. Sonuçta gümrük vergilerinin oranlarını bu üç farklı yaklaşımın uzlaşısı belirlemiştir. Örneğin 1857 yılında yapılan düzenleme her üç tarafın çıkarlarını gözeterek makul bir oranı esas almıştır.⁴⁰²

1830 ile 1860 arasında Demokrat Parti’de etkin olan Güney eyaletleri gümrük vergisi oranlarını düşük tutmaya çalışmışlar, Whig Partisi ve Cumhuriyetçi Parti’de etkin olan Kuzey eyaletlerinin sanayicileri yüksek gümrük vergileri talep ederken, tüccarları düşük vergilerden yana olmuşlardır. Federal hükümet başlangıçta, gümrük vergilerini ulusal banka ile birlikte ekonomik büyümeyi teşvik edici araçlar olarak tasarlamıştı. Ama 1830’lardan sonra banka tartışması gibi gümrük vergileri tartışması da federal hükümetin ekonomideki etkinliğini azaltıcı bir etki ile sonuçlanmıştır.⁴⁰³

⁴⁰¹ O dönemde “Kral pamuktur” (Cotton is King!) şeklinde ifade edilen bu durumu anlatan bir çalışma için bkz. Douglas C. North, **The Economic Growth of the United States, 1790-1860**, Prentice Hall, New Jersey: 1961.

⁴⁰² Bağımsızlıktan İç Savaş’a kadar olan süre içerisinde kölelik, pamuk üretimi ve gümrük vergileri çerçevesinde oluşan ekonomi politikalarına ilişkin bir çalışma için bkz. Roger L. Ransom, **Conflict and Compromise: The Political Economy of Slavery, Emancipation, and the American Civil War**, Cambridge University Press, New York: 1989.

⁴⁰³ Freyer’a göre ABD’nin kuruluşundan İç Savaş’a kadar geçen süreç bir paylaşım mücadelesidir. Bu mücadelenin bir tarafında girişimciler diğer tarafında işçiler, zanaatkarlar ve çiftçiler bulunmaktadır. İç Savaş’tan sonra işletmeler ve tüketiciler şeklinde biçim değiştirecek bu mücadele başlangıçtan bu yana yasal düzenlemeleri şekillendirmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Tony Freyer, “Business Law and American Economic History”, Stanley L. Engerman ve Robert Gallman-Editörler, **The Cambridge Economic History of the United States Vol. 2: The Long Nineteenth Century**, Cambridge University Press, Cambridge: 2000 içinde.

E. Göç Politikası

ABD 19. yüzyıl boyunca arazinin bol, ama iş gücünün kıt olduğu bir yer olmuştur. Bağımsızlıktan sonra ülke sınırlarının genişlemesi, nüfus hareketliliğinin yüksek oluşu ve ekonomik büyüme işgücü gereksiniminin hep güncel bir sorun olarak kalmasını sağlamış, diğer taraftan dışarıdan göç olgusunun teşvik edilmesi sonucunu doğurmuştur.⁴⁰⁴

İlk Hazine Bakanı Alexander Hamilton imalat sektörünün teşvik edilmesine yönelik hazırladığı 1791 tarihli raporunda hem tarım hem de imalat sektörü için Avrupa'dan gelebilecek her yaş ve sınıftan göçmene dikkat çekmişti. Anayasa, göçmenlerle ilgili politikalar için federal hükümeti yetkili kılmıştı. Eyalet hükümetlerinin bazı göçmen gruplarının eyaletlerine girişlerini sınırlama gayretleri bir yana bırakılacak olursa federal hükümet göçmenlerin ABD'ye girişi konusunda, ekonomik çıkarlar maliyetlerden büyük olduğu müddetçe özgürlükçü bir eğilime sahip olmuştur. Nitekim ABD Kongresi o tarihten, hastaların girişinin sınırlandırıldığı 1838'e kadar göçmenlerin gelişine dair bir kısıtlama getirmemiştir.⁴⁰⁵

Federal hükümet, eyalet hükümetleri ve yerel idareler başta olmak üzere özel şahıslar, gemicilik şirketleri, demiryolu işletmeleri ve kiliseler göçmen getirme hakkına sahipti. 1790'da kabul edilen Göçmenlik Yasası'na göre yeni gelenlerden herhangi bir ücret ya da başvuru ücreti alınmıyor, birkaç senelik ikamet vatandaşlık hakkı için yeterli oluyordu. 1802'de bu kanunda yapılan değişiklikle göçmenlerin yeni doğan çocukları ABD vatandaşı olarak kabul edilmeye başlandı.

ABD'ye ilk kitlesel göç 1847 ile 1854 arasında gerçekleşti. Göçün nedeni İrlanda'da çıkan ve patates kıtlığı olarak bilinen kıtlıktı. Bu süreçte gelen göçmen sayısı 1820 ile 1845 arası göçmen sayısına eşittir. Ancak bu dönemde gelen göçmenler

⁴⁰⁴ “Açık Kapı Politikası” olarak adlandırılan göçmenleri kısıtlamama eğilimi 1880'e kadar devam etmiştir. Bu konu ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Michael C. LeMay, **From Open Door to Dutch Door: An Analysis of U.S. Immigration Policy Since 1820**, Greenwood, New York: 1987.

⁴⁰⁵ Bunun iki istisnası köle getirilmesinin yasaklanması ve 1819 yılında ABD'ye gelen yolcularla ilgili düzenlemedir. Federal hükümet göçmen getiren gemilerin kaptanlarına, getirdikleri yolcular hakkında bilgi verme zorunluluğu getirdi. Daha geniş bilgi için bkz. Editörler: Loretto Dennis Szucs ve Sandra Hargreaves Luebking, **The Source: A Guidebook to American Genealogy**, Ancestry, UT: 2006, s. 364 ve John Higham, “American Immigration Policy in Historical Perspective”, **Law and Contemporary Problems**, Vol. 21, No. 2, Immigration (Spring, 1956), ss. 213-235.

genelde vasıfsız elemanlardı. 1820 ile 1845 arasında gelen göçmenlerin çoğunluğu belli bir gelir seviyesine sahip vasıflı zanaatkârlardı.⁴⁰⁶ Avrupa'daki sanayi devriminden olumsuz etkilenen bu işgücünün büyük bir kısmı ABD'deki sanayileşmenin başlangıcında fabrikalarda teknik eleman olarak istihdam edilmiştir.⁴⁰⁷

1781 ile 1819 arasında gelen göçmenlerin sayısı hakkında federal hükümet kayıtlarında kesin bir bilgi bulunmamakla beraber bu dönemde gelenlerin sayısının 250.000 ile 550.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir.⁴⁰⁸ Bu göçmenlerin büyük çoğunluğu İngiliz adaları ve Kuzey Avrupa'dan gelen protestan kökenlilerdi.⁴⁰⁹ Esas göç dalgası 1820'den sonra başlamış, bu tarih ile 1871 yılları arasında ABD'ye 7.377.278 göçmen gelmiştir. Bunların % 60'ı erkek, geri kalanı ise kadındı.⁴¹⁰ Göçmenlerin % 95'i Kuzey ve Batı Avrupa, geri kalanı ise Kanada ve Güney Amerika kökenliydi.⁴¹¹ (Tablo 18)

Tablo 18
ABD'ye 1820-1870 Arası Gelen Göçmen Sayıları

Dönem	Göçmen Sayısı	Nüfusa Oranı	Yıllık Ortalama
1820-1830	151,824	0.5	13,802
1831-1840	599,125	2.1	59,913
1841-1850	1.713.251	6.1	171,325
1851-1860	2.598.214	9.3	259,821
1861-1870	2.314.824	8.3	231,482
TOPLAM	7.377.278	5.26	147,268

Kaynak: Frederick C. Croxton, **Statistical Review of Immigration, 1820-1850**, G.P.O, Washington: 1911, s.5.

⁴⁰⁶ Sukkoo Kim, "Immigration, Industrial Revolution and Urban Growth in the United States, 1820-1920: Factor Endowments, Technology and Geography", **NBER Working Paper**, No. 12900, Şubat 2007, <http://www.nber.org/papers/w12900>, (31 Mart 2011), s. 6.

⁴⁰⁷ Sukkoo Kim, "Immigration, Industrial Revolution and Urban Growth in the United States, 1820-1920: Factor Endowments, Technology and Geography", **NBER Working Paper**, No. 12900, Şubat 2007, <http://www.nber.org/papers/w12900>, (31 Mart 2011), s. 7.

⁴⁰⁸ Aaron S. Fogleman, "From Slaves, Convicts, and Servants to Free Passengers: The Transformation of Immigration in the Era of the American Revolution", **Journal of American History**, LXXXV (1998), ss. 44-76.

⁴⁰⁹ Michael C. LeMay, **From Open Door to Dutch Door: An Analysis of U.S. Immigration Policy Since 1820**, Praeger Publishers, New York: 1987, s. 4.

⁴¹⁰ Frederick C. Croxton, **Statistical Review of Immigration, 1820-1850**, G.P.O, Washington: 1911, s.7.

⁴¹¹ LeMay, s. 5.

1840’larda İrlanda ve Almanya’dan gelen Katolik göçmenler, yerli Protestanlar tarafından tepki ile karşılandı. Bu yabancı karşıtlığından “Know Nothing” adlı bir parti doğdu. Know Nothing Partisi’nin, protestan olmayan ülkelerden gelen göçmenlerin azaltılmasına ilişkin teklifleri yasama kanadında bir karşılık bulmadı.⁴¹²

Göçmenlerin büyük bir çoğunluğu için ABD’ye gelme nedeni ekonomik fırsatları değerlendirmektir. Sömürge döneminin başında gerçekleşen özgürlük ve dini nedenlerle göç olgusu 19. yüzyılda yerini büyük oranda ekonomik nedenlere bırakmıştır. Göçmenlerin dağılım ve iskânlarını etkileyen en önemli etkenler ekonomik amaçlarını gerçekleştirebilecekleri yerler hakkındaki bilgileri, istihdam edilmelerini sağlayan yetenek ve becerileri ile ulaşım imkânlarıydı. Örneğin Güney eyaletlerinin iklim ve çalışma koşulları ile kölelik kurumu, bu bölgede Avrupa kökenli göçmenlerin sınırlı sayıda kalması sonucunu doğurmuş, bu eyaletler yeni gelenlere Kuzey eyaletleri kadar fırsat sunamamıştır. Nitekim bölgede yaşayan Avrupalı kökenlerin sayısı 1860’a kadar bütün ABD’deki Avrupalı nüfusun ancak % 5,68’ini oluşturmuştur.⁴¹³ Avrupalıların % 55,58’i Kuzey’in en çok sanayileşmiş beş eyaletinde yaşamaktaydı. Uzmanlar, zanaatkârlar ve meslek sahiplerinin büyük çoğunluğu doğu eyaletlerine yerleşmiştir. Örneğin İç Savaş’tan önce New York’ta yaşayan doktorların üçte biri Alman kökenliydi.⁴¹⁴

Kuzey ve doğu eyaletlerinde ticaret ve sanayiye dayalı ekonomik büyüme yeni gelen göçmenlerin bu bölgelerde yoğunlaşması sonucunu doğurmuştur. 1790 ile 1860 tarihleri nüfus yoğunluklarını gösteren Şekil 11’de, bu nokta açıkça görülmektedir.

⁴¹² Mensuplarının, kendi aralarındaki örgütlenmeyi gizlemek için sorulan sorulara “Know nothing” (Bir şey bilmiyorum) şeklinde cevap vermesi ile bilinen Know Nothing Hareketi, ülkenin Katolik Alman ve İrlandalı göçmenler tarafından istila edildiğine ve bunun ülkenin Protestan dokusunu bozduğuna inanıyordu. 1845’de partileşen hareket 1855’de Amerikan Partisi olarak isimlendirildi ama o günlerin en önemli problemi olan kölelik konusunda ikiye bölününce zayıfladı. Bu parti le ilgili daha geniş bilgi için bkz. David H. Bennett, **The Party of Fear: From Nativist Movements to the New Right in American History**, University of North Carolina Press, Chapel Hill: 1988.

⁴¹³ Thomas Walker Page, “The Distribution of Immigrants in the United States before 1870”, **The Journal of Political Economy**, Vol. 20, No. 7, Haziran 1912, ss. 678.

⁴¹⁴ Robie Totten, “National Security and U.S. Immigration Policy 1776–1790”, **Journal of Interdisciplinary History**, XXXIX:1, Summer, 2008, ss. 37–64.

Şekil 11
1790-1860 Dönemi ABD Nüfus Yoğunlukları

Kaynak: US Census Bureau, “Growth & Distribution of Cities 1790-2000”,
http://www.census.gov/history/www/reference/maps/growth_distribution_of_cities_1790-2000.html (31 Mart 2011)

1860 yılında her beş Amerikalıdan birisi şehirde yaşarken, Kuzey ve batı eyaletlerinde bu oran % 80'leri bulmuştur. Kuzey ve batı eyaletlerindeki şehirleşmenin yoğunluğu, göçmenlerin bu bölgeleri tercih etmeleri ile açıklanabilir. Tablo'da Kuzeydoğu eyaletleri olarak ifade edilen dokuz eyalet 103 yerleşim merkezi ile toplam şehirli nüfusun üçte birinden fazlasını barındırırken, 11 Güney eyaletinde sadece 51 yerleşim merkezi bulunmakta ve toplam şehirli nüfusun ancak % 6.83'ü bu bölgelerde yaşamaktadır. (Tablo 19)

Tablo 19
ABD Şehirli Nüfusu (1860)

Bölge	Şehir Merkezleri (2500 ve üstü)	Şehirli Nüfus	Şehirli Nüfus/ Genel Nüfus (%)
Kuzeydoğu Eyaletleri (Connecticut, Maine, Massachusetts, New Hampshire, New Jersey, New York, Pennsylvania, Rhode Island ve Vermont)	103	3.787.337	35.75
Batı Eyaletleri (Illinois, Indiana, Iowa, Kansas, Minnesota, Nebraska, Ohio, and Wisconsin)	108	1.059.755	13.45
Sınır Eyaletleri (Delaware, Kentucky, Maryland ve Missouri)	23	578,669	18.45
Güney Eyaletleri (Alabama, Arkansas, Florida, Georgia, Louisiana, Mississippi, North Carolina, South Carolina, Tennessee, Texas ve Virginia)	51	621,757	6.83
Uzak Batı Eyaletleri (Colorado, California, Dakotas, Nevada, New Mexico, Oregon, Utah ve Washington)	7	99,145	15.19
TOPLAM (DC ile)	292	6.141.914	19.77

Kaynak: US. Bureau of the Census, Census of 1860, **Historical Statistics of the United States, Colonial Times to 1970**, Bicentennial Edition, Part 2, Washington, D.C., 1975.

Kitlesel göçler, ABD'nin batıya doğru gelişmesini kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır. Tarım ve imalat sektörlerinin işgücü gereksinimleri göç olgusunu hep canlı tutmuş, göçmenler ABD ekonomisinin büyümesine olumlu katkı sağlamışlardır. Gerek tarıma açılan yeni arazilerde ve gerek yeni sanayileşmekte olan şehirlerde

istihdam edilen göçmenler ölçek ekonomilerinin ortaya çıkmasında büyük rol oynamışlardır. Ölçek ekonomilerinin yaratılması ancak şehirlerin ve buralardaki sanayilerin gelişmesiyle mümkündür. İmalat ürünlerine olan talep zamanla bütün ülkeye yayılsa da, başlangıçta şehirli nüfustan geliyordu. Kırsal kesimde kendi kendine yeten çiftliklerin aksine şehirdeki insanlar her şeyi dışarıdan temin etmek zorundaydılar. Göç dolayısıyla nüfusları gittikçe artan şehirler, ölçek ekonomilerinin gelişimini ve teknolojik bilginin hızla yayılmasını getirmiştir.⁴¹⁵

Yeni gelen göçmenler, gemi yapımı, yol, kanal inşası ve ürün nakliyesi gibi yeni işler için potansiyel bir işgücü kaynağıydı. Ayrıca fabrikaların gelişmesi ve vasıfsız işçi talebinin artması, daha çok çalışma yaşındaki genç erkeklerden oluşan göçmenleri, gelişmekte olan şehirler için de ideal kılıyordu, çünkü bu insanlar yerli çalışanlara göre daha zor şartlarda ve düşük maaşlarla çalışmaya razıydılar.⁴¹⁶

Federal hükümetin demiryolu işletmelerine tanıdığı ayrıcalıklar, bu işletmelerin göçmen çalışanlar getirmesinin önünü açmıştır. Diğer taraftan askerlik hizmeti için de göçmenlerden yararlanılması göç olgusunu olumlu etkileyen bir diğer noktaydı. Federal hükümet ve birçok eyalet hükümeti paralı asker olarak çalışan göçmenlerden yararlanmıştır. Göçmenler 1840'larda silahlı güçlerin üçte birini oluşturmaktaydı.⁴¹⁷

Büyük şehirlerde yaşayanlar genelde göçmenlerdi. 1850'de bile Amerikan nüfusunun sadece % 15'i şehirlerde yaşıyordu ve birçok büyük şehrin nüfusunun üçte birinden fazlası başka ülkelerde doğmuş kimselerdi. İkinci nesil göçmenlerin nüfus düzeyini koruduğunu ve aynı bölgelerde yaşadığını farz ettiğimizde aşağı yukarı bütün büyük ABD şehirlerinin göçmen şehirler olduğu sonucuna varmak mümkündür.⁴¹⁸

⁴¹⁵ S.B. Carter ve R. Sutch, "Historical Perspectives on the Economic Consequences of Immigration into the United States" Editörler: C. Hirschman, P. Kasinitz ve J. DeWind, **The Handbook of International Migration: The American Experience**, Russell Sage Foundation, New York: 1999 içinde, ss. 331-332.

⁴¹⁶ Aristide R. Zolberg, **A Nation by Design: Immigration Policy in the Fashioning of America**, Harvard University Press and the Russell Sage Foundation, Cambridge: 2006, s. 69.

⁴¹⁷ Vernon J. Briggs, **Mass Immigration and the National Interest**, Sharpe, NY: 1992, s. 45'den aktaran Philip Martin ve Elizabeth Midgley, "Immigration: Shaping and Reshaping America," **Population Bulletin** 58, No. 2, Haziran 2003, s. 15.

⁴¹⁸ Charlestown, South Carolina ve Washington DC istisna şehirlerdir. Daha geniş bilgi için bkz. Charles Hirschman ve Elizabeth Mogford, "Immigration and the American Industrial Revolution from 1880 to 1920", **Social Science Research**, <http://faculty.washington.edu/charles/pubs/2009-ImmigrationAmericanIndustrialRevolution.pdf>, (31 Mart 2011)

Eğitimli ve sağlıklı göçmenlerin maliyetleri geldikleri ülkelerdeki aileleri tarafından karşılanmış olması, alıcı ülkenin vergi gelirlerine dışarıdan yapılan bir katkı anlamına gelmektedir. Beşeri sermayeyi zenginleştiren bu olgu ABD'nin üretim faktörlerine doğrudan bir sermaye transferi anlamına gelmekteydi.⁴¹⁹

Göçmenlerin, mevcut işgücünün koşullarını kötüleştirdiğine dair iddialar zaman zaman göçmenlere yönelik olumsuz hareketlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Göçmenlerin üretim düşüşüne yol açacağı iddiası ancak sermayenin sabit olması durumunda geçerli olabilir. Ne var ki sermayenin uluslar arası iş gücü hareketlerini takip ettiğine dair bulgular vardır.⁴²⁰ Bunun yanı sıra göçmenler, yerlilere göre gelirlerinin daha büyük bir kısmını tasarruf etme eğilimindedirler. Bu tasarrufların birçoğu geldikleri ülkelerdeki akrabalarına gitse de yapılan araştırmalara göre göçmenlerin bulundukları ülkelerde ev satın aldıkları, yatırım yaptıkları ve çocuklarının eğitime önem verdikleri de görülmüştür. Böylece göçmenler ekonomik gelişmeye sermayenin ve işgücünün arzını artırarak katkıda bulunurlar. ABD'ye gelen göçmenlerin beraberlerinde Avrupa teknolojisini getirerek Amerikan sanayisinin üretkenliğini artırdığı da iddia edilmiştir.⁴²¹

Federal hükümetin 1790-1860 arası göç politikasında işgücü maliyetinin yüksek olması ve batıya doğru genişleme gibi etkenler rol oynamıştır. Bu etkenler sonucunda liberal eğilimler taşıdığı söylenebilecek bir göç politikası izlenmiş, bazı eyalet yönetimlerinin merkantilist kaygılarla göçmenleri dışlaması haricinde genel olarak göçmenlere iyi davranılmış ve gelişleri teşvik edilmiştir.

Federal hükümetin ekonomik büyümeye katkısını incelediğimiz bu bölümle ilgili, sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: İlk ulusal banka tecrübesi ve gümrük vergileri, 1830'lara kadar öngörüldüğü şekilde ekonomik katkı sağlamış, ancak siyasi güç dengesinin değişmesi bu iki aracın etkinliğini azaltmıştır. Alt yapı yatırımlarında anayasanın federal hükümete yetki vermediği şeklindeki yorumlar, bu alanda eyalet

⁴¹⁹ Hirschman Charles ve Elizabeth Mogford, "Immigration and the American industrial revolution from 1880 to 1920", **Social Science Research**, <http://faculty.washington.edu/charles/pubs/2009-ImmigrationAmericanIndustrialRevolution.pdf>, (31 Mart 2011)

⁴²⁰ Timothy Hatton ve Jeffrey G. Williamson, **The Age of Mass Migration: Causes and Economic Impact**, Oxford University Press, New York: 1998, s. 214-215.

⁴²¹ Nathan Rosenberg, **Technology and American Economic Growth**, M. E. Sharpe, NY: 1972, s. 32-33.

hükümetlerini öne çıkarmıştır. Nitekim söz konusu süreçte federal hükümetin yaptığı alt yapı yatırımı, eyalet yatırımlarının ancak dokuzda biri kadardır. Liberal eğilimler taşıyan arazi ve göçmen politikalarının İç Savaşa kadar ana hatlarının değişmediği söylenebilir.

III. EYALET HÜKÜMETLERİNİN EKONOMİK BÜYÜMEDEKİ ROLÜ

Eyalet hükümetleri anayasa tarafından federal hükümete verilen yetkiler dışındaki bütün idari işlevleri yürütmekle görevli birimlerdir. Bu idari işlevlerin başlıcaları eğitim, sosyal hayatın düzenlenmesi, ekonomi ve iç güvenlidir. Federal hükümet gibi yürütme, yasama ve yargı şeklinde üç ayrı birimi bulunan eyalet hükümetleri seçilmiş bir vali tarafından yönetilmektedir.

Eyalet yönetimleri, sömürge döneminde edindikleri yerinden yönetim geleneğini, federal hükümetin ayrı bir güç merkezi olarak çıkmasından sonra da sürdürdüler. ABD'nin ilk yıllarında Alexander Hamilton öncülüğündeki Federalistler'in merkezi hükümetin gücünü artırma girişimi başlangıçta başarılı olsa da sonraki 60 senelik süreç içerisinde federal hükümetin anayasada çizilen sınırlar dışına çıkmaması gerektiğini düşünenlerin siyasi üstünlüğü bunun devamına geçit vermedi. Federal hükümetin faaliyetlerinin sınırlandırılması, eyalet hükümetlerini öne çıkardı.

Ekonomik büyümeyi ilgilendiren birçok konuda aktif rol alan eyalet hükümetleri, özellikle 1820'den sonraki süreç içerisinde özellikle alt yapı yatırımları, bankacılık uygulamaları ve girişimciliğin teşvik edilmesi gibi konularda büyümeyi etkileyen esas birimler oldular. Örneğin 1790 ile 1860 arasında yapılan ulaşım harcamalarının % 90'ı eyalet hükümetleri tarafından yapıldı. Aynı şekilde federal hükümetin iki ulusal banka başarısızlığı yanında eyaletler binlerce banka açtılar ve İç Savaş'a kadar ülkenin finansal politikalarında söz sahibi oldular. Eyaletlerin, kamu çıkarı önceliği ile yerel piyasalara yönelik sıkı denetimleri de bu çerçevede değerlendirilebilecek önemli bir ekonomik etkinliktir. Amerikan ekonomisinin büyümesi için gereken finansal ve altyapı yatırımlarının çoğunluğu bu dönemde gerçekleştirilmiş, bu yatırımlar için gereken sermaye eyalet yönetimleri tarafından sağlanmıştır.

1840'lı yıllarda federal hükümet, eyalet hükümetleri ve yerel yönetimlerin borç miktarları, o dönemde eyalet hükümetlerinin rolünü daha iyi göstermektedir. 1841 itibarıyla federal hükümetin borç miktarı 5 milyon dolar, yerel yönetimlerin borç miktarı 25 milyon dolar iken, eyalet hükümetlerinin borç miktarı 193 milyon dolar idi. John Majewski'nin tarıma ve köleliğe bağımlı bir güney eyaleti olan Virginia ile Philadelphia ve Pittsburgh gibi iki önemli sanayi merkezine sahip Penssylvania üzerinde yaptığı araştırması iki eyalet hükümetinin de alt yapı yatırımlarına milyonlarca dolar katkıda bulunduğunu göstermektedir. Virginia eyalet hükümeti James River Kanawha Kanalı için kişi başına 9 dolar ve eyaletin tüm su yolları için 1,60 dolar yatırım yaparken, Pennsylvania demiryolu hatları için 5,67 dolar ve tüm kanallar için 13,34 dolarlık yatırım harcaması yapmıştır.⁴²²

Eyaletler alt yapı yatırımlarını kamu ortaklığı da bulunan özel işletmeler eliyle yürüttüler. Bir taraftan kamu çıkarı kavramını gözetirken, diğer taraftan özel girişimin önünü açacak teşvikler oluşturdular. Örneğin Georgia eyaletinde 1841-1850 döneminde demiryolu yatırım harcaması bütçenin üçte birini oluşturmaktaydı. Bu oran 1851-1860 döneminde % 18'e kadar düşmüştür.⁴²³ Bu oranları veren Milton S. Heat, 1937 tarihli doktora tezinde İç Savaş öncesi Güney eyaletlerinde demiryollarına yönelik kamu yatırımının toplamda % 55'i bulunduğunu ve yatırım miktarının % 75'inin nakit olarak gerçekleştiğini ifade etmiştir. Heat, 1950'da yaptığı değerlendirmede ise bu rakamların daha yüksek miktarlarla revize edilmesi gerektiğini söylemiştir.⁴²⁴

Eyalet yatırımları gerek yöntem ve gerekse araçlar itibarıyla federal yatırımlara göre daha zengin bir görüntüye sahipti.⁴²⁵ Örneğin eyalet yatırımlarında kamu özel ortaklık girişimleri önemli bir yer tutmaktaydı. Özellikle Güney eyaletlerinin birçoğu alt yapı yatırımlarını bu tür işletmeler yoluyla gerçekleştirmişlerdir. 1816'da Virginia'da

⁴²² John Majewski, "The Political Impact of Great Commercial Cities: State Investment in Antebellum Pennsylvania and Virginia", **Journal of Interdisciplinary History**, Vol. 28, No. 1, Summer, 1997, s. 4.

⁴²³ Milton S. Heath, **Constructive Liberalism: The Role of the State in Economic Development in Georgia to 1860**, Harvard University Press, Cambridge: 1954, ss. 369-70.

⁴²⁴ Milton S. Heath, "Public Railroad Construction and the Development of Private Enterprise in the South Before 1861", **The Journal of Economic History**, X, Supplement, 1950, ss. 40-53.

⁴²⁵ Carter Goodrich, "The Virginia System of Mixed Enterprise", **Political Science Quarterly**, Vol. 64, No. 3, Eylül 1949, ss. 355-387.

kurulan Kamu İşleri Kurulu bu tür girişimlere verilebilecek bir örnektir.⁴²⁶ Bu şekilde kamu ortaklığı ile oluşturulan ve kamu kuruluşlarına benzer imtiyazlara sahip işletmeler eliyle yapılan yatırımlar finansal hayatın canlanmasını ve ulaşım sisteminin kurulmasını, dolayısıyla ekonomik büyümenin hızlanmasını sağladı. Federal hükümetin benzer yatırımları yapması daha maliyetli olacaktı. Kaldı ki eyaletler arası rekabet, federal hükümetin bu tür yatırımlara girmesini engelliyordu.

Başlangıçta giderlerini emlak vergileri ile karşılayan eyalet hükümetleri alt yapı yatırımları sonuçlanıp da varlık gelirlerinin artmaya başlaması ile emlak vergilerini düşürmeye ya da tamamen kaldırmaya başladılar. Eyaletlerin doğrudan vergileri kaldırmaya yönelik bu girişimleri seçmenlerin çıkarlarını korumaya yönelik vergisiz bir yönetim anlayışının sonucudur.⁴²⁷ 1835’de Maryland, New York, Rhode Island, Massachusetts, Pennsylvania, Güney Carolina, Georgia ve Alabama bu vergileri kaldırmış eyaletlerdi. Yeni eyaletlerde emlak vergisi en önemli gelir kaynağı olmaya devam etti, çünkü bu eyaletlerin ne bankaları ne de özel girişim ortaklıkları vardı.

Her eyaletin kendine özel kamu politikaları vardı. Bu politikalar rekabetçi üstünlüklere, önceliklere ve ekonomik çıkarlara göre şekillenmişti. Dolayısıyla farklı politikalar arasında çıkar çatışmaları olması kaçınılmazdı. Eyaletlerin ekonomi politikalarına bir tür merkantalizm hâkimdi. Her eyalet, yatırım sermayesi, göçmenler ve girişimcileri kendi sınırları içerisine çekebilmek için gayret ediyor ve bu şekilde ekonomik gelişmeyi sağlayabilmeyi amaçlıyordu. Herhangi bir başarılı eyalet projesi ya da teşebbüsü hemen diğer eyaletler tarafından da örnek alınıyordu. New York eyaletinin başarılı Erie Kanalı projesi buna verilebilecek en güzel örnektir. Yine Kaliforniya, 1850’li yıllarda maden yatırımını ve teşebbüslerini teşvik etmek için mülkiyet haklarında düzenlemelere gitmiş, bu girişim kısa bir zaman sonra diğer eyaletler tarafından kendi bölgelerine uyarlanmıştı. Nüfus hareketliliğinin oldukça yüksek ve fakat insan kaynağının kıt olduğu bir coğrafyada hiçbir eyaletin nüfus kaybetme lüksü yoktu.

⁴²⁶ Kamu İşleri Kurulu’nun yaptığı çalışmaların etraflıca bir özeti için bkz. Carter Goodrich, “The Virginia System of Mixed Enterprise”, ss. 355-387.

⁴²⁷ B. U. Ratchford, **American State Debts**, Duke University Press, Durham: 1941, s. 78.

Eyalet merkantalizminin tipik göstergelerinden birisi finansal düzenlemeler alanında gerçekleşmişti. 1830-1861 arasında bankacılığa katı düzenlemeler getiren eyaletler, daha serbest bankacılık düzenlemelerine sahip eyaletlerden kendi bölgelerine nakit akışı olduğunu görmüşlerdi. Eyaletlerin yabancılara karşı tutumu da merkantalist politikalardan etkileniyordu. Yabancıların ticari avantajlar elde etmemesi ya da arazi spekülasyonu yapmamasına yönelik hukuki düzenlemeler bu politikalardan etkilenecek oluşturulmuş düzenlemelerdir. Bir taraftan girişimciler ve göçmenlerin eyalet sınırları içerisine çekilmesi için özendirici düzenlemeler yapmak zorunda olan eyaletler, diğer taraftan eyalet dışında kalarak ticari faaliyet yapmak isteyen tüccar ve işletmelere yönelik kısıtlamalar arasında bir denge oluşturmak zorundaydı.

1839'da başlayan ekonomik durgunluk eyalet hükümetlerinin varlık gelirlerine dayalı finansal yapılarının çökmesine yol açtı. Sekiz eyaletin borç geri ödemelerini yapamaz hale gelmesi ile alt yapı yatırımları duracak noktaya gelmişti. Finansal yapılarını gözden geçirme ihtiyacı hisseden eyaletler bu amaçla anayasal düzenlemelere giriştiler. Yeni düzenlemeler, eyalet hükümetlerinin borçlanmalarına ve kamu girişimciliğine kısıtlamalar getirdi. Eyaletler yeni alt yapı yatırımlarını vergiler yoluyla karşılama yoluna gittiler. Bu dönemden sonra eyalet hükümetlerinin ekonomik büyümedeki rolü göreceli olarak azalmaya başladı ve yerel yönetimler öne çıktı.

1850'li yıllarda başlayan demiryolu yapım çalışmaları, eyaletlerin merkantalist politikalarının yeterli olmayacağı yeni bir ekonomik yapı getirdi. Eyaletler, ABD'nin yarısına yakın kısmında faaliyet gösteren, büyük sermayeli ve bürokratik yapıli demiryolu şirketlerine yönelik çıkarlarını koruyabilme mücadelesine giriştiler. Sonuç olarak, eyaletler arası çıkar ve politika farklılıkları, bu dönemdeki ekonomik büyümenin belirleyicisi oldu.

Federal hükümetin anayasa ile dış ticareti düzenleme yetkisini ele alması, sömürge döneminde dış ticaretlerini kendileri düzenleyen eyaletlerin vergi gelirlerine yoğunlaşmaları sonucunu doğurmuştur. Federal hükümet de eyalet hükümetlerine zaman zaman kaynak aktarımı yapmıştır. 1790–1860 döneminde federal hükümetten eyaletlere, savaş sonrası borçlar karşılığı alınan tahviller, askeri harcamalar, arazi satışları gibi işlemlerden dolayı aktarılan kaynağın miktarı 90 milyon dolardır. Aynı

dönemdeki federal harcamalar toplamı 2 milyar dolar, eyalet harcamaları ise 3 milyar dolar civarındaydı. Eyaletlere aktarılan kaynağın hepsinin yardım olmadığı düşünüldüğünde federal hükümetin eyaletlere katkısının sınırlı olduğu görülmektedir.⁴²⁸

Eyalet yönetimlerinin 1790-1860 döneminde ekonomik büyümeye yaptıkları katkıları bazı alt başlıklar halinde inceleyebiliriz. Bunlar alt yapı yatırımları, bankacılık ve finans uygulamaları, piyasaya ilişkin düzenleme ve müdahaleler ile eğitim ve sağlık yatırımları olmak üzere dört başlıktan oluşmaktadır.

A. Altyapı Yatırımları

Eyaletlerin ekonomik hayata en önemli müdahale araçlarından bir tanesi alt yapı yatırımlarına girişmiş olmalarıdır. Federal hükümetin ekonomideki rolünün sınırlandırılmasına ilişkin tartışmalar, eyaletlerin bu alanda öne çıkması sonucunu doğurmuştur. 1816'da Başkan Madison, federal hükümetin yol ve kanal yapımına ilişkin kanun tasarısını veto ederken, yol ve kanal yapımının federal hükümete anayasa tarafından açıkça verilmeyen ve hiçbir kısmından da çıkarılamayacak bir görev olduğunu ifade ediyordu. Ancak batıya doğru genişleme yol sisteminin varlığını şart koşuyordu. Bu süreçte ortaya çıkan çözüm paralı yollar oldu.

İlk paralı özel yol yetki belgesi 1792'de Pennsylvania eyaleti tarafından verildi. İki yıl sonra açılan yol Philadelphia ve Lancaster arasında ve 99,78 kilometre uzunluğundaydı. Paralı yollar kısa zamanda yayıldı ve sekiz sene içerisinde 69 işletmeye yetki belgesi verildi. Yetki belgesi veren eyaletlerin başında 23 belge ile Connecticut ve 13 belge ile New York geliyordu. 1830'a gelindiğinde 22.000 millik yolu işleten 1116 işletme bulunuyordu. Klein ve Fielding'e göre 1792 ile 1845 arasında 1562 işletme 10.000 millik yol yapmışlardır.⁴²⁹ İç Savaş öncesinde aktif olarak kullanılan yolların uzunluğu 71.000 mil civarındaydı. Bu dönemde demiryolu ve kanal

⁴²⁸ Paul B. Trescott, "Federal-State Finance Relations 1790-1860", s. 232.

⁴²⁹ D. B Klein ve G. J. Fielding, "Private Toll Roads: Learning from the 19th Century", **Transportation Quarterly**, 46 (3), 1992, ss. 321-341.

yapımı gibi daha teknik yatırımların öne çıkması yolların batıya doğru göç ve ticari hareketliliğe ilişkin katkılarının göz ardı edilmesine yol açmıştır.⁴³⁰

1820’li yılların başında doğu eyaletleri ile batı eyaletleri arasında doğal bir engel olarak duran Appalachia Dağları’nın aşılması eyaletlerarası ticaretin önündeki en önemli sorun olarak duruyordu. Aradan otuz sene geçtikten sonra bu sorununun çözümü için yapılmış beş eyalet altyapı yatırımı faaliyete geçmişti. Bunlar Erie Kanalı, Pennsylvania Yolu, New York Merkez Yolu, Erie Yolu ve Baltimore-Ohio Yolu idi. Erie Kanalı bir kamu girişimi New York Merkez Yolu ise özel girişimdi. Diğer üç yatırım ise kamu özel ortak girişimleri şeklinde yapılmıştı.⁴³¹ Karayolu ve su yolları bu dönemde öne çıkan alt yapı yatırımları oldu, ancak her iki ulaşım çeşidinin de kısıtlamaları vardı. 1827’de Baltimore ve Ohio Demiryolu İşletmesi’nin kurulması ile demiryolu bir alternatif olarak ortaya çıktı. 1790 ile 1860 arasında eyalet hükümetlerinin alt yapı yatırımlarına ayırdığı kaynak 425 milyon doları buldu.⁴³²

1820’lere kadar eyaletler altyapı projelerini imtiyazlar verdikleri özel şirketler aracılığı ile yürütüyorlardı. Virginia, New York ve Maryland bu konuda başı çeken eyaletlerdi. Ama altyapı projelerinin geri dönüş oranlarının düşük olması, eyaletlerin bu alana yoğunlaşmalarını engelliyordu. 1817’de New York dönemin en büyük alt yapı yatırımı olan Erie Kanalı’nın yapımına girişti. Federal destek talep edip alamayan eyalet yöneticileri kanalın hisselerini satışa çıkartarak, alt yapı yatırımlarında model olacak bir finansal çözüm geliştirdiler.

New York’un Erie Kanalı sadece mühendislik bir değil bir kamu örgütlenme ve finans başarısıydı. Kısa bir müddet sonra Pennsylvania, Ohio ve Maryland’de de benzer projeler başladı. Eyaletler, kamu kaynaklarını projelerine çekebilmek için yoğun çabalara giriştiler. Projelerin insan kaynağı ihtiyacı, yine eyaletlerin daha önce görülmemiş bürokratik örgütlenmelere gitmeleri sonucunu doğurdu. Uzun vadeli, büyük

⁴³⁰ Albert C. Rose, **Historic American Roads: From Frontier Trails to Superhighways**, Crown Publishers, New York: 1976, s. 54.

⁴³¹ Carter Goodrich, “Internal Improvements Reconsidered”, s. 304.

⁴³² Carter Goodrich, **Government Promotion of American Canals and Railroads, 1800-1890**, s. 268. Laurence Malone’a göre ise eyalet hükümetleri alt yapı yatırımlarına 1820 ile 1860 arasında sadece 85 milyon dolar harcamıştır. Daha geniş bilgi için bkz. Laurence J. Malone, **Opening the West: Federal Internal Improvements Before 1860**, Greenwood Press, Westport: 1998.

sermaye gerektiren ve karmaşık bu projeler eyaletlerin planlama yeteneklerinin gelişmesini sağladı.⁴³³

1825’de tamamlanan kanal, altyapı projelerinin bankalar kadar karlı olabileceğini göstermekle kalmadı, eyalet yöneticilerinin ekonomik coğrafya anlayışını ve merkantilist eğilimlerini değiştirdi. Kanal ayrıca batı eyaletlerinin gelişmesini sağlayan bir dizi gelişmeyi tetikledi. Eyalet statüsünü kazanalı çok olmamış bu bölgelerde nüfus hızla arttı. Indiana’da 1835 ve 1836’da gerçekleşen arazi satışları miktarı, 1834’de vergiye tabi araziden elden edilen miktardan yüksekti. Eyaletler, daha fazla ulaşım projelerine girmek için hem kaynak hem de gerekçe bulmuşlardı.

1830’ların ortası bu tür alt yapı projelerinin çoğaldığı yıllardır. 1836 ve 1837’de Indiana, Illinois, Michigan ve Massachusetts yeni kanal ve yol yapımlarına giriştiler. New York, Ohio ve Pennsylvania ise varolan projelerini geliştirme yolunu seçtiler. 1815 ile 1860 arasında kanallara yapılan kamu yatırımlarının oranı tüm yatırımların % 73’ünü oluşturmaktaydı. Bu oranın sadece % 12’si kamu ve özel girişim ortaklığı, gerisi tamamen kamu girişimiydi. Örneğin Georgia eyaleti 1841 ile 1850 arasında bütçesinin üçte birini demiryolu yapımına ayırmış, 1851 ile 1860 arasında ise bu oran bütçenin % 18’i olarak gerçekleşmişti.⁴³⁴ 1860’a kadar olan demiryolu yatırımlarının % 30’a yakını kamu girişimiydi. Bu oran 1873 ile 1890 arasında % 1’e kadar inecektir.⁴³⁵

1848’e kadar Wisconsin hariç bütün Kuzeybatı eyaletleri, Büyük Göller’e kanallarla bağlantısını inşa etmiş oldu. Yeni kanallar ve suyolları bir ulaşım devrimi anlamına geliyordu. Yeni kanallar, tarım sektörünün ticari hacmi artırmakla kalmadı, piyasanın ve ticaretin tanımını da değiştirdi. Buharlı gemilerin yaygınlaşması, deniz ulaşımının maliyetini düşürdü. Nakliyyede büyük tonajlı gemiler kullanılmaya başladı. Güney eyaletlerinin denize ulaşabilen suyolları yüzünden büyük ulaşım yatırımlarına

⁴³³ Erie Kanalı bölgedeki özel girişimlerin de önünü açmıştır. Kanalin bölgede verilen patent sayısını artırarak girişimciliği teşvik ettiğine dair bir çalışma için bkz. Kenneth L. Sokoloff, “Inventive Activity in Early Industrial America: Evidence From Patent Records”, *Journal of Economic History*, Aralık 1988, 48 (4), ss. 842-843.

⁴³⁴ Heath, *Constructive Liberalism: The Role of the State in Economic Development in Georgia to 1860*, ss. 369-70.

⁴³⁵ Carter Goodrich, “Internal Improvements Reconsidered”, s. 297.

ihtiyacı yoktu; bu yüzden var olan kamu kaynakları bankalara aktarılıyordu. 1837’de Güney eyaletlerinin banka sermayesinin yarısından fazlası eyalet hükümetlerine aitti.⁴³⁶

Ulaşım devriminin bir sonraki adımı demiryollarının yapılması ile atıldı. Eyaletler bu süreçte özel işletmelere imtiyazlar, vergi muafiyetleri ve diğer ayrıcalıklar sağlamakla kalmadılar, kamu fonları ile demiryollarının finansmanına katkıda bulundular. 1837 Paniği ile eyalet yönetimlerinin demiryolu yapımına katkılarının sınırlandırılmasına yol açtı ancak demiryolu yatırımlarına eyalet hükümetleri katkıda bulunmaya devam ettiler. Örneğin 1840 ile 1853 arası Pennsylvania’da eyalet hükümeti ve yerel idareler 14 milyon dolarlık katkıda bulunmuş, bu miktarın 8 milyon dolarlık kısmını sadece Philadelphia kent yönetimi üstlenmişti. 1852’de Pennsylvania Railroad adlı demiryolu işletmesinin 9.876.000 dolarlık sermayesinin 6.750.000 doları yerel idareler tarafından karşılanmıştı.⁴³⁷ Yine New York, 1840’da eyalet işletmelerine 4 milyon dolarlık bir yardımda bulunmuş, bu yardımın miktarı zamanla 40 milyon dolara ulaşmıştı. Illionis eyaleti 1837-1838 döneminde 19 milyon dolarlık, Missouri ise 30 milyon dolarlık yatırım bütçesi ayırmıştı.⁴³⁸

Eyaletlerin alt yapı yatırımları, her ne kadar benzer yöntem ve yollarla oluşturulsa da adem-i merkeziyetçi yapının bir yansımasıydı. Her eyalet yapmak istediği projeyi kendi karar mekanizması içerisinde oluşturuyor ve kendi kaynakları ile tamamlama yoluna gidiyordu. Ancak genel olarak kamu girişimleri, başlangıç ve geliştirme işlevlerinde yoğunlaşmış, herhangi bir kamu girişiminin kendine yetebilecek bir performansa ulaşması durumunda özelleştirme eğilimi ağır basmıştır. Bu noktadan sonra yerel yönetimler yatırımlarını yeni projelere yöneltmişler, böylece kamu ya da yarı kamu girişimleri zamanla özel girişimlere dönüşmüştür.⁴³⁹

Kamu girişimlerinde sıkça rastlanılan bu eğilimin en anlaşılır sebebi sermaye gereksinimidir. Çünkü ihtiyaç duyulan alt yapı yatırımlarında büyük fonlara ve

⁴³⁶ Murray Rothbard N., **A History of Money and Banking in the United States: The Colonial Era to World War II**, Ludwig von Mises Institute, Alabama: 2002.

⁴³⁷ Gilbert C. Fite ve Jim E. Reese, **An Economic History of the United States**, 2. Baskı, Houghton Mifflin, Boston: 1965, s. 199.

⁴³⁸ Henry S. Haines, **Problems in Railway Regulation**, Macmillan, New York: 1911, s. 181.

⁴³⁹ Milton S. Heath, “North American Railroads: Public Railroad Construction and the Development of Private Enterprise in the South Before 1861”, **The Journal of Economic History**, Vol. 10, Supplement: The Tasks of Economic History, 1950, s. 49.

örgütlere gereksinim duyuluyordu. Bu açıdan yerel ve eyalet yönetimleri öncü girişimcilik rolünü normal faaliyetleri arasında görmüşlerdir. Bu tür yatırımlar için gereksinim duyulan miktardaki sermayeyi uygun geri ödeme oranları ile temin edebilecek kurumlar sadece yerel ve eyalet yönetimleriydi. Yönetimler bu tür girişimlerde öncülük yaparken bölgelerindeki iş adamlarının gelişmesini, arazi fiyatlarının yükselmesini ve eyaletin diğer eyaletlerle giriştiği ekonomik yarışta rekabetçi bir üstünlük kazanmasını amaçlıyorlardı. Son tahlilde amaç atıl kaynakların ekonomiye kazandırılması ve sosyal gelirin yükseltilmesiydi.⁴⁴⁰

Harry H. Pierce, eyaletlerin altyapı yatırımlarına katkıları ile ilgili çalışmasında, Newyork eyaletinin bölgesindeki demiryolu ağına 36,841,390.69 dolarlık bir yatırım yaptığını belirterek bu yatırımların öneminin, miktarında değil zamanlamasında olduğunu ifade eder.⁴⁴¹ Ona göre verilen her eyalet yardımı, demiryolu şirketinin tarihinde kritik bir eşiğe tekabül etmektedir. Albany dışında hiçbir belediye, faaliyete geçmiş bir demiryoluna yardımda bulunmamıştır. Kamu fonları hep başlangıçtaki riski almak üzere kullanılmıştır. Hükümetin demiryollarına yaptığı yardımlar sadece sermaye sağlamakla kalmamış aynı zamanda maliyetlerin düşmesine de neden olmuştur. Böyle kritik zamanlarda aktarılan kamu fonlarının olmaması durumunda demiryolları inşasının sadece özel teşebbüs eliyle başarılamayacağı açıktır.⁴⁴² Goodrich'e göre bu dönemde yapılan hükümet teşvikleri ülkenin ekonomik büyümesine net bir katkı sağlamıştır.⁴⁴³

B. Bankacılık ve Finans Uygulamaları

Eyalet hükümetleri 1780'lerden itibaren kendilerine ait bankalar kurmaya başladılar. Anayasanın para çıkarma yetkisini federal hükümete vermesi, eyaletlerin finansman kaynaklarını bankalar yoluyla sağlamalarının önünü açtı. Eyaletlerin tümünde bankacılık hızla gelişti. Batıya doğru genişleme ile süreklilik ve ivme kazanan

⁴⁴⁰ Heath, "North American Railroads: Public Railroad Construction and the Development of Private Enterprise in the South Before 1861", ss. 47-48.

⁴⁴¹ Harry H. Pierce, **Railroads of New York: A Study of Government Aid, 1826-1875**, Harvard University Press, Cambridge: 1953, s. 25.

⁴⁴² Daha geniş bilgi için bkz. Robert A. Lively, "The American System, A Review Article", **Business History Review**, XXIX, 1955, 81-96.

⁴⁴³ Carter Goodrich, **The Government and the Economy**, Bobbs-Merrill Co., Indianapolis: 1967, s. xviii.

ekonominin para talebi, bu bankalar yoluyla karşılandı. Altın ve gümüş rezervlerine dayalı bir para arzı bu talebi karşılayamayabilirdi.⁴⁴⁴

1800’de hemen her büyük şehirde bir banka bulunuyordu. 1830’da 250 milyon doları ödenmiş toplam 480 milyon dolar resmi sermayesi bulunan 600 eyalet bankası vardı.⁴⁴⁵ Eyaletler verdikleri banka iznini satıyor ya da bedeli karşılığında özel bankalara ortak oluyorlardı. Kuzeydoğu eyaletlerindeki ilk uygulamalar bu şekildeydi. Eyaletlerin gelir kalemleri içerisinde banka ortaklıklarının da payı vardı. 1810 ile 1830 arasında bu gelirler eyalet gelirlerinin neredeyse üçte birini oluşturuyordu.⁴⁴⁶

Ekonomik hayat geliştikçe bankalara olan gereksinim de artıyordu. Ancak bankaların şube açma izni yoktu ve mevcut bankalar karlılığın düşmesi gerekçesiyle yeni banka izinlerine karşı çıkıyorlardı. Bu, bankalarda büyük hissesi olan eyaletler için de geçerli bir durumdu. Bu eyaletlerde banka sayısı sınırlı kalırken, bankalara vergi koyan ve hisselerini azaltan eyaletlerde banka sayısı çoğaldı.⁴⁴⁷

İmalat sanayinin geliştiği kuzeydoğu eyaletlerinde bankacılık karlı bir sektördü. Geniş topraklara sahip batı ve güney eyaletlerinde ise gelişim yavaş gerçekleşiyordu. Eyaletler çözümü kendi hisseleri ile ortak oldukları bankalar ve işletmeler kurarak buldular. Az sayıda kurulmuş bu bankalar büyük sermayelere sahiptiler. 1830’larda güneybatıdaki eyaletlerin ortalama sermaye büyüklüğü, New England eyaletindeki bankaların ortalama sermaye büyüklüğünün on katıydı. Eyaletlerin bankacılığa önem vermesinin altında anayasa ile kaybettikleri para basma, ithalat ve ihracatı vergilendirme haklarına karşılık alternatif bir finansman yöntemi bulma gereksinimi yatıyordu.⁴⁴⁸

Eyaletler iki ulusal bankanın faaliyetlerine, kendi yerel bankalarının çıkarlarını korumak amacıyla karşı çıkmışlardı. Ancak nüfusları çoğalıp alt yapı yatırımlarına

⁴⁴⁴ Richard Sylla, “Monetary Innovation in America”, **The Journal of Economic History**, Vol. 42, No. 1, The Tasks of Economic History, Mart 1982, s. 26.

⁴⁴⁵ John Joseph Wallis, “Constitutions, Corporations, and Corruption: American States and Constitutional Change, 1842-1852”, **NBER Working Paper Series**, 10451, April 2004, <http://www.nber.org/papers/w10451>, (31 Mart 2011).

⁴⁴⁶ Richard Sylla, John Legler ve John Wallis, “Banks and State Public Finance in the New Republic: The United States, 1790-1860,” **Journal of Economic History**, XLVII, 1987, ss. 391-403.

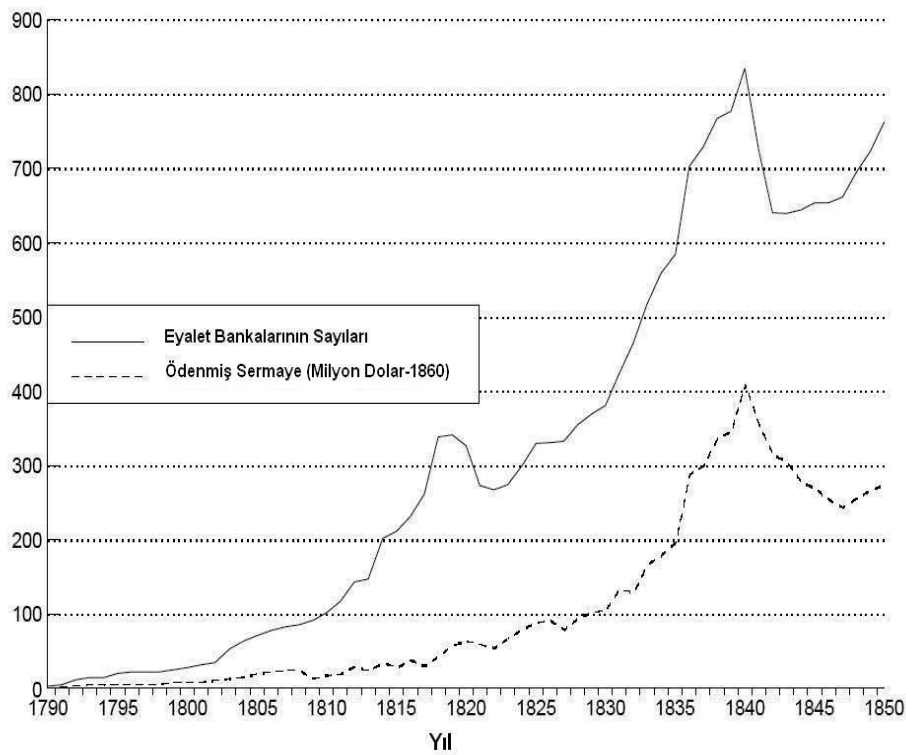
⁴⁴⁷ Sylla, Legler ve Wallis, ss. 391-403.

⁴⁴⁸ Thomas Cochran, **200 Years of American Business**, Basic Books, New York: 1966, s. 219.

yönelik fon gereksinimleri artınca kendi bankalarının tekel statüsüne son vermek zorunda kaldılar. Federal sistemin olanakları ile ulusal bankaların faaliyetini engellemeyi başarmış eyalet yönetimleri batıya doğru genişleme sonucu artan seçmen sayısı ve alt yapı gereksinimleri yüzünden mevcut yapılarını değiştirmek zorunda kaldılar.

Şekil 12

ABD’de Eyalet Bankalarının Gelişme Trendi (1790-1860)

Kaynak: Peter L. Rousseau ve Richard Sylla, “Emerging Financial Markets and U.S. Early Growth”, **Explorations in Economic History**, 2005, Vol. 42, 1, January, ss. 1-26.

Altyapı yatırımlarını yeni vergiler koymak yerine banka fonları ile karşılamak yolunu seçen eyaletler yeni banka kurmak isteyenlere izin belgelerini satmaya başladılar. Yeni seçmen kitlesinin gereksinimleri de böyle bir gelişmeyi zorunlu kılıyordu. Eyaletler arası rekabet açısından da yeni bankalara izin vermek bir zorunluluk haline gelmişti. Massachusetts ve Pennsylvania, yeni bankalara izin veren ilk eyaletler

oldular. Eyalet bankacılığı kısa zamanda gelişti. 1820’de 160 milyon dolarla faaliyet gösteren 327 yerel banka varken, bu sayı 1835’de 308 milyon dolar sermayeli 584 bankaya yükseldi.⁴⁴⁹ (Şekil 12)

Bankalar arttıkça aralarındaki rekabet de kızıştı. Kredi olanaklarını ve portföyünü genişleten bankalar, sermayenin geniş bir kitleye yayılmasına ve ekonomik büyümenin hızlanmasına öncülük ettiler. Eyalet bankacılığındaki bu yeni dönem serbest bankacılık olarak adlandırıldı. Serbest kelimesi, denetimin olmaması anlamına gelmiyordu; izin belgesini almaya gücü yeten herkes artık banka sahibi olabilecekti. 1860’a kadar 20 eyalet serbest bankacılık uygulamasına geçti. Tablo 20, kuruluşundan itibaren bazı eyaletlerin geçirdikleri banka tecrübesi hakkında bilgi vermektedir.

Tablo 20
Bazı Eyaletlerin Banka Tecrübeleri (1790-1870)

Eyalet	Dönem	Kamu Payı (%)	Başarılı
Maryland	1790-	15%	Hayır
Pennsylvania	1793-1857	20	Evet
Virginia	1804-1865	20	Hayır
Vermont	1806-1811	100	Evet
Kentucky	1806-1821	20	Evet
Delaware	1807-	20	Hayır
N. Carolina	1810-1835	20	Evet
S. Carolina	1812-1870	100	Hayır
Indiana	1816-1821	37	Evet
Mississippi	1818-	50	Evet
Tennessee	1820-1832	100	Evet
Illinois	1821-1824	100	Evet
Alabama	1823-	100	Evet
Georgia	1828-	100	Evet
N. Carolina	1833-1863	40	Hayır
Indiana	1834-1857	50	Hayır
Missouri	1837-	50	Hayır
Tennessee	1838-1868	100	Hayır

Kaynak: Howard Bodenhorn, “Federal and State Commercial Banking Policy in the Federalist Era and Beyond”, Editörler: Douglas A. Irwin ve Richard Sylla, **Founding Choices**, University of Chicago Press, Chicago: 2010, ss. 151-176.

⁴⁴⁹ Rothbard Murray N., **A History of Money and Banking in the United States: The Colonial Era to World War II**, Ludwig von Mises Institute, Alabama: 2002.

Sonuç olarak İç Savaş'a kadar geçen sürede eyalet bankacılığı büyük gelişme gösterdi. Banka sayısı 327'den 1562'ye, verilen kredi miktarı 55,1 milyon dolardan 691,9 milyon dolara yükseldi. Bankaların verdiği kredi miktarı her sene ortalama % 6,3'lük bir büyüme gerçekleştirdi. Finans sektöründeki bu büyüme ekonomiye de yansdı. Aynı dönemde ortalama yıllık GSMH artışı % 4,3'ü buldu. Bölgeler arası farklılıklara rağmen bütün eyalet bankaları bölgelerinin ekonomik potansiyellerinin açığa çıkmasında büyük katkılarda bulundu. Bankalar, ekonomik değeri parasal kıymetlere dönüştürerek işlem maliyetlerinin düşmesine zemin hazırladılar. Ayrıca sağladıkları kredi olanakları ile girişimciliğin ve yeniliklerin önünü açtılar. Eyalet bankacılığının bu başarısının altında, yerel ihtiyaçlara göre finansal araçlar geliştirebilme yeteneği büyük rol oynamıştır.⁴⁵⁰

C. Düzenleme ve Müdahaleler

Federal hükümetin ekonomik rolü konusundaki siyasi tartışmalar, eyalet hükümetlerinin ekonomik hayata ilişkin daha aktif bir konuma gelmelerine yol açtı ama eyalet hükümetleri zaten sömürge döneminden getirdikleri bir müdahale ve düzenleme geleneğine sahiptiler. Bu geleneğin belli başlı amaçları sermayenin ve girişimciliğin özendirilmesi, servetin sınırlar içerisinde tutulması ve kamu çıkarının korunmasıydı. Eyalet hükümetleri bu amaçları gerçekleştirmek için ekonomik hayatın hemen her alanında boy göstermiş ve çeşitli araçlar kullanmışlardır. Şimdi bu araçların neler olduğuna ve nasıl kullanıldığına bakalım.

Eyalet hükümetlerinin ellerindeki araçlardan bir tanesi kamu yardımlarıydı. Kamu yardımları gelirin bölüşümünü doğrudan etkileyen bir araçtı. Arazi tahsisatları, yatırım indirimleri, vergi indirimleri, çalışanların seçim vergileri, askerlik ve jüri hizmetlerinden muaf tutulması gibi teşvikler de eyaletlerin başvurduğu diğer yöntemlerdi. Bazı mal ve hizmetlerin sabit fiyatlandırması da çokça görülen örneklerdendi. Bu konuda Pennsylvania başı çekiyordu.⁴⁵¹

⁴⁵⁰ Simon Kuznets, "Long Swings in the Growth of Population and in Related Economic Variables," **Economic Growth and Structure: Selected Essays**, New York: W.W. Norton, 1965 içinde, ss. 328-375.

⁴⁵¹ Louis Hartz, **Economic Policy and Democratic Thought: Pennsylvania, 1776-1860**, Harvard University Press, Cambridge, 1948, s. 206.

Eyaletlerin özellikle bir takım doğal kaynakların kamunun elinden alınıp özelleştirilmesi noktasındaki tasarrufları ellerindeki en önemli müdahale araçlarından birisiydi. Bu aracı kullanırken kısa vadeli amaçlar önde tutuluyordu. Bu anlamda eyaletlerin kamu yardımlarını uzun vadeli ekonomik büyüme lehinde kullandıkları tartışmalıdır. Genelde bu yardımlardan faydalananların arazi vurguncuları, kereste, sığır tüccarları ile maden işletmeleri olduğu noktasından hareket edilerek eyalet yönetimlerinin ellerindeki kaynakları etkin kullanamadıkları iddia edilmiştir. Aslında eyalet yönetimleri ekonomik büyüme ve hızlı gelişmenin en etkili yolunun özelleştirme olduğuna inanıyor, bu tür kısa vadeli satışlarla kamu mallarının bir an önce özelleştirilmesini amaçlayarak, piyasanın, kamu dinamiklerinden daha çok kendi dinamikleri ile yönetilmesini tercih ediyorlardı.

Eyalet hükümetlerinin elindeki ikinci araç hukuki imtiyazlar ve istisnalardı. İşletmelere sağlanan vergi muafiyetleri, sınırlı sorumluluklar ve diğer ayrıcalıklar bunun başlıca çeşitleriydi. İşletme lisansları önceleri bankalar, yol işletmeleri, kanal ve köprü şirketlerine tahsis edilirken 1830'larda imalat sektöründeki işletmelere, 1850'lerde de demiryolu şirketlerine verilmiştir. Örneğin Massachussetts lisans düzenlemelerini, belli tüccarlara tekel tahsisleri yapabilmek için kullanmıştır. Cam üreticileri bu eyalette yıllarca rekabet korkusu olmadan üretime devam etmişlerdir.⁴⁵² Maine, 1839'da sadece buğday ve mısır üreticilerine 150.000 dolarlık yardım yapmıştı. Dokuz eyalet ipek üreticiliğini teşvik ederken, Massachussetts balık üreticilerine yardımlarda bulunmuştu.⁴⁵³ Lisans tahsisi, kamu yardımları gibi kısa vadeli çıkarlar ve yerel öncelikler gözetilerek yapılıyordu. Lisansların en çok gözetildiği ve sıkı düzenlemelerin görüldüğü ticari alanlar eğlence yerleri, açık artırmalar ve kamu taşımacılığıydı.⁴⁵⁴

1827'den başlayarak Maryland alım satım yapmak isteyen tüccarlara "ticaret lisansı" alma zorunluluğu getirmişti. 1813'te New York'ta bir sokak satıcısının yıllık lisans bedeli 50 dolardı. Eğer bu satıcı at ile ya da gemide satış yapıyorsa bu miktar 80 dolara çıkıyordu. 1831'de Güney Carolina'da bir sokak satıcısı lisans alabilmek için

⁴⁵² Oscar Handlin ve Mary Flug Handlin, **Commonwealth: A Study of the Role of Government in the American Economy: Massachusetts, 1774-1861**, s. 81-82

⁴⁵³ George Rogers Taylor, "The Transportation Revolution, 1815,1860", Editör: Henry David ve diğerleri, **The Economic History of the United States, Volume IV** içinde, Holt, Rinehart and Winston, New York: 1947.

⁴⁵⁴ Novak, "Public Economy and the Well-Ordered Market: Law and Economic Regulation in 19th-Century America", ss. 1-32.

2000 dolar ödemek zorundaydı. Lisansı olmayan satıcılar 5000 dolar ceza alıyordu. 1850'ye kadar Tennessee, Missouri, Pennsylvania ve Kaliforniya da benzer düzenlemeler yaptılar. 1856'da Tennessee Yüksek Mahkemesi'nin verdiği bir karar, eyaletlerin yaptıkları bu tür düzenleme ve müdahalelerin yargı tarafından onaylandığını göstermektedir. Mahkeme kararına göre tüccar olmak ancak kamu idaresi tarafından sağlanan bir imtiyazdı, dolayısıyla bireylerin doğal hakkı olarak kabul edilemezdi.⁴⁵⁵

Eyaletlerin politikaları söz konusu olduğunda değinilmesi gereken bir diğer konu da mülkiyet hakları konusunda eyalet mahkemelerinin aldığı kararlardır. Anayasaya göre mülkiyet hakları konusu eyalet hükümetlerine bırakılan bir alandı. Eyalet hükümetleri bu alanı kendi ekonomik önceliklerine göre yorumlama eğilimi içerisinde olmuşlardır. 1820 ve 1830'larda çoğalan alt yapı yatırımları sırasında kamulaştırmalara giden eyalet yönetimlerinin bu tavrı "kamu çıkarı" savıyla mahkemeler tarafından da desteklenmiştir. 1850 ve 1860'larda "kamu çıkarı" doktrini daha da genişletilmiş ve imalat sektörü ve madencilik olmak üzere birçok işletmeye kanal yapımı sırasında uygulanana benzer kamulaştırma hakları tanınmıştır. Eyaletlerin kamulaştırmaları ve mahkemelerin buna yaklaşım tarzları mülkiyet haklarının, kamu çıkarı söz konusu olduğunda kolayca devredilebileceği yönündedir. Özellikle büyük işletmeler ve alt yapı projeleri söz konusu olduğunda bu hak, bireylerin çıkarlarının aleyhine çok rahat kullanılmıştır.

Eyalet hükümetlerinin ve mahkemelerinin bu eğiliminin yasama alanındaki en önemli örneklerinden bir tanesi telgraf düzenlemeleridir. Telgrafın yaygınlaşması ile bu alana ilişkin düzenlemeler yapmaya başlayan eyaletlerin bu düzenlemelerdeki amaç ve eğilimleri kamu çıkarını korumak ile özel girişimi teşvik etmek gibi iki farklı güdüden etkilenmiştir.

İlk telgraf düzenlemesi 1845'de New Jersey'de yapıldı. 1851'de New York şehrinde on ayrı işletme telgraf hizmeti veriyordu. New York Baltimore arasında üç, yine New York ile Buffalo arasında dört işletme faaliyetliydi. 1850'lerin sonunda

⁴⁵⁵ Novak, "Public Economy and the Well-Ordered Market: Law and Economic Regulation in 19th-Century America", s. 1-32.

telgraf sektöründeki işletmeler birleşmeye giderek bir kartel oluşturdular. 1870’de Western Union ülkenin tek telgraf operatörü olarak tekel konumundaydı.

Eyaletlerin telgraf düzenlemeleri ile ilgili bir çalışma yapmış Tomas Nonnenmacher’a göre eyaletlerin telgraf sektörüne yaklaşımlarında üç ayrı dönemden bahsedilebilir. İlk dönem düzenlemelerinde telgrafın yaygınlaşması amaçlanmıştır. 1840’ların sonuna kadar yapılan düzenlemeler bu yatırımın her tarafta yapılabilmesine yöneliktir. İkinci dönem düzenlemelerde hizmet kalitesinden şikâyetçi tüketiciler ile piyasadaki rakiplerini alt etmek isteyen hizmet sağlayıcılarını dengeleme amaçları öne çıkmıştır. Üçüncü dönem ise hizmet kalitesinin arttığı ve telgraf sektörünün birleşmeler yoluyla ekonomik ve siyasi açıdan daha kuvvetli olduğu bir dönemdir. Bu dönem eyaletlerin düzenlemeleri yaparken diğer iki döneme göre daha az avantaja sahip oldukları bir dönemdir.⁴⁵⁶

Eyalet yönetimlerinin ekonomik büyümeyi ve gelişmeyi hızlandıracak bu tür yeniliklere yönelik tavırlarının teşvik etme, düzenleme ve dengeleme şeklinde üç ayrı amaçtan esinlendiği söylenebilir. İlk aşamada, eyaletler arası rekabet politikası nedeniyle yenilikler teşvik edilmekte, sonraki aşamada ise düzenlemeler yoluyla özel sektörün çıkarlarına ortak olunmaktadır. Dengeleme aşamasında ise artık iyice güçlenmiş özel sektör çıkarlarına karşı telgraf sektöründe olduğu gibi kamu çıkarını koruma kaygısı öne çıkmaktadır.

D. Göç ve Eğitim Politikaları

Federal hükümet göçmenlikle ilgili düzenlemeleri eyaletlere bırakmıştı. Her eyalet ekonomik büyümenin, kendi bölgesinin bir cazibe merkezi olarak algılanması ile başlayacağını farkındaydı. Zaten eyaletler arası rekabet şartları içerisinde hiçbir eyaletin göçmenleri dışlama lüksü yoktu, çünkü ülke içinde dolaşım serbestti; dışlananın kendisine kucak açacak bir yer bulması çok kolaydı. Eyaletler, yerel işgücünün koşullarını kötüleştirdiğine dair kaygılar ve belli bazı göçmen gruplarını kendi bölgelerine sokmamak gibi nedenlerle bir takım düzenlemeler yapsalar da

⁴⁵⁶ Tomas Nonnenmacher, “State Promotion and Regulation of the Telegraph Industry, 1845-1860”, **The Journal of Economic History**, Vol. 61, No. 1, Mart 2001, s. 28.

genelde göçmenlerin gelişlerini ekonomik açıdan olumlu bir gelişme olarak gördüler.⁴⁵⁷ Yeni gelenler, hem işgücü talebini karşılıyor, hem de sermaye ve toprak gibi üretim kaynaklarının etkin kullanımına yardımcı oluyorlardı. Bu yüzden eyalet yönetimleri vasıflı işgücünü kendi sınırları içine çekmek için bir takım teşvikler kullanmışlardır. Sosyal hakların ve eğitim gibi bir takım kamu mallarının ücretsiz sağlanması bu teşvikler arasındaydı.

Eyaletlerin yaptığı eğitim yatırımları da, beşeri sermayenin ekonomik büyümeye katkısı açısından önemlidir. Eyalet yönetimlerinin sömürge yönetimi zamanından bu yana eğitim konusunun öneminin farkında oldukları söylenebilir. 1800 yılında 16 eyaletin 7'sinin anayasasında eğitim ayrı bir başlık olarak yer almaktaydı. 1820'ye gelindiğinde bu rakam 20 eyalette 13'e çıkmıştı. Massachusetts, kendi eğitim kanunlarını 1642'de çıkartmıştı. Bu eyalet 1852'de zorunlu eğitim uygulamasına geçmiştir.⁴⁵⁸

Eyaletlerin eğitim yatırımlarında kendilerine federal hükümet tarafından tahsis edilen araziler büyük rol oynamıştır. Eğitim maksatlı arazi tahsisleri 1785'de kabul edilen Arazi Kanunu'na dayanıyor ve 16. Kısım adı altında sadece eğitim amaçlı kullanılacak arazileri içeriyordu. 1803 ile 1848 yılları arasında Maine ve Texas hariç bütün eyaletler eğitim maksatlı arazi tahsislerinden yararlanmışlardır. Bu devrede eğitim amaçlı tahsis edilen arazi miktarı 77 milyon hektardır.

Tablo 21, 1803 ile 1861 yılları arasında eyaletlere eğitim ve kamu yatırımları için yapılan arazi tahsislerini göstermektedir. Yerlilerden anlaşma yolu ile alınan Oklohoma arazilerinde eğitim maksatlı arazi bulunmadığı için bu eyalet 5 milyon dolarlık bir eğitim yardımı almıştır.⁴⁵⁹

⁴⁵⁷ 1798'de Alien and Sedition Sözleşmesi, Katoliklere yönelik düşmanlıklar ve 1850'lerdeki Know Nothing Hareketi bu tür düzenleme ve tepkilere verilebilecek örneklerdir.

⁴⁵⁸ Egnal, s. 84.

⁴⁵⁹ David Tyack, Thomas James ve Aaron Benavot, **Law and the Shaping of Public Education 1785-1954**, The University of Wisconsin Press, Madison: 1987, s. 37.

Tablo 21
Eğitime Yönelik Arazi Tahsisleri (1803-1861)

Yıl	Eyalet	Okul Arazisi (Akre*)	Kamu Arazisi (Akre)	Toplam Arazi (Akre)
1803	Ohio	724,266	1.447.602	2.758.862
1812	Louisiana	807,271	1.063.351	11.441.032
1816	Indiana	668,578	1.127.698	4.040.518
1817	Mississippi	824,213	1.104.586	6.097.064
1818	Illinois	996,320	1.645.989	6.234.655
1819	Alabama	911,627	1.318.628	5.007.088
1821	Missouri	1.221.813	1.646.533	7.417.022
1836	Arkansas	933,778	1.186.538	11.936.834
1837	Michigan	1.021.867	1.357.227	12.143.846
1845	Florida	975,307	1.162.587	24.208.000
1846	Iowa	1.000.679	1.336.039	8.061.262
1848	Wisconsin	982,329	1.320.889	10.179.804
1850	California	5.534.293	5.736.773	8.852.140
1858	Minnesota	2.874.951	3.167.983	16,422,051
1859	Oregon	3.399.360	3.715.244	7,032,847
1861	Kansas	2.907.520	3.106.783	7,794,669

Kaynak: Paul W. Gates, **History of Public Land Law Development**, WM. W. Gaunt & Sons Inc., Holmes Beach: 1987, Appendix C, s. 804.

* 1 Akre = 0,404 Hektar.

Federal hükümetin tamamen eyalet hükümetlerine bıraktığı eğitim alanında 19. yüzyılın ilk çeyreğinde eyalet yönetimlerinin katkısı yok denecek kadar azdır. Bunda geniş ve dağınık bir yerleşime sahip ülkede eğitimin yerel imkânlarla çözülmeye çalışılan ve daha çok kilise yönetimleri tarafından üstlenilen bir işlev olmasının etkisi büyüktür.⁴⁶⁰ Ancak şehirleşmenin artması, yeni üretim tekniklerinin sanayiye ön plana çıkarması ve pazarın genişlemesi gibi etkenler standart eğitim programlarının yürütüldüğü kitlesel okulları mecburi kılmış, eyaletler de bu tür okulların oluşması için fonlar ayırmaya başlamışlardır.⁴⁶¹

Connecticut eğitim fonu adı altında eğitime kaynak ayıran ilk eyalet oldu. Bu eyaleti 1805’de New York ve 1834’te Massachusetts takip etti. Eyaletlerin önceleri araz

⁴⁶⁰ Carl F. Kaestle, **Pillars of the Republic: Common Schools and American Society, 1780-1860**, Hill & Wang, New York: 1983, s. 62.

⁴⁶¹ Samuel Bowles ve Herbert Gintis, **Schooling in Capitalist America: Educational Reform and the Contradictions of Economic Life**, Basic Books, New York: 1976, ss. 174-175.

satışları ile oluşturdıkları sabit fonlara, sonradan evlilik, eğlence mekânları, şans oyunları ve çekiliş gibi etkinliklerden alınan vergiler eklenmiştir. Örneğin Kongre Washington şehrindeki okulların finansmanı için şans oyunları düzenlenmesine ilişkin 1812 ile 1836 arasında 14 kararname çıkarttı. Yine eyalet yönetimleri, bankalara, 1825 ile 1860 arasında karlarının bir kısmını okul fonlarına ayırma zorunluluğu getirdiler. 1850’li yılların ortasında emlak vergilerinde meydana gelen artışlar eyaletlerin eğitim harcamalarına ayırdıkları kaynakların artmasına, dolayısıyla okullaşma oranlarının yükselmesine neden oldu.⁴⁶² Boston 1818’de ilköğretim kurumlarını kamu denetimine aldı. 1821’de ilk kamu lisesini açan bu eyalet 1827’de eğitime aktarılmak üzere zorunlu vergiler koydu.⁴⁶³ Aynı eyalet 1837’de eğitim işlerine bakan bir birim oluşturarak, okulların bir çatı altında toplanması noktasında ciddi bir adım attı.

İç Savaş dönemine gelindiğinde bütün eyaletlerde ilköğretim okulları bulunuyordu. 5 ile 24 yaş arasının okullaşma oranı % 40 idi. Bu rakam ABD’nin o dönemde, aynı yaş oranının ancak % 15’ine okul olanağı sağlayan İngiltere’ye göre oldukça yüksek bir okullaşma oranına sahip olduğunu göstermektedir. Yine 1870’de çocuk başına yapılan kamu harcaması İngiltere’nin iki katı olarak gerçekleşmişti. Kamu eğitim harcamalarının GSMH’ye oranı % 0,86 iken bu oran İngiltere’de sadece % 0,11 idi.⁴⁶⁴

1840’da tutulmaya başlanan ilk okuma yazma istatistikleri yetişkin beyazların % 90 oranında okuma yazma bildiğini göstermektedir. Yine bu dönemde okul yaşındaki çocukların % 40’ı bir okula kayıtlı durumdaydı.⁴⁶⁵ ABD’yi İskoçya ve Almanya ile en iyi okuma yazma oranlarına sahip kılan bu oran, eğitim alanında geçmişte yapılmış yatırımların başarılı olduğunu göstermektedir. Nitekim sonrasında da bu eğilim devam etmiştir. 1840’da özel ve kamu eğitime harcanan para 9,2 milyon dolar iken, bu oran

⁴⁶² Sun Go, “The Rise and Centralization of American Public Schools in the 19th Century”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, University of California, 2009, s. 86.

⁴⁶³ Jurgen Herbst, “Nineteenth-Century Schools between Community and State: The Cases of Prussia and the United States”, **History of Education Quarterly**, Vol. 42, No. 3, Ağustos 2002, ss. 317-341.

⁴⁶⁴ Vincent Carpentier, “Public Expenditure on Education and Economic Growth in the USA in the Nineteenth and Twentieth Centuries in Comparative Perspective”, **Paedagogica Historica: International Journal of the History of Education**, v42, n6, Aralık 2006, s. 688.

⁴⁶⁵ Mariscal, Elisa ve Kenneth Sokoloff, “Schooling, Suffrage, and the Persistence of Inequality in the Americas, 1800-1945.” Editör: Stephen Haber, **Political Institutions and Economic Growth in Latin America**, Stanford: Hoover Institution Press, Stanford: 2000, ss. 161.

1850’de 16,2 milyon dolara, 1860’da ise 34,7 milyon dolara yükselmiştir. Kamunun eğitimdeki payı 1850’de % 47 iken, 1860’da % 57’ye yükselmiştir.⁴⁶⁶ (Tablo 22)

Eyaletlerin 19. yüzyılın ilk yarısında yaptıkları eğitim yatırımlarında eğitimin birleştirilmesi ilkesi ön plandaydı. Vergi desteğiyle faaliyet gösteren kamu okullarının yaygınlaştırılması, genel denetim yoluyla eğitimin kalitesinin ve standartlarının yükseltilmesi, ortalama okuma sürelerinin uzatılması ve öğretmenlerin niteliklerinin iyileştirilmesi yine refom çalışmaları içerisinde yer alıyordu. Güney eyaletlerinin bu konuda daha geç kalmış olması, özel eğitime yoğunlaşarak, kamu eğitimini ihmal etmesi sonraki dönemde bu bölgenin Kuzey eyaletleri karşısında geri kalmasının bir nedeni olarak görülmüştür.⁴⁶⁷

Tablo 22
ABD Kamu Eğitim Yatırımı (Milyon Dolar)

Yıl	Eğitim Yatırımı	Toplam Yatırım	Oran
1840	-	9.2	-
1850	7.61	16.2	.47
1860	19.9	34.7	.57
1870	61.7	95.4	.65

Kaynak: Albert Fishlow, “Levels of Nineteenth-Century American Investment in Education”, **The Journal of Economic History**, Vol. 26, No. 4, The Tasks of Economic History, Aralık, 1966, s. 420.

IV. YEREL YÖNETİMLERİN EKONOMİK BÜYÜMEDEKİ ROLÜ

Daha önce de belirttiğimiz gibi çalışmamızın dönem aralığı içerisinde yerel yönetimlerin katkısı oldukça sınırlıdır. Yerel yönetimlerin önem kazanması, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren. Bu dönemde artan şehirleşme ile beraber yerel yönetimler diğer iki hükümet düzeyinden daha etkin bir role sahip olmuşlardır. 1800’de ABD nüfusunun % 4,2’si şehirlerde yaşarken, bu oran yüz yıl sonra % 39,7’ye yükselmiştir. Şehirleşmenin artması, artan nüfusun gereksinimlerini karşılamak zorunda kalan yerel yönetimlerin harcamalarının artması sonucunu doğurmuştur.

⁴⁶⁶ Albert Fishlow, “Levels of Nineteenth-Century American Investment in Education”, **The Journal of Economic History**, Vol. 26, No. 4, The Tasks of Economic History, Aralık, 1966, s. 420.

⁴⁶⁷ Egnal, s. 85.

Eyalet hükümetlerinin altındaki her hükümet birimi yerel idareler olarak adlandırılmaktadır. ABD’de yerel yönetimler, belediyelerden şehir meclislerine, okul idarelerinden itfaiye yönetimlerine kadar büyük bir çeşitlilik arz etmektedir. Bunun başlıca nedeni sömürge döneminde farklı eyaletlerde görülen yönetim biçimlerinin büyük oranda korunmasıdır. Örneğin New England’da şehir başlıca yerel yönetim birimiydi. Kararlar bütün seçmenlerin katılabildiği şehir toplantılarında alınırdı. Güney eyaletlerinde ise başlıca yerel yönetim birimleri kilise idaresi ve yerel mahkemeydi. Yerel idare ile ilgili bütün işlemler krallık valisi tarafından atanan yerel mahkeme üyeleri tarafından yürütülürdü. Diğer eyaletler ise bu iki yönetim tarzına benzer idarelere sahipti.

Bağımsızlıkla, her yerleşim biriminde yönetim konseyleri ve belediyeler kurulmaya başladı. Eyaletler belediye kanunlar çıkarmaya başladılar ve her yerleşim biriminin bu tür bir yerel yönetim biçimine sahip olmasına izin verdiler. Yeni kurulan eyaletler, Kuzey eyaletlerindeki yerel yönetim biçimlerini kendi bölgelerinde hayata geçirdiler. Bu şehir ve bölge ayırımının birçok eyalette hayata geçmesine neden oldu. Eyalet hükümetleri eğitimi de müstakil idari birimlere devretmişti. Bu okul idarelerinin ayrı yerel yönetim birimleri olarak ortaya çıkmasını sağladı. 1930 yılı başlarında 127.531 adet ayrı okul yönetimi vardı.

Yerel yönetimlerin belli başlı faaliyet ve harcama alanları genel idare giderleri, güvenlik, itfaiye, kamu kurumları, parklar, caddeler, kanalizasyon, okullar, kütüphaneler, su ve ulaşımdı. Şehirleşmenin artması ile yerel yönetimlerin gelir ve giderlerini artması arasında doğrudan bir ilişki vardır. Bu eyalet hükümetlerinin faaliyetlerinin yerel yönetimler tarafından üstlenilmesi anlamına gelmektedir.⁴⁶⁸

19. yüzyıl federal, eyalet ya da yerel düzeyde, hükümetlerin harcamalarının arttığı bir dönemdir. Ancak şehirleşmenin artmasıyla yerel hükümetlerin harcamalarında daha büyük artışlar görülmüştür. Davis ve Legler’a göre 19. yüzyılın sonunda yerel hükümet düzeyi, üç hükümet düzeyi içerisinde en önemlisi haline gelmiştir.⁴⁶⁹ 1902’ye gelindiğinde yerel yönetimlerin borcu 1,877 milyon dolardı ve bu eyalet borcunun tam

⁴⁶⁸ Davis ve Legler, s. 520.

⁴⁶⁹ Davis ve Legler, s. 514-562.

sekiz katıydı. Aynı dönemde federal borcun 1,178 milyon dolar olduğu göz önüne tutulduğunda 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yerel yönetimlerin federal hükümet ve eyalet hükümetlerinden daha aktif bir ekonomik rol üstlendikleri sonucuna varılabilir.

Yerel yönetimlerin önem kazanmaya başlaması eyalet yönetimlerinin birçoğunun borç geri ödemelerini yapamaz hale geldikleri 1840'lı yıllara denk gelmektedir. Bu dönemde yerel gelirler eyalet gelirlerinden % 40 fazla gerçekleşmiş, diğer taraftan yerel borçlar federal ve eyalet borçlarının önüne geçmiştir. Yerel yönetimlerin gelir kalemleri içerisinde emlak vergisinin payı artmaya başlamış, sonraki dönemlerde bu kalemin payı bütçenin % 90'ına varan oranlara yükselmiştir. Yerel yönetimlerin emlak vergisi tahsilâtı daha az maliyetle yapabilmeleri ile yerel yönetimlerin, federal hükümet ve eyalet hükümetlerinden daha öne çıkmaları arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır.⁴⁷⁰

1840'lı yıllarda başlayan yerel yönetimlerin harcamalarındaki artış sadece nüfusla orantılı olarak gerçekleşmemiş, kişi başına düşen harcama miktarı da artmıştır. Holcombe ve Lacombe'ye göre bu artışın nedeni yerel yönetimlerin gelirlerindeki artıştır. Gelir artışı, yerel yönetimlerin emlak vergisi gelirlerini artırmış, bu da hükümet harcamalarının yükselmesine neden olmuştur.⁴⁷¹ Legler, Sylla ve Wallis tarafından yapılan bir araştırmaya göre 1850 yılında kişi başına düşen federal vergi geliri on senelik süreç sonunda aynı kalırken, eyalet ve yerel yönetimlerin kişi başı vergi gelirleri aynı dönem içinde % 46 oranında artmıştır.

1820'de nüfusun % 5,2'si şehirlerde yaşarken elli yıl sonra bu oran % 25,7'ye yükselmiştir. Kişi başına 0,40 dolar olan yerel hükümet harcamaları aynı dönem içerisinde 8,20 dolara çıkmıştır.⁴⁷² Yine bu süreç içerisinde yerel hükümetlerin harcamalarındaki artış oranı federal ve eyalet düzeyindeki harcamalardan yüksektir. 1820'de yerel hükümet harcamalarının oranı % 13,5 iken bu oran 1870'de % 42,9'a

⁴⁷⁰ John Joseph Wallis, "American Government Finance in the Long Run: 1790 to 1990", s. 61-82.

⁴⁷¹ Holcombe ve Lacombe, s. 359-377.

⁴⁷² Holcombe ve Lacombe, s. 184-189.

yükselmiştir.⁴⁷³ Tablo 23, 1820-1870 döneminde kişi başına düşen federal, eyalet ve yerel düzeydeki hükümet harcamalarını göstermektedir.

Tablo 23
1820-1870 Dönemi Federal, Eyalet ve Yerel Harcamalar*

YIL	TOPLAM	FEDERAL	EYALET	YEREL
1820	2.93	1.79	0.75	0.40
1830	3.26	1.67	1.14	0.45
1840	4.51	1.64	1.66	1.21
1850	5.01	1.84	1.43	1.74
1860	6.73	2.19	1.55	2.99
1870	19.59	8.51	2.69	8.40

Kaynak: Randall G. Holcombe ve Donald J. Lacombe, “The Growth of Local Government in the United States from 1820 to 1870”, The Journal of Economic History, Vol. 61, No. 1, Mart 2001, s. 188.

* Kişi başı dolar.

⁴⁷³ Holcombe ve Lacombe, s. 360.

SONUÇ

ABD’de 1820’de yayınlanan ilk ekonomi politika kitabı, kar amaçlı çalışan her işletmenin ülkenin zenginleşmesi yolunda bir engel olduğunu düşünen bir bakış açısı ile yazılmıştı. Yazara göre gelir dağılımı önündeki en büyük engel bu tür işletmelerdi. Parası olmayanların düşmanlığını çeken bu işletmeler kendi zenginliklerini artırmaya çalışan ülkedeki eşitsizliği ve adaletsizliği körükleyen yapay güç makinelerinden başka bir şey değildi.⁴⁷⁴ Bu satırların kaleme alındığı dönemde ilginçtir ki ABD’nin iktisadi büyümesi, tam da bu tür işletmelerin gelişip büyümesi için gereken koşulların olgunlaşmasını sağlayacak bir yönde seyrediyordu. Nitekim İç Savaş sonrası dönemde kendilerine “baron” adı verilen yeni zenginler böyle bir ortamın ürünü olarak ortaya çıktılar. Baronların başında oldukları işletmeler gelişip zamanla devletin kurumsal gücünü tehdit eder bir konuma gelince devlet kartel ve tröstlere yönelik düzenlemelerle durumu denetim altına aldı. Ancak bu düzenlemeler, işletmelerin ABD’nin ekonomik yapısının temel taşları olması gerçeğini değiştirmede.

İşletmeler kuruluşundan itibaren ABD’nin ekonomik yapısında temel belirleyici konumda olmuşlardır. Bu belirleyicilik, teknolojik bilginin yaygınlaşması, piyasanın genişlemesi ve ulaşımaya yönelik altyapı yatırımları sayesinde ortaya çıkan büyük işletmelerin üretim, dağıtım, pazarlama ve yönetim alanlarında yaptıkları değişimlerle piyasa üzerinde adım adım gelişen ve genişleyen bir etkinlik alanı sayesinde mümkün olmuştur ki devlet ya da federal sistem bir tür hamilik rolü ile bu yapının oluşması ve sürdürülmesinde katalizör vazifesi görmüştür. Tezimizle ilgili en önemli iki sonuçtan birisi olarak nitelendirebileceğimiz bu noktayı açmadan evvel ABD’nin iktisadi büyümesinde devletin başat bir rolde olmasını “zorunlu” kılan üç nedeni söz konusu etmenin daha uygun olacağını düşünüyoruz.

ABD örneğinde devletin ekonomik büyümede öncü rol oynamasının üç “tarihsel” ya da “konjonktürel” nedeni olduğu söylenebilir. Bu nedenlerden birincisi ABD’nin 19. yüzyıl boyunca sürekli sınırlarının genişlemesi gerçeğidir. 13 eyaletin katılımı ile bağımsızlığını ilan eden bu devlet, o günden itibaren iltihaklar, savaşlar ya da toprak satın alımlarıyla devamlı büyümüş, en son 1959’da Hawaii’nin katılımıyla

⁴⁷⁴ Daniel Raymond, *Thoughts on Political Economy*, Fieldin Lucas, Baltimore: 1820. Bölüm VI.

9,629,091 kilometrekarelik yüzölçümlü dünyanın en büyük üçüncü büyük ülkesi haline gelmiştir. Atlantik kıyılarında başlayan 13 eyaletlik birlik genişleyerek Pasifik kıyılarına kadar ulaşarak kıtasal bir büyüklüğe ulaşmıştır. Federal hükümetin sınırlarının sürekli genişlemesi yeni alanların tarıma ve yerleşime açılmasını sağlamış, büyüme ve kalkınma sürecinde sürekli kıtlığı çekilen insan kaynağının temini için göçü teşvik edici liberal politikalar takip edilmiştir. Daha da önemlisi tarım sektörünün sürekli gelişmesini sağlayacak en önemli üretim faktörü olan arazinin bolluğu bu sektörün sürekli teşvik edilen sanayi sektörü yanında rekabetçi üstünlüğünü muhafaza ederek büyüyebilmesi sonucunu doğurmuştur. Sanayi sektörüne yönelik korumacı politikalar bu açıdan tarım sektörünün gelişimine sekte vuramamış, sürekli Batıya doğru genişleyen sınırlar tarım için yeni fırsat alanları doğurmuştur. Dolayısıyla arazi zenginliği federal hükümetin etkinliğinin ve öncülüğün altında yatan en önemli nedenlerden bir tanesi olmuştur.

ABD'nin iktisadi büyümesinde devletin öncü rolde olmasının “konjonktürel” ya da “tarihsel” olarak nitelendirilebilecek bir diğer nedeni de bağımsızlığını yeni kazanmış ve sürekli genişleyen bir devletin ekonomik büyüme ve kalkınma sürecinde altyapı yatırımlarına duyduğu gereksinimdir. Gelişen piyasa, genişleyen sınırlar, iletişim ve ulaşım devrimleri alt yapı yatırımlarını federal hükümet ve eyalet hükümetlerinin sürekli gündeminde tutmuş, ekonomik hayatın da altyapı yatırımlarına göre şekillenmesini getirmiştir. Özel teşebbüslerin alt yapı yatırımlarını tek başına gerçekleştirmemesi, sermaye gereksinimini tek başına karşılayabilecek bir güç olarak devleti ABD'nin ekonomik büyümesinde hep aktif bir konumda tutmuştur.

ABD'nin devletin ekonomik hayattaki öncülüğüne ilişkin “konjonktürel” ya da “tarihsel” olarak nitelendirilebilecek son neden ise kölelik kurumu ve bu kurum dolayısıyla bağımsızlıktan İç Savaş'a kadar devam eden Kuzey-Güney çatışmasıdır. Güney eyaletlerinin büyük tarım sahalarında kölelerle gerçekleştirdikleri pamuk üretimi, ülkenin tarım sektörünün, hatta bir dönem bütün ekonomisinin itici gücünü oluşturmuştu. Köleliliğin olmadığı, ticaret ve imalat sektörlerinin daha gelişmiş olduğu Kuzey eyaletleri ticari avantajlarını devam ettirip geliştirebilmek için devlet gücüne gereksinim duyuyorlardı. Gümrük vergileri yolu ile ithalat ve ihracat üzerine yapılan

düzenlemeler bu açıdan çok önemliydi. Güney eyaletleri kölelik kurumunun kalkmaması, Kuzey eyaletleri ise imalat sektörünün gelişimi için gereksinim duydukları düzenlemeler için siyasi güçlerini seferber etmişlerdi. Her iki taraf da Kongre ve Senato’da sahip oldukları pozisyonları, ticari amaçları doğrultusunda kullanmış, bu da federal sistem içerisinde farklı yönetim birimleri arasında bir tür denge mekanizması oluşmasına neden olmuştur. Bu denge mekanizmasını ABD özelinde, herhangi bir federal sistemden ayıran özellik hemen her dönemde ekonomik büyümenin lehinde gerçekleşmiş olmasıdır. Bunun nasıl mümkün olduğuna dair daha kapsamlı çalışmalara gereksinim duyulmakla beraber şu kadarı söylenebilir ki sınırların büyümesi, teknolojik yenilik ve göç olgusu üretim faktörlerindeki artışları sürekli kılmış, bu da kaynakların dağılımı konusunda çatışan tarafların uzlaşısından en büyük faydayı piyasa, işletmeler ve kamu çıkarı kavramında şekillenen ekonomik yapı görmüştür.

ABD’nin iktisadi büyümesinden federal sistemin öncü bir rol üstlenmesinin üç “konjonktürel” nedenini açıkladıktan sonra tezimizde vardığımız iki temel sonuca geçebiliriz. Tezimizde vardığımız ilk sonuç federal sistemin iktisadi büyümeye olumlu anlamda katkı sağladığı şeklindedir. Federal sistemin farklı yönetim organları arasındaki denge mekanizmasının önemi, bu organlar arasındaki işbirliği ve görev paylaşımındaki esneklik kabiliyetine göre, sürekli iktisadi büyüme lehinde gerçekleşen bir görev paylaşımını mümkün kılmasından kaynaklanmaktadır. ABD örneğinde federal hükümet, anayasanın kendisine verdiği yetkiler çerçevesinde elindeki araçlar sınırlı olmasına rağmen düzenli işleyen bir piyasanın önündeki engelleri kaldırmış, girişimciliğin önünü açmış ve göçmenliği teşvik etmiştir. Ekonomik büyüme için gerekli sektörleri önceleyerek gümrük vergileri gibi araçlarla destekleyen federal hükümet geniş arazileri özelleştirmiş, dış sermayenin ülkeye gelmesi için gerekli koşulları oluşturmuş, en önemlisi de özel sermayenin tek başına giremeyeceği büyük alt yapı yatırımlarında girişimcilik rolü üstlenmiştir.

Federal hükümetin anayasada belirtilen sınırlar içerisinde kalması gerektiğini düşünenlerin müdahalesi ile etkinliğinin azaldığı dönemde bu sefer eyalet hükümetleri devreye girmiş, oluşturdukları işletmeler, ortak oldukları bankalar ve imtiyaz verdikleri özel işletmeler yolu ile büyük alt yapı yatırımlarına girişmişlerdir. Sınırları içerisindeki

ekonomik hayatı canlı tutmak için kendi aralarında rekabete giren eyalet hükümetleri girişimcilik, yenilikçilik ve ekonomik canlılığa katkıda bulunmuşlardır.

Giriştikleri büyük alt yapı yatırımları sonucu borç sarmalına düşen eyalet hükümetleri ekonomik faaliyetlerine kısıtlama getirince üçüncü olarak devreye yerel idareler girmiştir. Yerel idareler, şehirleşmenin yoğunlaştığı bir dönemde kanalizasyon, su alt yapısı gibi belediye hizmetlerine yönelik yatırımları ile öne çıkmışlardır. Burada önemli olan nokta şudur: Federal sistemin, seçmenlerin gereksinimlerini ve isteklerini dikkate almada sağladığı esneklik ve kabiliyet, federal hükümet, eyalet hükümetleri ve yerel idareler arasındaki rol değişimlerinin hızlı ve etkin bir şekilde gerçekleşmesini sağlamıştır. Federal hükümetin faaliyetlerinin sınırlandığı yerde devreye eyalet hükümetleri girmiş, aynı şekilde eyalet hükümetlerinin borç sarmalı içerisine düşerek ekonomik faaliyetlerini sınırlandırması üzerine ise yerel idareler daha etkin bir konuma yükselmişlerdir. Kısacası kamu otoritesinin ekonomik hayata doğru zamanda doğru müdahaleleri yapması konusunda gerekli siyasi irade farklı düzeylerde de olsa sürekli var olmuştur.

Siyasi iradenin sürekli var olmasının ekonomik büyüme gibi uzun vadeli bir süreç için çok önemli olduğu açıktır. Farklı partilerin ya da çıkar gruplarının dönemsel amaçlar ve kendi çıkarları doğrultusunda iktidarı kullanma çabaları, federal sistemin denge mekanizmasında bir tür evrim geçirerek, uzun dönemli büyüme ve kalkınmaya yarar sağlayacak bir içeriğe dönüşmüştür. Bu anlamda federal sistem çiftçilerin ve imalatçıların kısa vadede çatışan isteklerini uzun vadede uzlaştırarak ülkenin kalkınması ve büyümesi noktasında avantaja çevirmiştir. Sürekli genişleme politikası tarım sektörüne kaynak aktarımını sağlarken gümrük vergileri aracının etkin kullanımı da imalat sektörünün gelişmesine yardımcı olmuştur. Bağımsızlık sonrası yapılan finansal reformlarla, ekonomik büyüme için gerekli finansal alt yapı kurulmuş olması, her iki sektörün sağlıklı bir zeminde gelişmesini sağlamıştır. Kısacası federal sistemin rolünü, farklı güç merkezleri arasındaki rol dağılımı ve paylaşımını zamanlama başarısı olarak görmek mümkündür.

Tezimizde vardığımız ikinci ve daha önemli temel sonuç şudur: Kuruluşundan İç Savaş'a kadar olan dönem içerisinde federal sistemin ekonomik büyümede öncü rolü

olması işletmelerin ABD'nin ekonomik yapısında temel belirleyici konuma gelmeleri sonucunu doğurmuştur. Federal sistem gerek altyapı yatırımları ve gerekse ekonomik politika tercihleri ile özel teşebbüslerin önünü açmış, piyasanın etkin işlemesi noktasındaki gösterdiği çabalar işletmelerin gelişip büyüyebileceği bir ortamın oluşmasını sağlamıştır. Bu ortamı teknolojik yeniliklerle iyi değerlendiren işletmeler kısa zamanda ABD ekonomisinin temel aktörü konumuna gelmişlerdir.

Yerinden yönetim geleneği ve sömürgecilikten devralınan mirasın işletmelerin geldikleri konumda önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Ekonomik faaliyetlerin temelde bir kamu işlevi olarak görülmesi, piyasanın etkinliğini artıran özel teşebbüsü ayrıcalıklı bir konuma yerleştirmiştir. Eyaletlerin kendi aralarında merkantilist bir rekabet içerisine girmeleri ekonomi politikalarında özel girişimlerin teşvik edilmesi sonucunu doğurmuştur. Özellikle alt yapı yatırımlarında özel işletmelere sağlanan imtiyaz ve yetkilerin kamuya has ayrıcalıklarla verilmesi bunun bir göstergesidir. Kar amacı ile hareket eden işletmeler uzun vadede kamu çıkarını gözeten yapılar olarak algılanmış, bu da işletmeleri imtiyazlı yapılara dönüştürmüştür. Demiryolu yatırımları ile desteklenen ve büyük sermayeli yapılar olarak kurgulanan ilk büyük işletmeler, işletme yapılarında radikal değişimler meydana getirerek bir tür piyasa devriminin oluşmasını sağlamışlardır. Bu süreçte federal yönetim organları teşvik edici, yönlendirici ve koordine edici işlevleri ile işletmelerin önünü açmışlar ve ABD ekonomik yapısının temel taşı kurumlar olarak kurgulanmalarını sağlamışlardır.

Federal sistemin hamilik olarak nitelediğimiz bu özelliğini aslında ABD tarihinin bütün süreçlerinde görmek mümkündür. Devlet ekonomik hayatı işletme merkezli olarak kurgulamış, kendi varlığının çok fazla ortada gözükmemesine dikkat etmiş, sadece gerektiğinde düzeltici, ıslah edici ya da teşvik edici politikalarla devreye girmiştir. Devletin ABD ekonomik hayatının sadece ilk döneminde değil bütün devresinde sözünü ettiğimiz çerçevede aktif olarak yer aldığına ilişkin çalışmalar sürdürülebilir bir ekonomik büyümede siyasi kurumların rolü konusunda aydınlatıcı bilgiler sağlayacaktır. Bu bilgilerin devletin ekonomik hayattaki rolü konusunda alışlagelmiş söylemlerin ve modern büyüme modellerinin ötesinde bir kavramsal çerçeve üreteceğini tahmin etmek kehanet olmayacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Acemoglu Daron, Simon Johnson ve James Robinson, “Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth”, Philippe Aghion ve Steven N. Durlauf, **Handbook of Economic Growth**, North-Holland, Elsevier: 2005 içinde, ss. 385-471.

Adams James Truslow, **The Epic of America**, Little Brown and Company, Boston: 1931.

Aktan Coşkun Can, **Yeni İktisat Okulları**, Seçkin Yayınları, Ankara: 2004.

Atack Jeremy ve Fred Bateman, **To Their Own Soil: Agriculture in the Antebellum North**, Iowa State University Press, Ames: 1987.

Atack Jeremy, Fred Bateman ve William N. Parker, “Northern Agriculture and the Westward Movement,” Editörler: Stanley L. Engerman and Robert E. Gallman, **The Cambridge Economic History of the United States, Vol. II The Long Nineteenth Century**, Cambridge University Press, Cambridge: 2000 içinde, ss. 285-328.

Atack Jeremy ve Peter Passell, **A New Economic View of American History: From Colonial Times to 1940**, W.W. Norton, New York: 1994.

Balogh Brian, **A Government Out of Sight: The Mystery of National Authority in Nineteenth-Century America**, Cambridge University Press, New York: 2009.

Barrington Moore, **The Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World**, Beacon Press, Boston: 1967.

Beard Charles A., **An Economic Interpretation of the Constitution of the United States**, Third Printing, Transaction Publishers, New Jersey: 2003.

Bensel Richard Franklin, **The Political Economy of American Industrialization 1877-1900**, Cambridge University Press, New York: 2000.

Bennett David H. , **The Party of Fear: From Nativist Movements to the New Right in American History**, University of North Carolina Press, Chapel Hill: 1988.

Berger Raoul, **Federalism: The Founders' Design**, University of Oklahoma Press, Oklohoma: 1987.

Bourgin Frank, **The Great Challenge: The Myth of *Laissez-Faire* in the Early Republic**, George Braziller, New York: 1989.

- Bodenhorn Howard, “Federal and State Commercial Banking Policy in the Federalist Era and Beyond”, Editörler: Douglas A. Irwin ve Richard Sylla, **Founding Choices**, University of Chicago Press, Chicago: 2010, ss. 151-176.
- Bowles Samuel ve Herbert Gintis, **Schooling in Capitalist America: Educational Reform and the Contradictions of Economic Life**, Basic Books, New York: 1976.
- Bremer Francis J., **The Puritan Experiment: New England Society from Bradford to Edwards**, University Press of New England, New Hampshire: 1995.
- Bruchey Stuart Weems , **Cotton and the Growth of the American Economy, 1790-1860**, Harcourt, Brace & World Edition, New York: 1967.
- Carter S.B. ve R. Sutch, “Historical Perspectives on the Economic Consequences of Immigration into the United States” Editörler: C. Hirschman, P. Kasinitz ve J. DeWind, **The Handbook of International Migration: The American Experience**, Russell Sage Foundation, New York: 1999 içinde, ss. 319-341.
- Castells Manuel, **Ağ Toplumun Yükselişi (Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür-Birinci Cilt)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Çeviren: Ebru Kılıç, 2. Baskı, İstanbul, 2008.
- Chandler Alfred D., **The Railroads: The Nation’s First Big Business**, Harcourt Brace & World, New York: 1965.
- Chandler Alfred D., **The Visible Hand: The Managerial Revolution in American Business**, Harvard University Press, Cambridge: 1977.
- Chandler Alfred D., **Scale and Scope: the Dynamics of Industrial Capitalism**, Harvard University Press, Cambridge: 1990.
- Cleveland F. A., ve Powell, F. W., **Railroad Promotion and Capitalization in the United States**, Longmans Green, New York: 1909.
- Cochran T. C. ve W. Miller, **The Age of Enterprise: a Social History of Industrial America**, Macmillan, New York: 1942.
- Cochran Thomas, **200 Years of American Business**, Basic Books, New York: 1966.
- Cochran Thomas, **Frontiers of Change: Early Industrialism in America**, Oxford University Press, New York: 1981.
- Cochrane Willard Wesley, **The Development of American Agriculture: A Historical Analysis**, Second Edition, University of Minnesota Press, Minnesota: 1993.
- Coman Katherine, **The Industrial History of the United States**, Macmillan, New York: 1906.

- Commager, Henry Steele, **Documents in American History, Vol. I to 1898**, Appleton-Century-Crofts, New York: 1963.
- Cranmer Jerome, “Canal Investment, 1815-1860”, **Trends in the American Economy in the Nineteenth Century**, National Bureau of Economic Research-Studies in Income and Wealth, New Jersey: 1960.
- Cullen Jim, **The American Dream**, Oxford University Press, New York: 2003.
- Davis Lance E. ve Douglas C. North, **American Economic Growth and Institutional Change**, Cambridge, England: Cambridge University Press, 1971.
- Davis Joseph S., **Essays in the Earlier History of American Corporations**, Harvard University Press, Cambridge: 1917, II.
- De Long J. Bradford, “Trade Policy and America’s Standard of Living: An Historical Perspective”, Susan Collins, Editör, **Trade and the American Worker**, Brookings Institution, Washington, DC: 1998 içinde.
- Demir Ömer, **Kurumcu İktisat**, Vadi Yayınları, Ankara: 1996.
- Dull Jonathan, **A Diplomatic History of the American Revolution**, Yale University Press, New Haven: 1985.
- Edgerton Robert, **Sick Societies**, Free Press, New York: 1992.
- Edling Max M., **A Revolution in Favor of Government: Origins of the U.S. Constitution and the Making of the American State**, Oxford University Press, New York: 2003.
- Egnal Marc, **Divergent Paths-How Culture and Institutions Have Shaped North American Growth**, Oxford University Press, New York: 1996.
- Engerman Stanley L. ve Robert E. Gallman, “The Emergence of a Market Economy Before 1860”, William L. Barney, Editor, **A Companion to 19th-Century America**, Blackwell Publishing Ltd, Malden: 2001 içinde.
- Engerman Stanley L. ve Robert Gallman-Editörler, **The Cambridge Economic History of the United States Vol. 2: The Long Nineteenth Century**, Cambridge University Press, Cambridge: 2000.
- Epstein S. R., **Freedom and Growth: The Rise of States and Markets in Europe 1300-1750**, Routledge, London & New York: 2000.
- Evans George Heberton Jr., **Business Incorporations in the United States, 1800-1943**, National Bureau of Economic Research, New York: 1948.

- Faulkner Harold Underwood, **American Economic History**, Eight Edition, Harper & Row, New York: 1960.
- Fishback Price (Editor), **Government and the American Economy: A New History**, University of Chicago Press, Chicago: 2007.
- Fishlow Albert, **American Railroads and the Transformation of the Antebellum Economy**, Harvard University Press, Cambridge: 1965.
- Fishlow Albert, “Antebellum Interregional Trade Reconsidered”, Editör: Andreano, **New Views on American Economic Development**, Cambridge: 1965.
- Fite Gilbert C. ve Jim E. Reese, **An Economic History of the United States**, 2. Baskı, Houghton Mifflin, Boston: 1965.
- Fogel Robert William ve Stanley L. Engerman, **Time on the Cross: The Economics of American Negro Slavery**, Norton, New York: 1995.
- Freyer Tony, “Business Law and American Economic History”, Stanley L. Engerman ve Robert Gallman-Editörler, **The Cambridge Economic History of the United States Vol. 2: The Long Nineteenth Century**, Cambridge University Press, Cambridge: 2000 içinde.
- Friedman Lawrence, **The History of American Law**, 3rd Edition, Simon & Schuster, New York: 2005.
- Gallman Robert E., “American Economic Growth before the Civil War: The Testimony of the Capital Stock Estimates”, Editörler: Robert E. Gallman ve John Joseph Wallis, **American Economic Growth and Standards of Living before the Civil War** içinde, University of Chicago Press, Chicago: 1992.
- Gallman Robert E., John Joseph Wallis, “Introduction to ‘American Economic Growth and Standards of Living before the Civil War’”, Editörler: Robert E. Gallman ve John Joseph Wallis, **American Economic Growth and Standards of Living Before the Civil War** içinde, University of Chicago Press, Chicago: 1992.
- George Heberton Jr. Evans, **Business Incorporations in the United States, 1800-1943**, National Bureau of Economic Research, New York: 1948.
- Gilfoyle Timothy J., “Urbanization”, William L. Barney, Editor, **A Companion to 19th-Century America**, Blackwell Publishing Ltd, Malden: 2001 içinde.
- Goldsmith Raymond, “The Growth of Reproducible. Wealth of the United States of America from 1805 to 1950”, **Income and Wealth of the United States: Trends and Structure**, International Association for Research in Income

- and Wealth**, Income and Wealth, Series II, Bowes & Bowes, Cambridge (England), 1951 içinde.
- Goodrich Carter, **Government Promotion of American Canals and Railroads, 1800-1890**, Columbia University Press, New York: 1960.
- Goodrich Carter, **The Government and the Economy**, Bobbs-Merrill Co., Indianapolis: 1967
- Gordon John Steele, **Empire of Wealth: The Epic History of American Economic Power**, Harper Collins, New York: 2004.
- Grubb Farley, "U.S. Land Policy: Founding Choices and Outcomes, 1781-1802," Editörler: Douglas A. Irwin ve Richard Sylla, **Founding Choices**, University of Chicago Press, Chicago: 2010.
- Grizzard Frank E., D. Boyd Smith, **Jamestown Colony: A Political, Social, and Cultural History**, ABC-Clio, California: 2007.
- Hacker Louis M., **Alexander Hamilton in the American Tradition**, McGraw-Hill, New York: 1957.
- Handlin Oscar ve Mary Flug Handlin, **Commonwealth: A Study of the Role of Government in the American Economy: Massachusetts, 1774-1861**, Belknap Press, New York: 1987.
- Haines Henry S., **Problems in Railway Regulation**, Macmillan, New York: 1911.
- Hartz Louis, **Economic Policy and Democratic Thought: Pennsylvania, 1776-1860**, Quadrangle Books, Cambridge: 1948.
- Hatton Timothy J. ve Jeffrey G. Williamson, **The Age of Mass Migration: Causes and Economic Impact**, Oxford University Press, New York: 1998.
- Hayek Friedrich A. Von, **Kölelik Yolu**, Çeviren: Turhan Feyzioğlu, Liberte, Ankara: 1994.
- Heath Milton Sydney, **Constructive Liberalism: The Role of the State in Economic Development in Georgia to 1860**, Harvard University Press, Cambridge: 1954.
- Henry Robert S., "The Railroad Land Grant Legend in American History Texts", **Issues in American Economic History**, Editör: Gerald D. Nash, D. C. Heath, Boston: 1964.
- Hickey Donald R., **The War of 1812-A Forgotten Conflict**, University of Illinois Press, Urbana: 1989.

- Hobsbawm Eric J., **Sanayi ve İmparatorluk**, Dost Kitapevi, İstanbul: 2003.
- Hoselitz B. F., **Ekonomik Kalkınmanın Sosyolojik Yönleri**, Çeviri: E. T. Çelikkan, Yarı Yayınları, Ankara: 1970.
- Hughes Jonathan, **The Governmental Habit: Economic Controls from Colonial Times to the Present**, Basic Books, New York: 1977.
- Hunt E. K., **İktisadi Düşünce Tarihi**, Çeviri: Müfit Günay, Dost Kitapevi, 2005: Ankara.
- Hurst James Willard, **Law and the Conditions of Freedom in the Nineteenth-Century United States**, University of Wisconsin Press, Madison: 1956.
- Hurst James Willard, **Law and Economic Growth: The Legal History of the Lumber Industry in Wisconsin, 1836-1915**, Cambridge: 1964.
- Irwin Douglas A., “Revenue or Reciprocity? Founding Feuds over Early U.S. Trade Policy, Editörler: Douglas A. Irwin ve Richard Sylla, **Founding Choices**, University of Chicago Press, Chicago: 2010, ss. 59-88.
- Jones Alice Hanson, **The Wealth of a Nation to Be: The American Colonies on the Eve of the Revolution**, New York: 1980.
- Kaestle Carl F., **Pillars of the Republic: Common Schools and American Society, 1780-1860**, Hill & Wang, New York: 1983.
- Kazgan Gülten, “Adam Smith ve “Milletlerin Zenginliği Üzerine”, Adam Smith, **Milletlerin Zenginliği**, Çeviri: Haldun Derin, III. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul: 2006.
- Khan B. Zorina ve Kenneth L. Sokoloff, “Institutions and Technological Innovation During the Early Economic Growth: Evidence from the Great Inventors of the United States, 1790-1930”, Editörler: Theo Eicher ve Cecilia Garcia-Penalosa, **Institutions and Economic Growth**, MIT Press, Cambridge: 2006.
- Kuznets Simon, “Long-Term Changes in the National Income of the United States of America Since 1870”, **Income and Wealth of the United States, Trends, and Structures**, International Association for Research in Income and Wealth, Income and Wealth, Series II, Bowes & Bowes, Cambridge: 1952 içinde, ss. 9-241.
- Kuznets Simon, **Economic Growth and Structure: Selected Essays**, W. W. Norton, New York: 1965.
- Kuznets, Simon, “Long Swings in the Growth of Population and in Related Economic Variables,” **Economic Growth and Structure: Selected Essays**, New York: W.W. Norton, 1965 içinde, ss. 328-375.

- Larson John Lauritz, **Internal Improvement: National Public Works and the Promise of Popular Government in the Early United States**, University of North Carolina Press, Chapel Hill: 2001.
- Lawrence Friedman, **The History of American Law**, 3rd Edition, Simon & Schuster, New York: 2005.
- Leach Richard H., **American Federalism**, Norton, New York: 1970.
- Lebergott Stanley, “The Pattern of Employment Since 1800”, Seymour E. Harris (ed.), **American Economic History**, McGraw-Hill, New York: 1961 içinde.
- LeMay Michael C., **From Open Door to Dutch Door: An Analysis of U.S. Immigration Policy Since 1820**, Praeger Publishers, New York: 1987.
- Maddison Angus, **The World Economy: Historical Statistics**, OECD, Development Studies Centre, Paris: 2003.
- Maillet Jean, **18. Yüzyıldan Bugüne İktisadi Olayların Evrimi**, Çeviri: Ertuğrul Tokdemir, Remzi Yayınevi, İstanbul: 1983.
- Malone Laurence J., **Opening the West: Federal Internal Improvements Before 1860**, Greenwood Press, Westport: 1998.
- Mariscal, Elisa ve Kenneth Sokoloff, “Schooling, Suffrage, and the Persistence of Inequality in the Americas, 1800-1945.” Editör: Stephen Haber, **Political Institutions and Economic Growth in Latin America**, Stanford: Hoover Institution Press, Stanford: 2000, ss. 159-217.
- McKinnon Ronald “Market-preserving Federalism in the American Monetary Union” İçinde: M. Blejer and T. Ter-Minassian (editörler), **Macroeconomic Dimensions of Public Finance: Essays in Honour of Vito Tanzi**, Routledge, London: 1997, ss. 73-93.
- Mcneese Tim, **Early National America 1790-1850 (Discovering US History)**, Chelsea House Publishers, 2010: New York.
- Mercer Lloyd J., **Railroads and Land Grant Policy: A Study in Government Intervention**, Academic Press, New York, 1982.
- Moss David A., **When All Else Fails: Government as the Ultimate Risk Manager**, Harvard University Press, Cambridge: 2002.
- Meyer David R., **The Roots of American Industrialization**, Johns Hopkins University Press, Baltimore: 2003.

- Mittal Sonia, Jack Rakove ve Barry Weingast, “The Constitutional Choices of 1787 and Their Consequences”, Editörler: Douglas A. Irwin ve Richard Sylla, **Founding Choices: American Economic Policy in the 1790s**,
- Morris Richard B., **Seven Who Shaped Our Destiny: The Founding Fathers as Revolutionaries**, Harper & Row, New York: 1973.
- Niskanen William A., “The Erosion of the Economic Constitution.” James D. Gwartney ve Richard E. Wagner, **Public Choice and Constitutional Economics** içinde Önsöz, JAI Press, Greenwich: 1988.
- North Douglas C., **Kurumlar Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans**, Çeviri: Gül Çağalı Güven, 1. Baskı, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2002.
- North Douglass C., **Growth and Welfare in the American Past: A New Economic History**, 2. Baskı, Prentice-Hall, Englewood Cliffs: 1974.
- North Douglas C., **The Economic Growth of the United States, 1790-1860**, Prentice Hall, New Jersey: 1961.
- North Douglas C., The United States Balance of Payments, 1790-1860, National Bureau of Economic Research, **Trends in the American Economy in the Nineteenth Century**, Studies in Income and Wealth, Princeton, New Jersey: 1960, ss. 573-628.
- North Douglass C. ve Robert P. Thomas, **The Rise of the Western World: A New Economic History**, Cambridge University Press, Cambridge: 1973.
- Novak William J., **The People's Welfare: Law and Regulation in Nineteenth-Century America**, University of North Carolina Press, Chapel Hill: 1996.
- O’Callaghan Brian, **An Illustrated History of the USA**, Longman, Essex: 1990.
- Özveren Eyüp (Editör), **Kurumsal İktisat**, İmge, Ankara: 2007.
- Polanyi Karl, **Büyük Dönüşüm**, Çeviren: Ayşe Buğra, 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul: 2006.
- Prothero John H., **Colonial Immigration Laws**, The Columbia University Press, London: 1900.
- Persson Torsten ve Guido Tabellini, **The Economic Effects of Constitutions**, MIT Press, Cambridge: 2003.
- Pierce Harry H., **Railroads of New York: A Study of Government Aid, 1826-1875**, Harvard University Press, Cambridge: 1953.

- Proper Embersan Edward, **Colonial Immigration Laws**, The Columbia University Press, London: 1900.
- Prucha Francis Paul, **The Great Father: The United States Government and the American Indians**, University of Nebraska Press, Lincoln:1984.
- Ransom, Roger L., Conflict and Compromise: The Political Economy of Slavery, Emancipation, and the American Civil War, Cambridge University Press, New York: 1989.
- Ransom Roger L. ve Richard Sutch, **One Kind of Freedom: The Economic Consequences of Emancipation**, 2. Edition, Cambridge University Press, Cambridge: 2001.
- Ratchford B. U., **American State Debts**, Duke University Press, Durham: 1941.
- Raymond Daniel, **Thoughts on Political Economy**, Fieldin Lucas, Baltimore: 1820. Bölüm VI.
- Riker William, **Federalism: Origin, Operation, and Significance**, Little Brown, Boston: 1964.
- Roscoe Martin, **The Cities and the Federal System**, Atherton, New York: 1965.
- Rose Albert C., **Historic American Roads: From Frontier Trails to Superhighways**, Crown Publishers, New York: 1976.
- Rosenberg Nathan, **Technology and American Economic Growth**, M. E. Sharpe, NY: 1972
- Rosenberg Nathan, “Why in America?”, Editörler: Otto Mayr ve Robert C. Post, **Yankee Enterprise, The Rise of the American System of Manufactures**, Smithsonian Institute Press, Washington, DC: 1981 içinde.
- Rostow W. W., **İktisadi Gelişmenin Merhaleleri-Komünist Olmayan Bir Manifesto**, Çeviri: Erol Güngör, 2. Baskı, İstanbul: 1999.
- Rothbard Murray N., **A History of Money and Banking in the United States: The Colonial Era to World War II**, Ludwig von Mises Institute, Alabama: 2002.
- Rothbard Murray N., **Panic of 1819: Reactions and Policies**, Ludwig von Mises Institute, Alabama: 2002.
- Sicilia David B., “Industrialization and the Rise of the Corporations”, William L. Barney, Editor, **A Companion to 19th-Century America**, Blackwell Publishing Ltd, Malden: 2001 içinde.

- Sellers Charles, **The Market Revolution: Jacksonian America, 1815-1846**, Oxford University Press, New York: 1991.
- Sharp James Roger, **The Jacksonians Versus the Banks: Politics in the States after the Panic of 1837**, Columbia University Press, New York: 1970.
- Shaw Ronald E., **Canals for a Nation: The Canal Era in the United States, 1790-1860**, University Press of Kentucky, Lexington: 1990.
- Skousen Mark, **İktisadi Düşünce Tarihi-Modern İktisadın İnşası**, II. Baskı, Çeviri: M. Acar-E. Erdem-M. Toprak, Adres Yayınları, Ankara: 2005.
- Smith Adam, **Milletlerin Zenginliği**, Çeviri: Haldun Derin, III. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul: 2006.
- Studenski P. ve H. E. Krooss, **Financial History of the United States**, McGraw-Hill, New York; 1952.
- Sylla Richard, “Experimental Federalism: The Economics of American Government, 1789- 1914” Engerman Stanley L. ve Robert Gallman-Editörler, **The Cambridge Economic History of the United States Vol. 2: The Long Nineteenth Century**, Cambridge University Press, Cambridge: 2000 içinde, s. 520-521.
- Sylla Richard, Financial Foundations: Public Credit, the National Bank, and Securities Market, Editörler: Douglas A. Irwin ve Richard Sylla, **Founding Choices**, University of Chicago Press, Chicago: 2010, ss. 59-88.
- Szucs Loretto Dennis ve Sandra Hargreaves Luebking (Editörler), **The Source: A Guidebook to American Genealogy**, Ancestry, UT: 2006.
- Tabakoğlu Ahmet, **Türk İktisat Tarihi**, 6. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul: 2003.
- Taylor George Rogers, “The Transportation Revolution, 1815,1860”, Editör: Henry David ve diğerleri, **The Economic History of the United States, Volume IV** içinde, Holt, Rinehart and Winston, New York: 1947.
- Temin Peter, **Causal Factors in American Economic Growth in the Nineteenth Century**, London: Macmillan, 1975.
- Tezel Yahya Sezai, **İktisadî Büyüme**, İmaj Kitapevi, Ankara: 2003.
- Trescott Paul B., “The U.S. Government and National Income, 1790-1860”, **Trends in the American Economy in the 19th Century**, Natl. Bur. of Econ. Research, Studies in Income and Wealth XXIV, 1960.

- Tocqueville Alexis De, **Amerika'da Demokrasi**, çev. İhsan Sezai-Fatoş Dilber, Yetkin Yayınları, Ankara: 1994.
- Tyack David, Thomas James ve Aaron Benavot, **Law and the Shaping of Public Education 1785-1954**, The University of Wisconsin Press, Madison: 1987.
- Uygun Oktay, **Federal Devlet**, İtalik Yayınları, 2. Baskı, Ankara: 2002.
- Ülgener Sabri, **Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme**, Gözden Geçirilmiş 5. Baskı, Der Yayınları, İstanbul: 1976.
- Van Metre Thurman W., **Economic History of the United States**, Henry Holt And Company, New York: 1921.
- Wallis John Joseph, “The National Era”, Price Fishback (Editör), **Government and the American Economy: A New History**, University of Chicago Press, Chicago: 2007 içinde.
- Wallis John Joseph, “The Other Foundings: Federalism and Constitutional Structure of American Government” Editörler: Douglas A. Irwin ve Richard Sylla, **Founding Choices**, University of Chicago Press, Chicago: 2010, ss. 151-176.
- Walton Gary M. ve James F. Shepherd, **The Economic Rise of Early America**. Cambridge University Press, NY: 1979.
- Weber Max, **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhü**, Çeviri: Gülistan Solmaz, Alter Yayıncılık, Ankara: 2009.
- Weiss Linda ve John M. Hobson, **Devletler ve Ekonomik Kalkınma-Karşılaştırmalı Bir Tarihsel Analiz**, Dost Kitapevi, Ankara: 1999.
- Weiss Thomas, “Economic Growth Before 1860: Revised Conjectures”, Editörler: Thomas Weiss ve Donald Schaefer, **American Economic Development in Historical Perspective** içinde, Stanford University Press, Stanford: 1994, ss. 11-27.
- Willamson Jeffrey G., **Late Nineteenth Century America Development**, Cambridge University Press, 1974.
- Wright David R., “African Americans”, William L. Barney, Editor, **A Companion to 19th-Century America**, Blackwell Publishing Ltd, Malden: 2001 içinde.
- Zinn Howard, **People’s History of United States**, Harper Collins, New York: 2003.
- Zolberg, Aristide R., **A Nation by Design: Immigration Policy in the Fashioning of America**, Harvard University Press and the Russell Sage Foundation, Cambridge: 2006.

Sürelî Yayınlar

- Abbott Andrew, “A Brief Note on Pasturization”, **International Journal of Comparative Sociology**, 47, 2006, ss. 343-348.
- Abramovitz Moses, “Catching Up, Forging Ahead, and Falling Behind”, **The Journal of Economic History**, Vol. XLVI, No. 2 (Haziran 1986), ss. 385-406
- Abramovitz Moses, “The Search for Sources of Economic Growth: Areas of Ignorance, Old and New”, **Journal of Economic History**, 53, 1993, ss. 217-43.
- Abramovitz Moses ve Paul A. David, “Reinterpreting Economic Growth: Parables and Reality”, **American Economic Review**, 63, 1973, ss. 428-39.
- Abramovitz M. and David P. A., “Convergence and Deferred Catch-up: Productivity Leadership and the Waning of American Exceptionalism,” Editörler: Ralph Landau, Timothy Taylor ve Gavin Wright, **The Mosaic of Economic Growth**, Stanford University Press, Stanford: 1996, ss. 21–62.
- Akbay Muvaffak, “Amerika Birleşik Devletleri Anayasa Metinleri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 7, Sayı: 1-2, 1950, s. 446-493.
- Anderson Terry L. ve P. J. Hill, “Economic Growth in a Transfer Society: The United States Experience”, **The Journal of Economic History**, Vol. 41, No. 1, The Tasks of Economic History, Mart 1981, ss. 113–119.
- Arrow Kenneth J., “The Economic Implications of Learning by Doing”, **The Review of Economic Studies**, Vol. 29, No. 3, Haziran 1962, s. 155-173.
- Aubrey Henry G., “The Role of the State in Economic Development”, **The American Economic Review**, Vol. 41, No. 2, Papers and Proceedings of the Sixty-third Annual Meeting of the American Economic Association, Mayıs 1951, ss. 266–273.
- Balam Deborah A., “The Evolution of the Government Business Relationship in the United States: From Colonial Times to Present”, **American Business Law Journal**, Vol. 31, 1993, s. 592.
- Baumol William J., “Productivity Growth, Convergence, and Welfare: What the Long-run Data Show”, **American Economic Review**, American Economic Association, vol. 76(5), ss. 1072-85.
- Barro R. J., “Economic Growth in a Cross Section of Countries”, **Quarterly Journal of Economics**, 106, 1991, ss. 407-443

- Berry Thomas Senior, "Production and Population Since 1789: Revised GNP Series in Constant Dollars", **Bostwick Paper No. 6**, The Bostwick Press, Richmond: 1988.
- Bordo Michael David, "Book Review: American Economic Growth and Institutional Change", **The Canadian Journal of Economics / Revue canadienne d'Economique**, Vol. 6, No. 1, s. 135.
- Buchanan J. M., "Politics Without Romance: A Sketch of Positive Public Choice Theory and Its Normative Implications", **IHS Journal**, Vol 3, 1979.
- Callender Guy S., "The Early Transportation and Banking Enterprises of the States in Relation to the Growth of Corporations", **The Quarterly Journal of Economics**, Vol. 17, No. 1, Kasım 1902, s. 115.
- Carpentier Vincent, "Public Expenditure on Education and Economic Growth in the USA in the Nineteenth and Twentieth Centuries in Comparative Perspective", **Paedagogica Historica: International Journal of the History of Education**, v42, n6, Aralık 2006, ss. 683-706.
- David Paul A., "The Growth of Real Product in the United States Before 1840: New Evidence, Controlled Conjectures", **Journal of Economic History**, 27, 1967, ss. 151-197.
- David Paul A. ve Gavin Wright, "Increasing Returns and the Genesis of American Resource Abundance", **Industrial and Corporate Change**, 6, 1997, ss. 203-45.
- Davis Joseph H., "A Quantity-Based Annual Index of U.S. Industrial Production, 1790-1915," **Quarterly Journal of Economics**, 119, Nov. 2004, ss. 1177-1215.
- Davis Lance E. ve John Legler, "The Government in the American Economy, 1815-1902: A Quantitative Study", **The Journal of Economic History**, Vol. 26, No. 4, The Tasks of Economic History, Aralık 1966, s. 514.
- De Long J., "Productivity Growth, Convergence, and Welfare: Comment", **The American Economic Review**, 78, Aralık 1988, ss. 1138-1154
- Dorfman Joseph, "The Principles of Freedom and Government Intervention in American Economic Expansion", **The Journal of Economic History**, Vol. 19, No. 4, Aralık 1959, ss. 570-583.
- Dubofsky Melvyn, "Daniel Webster and the Whig Theory of Economic Growth: 1828-1848", **The New England Quarterly**, Vol. 42, No. 4, Aralık 1969, ss. 551-572.

- Earle Carville ve Ronald Hoffman, "The Foundation of the Modern Economy: Agriculture and the Costs of Labor in the United States and England, 1800-60", **The American Historical Review**, Vol. 85, No. 5, Aralık 1980, ss. 1055-1094.
- Egnal M. ve J. A. Ernst, "An Economic Interpretation of the American Revolution", **William and Mary Quarterly**, 3d. ser. 29, Ocak 1972, ss. 3-32.
- Elazar Daniel J., "Federal-State Collaboration in the Nineteenth-Century United States", **Political Science Quarterly**, Vol. 79, No. 2, Haziran 1964, ss. 248-281.
- Elazar Daniel J., "Civil War and Preservation of American Federalism", **Publius**, Vol.1, No.1, 1971, ss. 39-58.
- Fischel William, "Fiscal and Environmental Considerations in the Location of Firms in Suburban Communities", Editörler: E. S. Mills ve W. E. Oates, **Fiscal Zoning and Land Use Controls**, Lexington Books, Mass.: 1975 içinde.
- Fishlow Albert, "Levels of Nineteenth-Century American Investment in Education", **The Journal of Economic History**, Vol. 26, No. 4, The Tasks of Economic History, Aralık 1966, s. 420.
- Fogleman Aaron S., "From Slaves, Convicts, and Servants to Free Passengers: The Transformation of Immigration in the Era of the American Revolution", **Journal of American History**, LXXXV (1998), ss. 44-76.
- Fowke Vernon C., National Policy and Western Development in North America, **The Journal of Economic History**, Vol. 16, No. 4, Aralık 1956, ss. 461-479.
- Gatel Frank Otto, "Money and Party in Jacksonian America: A Quantitative Look at New York City's Men of Quality", **Political Science Quarterly**, Vol. 82, No. 2, Haziran 1967, ss. 235-252.
- Gilpin Robert, "Economic Evolution of National Systems", **International Studies Quarterly**, 40 (3), 1996, s. 413.
- Goodrich Carter, "The Revulsion Against Internal Improvements", **Journal of Economic History**, 10, 1950, s. 165.
- Goodrich Carter, "Recent Contributions to Economic History: The United States, 1789-1860", **The Journal of Economic History**, Vol. 19, No. 1, Mart 1959, s. 26.
- Goodrich Carter, "Internal Improvements Reconsidered", **The Journal of Economic History**, Vol. 30, No. 2, Haziran 1970, ss. 289-311.
- Goodrich Carter ve Harvey H. Segal, "Baltimore's Aid to Railroads. A Study in the Municipal Planning of Internal Improvements," **Journal of Economic History**, XIII, 1953, ss. 28-32.

- Gordon Robert J., "U.S. Economic Growth Since 1870: One Big Wave?" **American Economic Review**, 89, 1999, ss. 123-128.
- Handlin Oscar ve Mary Flug Handlin, "Origins of the American Business Corporation," **Journal of Economic History**, V, 1945, s. 22.
- Harley Knick, Growth Theory and Industrial Revolutions in Britain and America, **The Canadian Journal of Economics / Revue canadienne d'Economie**, Vol. 36, No. 4, Kasım 2003, ss. 809-831.
- Harvill Richard, "The Economy of the South", **The Journal of Political Economy**, Vol. 48, No. 1, Şubat 1940, s. 34.
- Hayek Friedrich, "The Use of Knowledge in Society" **American Economic Review**, 35, Eylül 1945, ss. 519-30.
- Heath Milton S., "North American Railroads: Public Railroad Construction and the Development of Private Enterprise in the South Before 1861", **The Journal of Economic History**, Vol. 10, Supplement: The Tasks of Economic History, 1950, ss. 47-48.
- Heckelman Jac. C. ve John J. Wallis, "Railroad and Property Taxes", **Explorations In Economic History**, 34, 77-99, 1997, ss. 77-100.
- Herbst Jurgen, "Nineteenth-Century Schools between Community and State: The Cases of Prussia and the United States", **History of Education Quarterly**, Vol. 42, No. 3, Ağustos 2002, ss. 317-341.
- Higham John, "American Immigration Policy in Historical Perspective", **Law and Contemporary Problems**, Vol. 21, No. 2, Immigration (Spring, 1956), ss. 213-235.
- Hill Forest G., "Government Engineering Aid to Railroads Before Civil War", **The Journal of Economic History**, Vol. 11, No: 3, Part 1, Summer 1951, ss. 235-246.
- Holcombe Randall G. ve Donald J. Lacombe, "Factors Underlying the Growth of Local Government in the 19th Century", **Public Choice**, 120, 2004, ss. 359-377.
- Holcombe Randall G. ve Donald J. Lacombe, "The Growth of Local Government in the United States from 1820 to 1870", **The Journal of Economic History**, Vol. 61, No. 1, Mart 2001, ss. 184-189.
- Hovenkamp Herbert, "The Classic Corporation in American Thought", **The Georgetown Law Journal**, Vol. 76: 1593, 1988, ss. 1594-1640.
- Hovenkamp, Herbert, "Regulation History as Politics or Markets", **Yale Journal of Regulation**, 12, 1995, ss. 548-550.

- Huston James L., “The American Revolutionaries, the Political Economy of Aristocracy, and the American Concept of the Distribution of Wealth, 1765-1900”, **The American Historical Review**, Vol. 98, No. 4, Ekim 1993, ss. 1079–1105.
- Hutz Donald S., “The Articles of Confederation as the Background to the Federal Republic”, **Publius**, Vol. 20, No. 1, Winter 1990, ss. 55-70.
- Irwin Douglas A., “New Estimates of the Average Tariff of the United States, 1790-1820”, **Journal of Economic History**, 63, Haziran 2003, ss. 506-13.
- Irwin Douglas A., “The Aftermath of Hamilton's 'Report on Manufacture'.", **The Journal of Economic History**, 64, 2004, ss. 800-821.
- James John A., “The Optimal Tariff in the Antebellum United States”, **The American Economic Review**, Vol. 71, No. 4, Eylül 1981, ss. 726-734.
- John Richard R., “Elaborations, Revisions, Dissents: Alfred D. Chandler, Jr.'s, "The Visible Hand" After Twenty Years”, **The Business History Review**, Vol: 71, Summer 1997, ss. 151-200.
- Kibritçioğlu Aykut, “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”, **AÜSBF Dergisi**, Ocak-Aralık 1998, Cilt 53, No. 1-4, s. 207.
- King Robert G. ve Sergio Rebelo, “Public Policy and Economic Growth: Developing Neoclassical Implications” **Journal of Political Economy**, University of Chicago Press, 1990, Vol. 98 (5), ss. 126-50.
- Knick Harley, “Growth Theory and Industrial Revolutions in Britain and America”, **The Canadian Journal of Economics / Revue canadienne d'Economique**, Vol. 36, No. 4, Kasım 2003, ss. 809-831.
- Kuznets Simon, “Modern Economic Growth: Findings and Reflections”, **American Economic Review**, 63, 1973, ss. 247-258.
- Kuznets Simon, “Two Centuries of Economic Growth: Reflections on US Experience”, **American Economic Review**, 67, 1977, s. 6.
- Legler John B., Richard Sylla, John J. Wallis, “U.S. City Finances and the Growth of Government, 1850–1902”, **The Journal of Economic History**, Vol. 48, No. 2, The Tasks of Economic History, Haziran 1988, ss. 347–356.
- Lindstrom Diane, “Macroeconomic Growth: The United States in the Nineteenth Century”, **Journal of Interdisciplinary History**, Vol. 13, No. 4, The Measure of American History (Spring, 1983), s. 692.

- Lively Robert A., "The American System, A Review Article," **Business History Review**, XXIX, 1955, ss. 81–96.
- McGuire Robert A. and Robert L. Ohsfeldt, "Economic Interests and the American Constitution: A Quantitative Rehabilitation of Charles A. Beard", **The Journal of Economic History**, Vol. 44, No. 2, The Tasks of Economic History, Haziran 1984, ss. 509-519.
- Mashlaw Jerry L., "Reluctant Nationalists: Federal Administration and Administrative Law in the Republican Era 1801-1829", **The Yale Law Journal**, Haziran 2007; 116, 8, s. 1639.
- Mason Edward S., "The Role of Government in Economic Development", **The American Economic Review**, Vol. 50, No. 2, Papers and Proceedings of the Seventy-second Annual Meeting of the American Economic Association, Mayıs 1960, s. 637.
- Moser Petra, How Do Patent Laws Influence Innovation? Evidence From Nineteenth-Century World's Fair", **American Economic Review**, v95, 4, Eylül 2005, ss. 1214-1236.
- Nelson Richard R. ve Gavin Wright, "The Rise and Fall of American Technological Leadership", **Journal of Economic Literature**, 30, 1993, ss. 1931-64.
- Nonnenmacher Tomas, "State Promotion and Regulation of the Telegraph Industry, 1845-1860", **The Journal of Economic History**, Vol. 61, No. 1, Mart 2001, ss. 19–36.
- North Douglas C. ve Barry Weingast, "Constitutions and Commitment: Evolution of Institutions Governing Public Choice in 17th Century England" **Journal of Economic History**, XLIX (4), Aralık 1989, s. 803.
- Novak William J., "Intellectual Origins of the State Police Power: The Common Law Vision of a Well-Regulated Society", **University of Wisconsin Institute for Legal Studies Working Paper**, Madison, 1989.
- Novak William J., "Public Economy and the Well-Ordered Market: Law and Economic Regulation in 19th-Century America", **Law & Social Inquiry**, Vol. 18, No. 1, Winter, 1993, ss. 1-32.
- Novak William J., "The Myth of the 'Weak' American State", **American Historical Review**, 113, 2008, ss. 7-55.
- Otterstrom Samuel M. ve Carville Earle, "The Settlement of the United States from 1790 to 1990: Divergent Rates of Growth and the End of the Frontier", **Journal of Interdisciplinary History**, Vol. 33, No. 1, Summer, 2002, ss. 59-85.

- Parikh Sunita ve Barry Weingast, "A Comparative Theory of Federalism: India", **Virginia Law Review**, 1997, 83(7), ss. 1593-1594.
- Pisani Donald J., "Promotion and Regulation: Constitutionalism and the American Economy", **The Journal of American History**, Vol. 74, No. 3, The Constitution and American Life: A Special Issue, Aralık 1987, ss. 740–768.
- Reid Joseph D., "Economic Burden: Spark to the American Revolution?", **The Journal of Economic History**, Vol. 38, No. 1, The Tasks of Economic History, March 1978, ss. 81-100.
- Reinert Erik S., "The Role of the State in Economic Growth", **Journal of Economic Studies**, Vol. 26, No. 4/5, 1999, s. 270.
- Riker William H., "The Heresthetics of Constitution-Making", **American Political Science Review**, 78, Aralık 1982, ss. 1-16.
- Rodden Jonathan ve Susan Rose-Ackerman, "Does Federalism Preserve Markets?", **Virginia Law Review**, Vol. 83, No. 7, Symposium: The Allocation of Government Authority, Ekim 1997, ss. 1521-1572.
- Romer Paul M., "Increasing Returns and Long-run Growth", **Journal of Political Economy**, Vol. 94, No. 5, Ekim 1986), ss. 1002-1037.
- Romer Paul M., "Why Indeed in America? Theory, History, and the Origins of Modern Economic Growth", **The American Economic Review**, Mayıs 1996, 86, 2, s. 205.
- Rosenberg Nathan, "Technological change in the machine tool industry", **Journal of Economic History**, 23, 1963, ss. 414-43.
- Rousseau Peter L. ve Richard Sylla, "Emerging Financial Markets and U.S. Early Growth", **Explorations in Economic History**, 2005, Vol. 42, 1, January, ss. 1-26.
- Scheiber Harry N., "Federalism and the American Economic Order, 1789-1910", **Law & Society Review**, Vol. 10, No. 1, Essays in Honor of J. Willard Hurst: Part One (Autumn, 1975), s. 61.
- Scheiber Harry N., "Property Law, Expropriation, and Resource Allocation by Government: The United States, 1789-1910", **The Journal of Economic History**, Vol. 33, No. 1, The Tasks of Economic History, Mart 1973, ss. 232–251.
- Scheiber Harry N., "Review: Government and the Economy: Studies of the "Commonwealth" Policy in Nineteenth-Century America", **Journal of Interdisciplinary History**, Vol. 3, No. 1, Summer 1972, ss. 135-151.

- Scheiber Harry N., "Review: Private Rights and Public Power: American Law, Capitalism, and the Republican Polity in Nineteenth-Century America", **The Yale Law Journal**, Vol. 107, No. 3, Aralık 1997, s. 832.
- Schneider E., "Schumpeter's Early German Work 1906–1917", **Review of Economics and Statistics**, 33, ss. 104–108.
- Shaw Albert, "The American State and the American Man", **Contemporary Review**, 51, 1887, s. 696.
- Simpson Albert F., "The Political Significance of Slave Representation, 1787-1821", **The Journal of Southern History**, Vol. 7, No. 3, Ağustos 1941, s. 325.
- Sokoloff Kenneth L., "Inventive Activity in Early Industrial America: Evidence From Patent Records", **Journal of Economic History**, Aralık 1988, 48 (4), ss. 813–850.
- Solow R., "A Contribution to the Theory of Economic Growth", **Quarterly Journal of Economics**, 70(1), 65-94, 1956.
- Sylla Richard, "Monetary Innovation in America", **The Journal of Economic History**, Vol. 42, No. 1, The Tasks of Economic History, Mart 1982, ss. 21–30.
- Sylla Richard, "Political Economy of Financial Development: Canada and the United States in the Mirror of the Other, 1790–1840", **Enterprise and Society**, 7 (4), Aralık 2006, ss. 653-665.
- Sylla Richard, "U.S. Securities Markets and the Banking System 1790–1840", **Federal Bank of St. Louise Review**, Mayıs 1998, ss. 83–98.
- Sylla, Richard, John Legler ve John Wallis, "Banks and State Public Finance in the New Republic: The United States, 1790–1860", **Journal of Economic History**, XLVII, 1987, ss. 391–403
- Taylor George Rogers, "American Urban Growth Preceding the Railway Age", **The Journal of Economic History**, Vol. 27, No. 3, Eylül 1967, ss. 309–339.
- Temin Peter, "Free Land and Federalism: A Synoptic View of American Economic History", **Journal of Interdisciplinary History**, Vol. 21, No. 3, Winter 1991, ss. 371-389.
- Temin Peter, "Labor Scarcity and the Problem of American Industrial Efficiency in the 1850s", **Journal of Economic History**, 26, 1966, ss. 277-98.
- Tiebout Charles, "A Pure Theory of Local Expenditures," **Journal of Political Economy**, 1956, 64, 5, ss. 416-24.

- Totten Robie, “National Security and U.S. Immigration Policy 1776–1790”, **Journal of Interdisciplinary History**, XXXIX:1, Summer, 2008, ss. 37-64.
- Trescott Paul B., “Federal-State Finance Relations 1790-1860”, **The Journal of Economic History**, Vol. 15, No. 3, Eylül 1955, ss. 227-245.
- Tufano Peter, “Business Failure, Judicial Intervention, and Financial Innovation: Restructuring U.S. Railroads in the Nineteenth Century,” **Business History Review**, Vol. 71, No. 1, Spring 1997, ss. 1-2.
- Uselding Paul, “Studies of Technology in Economic History”, **Research in Economic History: Supplement 1**, 1977, ss. 207-08.
- Wallis John Joseph, “American Government Finance in the Long Run: 1790 to 1990”, **The Journal of Economic Perspectives**, Vol. 14, No. 1, Winter, 2000, ss. 61–82.
- Weingast Barry R., “Constitutions as Governance Structures: The Political Foundations of Secure Markets”, **Journal of Institutional and Theoretical Economics**, 149, 1993, s. 286-287.
- Weingast Barry R., “The Economic Role of Political Institutions: Market-Preserving Federalism and Economic Development”, **Journal of Law, Economics, & Organization**, Vol. 11, No. 1, Nisan 1995, s. 1-31.
- Williams Appleman William, “The Age of Mercantilism: An Interpretation of the American Political Economy, 1763 to 1828”, **The William and Mary Quarterly**, Third Series, Vol. 15, No. 4, Ekim 1958, ss. 419-437.
- Williamson Jeffrey, “Late Nineteenth Century American Retardation: a Neoclassical Analysis”, **Journal of Economic History**, 33, 1973, ss. 581-607.
- Wright Gavin, “The Origins of American Industrial Success, 1879–1940”, **American Economic Review**, 80, 1990, ss. 651-68.
- Yülek Murat, “İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine”, **Hazine Dergisi**, Ankara, Sayı: 6, 1997, s. 3.

Diğer Kaynaklar

- Abramovitz Moses ve Paul A. David, “Two Centuries of American Macroeconomic Growth From Exploitation of Resource Abundance to Knowledge-Driven Development”, **SIEPR Discussion Paper No. 01-05**, August 2001.

- Atack Jeremy, Fred Bateman, Michael Haines ve Robert A. Margo, “Did Railroads Induce or Follow Economic Growth? Urbanization and Population Growth in the American Midwest 1850-60”, **NBER Working Paper No. 14640**, January 2009.
- Ateş Sanlı, **Yeni İçsel Büyüme Teorileri ve Türkiye Ekonomisinin Büyüme Dinamiklerinin Analizi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana: 1998.
- Berry Thomas Senior, “Production and Population Since 1789: Revised GNP Series in Constant Dollars”, **Bostwick Paper No. 6**, The Bostwick Press, Richmond: 1988.
- Broughton J. Richard, “Rethinking the Presidential Veto,” **Harvard Journal on Legislation**, Vol. 42, No. 1, Winter 2005, ss. 123-124, http://www.law.harvard.edu/students/orgs/jol/vol42_1/broughton.php, (31 Mart 2011).
- Daron Acemoglu, Simon Johnson ve James Robinson, “Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth”, Aghion and Durlauf, **Handbook of Economic Growth**, <http://elsa.berkeley.edu/~chad/handbook9sj.pdf>, (31 Mart 2011).
- David Paul A., Real Income and Economic Welfare Growth in the Early Republic-Or, Another Try at Getting the American Story Straight, **University of Oxford Discussion Papers in Economic and Social History**, Third Version: 9 December 2005.
- David Paul A. ve Gavin Wright, “The Origins of American Resource Abundance”, **Research Memoranda 017**, Maastricht: MERIT, Maastricht Economic Research Institute on Innovation and Technology, 1995, <http://edocs.ub.unimaas.nl/loader/file.asp?id=48>, (31 Mart 2011).
- Davis Joseph H. ve Douglas A. Irwin, “Trade Disruptions and America's Early Industrialization”, **NBER Working Paper No. 9944**, September 2003.
- Engerman, Stanley L. ve Kenneth L. Sokoloff, “Once Upon a Time in the Americas: Land and Immigration Policies in the New World”, **Harvard Economic History Workshop Paper**, 2008.
- Go Sun, “The Rise and Centralization of American Public Schools in the 19th Century”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, University of California, 2009.
- Gordon John Steele, “10 Moments That Made American Business”, **American Heritage Magazine**, February/March 2007, Volume 58, Issue 1, http://www.americanheritage.com/articles/magazine/ah/2007/1/2007_1_23.shtml, (31 Mart 2011).

- Hilt Eric, "Democratizing Incorporation: Law and the Industrial Enterprise in Massachusetts, 1830-1880", **Wellesley College and NBER Working Paper**, May 2008, <http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic240844.files/hiltpaper.pdf>, (31 Mart 2011).
- Hirschman Charles ve Elizabeth Mogford, "Immigration and the American industrial revolution from 1880 to 1920", Social Science Research, <http://faculty.washington.edu/charles/pubs/2009-ImmigrationAmericanIndustrialRevolution.pdf>, (31 Mart 2011).
- Huston Cynthia E, "Land Disposal Policies of the Principal Federal Land Management Agencies", **Congressional Research Service Reports**, Report 81-156, Washington D.C.: 1981.
- Kibritçioğlu Aykut, "On the Smithian Origins of "New" Trade and Growth Theories", **Economics Bulletin**, Vol. 2, No. 1 ss. 1–15, **URL:** <http://www.economicsbulletin.com/2002/volume2/EB-02B00001A.pdf>, (31 Mart 2011).
- Madison James, "The Influence of the State and Federal Governments Compared", **New York Packet**, Tuesday, January 29, 1788, <http://www.foundingfathers.info/federalistpapers/fed46.htm>, (31 Mart 2011).
- Madison James, "The Structure of the Government Must Furnish the Proper Checks and Balances Between the Different Department", **New York Packet**, Friday, February 8, 1788, <http://www.foundingfathers.info/federalistpapers/fed51.htm>, (31 Mart 2011).
- Metcalf Theron, *The General Laws of Massachusetts: From the Adoption of Constitution to February 1822*, Wells & Lilly, Boston: 1823, <http://www.archive.org/details/generallawsofmas02mass>, (31 Mart 2011).
- Mittal Sonia, "Constitutional Stability in a Changing World: Institutions, Learning, and Adaptive Efficiency", **Working Paper**, Department of Political Science, Stanford University, Annual Meeting of the Midwest Political Science Association, Chicago: 2010.
- Neal Larry ve Paul Uselding, "Immigration, A Neglected Source of American Economic Growth: 1790–1912", **Oxford Economic Papers**, 24, 1972, ss. 68–88.
- Novak William J., "Intellectual Origins of the State Police Power: The Common Law Vision of a Well-Regulated Society", **University of Wisconsin Institute for Legal Studies Working Paper**, Madison, 1989.
- Olson James, **Encyclopedia of the Industrial Revolution in America**, Greenwood Publishing Group, Westport: 2001.

- Silvia Joseph, "The Debate over an Economic Interpretation of the Constitution: Where has Beard taken us and where are we after McGuire's "New" Interpretation?", http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=joseph_slivia, (31 Mart 2011).
- Spalding, How to Understand Slavery and American Founding, White Paper 138, August 26, 2002, <http://www.heritage.org/Research/Reports/2002/08/How-to-Understand-Slavery-and-Americas>, (31 Mart 2011).
- Silvia Joseph, "The Debate over an Economic Interpretation of the Constitution: Where has Beard taken us and where are we after McGuire's "New" Interpretation?", http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=joseph_slivia, (31 Mart 2011).
- Sukkoo Kim, "Immigration, Industrial Revolution and Urban Growth in the United States, 1820-1920: Factor Endowments, Technology and Geography", **NBER Working Paper**, No. 12900, Şubat 2007, <http://www.nber.org/papers/w12900>, (31 Mart 2011), s. 6.
- U.S. Department of Commerce, **Census of Governments**, Government Printing Office Washington, D.C: 2007.
- U.S. Department of Commerce, Bureau of the Census, **Historical Statistics of the United States, Colonial Times to 1970**, Government Printing Office, Washinton: 1976
- Wallis John Joseph, "Constitutions, Corporations, and Corruption: American States and Constitutional Change, 1842-1852", **NBER Working Paper Series**, 10451, April 2004, <http://www.nber.org/papers/w10451>, (31 Mart 2011).